НАУКОВА БІБЛІОТЕКА ОНУ імені І. І. МЕЧНИКОВА

167
600

НАУКОВА БІБЛІОТЕКА ОНУ імені І. І. МЕЧНИКОВА

CAROLI SIGONII
DE ANTIQVO IVRE ITALIAE LIBRI TRES,
AD SENATVM, POPVLVMQ. ROMANVM.

SECVNDA EDITIO.

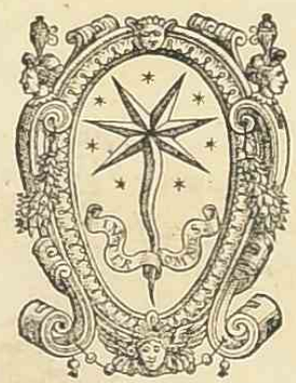

Venetiis, apud Iordanum Ziletum,
M D L X I I.

НАУКОВА БІБЛІОТЕКА ОНУ імені І. І. МЕЧНИКОВА

167.
600.

CAROLVS SIGONIVS MVTINENSIS

SENATVI, POPVLO Q. ROMANO, S. D.

QVID cauſſæ ſit, quamobrem, cum innumerabiles prope ab hominibus artes ad hominum uſum inuentæ, ac poſteris proditæ ſint, nulla tamen uel præſtantior unquam, uel nobilior habita ſit, quàm quæ militaribus inſtructa præceptis uarie ſe bellicis in ſtudiis apud homines commendauit, merito maximam ſemper habuit dubitationem. cuius qui acutius exitum expedire doctiſſimi, ac prudentiſſimi uiri uoluerunt, eam potiſſimum afferre cauſſam ſoliti ſunt, quòd ab hac una uberiores perpetuo, atque illuſtriores, quàm ab omnibus aliis commodorum, & gloriæ fructus ad uitam hominum permanarint. Quod quidem uere traditum eſſe, nobis quoque cum rerum præſentium ſtatum, ac quotidianam uitæ conſuetudinem intuentibus, tum uero præteritorum temporum memoriam, atque antiquiſſimorum populorum præclara facta animo repetentibus plane uidetur. neque enim ullam aliam uim, ac facultatem aut furentes finitimorum populorum impetus aliquando retardaſſe, aut ſanctum libertatis patrimonium aduerſus nefarios hoſtium conatus defendiſſe, aut denique pacis omnium uirtutum, unde noſtra eſt perfecta beatitudo, alumnæ grauiorem uindicem, ac cuſtodem fuiſſe inuenimus, quàm ipſam armorum tractationem, omnemq. rei militaris,

НАУКОВА БІБЛІОТЕКА ОНУ імені І. МЕЧНИКОВА

ac bellicæ disciplinam. ex quibus tum diuturna incolumitas, tum sempiterna prope ad nominis commendationem fama huius laudis studiosis ciuitatibus comparata est. Quanquam autem ea fere conditio, ac natura hominum est, ut his duabus quasi facibus animi, mentesq. eorum ad res omnes aggrediendas facile accendantur, & in id se alacrius intendant, unde utilitatis, aut dignitatis spem uberiorem ostendi sentiant, non æque tamen omnes homines huius utriusque studii cupiditate afficiuntur, ac flagrant. alios enim animaduertere licet, totos in parandis opibus, & quouis modo congerendis diuitiis occupatos, alios nihil aliud, quàm de decore, & honestate cogitantes, atque hoc toto de genere ita sentientes, ut nihil esse in uita utile, quod a dignitate seiunctum sit, arbitrentur. cuius prope heroicæ uirtutis magnitudine qui priscis temporibus excelluerint, haud sane multos numerare ex omni memoria possumus, ætate uero nostra, multo etiam pauciores. fit enim nescio quo modo, id quod grauius uidetur esse dolendum, ut paullatim cum hominum ætate mirifica illa priscæ uirtutis indoles conseneſcat, atque omnino antiqua laus illa sensim deficiens prope in dies uehementius contrabescat. Ac mihi quidem hac de re sæpius cogitanti cum uestri maiores Romani multis in rebus magni, atque admirabiles fuisse, tum uero in hoc studio omnem superasse hominum naturam, & conditionem uidentur, quòd ita bellicam disciplinam, & militaria studia tenuerunt, ac pertractarunt, ut qui gentes pæne, ac nationes omnes singulari quadam consilii, atque animi præstantia ad suum imperium adiunxerint, iidem ne in ipsa quidem uictoria, qua nihil insolentius esse, atque superbius solet, aliud quidquam, nisi laudem, dignitatem,

gnitatem, & gloriam spectauerint unquam, atque secuti sint. Neque uero quæ quoque tempore ab iis uel fortitudinis, uel prudentiæ, uel moderationis, uel iustitiæ exempla edita sint, commemorare hoc loco necesse est. nota hæc omnium iam historiis, testata uocibus adeo sunt omnia, ut facilius humani generis interitus uniuersus, ipsarumq. terrarum exustio consequi, quàm Romanæ uirtutis obliuio, atque silentium possit. illud autem illustre in primis, & ad perpetuam hominum memoriam insigne non pretermittam, eam fuisse quondam populi Romani magnitudinem, ac domi, forisq. disciplinam, ut in hodiernum usque diem non modo Italia, sed, quod mirabile uideatur, extrema fere terrarum sola, & nationes ultimæ stent præclaris eius institutis, ac legibus obseruandis. Quibus de rebus cum sæpe alias accidit, ut ipse mecum accuratius quærerem, tum proxime, cum de antiquo iure Italiæ scriberem. sensi enim tum aperte, id, quod multo etiam ante facile animaduerteram, nullam unquam gentem, nullam nationem fuisse, quæ uel belli, uel pacis studia, quàm populus Romanus, coluerit diligentius, uel utrumque artis genus tractauerit excellentius. cuius ille rei documentum dedit certissimum, primum, cum rebellantis, atque imperium recusantis Italiæ audaciam constantissime profligauit, deinde, cum eandem in fidem redeuntem, & ad auctoritatem suam se adiungentem humanissime in eadem ciuitatis, & rei publicæ iura asciuit. Quamobrem incredibilem profecto cepi laboris mei, ac diligentiæ fructum, cum eodem tempore populi omnium, qui fuerunt, futuriq. sunt, præstantissimi uirtutem ueterem, & antiqua Italiæ, quibus in societatem Romani peruenit imperii, ornamenta renouaui. quin

etiam

НАУКОВА БІБЛІОТЕКА ОНУ імені І.І. МЕЧНИКОВА

etiam ualuit multum ad uoluptatem animi mei augendam , quòd intellexit , futurum, ut ego hoc ſtudio non tam præſentem latinarum laudem litterarum , quibus non nihil opis , ac luminis mea allatum induſtria exoptabam , quàm ueterem eius ſoli memoriam , in quo ego natus , & educatus eſſem , (quanquam non obſcura fideliſſimæ ſenatui Romano coloniæ Mutinæ fama eſt) tuerer , ac cuſtodirem . Nec uero diſſimulandum , aut obſcure ferendum eſt , omnem me ab ineunte ætate eò curam , atque operam contuliſſe , ut populi Romani res geſtas , leges, & inſtituta , non a ſilentio hominum, a quo quidem ipſe ſua ſe uirtute , rerumq. magnitudine uindicauit , ſed ab obſcuritate fortaſſe, quæ pleriſque ueteribus monumentis amiſſis, mirabiliter iam mentes noſtrum inuoluerat omnium , educerem , quoad ſtudio meo conſequi , ac diligentia poſſem . ut ſi mihi laus eſſet aliqua ingenii requirenda , eam ex hiſtoriæ omnium nobiliſſimæ pertractatione colligerem ; ſi pietatis , conditori , parenti , ac tutori prope noſtro legitimo debitam officii gratiam , quoquo modo poſſem , referrem . Itaque uix dici , aut omnino cogitari ſatis poteſt , quantum lætitiæ , quantum uoluptatis animo aliquando capiam meo, cum ueteris populi Romani ut nomen, ſic imaginem in uobis adhuc , & in ueſtris magiſtratibus reſidere animaduerto , & in ſummo dolore , quem ex Romani euerſione imperii haurire ſoleo , quo ſæpe ſolatio fruar , cum uetera aliquot Romanæ inſignia reipublicæ adhuc Romæ , & in Capitolio apparere intelligo . quid enim aliud , quæſo , conſeruatores ueſtri , quàm auguſtam illam ueteris conſulatus ſpeciem, quid aliud, qui capita regionum dicuntur , quàm ſacroſanctum illum plebis referunt tribunatum? præterea conſilia publi

ca,

ca , oppida , & caſtella etiam num in ueſtra, id eſt in ſenatus , populiq. Romani fide,& poteſtate poſita non ne antiquam etiam neſcio quam Romanæ repræſentant faciem reipublicæ ? Quamobrem feci equidem libentiſſime , ut cum iura uetera ciuium Romanorum eruta ex obſcuriſſimis tenebris uetuſtatis , pontifici maximo , atque optimo , PIO IIII , cuius nunc nutum Romana ciuitas grauiſſimum intuetur , dedicaſſem : deinceps Italiæ iura , quod conſequi uidebatur, populo Romano potiſſimum , a quo uno quondam accepta eſſent , conſecrarem . Cuius populi quando uos ut hereditatem uirtutis ampliſſimam , ac ſplendidiſſimam creuiſtis , ſic perſonam honeſtiſſimam geritis , date mihi hanc, obſecro, ueniam , ut uos hoc ſtudii , atque officii nouo fortaſſe , ſed , ut puto , a ueſtra dignitate non alieno munere proſequar . quo quidem eo nunc fungor alacrius , quòd intelligo , eos in magiſtratu homines eſſe , ac publicæ gubernacula rei tractare , quos cum hæc ſtudia mirifice delectant , quæ omnium pulcherrima, & nobiliſſima perpetuo ut haberentur , & eſſent, admirabili ueterum ueſtrorum uirtute patrum , effectum eſt , tum imitatio inprimis antiquæ uirtutis , & diſciplinæ , quam in ſuo munere obeundo ſumma eos audio diligentia , curaq. retinere . Quam ad laudem cumulandam ne hos quidem de uetere Italia commentarios , qui mirum in modum populi Romani nomen , cuius opera Italia eſt hunc honorem conſecuta , illuſtrant , parum arbitror allaturos, ſi ad ea , quæ maiores ſui pro dignitate , & ſalute Italiæ geſſerint , contemplanda cogitationes ſuas aliquando excitarint . Mihi uero ad lætitiam animi mei ſat erit, ſi antiqua Italiæ iura , mea diligentia reſtituta , ueterem ſe

natus

НАУКОВА БІБЛІОТЕКА ОНУ імені І. МЕЧНИКОВА

natus populiqúe Romani, cuius nomini sint inscripta, longe, lateque patentem potestatem ostendant. Valete. Venetiis, XII Kal. Octobris,
M D L X.

CAROLI SIGONII
DE ANTIQVO IVRE ITALIAE
LIBRI PRIMI CAPITA XXVI.

De triplici iure populorum Italiæ. Cap. I.
De Latinis. Cap. II.
De agro Latino, & fœderibus Latinorum. Cap. III.
De iure Latii. Cap. IIII.
De fœdere, & iure Volscorum, & Aequorum. Cap. V.
De agro, fœdere, & iure Hernicorum. Cap. VI.
De agro, fœdere, ac iure Oscorum, & Ausonum. Cap. VII.
De Italicis. Cap. VIII.
De agro Etrusco, & fœderibus Etruscorum. Cap. IX.
De agro, & fœderibus Campanorum. Cap. X.
De agro, & fœderibus Lucanorum. Cap. XI.
De agro Bruttio, Messapio, & Sallentino, & fœderibus Bruttiorum, Messapiorum, & Sallentinorum. Cap. XII.
De agro, & fœderibus Apulorum. Cap. XIII.
De agro, & fœdere Frentanorum. XIIII.
De agro Piceno, & fœderibus Picentum. Cap. XV.
De agro Gallico, & Gallis Senonibus. Cap. XVI.
De agro, & fœderibus Vmbrorum. Cap. XVII.
De agro Sabino, & fœderibus Sabinorum. Cap XVIII.
De agro, & fœderibus Vestinorum, Marrucinorum, Marsorum, & Pelignorum. Cap. XIX.
De agro, & fœderibus Samnitium. Cap. XX.
De iure Italico. Cap. XXI.
De Gallia citeriore. Cap. XXII.
De agro, & fœderibus Ligurum. Cap. XXIII.
De agro, & fœderibus Gallorum. Cap. XXIIII.
De agro, & fœderibus Venetorum, & Carnorũ. Cap. XXV.
De iure prouinciæ Galliæ. Cap. XXVI.

НАУКОВА БІБЛІОТЕКА ОНУ імені І. МЕЧНИКОВА

Eiusdem libri argumentum.

POSTEA quàm duobus libris iura uetera ciuiũ R. aperuit, nihil antiquius habuit, quàm ut de inceps de antiquo iure Italiæ disputaret. quam doctrinam ita his tribus libris est complexus, ut cum in primo populorum, in secundo ciuitatum iura tradiderit, in tertio demum, quemadmodũ toti Italiæ Romana sit ciuitas impertita, docuerit. ad hunc autem finem ab his fere principiis peruenit. Primum Italiam ab antiquis duobus modis ostendit esse acceptam, uno, ut naturæ finibus terminaretur, altero, ut iuris. natura, alpibus, & mari contineri ait: iure, Rubicone, Arno, & mari. Ius autem a populo R. uictore esse præscriptum. a quo item tria iura Italiæ esse deducta, unum Latinorum, alterum Italicorum, tertium prouinciæ Galliæ. gradus enim hos fuisse præmiorum, quæ optime de rep. R. meritis data sint, ciuitatem R. ius Latii, ius Italicum, & ius prouinciæ; ex quibus ut iure Latii ciuitas R. sic Italico Latinitas, & Italicum prouinciali cõmodius fuerit. Quemadmodum autem ius ciuium R. ex legibus, & senatusconsultis, & edictis proficisci alio libro ostendit, sic in hoc hæc iura ex iis legibus, quæ in societate iungenda conscriptæ sint, manare demonstrat. Itaque quoniam societatis, qua se populus R. cum aliis populis obstrinxit, iura tria fuisse reperit, sponsionem, pactionem, & fœdus, propterea quid sponsio esset, ac quomodo fieret, quid pactionis uocabulo præcipue intelligeretur, ac qua ratione celebraretur, quid fœdus esset, & quomodo feriretur, & tria demum fuisse fœderum genera, iniquum, æquum, & æquissimum, planum facit. ex quo cõcludit, cum ius omne a fœderis, & societatis legibus effluat, leges autem aliæ aliis datæ sint meliores, fieri, ut alii aliis commodiore conditione utantur; optimam autem esse ciuium R. aliquanto deteriorem Latinorum, infra Latinos Italicorum, durissimam uero prouinciarum. quo iure donatam esse Italiæ partem illam, quæ ultra Vmbriam, & Etruriam usque ad alpiũ crepidinem est porrecta. His ergo fundamentis iactis, cum primo libro populorum iura sibi tradenda esse proposuerit, Latinorum, Italicorum, & Galliæ, ob eam rem statim Latinos aggreditur, atque ab eorum definitione reliquam omnem de iis disputationem deducit. Itaque cum eos Latii incolas, populi R. fœderatos, iure Latii donatos, definiat, singularum huius definitionis partium deinceps rationem reddit. Quoniam autem ius omne e fœdere proficiscitur, fœdus autem ex uictoria parta, & pace concessa indagatur, propterea, ut commodius fœdera Latinorum inueniat, bella quoque eorum cum Romanis gesta, & clades ultro, citroq. illatas exponit. quod quia sine agri descriptione præclare consequi non potest, ob eam rem ab agro exorsus ad bella, a bellis ad fœdera, a fœderibus ad iura Latinorum patefacienda delabitur. Latium autem duplex, uetus, & nouum ex ueterum sententia circumscribit. populos utriusque enumerat. qui proprie Latini dicti sint, aperit, & de eorum concilio ad lucum Ferentinæ, & feriis Latinis in monte Albano disputat. Volscos, & Aequos, quanquam intra Latii fines inclusos, Latinos tamen tum non habitos docet. Inde fœderibus Latinorum expositis, quod tandem ius Latii, uel Latinitas fuerit, prodit. nempe, ut Latini iuris Quiritium essent expertes, quod quale fuerit, ex libro de iure ciuium R. repetit. id est, ut neque libertatis, neque gentilitatis, neque sacrorum, neque connubiorum, neque patriæ potestatis, neque legitimi dominii, nec testamentorum, nec tutelarum iura eadem usurparent, quæ ciues R. nisi fundi facti essent, id est iura aliquot priuata populi R. asciuissent. tales enim fundos populos fuisse ostendit. in ceteris autem rebus propius ad ciuium R. iura accederent, ut in censu, & tributis. militarent tamen in auxiliis, non in legione, nec suffragium, nisi legum iubendarum causſa, si inter magistratus conuenisset, Romæ ferrent, &, quod caput est, qui domi ædilitatem, & quæsturam gessissent, ii Romæ se pro ciue Romano gerere possent. Aequorum inde, Volscorumq. bella persequitur. atque ut ad internicionem deleti, & in eorum agrum immissi Latini sint, docet. Deinde Hernicorum, Oscorum, Ausonumq. agrum describit, iisdemq. uictis ius, & nomen Latii noui concessum esse demonstrat. atque ita primo Italorum iure enucleato ad alterum eorum, qui Italici dicti sunt, explanandum confert orationem. Italicos autem definit reliquæ ad Rubiconem, & Arnum Italiæ habitatores, populi R. fœderatos, iure Italico præditos. inter Italicos autem refert Etruscos, Campanos, Lucanos, Bruttios, Messapios, Sallentinos, Apulos, Frentanos, Picentes, Senones, Vmbros, Sabinos,

HAVKOBA BIBLIOTEKA OHY imeni I. MECHNIKOVA

Sabinos, Marsos, Vestinos, Marrucinos, Pelignos, & Samnites. atque eorum sigillatim agros, bella, & fœdera paucis indicat. ex quibus fœderibus ius illud haustum esse concludit, quod est Italicum appellatum. quod in ceteris rebus cum Latinitate fere par esse inuenit, præterquam in suffragio, cuius nullam Italici partem adepti sunt, & ciuitate, ad quam nullum iidem aditum habuerunt. non tamen prætori R. eos obtemperasse, ut prouincia Gallia, docet, in quo longe ab Appiani auctoritate discedit. ex his tamen alios aliis afflictiore conditione esse potuisse, non negat. Postremo Galliam citeriorem aggressus, populos profitetur Ligures, Gallos cispadanos, ut Boios, transpadanos, ut Insubres, & Cænomanos, &, præter Gallos, Venetos etiam, & Carnos. eademq. qua in aliis ratione, agrum eorum, & oppida prodit. quibus bellis singuli victi, atque in prouinciæ formulam redacti sint, ac, quod ius prouinciæ Galliæ datum, cur Togatæ nomen impositum sit, & in quo reliquis ipsa prouinciis excelluerit, declarare contendit.

DE ANTIQVO IVRE ITALIAE
LIBRI SECVNDI CAPITA XV.

De multiplici iure ciuitatum Italiæ. Cap. I.
De coloniis. Cap. II.
De iure coloniarum. Cap. III.
De republica coloniarum. Cap. IIII.
De coloniis ante bellum Italicum deductis. Cap. V.
De municipiis. Cap. VI.
De iure municipiorum. Cap. VII.
De republica municipiorum. Cap. VIII.
De municipiis ante bellum Italicum constitutis. Cap. IX.
De præfecturis. Cap. X.
De iure præfecturarum. Cap. XI.
De republica præfecturarum. Cap. XII.
De præfecturis ante bellum Italicum constitutis. Cap. XIII.
De fœderatis ciuitatibus, & earum iure, ac republica. Cap. XIIII.
De foris, & conciliabulis. Cap. XV.

Eiusdem

Eiusdem libri argumentum.

EXPLICATO uniuerso populorum Italiæ iure in primo libro, ciuitatum iura aggreditur in secundo. ciuitates autem duobus modis considerari ait posse, ex arte, & ex iure: ex arte, alia oppida, alia castella, alia uicos dici: ex iure, alias colonias, alias municipia, alias præfecturas, alias fœderatas ciuitates, alias fora, alias conciliabula nuncupari. Itaque priore diuisione, quæ non sit huius temporis, prætermissa, in secunda ita uersatur, ut primum de coloniis, deinde de aliis disputet. Colonias autem tractat hoc ordine. primum, quid coloniæ sint, & a quo institutæ, & quibus, & quot de caussis deductæ, ostendit. quoniam autem deductas eas aut senatusconsulto, aut rogatione populari inuenit, quæ rogatio lex agraria dicta est, de lege agraria pluribus agit, & eius capita persequitur omnia, de agro, qui diuidendus esset, quibus, & quam multis hominibus, per quos, & quo modo, & quibus limitibus diuidi oporteret. qua de caussa leges etiam agrarias omnes, quæ aut latæ, aut tantum promulgatæ sint, a primordio urbis enumerat, ac quem quisque agrum diuiserit, et cui generi hominum, aperit. Deinde uero colonos in agrum deductos per curatores agrarios, docet, qui modo triumuiri, modo quinqueuiri, modo septemuiri, modo decemuiri, modo xx uiri crearentur, & quidem tributis comitiis per prætorem, aut consulem, curiatis autem imperio ornarentur. Iam uero iugerum singulis assignandorum, & limitum quoque rationem in lege præfinitam docet, ac leges omnes de limitibus latas exponit, ac uaria limitum nomina interpreratur. Legis agrariæ capitibus enodatis, quemadmodum colonia curatoribus agrariis sub uexillo in coloniam deducerentur, ut ab iisdem urbs, & ager aratro circumscriberetur, ut omnia hæc denique auspicato fierent, docet. Deinde ad iura coloniarum explananda descendit, quo loco colonias tradit alias ciuium R. dictas, alias Latinas. ciuium R. fuisse, quibus ius Quiritium esset concessum, Latinas, quæ iure Latii essent ornatæ. Inde uero de censu, tributis, militia, & uacationibus utriusque generis diserit. Qua disputatione confecta, remp. earum aggreditur, id est de senatu, populo, magistratibus, sacerdotibus, & legibus

legibus agit: ac, qualia hæc omnia in colonia fuerint, aperit. Tum demum nomina singularum, quæ ordine temporum custodito ab urbe condita usque ad bellum Italicum sint deductæ, persequitur. Quam eandem disputationis rationem deinceps in municipiis seruat. nam & quid municipia fuerint, & a quo constituta, & quo modo, ostendit. quin etiam duo eorum genera affert, unum sine suffragio, alterum cum suffragio, ac quo utrunque fuerit iure, declarat. Remp. autem tractans municipiorum, pariter consilia, magistratus, sacerdotes, ac ius legum in iis ferendarum exquirit, & quæ ante bellum Italicum constituta municipia sint, prodit. atque hoc idem quæstionum genus deinceps in præfecturis quoque, & ciuitatibus fœderatis tractandis exercet. Fora autem ostendit fuisse loca, in quibus non solum nundinæ haberentur, sed etiam ius diceretur. conciliabula enim ius tantum habuisse nundinarum. Qua quæstione liberatus, propter nominis similitudinem, de foris etiam aliis disputat, ut foro Appii, Cassii, Cornelii, ut unde dicta, a quibus, et quare constituta sint, quid ipse sentiat, testatum apud omnes relinquat.

DE ANTIQVO IVRE ITALIAE
LIBRI TERTII CAPITA VI.

De ciuitate sociis, atque Italicis data. Cap. I.
De ciuitate Galliæ prouinciæ data. Cap. II.
De ciuitate, coloniis, præfecturis, ciuitatibus fœderatis, foris, et conciliabulis data. Cap. III.
De coloniis militaribus. Cap. IIII.
De Istria ad Italiam adiuncta. Cap. V.
De alpibus, et fœdere, iureq. gentium Alpinarum. Cap. VI.

Eiusdem libri argumentum.

OMNI iure, quo ante bellum Italicum usa Italia est, duobus libris breuiter explicato, hoc libro reliqua post bellum Italicum tempora usque ad Augustum imperatorem expendit. primum autem quantopere Italici ad ciuitatis R. cupiditatem exarserint, et quàm crebro ius eius tentarint, et quibus senatusconsultis, ac legibus eorum libidini, qui clam per migrationem, et censum in eam irreperent, obuiam itum sit, tradit. quo loco leges Claudiam, Papiam, Seruiliam, Muciam, Liciniam aduersus Italicos latas, itemq. Semproniam, Fuluiam, Liuiam pro Italicis promulgatas interpretatur. Deinde ut, M. Liuio Druso, cuius se ope Italici ciuitatem adepturos esse in spem erecti erant, occiso, de interficiendis in monte Albano consulibus conspiraue rint, eaq. re patefacta, Q. Seruilio proconsuli ad motus suos comprimendos accurrenti Asculi manus intulerint, ac bellum, quod Italicum, & Marsicum, & sociale est dictum, concitauerint, prodit. Cuius belli eum fuisse exitum tradit, ut post uaria utrinque prœlia facta, cum Etrusci, Vmbriq́ue, qui nihil dum mouerant, defectionem, & arma spectarent, lex a L. Iulio Cæsare consule lata sit, ut, qui nondum a populi R. auctoritate desciuissent, aut post defectionem in fidem eius rediissent, ita in ciuitatem R. acciperentur, ut in tribus octo nouas coniicerentur. qua lege ciuitatem sociis, & Latinis communicatam tantum esse demonstrat. Quare postero anno Gallis cispadanis, Liguribus, et Venetis ciuitatem, transpadanis Latinitatem Cn. Pompeii Strabonis lege impertitam docet. cumq. transpadani post sæpe ciuitatem a senatu flagitassent, nunquam tamen, nisi dictatore Cæsare, cui carissimi fuerunt, ab iis impetratam esse ita ostendit, ut interea quemadmodum multi Sullana uictoria ciuitatem amiserint, eamq. post mortem eius recuperarint, et quos in urbe Sulpicius motus conciuerit, quos Cinna, quos alii, ut Italos in XXXV tribus, id quod illi magnopere expetebant, redigerent, tacitus non prætereat. Neque uero populis singulis ciuitatem datam demonstrasse contentus, idem quoque ius coloniis, præfecturis, fœderatis oppidis, foris, et conciliabulis concessum, ac, in quam ea collata tribum sint, qui est totius

totius huius disputationis, et doctrinæ finis, ostendit. Et quoniam hactenus de Italia, quæ Formione terminabatur amne, locutus erat, inde ut usque ad Arsiam, Istria prouincia comprehensa, ab Augusto sit propagata, cum uniuersa ante Gallia a triumuiris reip. esset liberata, demonstrat. Vltimo autem loco eximio quodam uetustatis aperiendæ studio adductus, alpes quoque Italiam intuentes attingit, ac bella in iis gesta, et fœdera, iuraq. alpinis populis tradita narrat. usque adeo ut nullum ueteris Italiæ ius, nullam rem illustrem, nullam memoratu dignam actionem, quæ quidem erui ex antiquorum monumentorum memoria possit, silentio prætermittat, sed conseruatis, notatisq. temporibus uno in conspectu omnia ponat.

CAROLI SIGONII
DE ANTIQVO IVRE ITALIAE
LIBER PRIMVS.

CVM MVLTIS locis eximiam Italiæ uirtutem, et excellentem in omni genere præstantiam licet admirati, tum uero in eo maxime, quòd olim cunctis et belli, et pacis artibus una inter omnes omnium terrarum gentes excelluit. etenim, si uetera tempora recordari, atque ex priscis litterarum repetere monumentis uelimus, facile Italos, animi magnitudine, et robore, nullis gentibus concessisse, constantia uero, fide, humanitate, semper fere omnibus præstitisse, reperiemus. cuius originem laudis accuratius indaganti, haud scio, an satis probabilis illa ratio afferri iure possit, excellens quædam in hoc cælo, soloq. uis a natura insita, quæ uel sola aspiratione, quicunque hanc regionem insideant, homines agrestes, & feros ad humanitatem traducere, barbaros, et imperitos omni doctrina possit excolere. nisi si quis huius rei prope admirabilis occultam causam ad eorum, qui hanc terram primis temporibus tenuerunt, præclaram institutionem, et egregiam moderationem referre malit. cur enim delectam a diis, quam incolerent, antiquitas existimauit? credo, quòd, ubi fides, ubi iustitia uigeret, ibi deos aliquando præfuisse, ac præclara tantarum uirtutum fundamenta iecisse, consentaneum uideretur. Ex eadem opinione fluxit altera; qui postea diis homines simillimi eadem loca sanctissimis legibus, optimis institutis temperarunt, eos diuinam quandam progeniem esse, deorumq. sapientiam, a quibus ortum ducerent, iure optimo referre. Porro, quid credi aliud æquum fuit de illis uiris, qui humana omnia inferiora uirtute ducerent, qui summum bonum in beneficentia ponerent, regionem oppidis et coloniis ad aspectum pulcherrimis frequentarent, legibus, et moribus ad imperii æternitatem firmissimis instituerent? Atque inter hæc populis utilia, ac salutaria, cælesti prope uirtute sese extulit, quasiq. solem alterum, unde diu lucem, salutem semper homines peterent, Romana ciuitas o-

НАУКОВА БІБЛІОТЕКА ОНУ ім. І.І. МЕЧНИКОВА

ſtendit. cuius admirabilem, et certe diuinam originem ſingularis, ac diuina conſecuta uirtus breui facile uel armorum metu, uel iuſtitiæ admiratione omnium in ſe gentium ac populorum animos oculosq. conuertit. Romanæ uero gentis præclara ueſtigia uſque adeo reliqua ſemper eſt imitata Italia, ut cum populo ipſo Romano orbis terrarum uirtute, et gloria principe, de omni honeſtatis laude contenderit. quo in genere cum alia, ſane quàm multa, mihi admirabilia, atque perpetuam ad commemorationem inſignia uideri ſolent, tum illud in primis, quòd cum ipſa per quingentos ferme annos infeſtiſsimis eius armis acerrime reſtitiſſet, diuturnis tandem fracta bellis non modo ſingularem ei fidem præſtitit, operamq. in exteris ſubigendis gentibus nauauit egregiam, ſed, iuſtiſsimo demum etiam bello ſuſcepto, dignam ſe, quæ, ut antea in omnium laborum, ac periculorum ſocietatem, ſic, parta uictoria, in ciuitatis, atque imperii communionem uocaretur, oſtendit. quo factum eſt, ut multo ampliorem, atque illuſtriorem ex Romani iuris ſocietate, quàm ex priſtina imperii æmulatione laudem tulerit. Quamobrem, cum ego de uetere populi Romani iure alio uolumine, quantum res ferre uidebatur, copioſiſsime ſcripſerim, maxime conuenire iudicaui, ut deinceps antiquo de iure Italiæ, cuius fideli admodum, ac forti opera exteræ bellicoſiſsimæ gentes diuerſis temporibus uictæ imperium, ac leges acceperunt populi Romani, quantum ipſe conſequi poſſem, accurate diſſererem. Quanquam mihi ſæpe uenit in mentem ſubuereri, ne quibuſdam, quorum induſtria in aliarum fortaſſe artium, ac ſtudiorum laude ſit occupata, parum recte facere uidear, qui in rebus antiquiſsimis, et propter uetuſtatem ab omnium hominum, ut ipſi putant, utilitate remotiſsimis nimium operæ, curæq. conſumam: cum præſertim, quæ ipſe poſt quadriennium uel ingenii, uel ſtudii monumenta ediderim, quæ fuiſſe non pauca ſatis conſtat, ad unius populi Romani res, tempora, ac iura uetera inſtauranda ſpectauerint. Quibus etſi res ipſa cognita ſatisfacere abunde poteſt; uidetur tamen faciendum eſſe, ut hoc loco, quantum inſtituti ratio mei permittit, breuiſsime reſpondeam. Primum igitur, ſi me dicam populi Romani magnitudine, et rerum ab eo geſtarum ſplendore commotum ad ueterem eius, et multis incognitam memoriam renouandam, atque ab hominum obliuione, et ſilentio uindicandam

dam eſſe aggreſſum; neminem puto fore, qui me iure, niſi plane agreſtis, ac ueræ laudis ignarus, poſsit reprehendere. cur enim, quod ſexcentis quondam factu honeſtiſsimum, et glorioſiſsimum fuit, id mihi uitio, aut omnino cuiquam nunc denique tribuatur? præſertim uero qui et ea litteris mandem hoc tempore, quæ neque ex ueteribus quiſquam omnia ſit complexus, neque noſtra, aut patrum, auorumq. memoria docti homines attigerint; et in hac tamen diſputatione ita uerſer, ut nihil niſi ex antiquorum, quos in tanta ſolos quæſtione ſequor, fontibus uberrimis hauriam. Quare, ſi maximi, atque omnium olim terra, mariq. potentiſsimi populi præclara facta, atque inſtituta uel ad cognoſcendum admirationis, uel ad legendum utilitatis afferre quidquam poſſunt: quis eſt, qui nos in alio malit ſtudio laborare, quàm in eo, in quo populi orbis terrarum uictoris uniuerſa reip. ratio plurimis errorum, et ignorationis inuoluta difficultatibus explicatur? ſin autem obſoletos iam nimia uetuſtatem Romanos cum ſuo quanquam latiſsimo imperio ſeponendos, et relinquendos putemus: an uero Latinæ orationis, cuius ſtudio totam adhuc Europam cernere flagrantem poſſumus, cognitionem repudiabimus? Minime uero, dicet aliquis: at aliud eſt, populi facta, aliud, populi uerba perquirere. Non dico, quàm ridiculum ſit, facta, quibus ad ſimilis imitationem uirtutis accendi poſſumus, reiicere, ſermonem, qui glorioſa facta conſequitur, curioſius indagare. illud dico, orationem Romanorum, niſi cognita penitus omni tum domeſtica, et forenſi, tum bellica, et militari eorum diſciplina, percipi, et cognoſci uix, aut ne uix quidem poſſe: ut, ſi quid ſtudii, atque operæ ad Latinæ orationis intelligentiam conferri deceat, par prope, ac multo fortaſſe etiam maior induſtria in populi Romani rep. perdiſcenda uideatur eſſe collocanda. quid enim Latinis litteris aliud, quàm populi R. bella, ac uictoriæ continentur? quid aliud, quàm leges, et inſtituta, quæq. ex iis manant, præclare facta traduntur? Quæ me ratio impulit, ut artem per ſe cognitione nobiliſsimam, uſu fructuoſiſsimam, his temporibus obſcuriſsimam, latinis litteris tractandam, ac, quo ad ipſe poſſem, illuſtrandam ſuſciperem: nimirum, ut non ſolum populi R. ueteris quaſi parentis noſtri, memoriæ pro uirili parte conſulerem, ſed etiam, ut Latini ſermonis, cuius antiquam gloriam, multis affecta calamitatibus,

НАУКОВА БІБЛІОТЕКА ОНУ імені І. МЕЧНИКОВА

adhuc tamen conſeruat Italia, ſtudium adiuuarem. Ac uideo quidem Italiæ ut non unam totius olim appellationem, ſic nec unam communem fuiſſe poſſeſsionem. nam Heſperia, Auſonia, Oenotria, Saturnia, et demum etiam Italia partium tum fuerunt nomina, non totius, quas partes, ut in monumentis rerum geſtarum traditum uidemus, ab initio alii alias tenuerunt, Siculi, Tyrrheni, Vmbri, Ligures, Oenotrii, Peucetii, Aborigines, Pelaſgi. quorum alii huius regionis indigenæ fuiſſe, alii aliunde in hanc terram, omnium iam tum rerum copiis affluentem, ſed plerique ex Græcia creduntur traieciſſe. Verum, ut eorum quiſque uenerit, ut bella pacemq. cum finitimis fecerit, nobis hoc loco non eſt conſilium ſcribere. nam nec eorum temporum ſatis eſt explorata memoria: et, quæ de iis antiqui prodiderunt, ea fabulis ſimiliora uidentur, quàm hiſtoriæ. Adde, quòd illi parum conſentanea, atque adeo etiam inter ſe pugnantia ſæpe loquuntur, ut ne probabile quidem, quod in tantis rebus afferas, facile quidquam inuenias. Hanc ſcribendi gloriam æquo animo cum aliis, tum præſertim eruditiſsimo M. Catoni, illi ueteri, relinquemus, & temporibus illis multo, quàm nos ſumus, propinquiori, & optimorum annalium copia magis inſtructo. cuius doctiſsimæ Origines hoc tempore, magna rerum Italicarum iactura, deſiderantur. nobiſcum autem præclare actum iri putabimus, ſi, qui fuerit antiquus Italiæ ſtatus a Romulo rege uſque ad Auguſtum Cæſarem, & quo ſinguli Italiæ populi bello a populo R. domiti, quo cum eo fœdere iuncti, quo demum iure donati fuerint, quàm poterimus, ueriſsime demonſtrabimus. Eſt hoc quidem magnum, ac neſcio, an dicam maximum, quod profitemur: tanta eſt uel antiquitatis obſcuritas, uel temporum uetuſtas, uel priſcorum annalium paucitas: ſed has omnes difficultates, atque anguſtias una, quæ maxima ueteribus temporibus renouandis capitur, facile ſuperare utilitas poteſt. Quorum quidem temporum rationem cum complector animo, tria potiſsimum ea fuiſſe comperio; unum a Romulo rege uſque ad primum Punicum bellum, tum cum tota, quæ tum dicebatur Italia, aſsiduis bellorum afflicta contentionibus, in ditionem, poteſtatemq. populi R. peruenit: alterum a bello Punico uſque ad Italicum, ſiue ſociale, ſiue Marſicum: quo tempore Italici a Romanis ſociorum loco habiti, mirum in modum opes eorum, & imperium adauxerunt:

xerunt: tertium a bello Italico uſque ad Auguſti imperium, quo lege Iulia, atque Pompeia ciuitatis Romanæ iura late Italis omnibus impertita ſunt. Itaque omnem hanc in tres libros diſputationem contulimus, duos, in quibus ſingulorum populorum, oppidorumq. Italiæ ſtatum ab ortu urbis uſque ad exitum belli Marſici, tertium, in quo eorundem iura a bello Marſico uſque ad occaſum reip. explanamus. Huius autem diſputationis cum bonis ominibus hinc capiamus exordium.

De triplici iure populorum Italiæ. Cap. I.

ITALIA omnis, cuius uetera in his libris iura inueſtigamus, duobus ab initio eſt finibus terminata, uno naturæ, altero iuris. Natura fines mare, atque alpes dedit, quibus, præter ceteros, Ligures etiam, & Gallos, & Venetos, & Carnos comprehendit. populus autem Romanus a mari ſupero, quidquid intra Rubiconem, ab infero, quidquid intra Arnum eſt conclu ſum, proprio nomine Italiam appellauit; Ligures autem, Gallos, Venetos, & Carnos ob eam cauſſam excluſit, quod eos in prouinciæ formam redegerat, ac multo deteriore, quàm reliquam Italiam, iure affecerat. Prioris deſcriptionis cum multos alios auctores habemus, tum neminem certe aut ætate antiquiorem, aut auctoritate grauiorem, quàm Polybium; qui & P. Scipionis eius, qui Carthaginem deleuit, fuit æqualis, & res Romanas omnium, ut res ipſa docet, diligentiſsime ſcripſit. is autem hiſtoriarum libro ſecundo his Italiam terminis defini uit. Tota, inquit, Italia in trianguli ſpeciem eſt formata. eius latus unum, quod ad orientem ſolem ſpectat, Ionio, ac deinceps Adriatico mari terminatur; alterum uero, quod ad meridiem, Siculo, & Tyrrheno. ex quibus inter ſe coeuntibus apex trianguli efficitur, in meridiem proiectum promontorium, quod Cocinthus appellatur, & Ionium a Siculo mare diſtinguit: tertium uero, quod ſeptentrionem, & mediterraneam regionem intuetur, deinceps alpium crepidine circumſcribitur, quæ a Maſsilia, & iis, quæ ſupra Maſsiliam ſunt, locis initium ducit, & continenter uſque ad intimum Adriæ ſinum extenditur. apud ipſam autem, de qua dixi, crepidinem alpium, quam etiam quaſi baſem trianguli licet appellare, a meridie ad ſeptentrionem

trionem subiecti sunt campi totius Italiæ ultimi, qui bonitate, & magnitudine omnibus iis, qui in Europa sunt, antecellunt. Vniuersa uero ea linea, qua hi campi definiuntur, speciem trianguli format. cuius apex ab alpium, & Apennini montis concursu non longe a Sardonio mari supra Massiliam figuratur. Laterum autem unum a septentrione, ut supra dixi, alpes sunt, quæ ad ducenta septuaginta quinque millia passuum porriguntur; alterum uero a meridie Apenninus, qui ad quadringenta quinquaginta. basim autem totius figuræ littus Adriatici sinus effingit: cuius magnitudo est a Sena oppido in intimum fere sinum ultra CCCXII millia passuum, adeo ut horum camporum ambitus non multum a mille ducentis quinquaginta millibus passuum absit. Hæc, ut dixi, Polybius. ex quibus satis intelligi potest, Italiæ terminos eos, quibus ad alpes usque est propagata, a natura esse, omnium rerum parente antiquissima, constitutos. quibus autem Arno est, & Rubicone concluſa, eos non naturæ fuisse, sed iuris, quod est a populo Romano, omnium gentium uictore, præscriptum, post commodiore loco probabitur. Quocirca si priorem illam naturæ diuisionem sequamur, hos Italiæ populos numerabimus, Ligures, Gallos, Venetos, Carnos, Etruscos, Latinos, Campanos, Lucanos, Græcos, Apulos, Frentanos, Picentes, Vmbros, Sabinos, Vestinos, Marsos, Marrucinos, Pelignos, & Samnites; si posteriorem, Italos populos in tres tantum partes tribuemus, Latinos, Italicos, & prouinciam Galliam. Quas diuisiones si quis diligenter ratione, animoq. lustrauerit, facile intelliget, illam esse ut totius in partes, hanc uero quasi generis in species. Etenim cum Italiam in suas regiones locorum inter se interuallo distinctas describimus; quid aliud, quàm totum quodam modo in sua, ex quibus constat, tanquam membra partimur? cum autem eandem non spatiis, aut locis, sed iure, aut lege distinguimus, non ne generis in suas formas diuisionem instituimus? genus est enim ius uetus Italiæ, species ius Latii, ius Italicum, & ius prouinciæ Galliæ. Quæ quidem nomina, ac iura Italia, non a populari loquendi consuetudine, sed ab ipsa uictoriæ lege obtinuit. ut enim optime se quisque in populum Ro. gessit, ita maxima fidei, ac uirtutis suæ præmia est adeptus. Etenim, ut scite Flaccus Siculus, cum quidam populi aduersus Romanos bella gessissent; quidam, experti uirtutem eorum, seruassent

sent pacem; quidam, cognita pace, & iustitia, se illis addixissent, & frequenter aduersus hostes eorum arma tulissent; pro suo quisque merito leges acceperunt. neque enim erat æquum, iis, qui toties, admisso periurio, rupissent pacem, ac bellum intulissent Romanis, idem præstari, quod fidelibus sociis. etenim caput illud XII tabularum, quo permittebatur, ut idem iuris esset Sanatibus, quod fortibus, id est bonis, & qui nunquam defecerant a populo R. lege Aebutia abrogatum prodit Gellius. Sanates autem, teste Festo, appellarunt, qui supra, infraq. Romam habitauerunt; qui cum desciuissent a Romanis, breui post in amicitiam, quasi sanata mente, rediissent.

Gradus autem præmiorum, per quos optime meritis ad summum in imperio fastigium fuit ascensus, hi, quos dixi, fuerunt, prouincialium, Italicorum, Latinorum, & postremo ciuium Romanorum. ex quibus ut iure Latii ciuitas Romana, sic Italico Latinitas, & Italicum prouinciali honestius, ac commodius fuit. quos quidem gradus cum alios, tum præcipue imp. Claudium apud Tacitum uideo in oratione quadam significasse, cum dixit, plebeios magistratus post patricios, Latinos post plebeios, ceterarum Italiæ gentium post Latinos, exterorum post Italos extitisse. Hæc autem iura maxime usque ad legem Iuliam bello Italico, anno urbis DCLXII, latam, in ipsa deuicta iampridem, & nutum populi R. intuente Italia celebrata sunt. post legem uero Iuliam, cum uniuersa in ciuitatem Romanam accepta, atque in tribus coniecta esset Italia, exteris etiam populis tribui cœpta sunt, ut aliis quidem ciuitas, aliis Latium, aliis ius Italicum pro sua cuiusque erga remp. fide concederetur. id quod e Ciceronis, Suetonii, & Plinii nobilissimis perspici monumentis potest. Cicero quidem in epistolis ad Atticum, Siculis multa, inquit, Cæsar, neque me inuito. etsi Latinitas erat non ferenda. ueruntamen. ecce autem Antonius fixit legem, a dictatore comitiis latam, qua Siculi ciues Romani. Suetonius uero Augustum inquit prouinciarum urbes, sua merita in prouinciam allegantes, Latinitate, uel ciuitate donasse: item imp. Claudium ciui uacationem legis Papiæ Poppææ, Latino ius Quiritium indulsisse. Postremo Plinius Hispaniam scribit citeriorem continuisse oppida ciuium Romanorum XII, fœderatorum unum, stipendiaria CXXII, Bæticam colonias VIII, municipia VIII, Latio antiquo donata XXIX, li-

НАУКОВА БІБЛІОТЕКА ОНУ імені І. МЕЧНИКОВА

libertate sex, fœdere duo, stipendiaria CXX. item Foroaugustanæ ius Italiæ datum, oppidanos Latii ueteris Castulonenses factos.

Vt autem, ius ciuium Romanorum, docuimus, ex popularibus rogationibus, plebeiue scitis, & senatus consultis, & edictis esse profectum; item de iure Italiæ existimamus. omnia enim hæc iura leges illæ intulerunt, quæ in fœdere feriendo, atque omnino societate iungenda a populo R. conscriptæ sunt. Itaque ius omne ex fœdere, fœderis æquitas ex lege, lex ex populi R. uoluntate fluxit. quæ quidem pro suis in quenque aut uictum, aut amicitiam petentem populum meritis inclinauit. Iam uero tria amicitiæ, ac societatis, qua se populus R. cum Italis, ceterisq. populis obstrinxerit, iura fuisse, sponsionem, pactionem, & fœdus, ostendit in defensione Balbi Cicero, cum ait; ut quæque ciuitas nobiscum maxime societate, amicitia, sponsione, pactione, fœdere coniuncta est, ita maxime communionem beneficiorum, & præmiorum continere. & Liuius, cum scribit Ocriculanos sponsione, Lucanos fœdere in amicitiam susceptos.

Non esse porro idem sponsionẽ, pactionem, & fœdus, ex eo intelligi licet, quòd fœdus pactione, pactio sponsione firmior, ac stabilior fuit. Nam sponsio neque populi iussu, neque senatus auctoritate, quod in fœdere accidebat, sed arbitrio magistratuum, & imperatorum fiebat, atque deditione eorum, per quos facta esset, infirmabatur. Hoc autem adeo aperte docet Liuius, ubi de pace Caudina disputat, ut de eo nulla dubitatio relinquatur. si quidem ita agit: Itaque non, ut uulgo credunt, fœdere pax Caudina, sed per sponsionem facta est. quid enim aut sponsoribus in fœdere opus esset, aut obsidibus, ubi precatione res transigitur: per quem populum fiat, quo minus dictis legibus stetur, ut eum ita Iupiter feriat, quemadmodum a fetialibus porcus feriatur. spoponderunt consules, legati, quæstores, tribuni militum. nominaq. omnium, qui spoponderunt, extant. ubi si ex fœdere acta res esset, præterquàm duorum, fetialium non extarent. Deinceps pacem eam a populo R. consulibus, & ceteris, qui spoponderant, deditis irritam esse iussam addit. Sæpe tamen euenit, ut, quod imperator iniussu populi, & sine auctoritate senatus pepigerit, id fœdus uocatum sit illud quidem, sed tamen non seruatum. quod ostendit princeps

princeps quidam Carthaginiensium apud Liuium, cum ad Romanos legatos de fœderis ratione secum agentes ita uerba fecit: Vos, quod C. Lutatius consul primo nobiscum fœdus icit, quia neque auctoritate patrum, nec populi iussu ictum erat, negastis uos eo teneri. itaque aliud deintegro fœdus publico consilio ictum est. Tale autem etiam fuisse Numantinum, facile inde apparet, quòd id C. Mancini consulis deditione est dissolutum. Quocirca scriptum reliquit in tertio libro de officiis Cicero, C. Mancinum, ut Numantinis, quibus cum sine senatus auctoritate fœdus icerat, dederetur, rogationem suasisse eam, quam L. Furius, & Sex. Atilius ex S. C. ferebant: eaque accepta, esse hostibus deditum. Numantinum autem fœdus, ut Caudinum sponsionem appellari posse, nisi Antias annalium libro XII prodidisset, calamitatis certe similitudo id nos doceret. ut enim ad Caudium quæstores, qui spoponderunt, dediti sunt, sic ad Numantiam Ti. Gracchum, Mancini quæstorem, fœderis eius auctorem, dedere uoluerunt.

Pactionem præterea aliud esse a fœdere, demonstrat satis, ut opinor, Cicero in defensione Cæcinæ, cum inquit: Quod edictum magistratus, quod fœdus, aut pactio? Nam pactionis nomine etsi omnia, quæ cum hostibus paciscerentur, continebantur, quo etiam modo fœdus pactio nominari potest, tamen hoc in loco præcipuam aliquam paciscendæ amicitiæ rationem significatam existimo, ut inducias. De induciis porro elegans illud est Varronis, inducias pacem castrensem paucorum dierum, uel belli ferias esse. quas tamen descriptiones Gellius lepidas magis, atque iucundas, quàm plenas, aut probas esse arbitratur. probabilius enim multo illud esse, inducias sic dictas, quasi inde uti iam. etenim pactum induciarum esse eiusmodi, ut in diem certum non pugnetur, nihilque incommodi detur, sed ex eo die postea uti iam omnia belli iure agantur. Laudo. induciis enim pax non in perpetuum, ut fœdere, sed in certum temporis spatium dabatur aut dierum, aut mensium, aut annorum. Quare sæpe factum animaduertimus, ut populus R. hostibus fœdus petentibus inducias dederit. hinc enim illa Liuii: A Perusia, Cortona & Arretio, quæ ferme capita Etruriæ populorum erant, legati pacem petentes, inducias in triginta annos impetrauerunt. Item: Falisci cum in induciis essent, fœdus a senatu petierunt. Inducarum ergo ea ratio fuit, ut eo

НАУКОВА БІБЛІОТЕКА ОНУ ІМЕНІ І. МЕЧНИКОВА

tempore, quo præfinitæ erant, nihil hoſtile gereretur, ſed ſumma a bello quies eſſet, atque aliqua etiam ſocietatis cum iis, quibus cum pactæ erant, ſpecies, & imago. quas qui uiolaſſent, ius gentium uiolaſſe exiſtimabantur. unde illud eſt apud eundem: Omnes portas concionabundus ipſe imperator circumiit, & quibuſcunque irritamentis poterat, iras militum acuebat, nũc fraudem hoſtium incuſans, qui pace petita, inducis datis, per ipſum inducjarum tempus, contra ius gentium, ad caſtra oppugnanda ueniſſent. Itaque eoſdem etiam a Cicerone iure uituperari uidemus in primo de officiis, cum ait exiſtere iniurias ſæpe calumnia quadam, & nimis callida, ſed malitioſa iuris interpretatione. ut ille, qui, cum triginta dierum eſſent cum hoſte pactæ inducię, noctu populabatur agros, quòd dierum eſſent pactæ, non noctium inducię.

Quæ cum ita ſint, non eſt dubium, quin fœdus (iam enim ad hoc oratio mea delabitur.) pactio quædam ſit ſocietatis, non ex imperatoris arbitrio, ſed iuſſu populi, aut ſenatus auctoritate firmata, neque ad tempus, ſed in perpetuum, neque per ſponſores, datis obſidibus, ſed per fetialem publicum populi R. nuncium, ſollemni precatione adhibita: per quem populum fiat, quo minus dictis legibus ſtetur, ut eum Iupiter ita feriat, quem admodum a fetialibus porcus feriatur. Quod extremum ex formula etiam ipſa fœderum feriendorum nobis a Liuio tradita poteſt cognoſci, qui primo libro de fœdere Albano ita ſcriptum reliquit. Fœdera alia aliis legibus, ceterum eodem modo omnia fiunt. tum ita factum accepimus. fetialis regem Tullum ita rogauit: iubes ne me rex cum patre patrato populi Albani fœdus ferire? iubente rege, ſagmina, inquit, te rex poſco. rex ait: pura tollito. fetialis ex arce graminis herbam puram attulit. poſtea regem ita rogauit. rex facis ne me tu regium nuncium populi Romani Quiritium? uaſa, comitesque meos? rex reſpondit: quod ſine fraude mea, populique R. Quiritium fiat, facio. Fetialis erat M. Valerius. is patrem patratum Sp. Furium fecit, uerbena caput, capillosq. tangens (pater patratus ad iuſiurandum patrandum, id eſt ſanciendum fit) fœdus multis uerbis, quæ longo effata carmine non operæ eſt referre, peragit. Legibus deinde recitatis, audi, inquit, Iupiter, audi pater patrate populi Albani, tu populus Albanus. ut illa palam prima, poſtrema ex illis tabulis, cera ue recitata ſunt, ſine

ſine dolo malo, utique ea hic hodie rectiſsime intellecta ſunt, illis legibus populus R. prior non deficiet. ſi prior defexit publico conſilio, dolo malo, tum me dieſpiter populum R. ſic ferito, ut ego hunc porcum hodie feriam. tantoq. magis ferito, quanto magis potes, pollesq. Id ubi dixit, porcum ſilice percuſſit. ſua item carmina Albani, ſuumq. iuſiurandum per ſuum dictatorem, ſuumq. ſacerdotem peragunt. Ad hunc autem priſcum feriendi porci ritum probe alluſit Virgilius, cum dixit: Et cæſa iungebant fœdera porca. & Suetonius, cum ſcripſit. Imp. Claudium cum regibus in foro fœdus iciſſe, cæſa, ac porca uetere fetialiũ precatione adhibita. nam illatam poſt aliam eſſe feriendi fœderis rationem, ut ſæpe non porcus feriretur, ſed lapis abiiceretur, exiſtimo. ſi quidem Polybius auctor ualde bonus cum Pœnis hoc modo ictum fœdus exponit: Fetialis lapidem tenens ita ait: ſi ſine dõlo malo ago, bonis afficiar: ſi ſciens fallo, ceteris omnibus ſaluis in ſuis ciuitatibus, legibus, laribus, delubris, ſepulchris, ſolus ego concidam, ut lapis e manibus meis decidet. nec plura locutus manu lapidem abiicit. Cuius iuſiurandi uideo poſt etiam Plutarchum in Sylla meminiſſe, & eiuſdem Feſtum etiam antiquam formulam adiunxiſſe, cum ſcripſit; lapidem ſilicem tenuiſſe iuraturos per Iouem, hæc uerba dicentes: Si ſciens fallo, tum me dieſpiter, ſalua urbe, arceque, bonis eiiciat, uti ego hunc lapidem. Atque hoc id eſſe arbitror, quod legis obteſtatio a Cicerone in Corneliana uocatur, cum ait, ſanctiones ſacrandas eſſe aut obteſtatione, & conſecratione legis, aut pœna, cum caput eius, qui contra facit, conſecratur. Fœdere, cuiuſmodi fuerit, cognito, iam illud ab huius ſermonis officio non uidetur abhorrere, ut, quam multa fœderum genera fuerint, exponamus. Tria autem ea fuiſſe docet apud Liuium Menippus Antiochi regis legatus, unum, cum bello uictis darentur leges. ubi enim omnia ei, qui armis plus poſſet, dedita eſſent, quæ ex iis habere uictos, quibus multari uelit, ipſius ius, arbitriumq. eſſe: alterum, cum bello pares æquo fœdere in pacem, atque amicitiam uenirent. tunc enim repeti, reddiq. per conuentionem res. et ſi quarum bello turbata poſſeſsio ſit, eas aut ex formula iuris antiqui, aut ex partis utriuſque commodo componi: tertium, cum, qui hoſtes nunquam fuerint, ad amicitiam ſociali fœdere inter ſe iungendam coeunt, eos neque dicere, neque accipere leges,

HAYKOBA БИБЛИОТЕКА ОНУ Имени Г. МЕЛЬНИКОВА

id enim uictoris, & uicti esse. Quibus uerbis nihil profecto docetur aliud, nisi fœdera alia aliis æquiora esse.

Iniquissima autem fœderis conditione usi sunt dediticii, adeo ut non in fœdere, sed in ditione esse dicerentur. ex quo fluxit Latinorum illud de Campanis apud eundem: Campanorum aliam conditionem esse, qui non fœdere, sed per deditionem in fidem uenissent: itaque Campanos seu uelint, seu nolint, quieturos: in fœdere Latino nihil esse, quo bellare, cum quibus ipsi uelint, prohibeantur. & illud Samnitium de Sidicinis: Sidicinos nec in fide, nec in ditione populi R. esse, id est neque æquo fœdere, ut se, neque deditione, id est iniquissimo fœdere, ut Campanos, in amicitiam populi R. esse susceptos. et tertium illud de Apulis: ita in societatem eos esse acceptos, ut non æquo fœdere, sed ut in ditione populi R. essent. Iam uero qui dediticii dicti sint, facile ex formula ipsa deditionis intelligi posse arbitror. cuius uestigia hæc extant apud Liuium lib. primo ad memoriam omnium sempiternam impressa. Rex interrogauit: estis ne uos legati, oratoresq. missi a populo, ut uos, populumq. dederetis? sumus. est ne populus in sua potestate? est. deditis ne uos, populumque, urbem, agros, aquam, terminos, delubra, utensilia, diuinaq. omnia in meam, populiq. R. ditionem? dedimus. et ego recipio. Itaque idem libro XXVIII morem uetustum fuisse ait Romanis, cum quo nec fœdere, nec æquis legibus iungeretur amicitia, non prius imperio in eum, tanquam pacatum uti, quàm omnia diuina, humanaq. dedidisset, & obsides accepti, armaq. adempta, & præsidia urbibus imposita forent. unde Campanos etiam apud eundem se populo R. dedidisse his uerbis uidemus: Populum Campanum, urbemq. Capuam, agros, delubra deum, diuina, humanaq. omnia in uestram patres conscripti ditionem dedimus. quidquid deinde patiemur, dediticii uestri pasuri.

Aequius autem aliquanto erat illud fœdus, cui hæc uerba erant adiuncta: Maiestatem populi R. comiter conseruent. Quam iniquam tum conditionem fuisse probauit Cicero, cum Balbum de ciuitate defendit: Primum, inquit, uerbi genus hoc conseruandi, quo magis in legibus, quàm in fœderibus uti solemus, imperantis est, non precantis: deinde, cum alterius populi maiestas conseruari iubetur, de altero silet, certe ille populus in superiore conditione, causaq. ponitur, cuius maiestas fœderis sanctione defenditur. Quod autem in hoc genere dixit Cicero comiter, id uidetur dixisse Liuius, sine dolo malo, in exponendis conditionibus pacis Aetolis datæ, sic enim scriptum est: Imperium maiestatemq. populi R. gens Aetolorum conseruato sine dolo malo.

Extremum præceptum est æquissimi fœderis, cuius formula fuit, cum ab utraque parte cauebatur, & pari iure societas utrinque, & amicitia stabiliebatur. quale illud fuit Annibalis cum Locrensibus, de quo idem scribit hoc modo: Locrensibus iussu Annibalis pax data, ut liberi suis legibus uiuerent, urbs pariter, & portus in potestate Locrensium essent: societas eo iure staret, ut Pœnus Locrensem, Locrensis Pœnum bello, ac pace iuuaret. quo in genere fœdera fuerunt, quæ populus R. cum Carthaginiensi, antequam armis inter se decertarent, fecit: quorum meminit Polybius libro tertio: ut iniqua, quæ post consecuta sunt, omnia. In omnibus autem fœderibus faciendis, aut fœderum legibus conscribendis illud erat sollemne, ac prope translaticium, ut legibus, libertati, agris, locis, ædificiis publicis, priuatisque, & ceteris præter hæc rebus publicis, priuatisque, liberis, seruisq. bello amissis, iuri, consuetudini, & portoriis exigendis eius populi caueretur, quo cum amicitia iungebatur. quod ex ueterum monumentorum diligenti observatione colligitur. Ergo cum ius omne, ut ab initio dixi, manet a fœdere, fœdera autem alia aliis sint æquiora, profecto iam patet, cur non eadem omnes populi iuris conditione sint usi, sed alii meliore, alii deteriore. optima autem, ut dixi, fuit ciuium Romanorum, aliquanto incommodior Latinorum, infra Latinos Italicorum, durissima uero prouinciarum. quo iure donata est Italiæ pars illa, quæ ultra Vmbriam, & Etruriam usque ad alpes est porrecta, atque a reliqua Italia, quia deteriore fuit in causa, quodam modo seuocata. Quod quidem post patebit illustrius, cum qui Latini, qui Italici, quæ prouincia Gallia, quod demum ius Latii, quod Italicum, quod prouinciæ Galliæ fuerit, expositum erit.

De Latinis. Cap. II.

DE LATINIS autem, atque Italicis disputaturus, maxime ad rem pertinere existimo, ut formulas ante quasdam dicendi

cendi antiquas, Romanis in hoc genere usitatas exponam. Hoc enim & doctissimi homines in rebus obscurissimis illustrandis faciendum esse præcipiunt; &, ni fiat, innumerabiles post in disputando obiiciantur errores, oportet. Sic igitur intelligendum est, populos hos non semper a Romanis Latinos, atque Italicos appellatos, sed quòd ab iis in societatem recepti essent, uarie esse socios nominatos. Nam & socii, & Latini socii, & socii nominis Latini, & socii nomenq. Latinum, & socii ab nomine Latino, & socii, ac Latium dicti sunt. Quarum formularum cum multa proferre testimonia possim, singulis contentus ero. Liuius, Sociis, inquit, imperare prætor iussus quattuor millia peditum, & trecentos equites. Item: Et exquiri ab interrogantibus, Romanus ciuis sis, an Latinus socius? Item: Fremitus inter Latinos, sociosq. in conciliis ortus. Et: Imperata quina millia peditum socium nominis Latini. & alibi: Donec & ipse quinque millia socium, ac nominis Latini effecit. Item: Milites sociis, nominiq. Latino imperati. Et: Delectu perfecto consules paucos dies morari, dum socii ab nomine Latino uenirent. Et: Sociis e nomine Latino imperata septem millia peditum. Sallustius autem, Sociorum, inquit, & Latii magna uis ciuitate per Syllam prohibentur. Item: Vti ex Latio, & sociis cogeret exercitum. Sed tamen, cum hoc ita constet, ut de eo nulla suboriri quæstio possit, sæpe etiam Italicos de Latinis, & Latinos de Italicis dictos inueni. Nam Sallustius dixit, Turpilium ex Italicis capite pœnas soluisse, quòd ciuis esset ex Latio. & Valerius, Vibius, inquit, Pelignæ cohortis præfectus uexillum trans Punicum uallum proiecit, se ipsum, suosq. commilitones, si hostes eo potiti essent, execratus. & ad id petendum subsequente cohorte primus impetum fecit. quod ut Flaccus tribunus tertiæ legionis aspexit, conuersus ad suos, absit, inquit, istud dedecus a sanguine nostro, ut Romani gloria Latinis cedere uelint. Latinos enim dixit pro Italicis. quandoquidem Peligni Latini non erant. Quin etiam idem Valerius Q. Popedium ducem Latinorum uocat, qui fuit Marsorum, & Latinos de ciuitate bello sociali ait certasse, quos pro Romanis contra Italicos stetisse, inter omnes rerum Romanarum scriptores constat. Postremo Liuius etiam socios Latini nominis Latinos tantum intellexit, cum dixit: Legatis socium Latini nominis, qui toto undique ex Latio conuenerant, senatus

senatus datus. at cum inquit, Annibalem captiuos, qui Latini nominis essent, sine pretio dimisisse, Romanos in uincula dedisse, in nomen Latinum uidetur etiam Italicos inclusisse; quippe cum post subiiciat, inter multitudinem sociorum Italici generis, qui ad Trasimenum capti ab Annibale, dimisiq. fuerant, tres Campanos equites fuisse. Nam quid dicam, ut Latini sæpe pro utrisque sint usurpati, ueluti, cum idem Hieronem, Syracusarum regem, populi R. amicum, loquentem fecit? Scire se, milite, atque equite, nisi Romano, Latiniq. nominis non uti populum Rom. Sed de uaria ac multiplici Romanorum loquendi consuetudine, qui locus late patet, alii fortasse accuratius: nos de populis Latinis hoc tempore, quemadmodum propositæ disputationis ordo postulat, disseramus. Quod autem eo libro feci, in quo ciuium Romanorum iura aperui, ut omnem eam disputationem ex ciuis Romani definitione deriuarem, idem hoc loco mihi faciendum esse censeo, ut a Latinorum definitione profectus ad eorum iura explicanda perueniam. itaque ut tum ciues Romanos homines liberos, urbis, agriq. Romani habitatores, qui cum tribu ius honorum haberent, diximus: sic nunc Latinos Latii incolas, populi R. fœderatos, iure Latii donatos definimus. Latium enim eos secernit ab Italicis, qui non erant in Latio; fœdus ab iis ciuibus Romanis, qui agrum Romanum possidebant, aut colebant in Latio; ius Latii ab iis Latinis, qui cum agrum Latinum tenerent, non tamen Latii iure fruebantur. Quoniam autem, ut supra ostendimus, ius eorũ omne e fœdere proficiscitur, fœdus autem ex uictoria parta, & pace concessa, quædam quasi per uestigia indagatur: propterea, ut commodius fœdera singulorum populorum inueniam, bella quoque, & clades ultro, citroq. illatas, paucis exponam. atque hoc non in Latinis solum, sed in Italicis etiam: & Gallia prouincia institutũ tuebor, ut ab agri descriptione exorsus ad bella, a bellis, ad fœdera, a fœderibus ad iura singulorum populorum explananda nostra continenter oratio delabatur.

De agro Latino, & fœderibus Latinorum. Cap. III.

In describendo autem Latio, si ueteres, qui in hoc studio magna cum laude uersati sunt, Strabonem, Plinium, ac Ptolemæum,

Ptolemæum, ſequar, haud optime hercle de antiquitate Romana merebor. illi enim ultima Latii tempora reſpexerunt, ego antiquiora conſidero: illi Romana iam pace florentis, ego bellum gerentis rationem habeo. eos igitur ſi quis audiat, facile ſentiat, Latio comprehenſos, ac Latinos fuiſſe, Volſcos, Aequos, Rutulos, Hernicos, Oſcos, & Auſones. ſiquidem & ea in Latio oppida perſequuntur, quæ Volſcorum quondam, Aequorum, Hernicorum, & aliorum fuerunt: & eis Latinos finibus includunt, quibus, ſpoliato iam, non armato Latio, ſeptos eos conſtat fuiſſe. ſic enim illi, & quidem, ut mea fert opinio, non peſsime diſputant: Latium duplex fuiſſe, antiquum, & nouum. antiquum a Tiberi Circeios, nouum a Circeiis producunt ad amnem Lirim. Quorum ſi intimum excutere ſenſum potui, profecto Latium uetus his eſt finibus circumſcriptum, ab occaſu Tiberi, & Etruſcis, a ſeptentrione Aniene, & Sabinis, Vfente fluuio cum Volſcis ab oriente, Tyrrheno pelago a meridie. nam utrique ad occidentem obiectus eſt Tiberis, ad ſeptentrionem Anio cum Sabinis, & Marſis, ad ortum Samnites, & Campani, ad meridiem mare. Quòd ſi quis, qui utrunque inſederint Latium populi, fortaſſe roget; nihil eſt, quod tam facile expedire poſſe uideamur. cui enim obſcurum eſt, uetus Latium Albanos, Rutulos, Volſcos, & Aequos, nouum Oſcos, Auſones, & Hernicos a ſolitudine uindicaſſe? Agamus igitur de utroque: ſed prius de priore. Primis temporibus anguſtiſsima fuit appellatio Latinorum. non enim ſolum Hernici, ceteriq., qui in nouo erant Latio, Latini nominis expertes fuerunt, ſed ne omnes quidem, qui Latium uetus incoluerunt, Latini ſunt uocati: quandoquidem neque Volſci, neque Aequi Latinorum in numero habiti. Ac Volſci quidem fere mare uerſus citra, & ultra Vfentem oppida tenuerunt Antium, Circeios, Anxur, ſiue Tarracinam, Ecetram, Velitras, Sueſſam Pomœtiam, Longulam, Poluſcam, Coriolos, Cenonem, Signiam, Artenam, Satricum, Fabrateriam, Priuernum, Fregellas, Arpinum, & Soram. Aequi uero mediterranea ſupra Volſcos tenentes ad Anienem, Algidum, Corbionem, Lauicos, Volas, & Vitelliam poſſederunt. Quibus adiuncti erant Aequicolæ, quos Diodorus libro XIIII eoſdem eſſe cum Aequis, atque eorum caput Volas fuiſſe, memoriæ prodidit. Plinius autem, qui aliquanto, quàm Diodorus, minor natu fuit, inter Aequicolas Cliterninos

nos refert, & Carſeolanos. Nam Liuius, ut poſt apparebit, utriuſque populi meminit. Quibus ex rebus ſatis aperte cognoſci poteſt, reliquos fere antiqui Latii habitatores ſolos tum Latinorum nomine inſignitos, Medullinos, Tellenios, Ficanenſes, Ficulnenſes, Politorianos, Corniculanos, Camerinos, Tolerinos, Querquetulanos, Bolanos, Scaptienſes, Bubentanos, Gabinos, Bouillanos, Cauertanos, atque his fama, & rerum geſtarum gloria illuſtriores Tiburtinos, Prænestinos, Tuſculanos, Albanos, Aricinos, Lanuuinos, Laurentes, Ardeates, Setinos, Coranos, Pedanos, Norbanos, & ceteros eiuſdem generis alios. Volſci autem, & Aequi, quanquam ueteris Latii finibus ſepti, tamen in Latinis illis temporibus non ſunt numerati. cuius rei facilis eſt, & expedita ratio. neque enim aut commune Latinorum concilium inierunt, aut ad Latinas ferias uocari ſe cum ceteris Latinis, paucis quibuſdã exceptis, permiſerunt. quod aperte in græca Dionyſii hiſtoria ſcriptum reperitur.

Concilium autem, de quo dixi, Latinorum tale fuit, quale in Græcia Amphyctionum. ſic enim ab initio erat traditum, ut omnes Latini nominis rerum communium cauſſa ad lucum Ferentinæ, qui erat ſub monte Albano, coirent, ibiq. de ſumma republica conſultarent, ac duobus prætoribus rem uniuerſam Latinorum committerent. hoc oſtendit Dionyſius in Anco, cũ ait, Latinorum ciuitates ſeparatim reſponſum nullum Anci regis legatis reddidiſſe, ſed, conuocato ad lucum Ferentinæ concilio, communi conſenſu decreuiſſe, non eſſe imperio cedendũ Romanis, ac protinus prætores duos pacis, belliq. arbitros legiſſe, Ancum Poblicium ex Cora, & Sp. Vecilium ex Lauinio. Confirmat Liuius libro octauo, cum inquit, Prætores duos bello Latino ſecundo Latinos habuiſſe L. Annium Setinum, L. Numicium Circeienſem, ambos ex coloniis Romanis. per quos etiam Volſci ad arma ſint exciti.

Feriarum autem Latinarum recentior aliquanto fuit memoria, quippe quæ a Superbo rege ſint inſtitutæ. Harũ ea fuit cauſſa, ut, quemadmodum Latini rerum publicarum cauſſa ad lucũ Ferentinæ conuenirent, ſic ſacrorum gratia in montem Albanum cogerentur. fuit autem locus, ut proditum eſt a Dionyſio, in monte Albano, in quẽ populus R. & Latini fœderati XLVII, (tot enim ille profitetur) conuocabantur, ut Ioui Latiali communi conſenſu ſacrificium facerent; cumq. eorum alii agnos,

alii caseum, alii lac, alii alia domo attulissent, tauro immolato, suam quisque carnis partem acciperent. Hoc sollemne Latiar etiam appellatum ad extrema usque reip. tempora est conseruatum. neque enim ante consules exire paludati in prouincias consueuerant, quam ferias Latinas inidxissent, atque iis in monte Albano cum Latinarum ciuitatum magistratibus operam dedissent. Quem ritum, quanquam satis superiore Dionysii auctoritate notum, placet nobilibus præterea aliquot etiam e Liuio, Tullioq. testimoniis illustrare. Hinc enim est, quòd scripsit Liuius libro XXXII, Latinas ferias instauratas, quòd legati ab Ardea questi in senatu essent, sibi in monte Albano Latinis carnem, ut assolet, datam non esse. & libro XXXVII: Latinas instauratas, quod Laurentibus carnis, quæ dari debet, data nõ erat. & libro XLI. Latinas fuisse ante diem III Non. Maii, in quibus, quia in una hostia magistratus Lanuuinus precatus non erat, populi R. Quiritium, religioni fuisse; instauratisq. Latinis, placuisse, Lanuuinos, quorum opera instaurarentur, hostias præbere; Q. Petillium consulem Latinas in ante diem III. idus Sextiles edixisse. hinc, quod Cicero dixit in Plancia na, è Lauicanõ, Bouillano, & Gabino municipio uix qui carnem Latinis peterent, sua ætate inuentos esse. & cum Attico iocans, auiam eius mortuam, quòd uerita esset, ne Latinæ in officio non manerent, & in montem Albanum hostias non adducerent. Atque his feriis unum diem dicauit Superbus. exactis autem regibus alter additus est: post fœdus cum Latinis a Sp. Cassio consule ictum tertius: anno demum urbis trecentesimo nonagesimo sexto composita, quæ diu ciuitatem turbauerat, de plebeio consulatu seditione, quartus. id quod apud Dionysium, Liuium, & Plutarchum in Camillo scriptum reperio.

Ergo, ut eò mea reuertat, unde discesit, oratio, primis temporibus, dum integræ Volscorum, Aequorumq. opes fuerunt, Latini cum dicebantur, ceteri omnes ex uetere Latio, his duobus populis exceptis, intelligebantur, quòd se communibus his aliorum Latinorum conciliis non committerent. quo fiebat, ut seorsum a Latinis, quasi ex eorum corpore non essent, uulgo nominarentur. si quidem Sex. Tarquinius, Superbi filius, inter Gabinos ait apud Liuium, se, nisi ab Gabinis recipiatur, pererraturum omne Latium, Volscosq. inde, & Aequos, & Hernicos

nicos petiturum. & alio loco scriptum est apud eundem, Latinos, Hernicis assumptis, Volscos, & Aequos, in agro Latino castra ponentes, sine Romano duce fudisse. & alibi Numicius Circeiensis, prætor Latinorum, se, ex Latinis, & Volscis populis iuuentute propere excita, rediturum infesto exercitu Capuam esse professus est. Vt omittam, quòd idem ipse inter socios populi R. Latium omne cum Sabinis, Volscis, Aequis, Hernicis, quorum auxiliis Alexandro Magno, si in Italiam irrupisset, resistere Romani potuissent, numerauit. Nam quid Ciceronem laudem auctorem, qui pro Balbo dixit, ex Latio multos, ut Tusculanos, & Lanuuinos, & ex ceteris generibus gentes uniuersas in ciuitatem esse receptas, ut Sabinorum, Volscorũ, & Hernicorum? Neque uero solum Aequi, Volsciq. separatim a Latinis sunt appellati, sed priuato etiam nomine, uniuerso quiescente Latio, plerunque in armis fuerunt. id quod postea, cum res illorum tractabo, perspicue demonstrabo. nunc de iis, qui proprie Latini & dicti & habiti sunt, disputandum.

Horum fœdera multa cum populo R. eaq. alia aliis meliora fuisse comperio, sed antiquissimum omnium fuit Albanum. siquidem magna fuit populo R. iam inde a primordio urbis cum populo Albano necessitudo, non solum uoluntatum, & sanguinis, sed fœderum quoq., & societatis uinculo colligata; quòd, ut scribit Strabo, ambo Latini essent, & eodem ambo sermouis genere uterentur, & cum proprium uterque regem haberet, connubia tamen, & sacra, & cetera iura ciuilia communia usurparent. Primum cum iis fœdus a Romulo rege ictum est, quo est cautum, ne bellum inter se gererent: alioquin quæ bellum intulisse ciuitas diceretur, ea iudicium alterius, & multam subiret: secundum a Tullo Hostilio, nobili illa per Tergeminos Horatios pacta uictoria; ea lege, ut iuuentutem in armis Albani haberent: usurum se regem ea, cum res postularet. cum autem idem, anno post Albæ excidium quintodecimo, legatis ad triginta urbes, quæ in Albanorum ditione fuerant, circummissis, petiissет, ut, quo modo Albanis, item sibi, a quo Albanorum fractæ opes essent, dicto audientes essent, idq. illæ se facturas abnuerent; bellum utrinque susceptum est, prætoribus in communi Latinorum concilio creatis Anco Publicio Corano, & Sp. Vecilio Lauinio. Eo uero bello in quintum annum mutuis potius agrorum populationibus, quàm iustis prœliis

extracto, fœdus tertium est processum. Post autem cum Tulli morte Latini sublatis animis agrum Romanum populabundi inissent, ab Anco rege, bello ad singulas urbes circumlato, ad pacem petendam, & fœdus renouandum sunt compulsi. Quo mortuo, Apiolani, & ceteri Latini soluta esse morte eius fœdera rati, cum in fines Romanos excursiones fecissent, multo maiora conatu a L. Tarquinio Prisco rege bello domiti pacis conditiones acceperunt; ut agros ac leges suas haberent, ac socii populi R. dicerentur illi quidem, sed ad regis tamen Romani mandata præsto essent. ab eo omne nomen Latinum domitum, Corniculum, Ficulneam ueterem, Cameriam Ameriolam, Medulliam, Crustumeriam, Nomentum de priscis Latinis, aut qui ad Latinos defecerant, oppida capta prodit Liuius. Hoc autem fœdus post a Superbo rege, cum principatum Latinorum sibi callide asciuisset, renouatum est, Latinis etiam feriis, quas Romanus, Latinusq. populus communiter in monte Albano celebraret, ut supra diximus, institutis. Atque hæc quidem omnia Dionysius. neque uero multo aliter Liuius. quanquam ipse ut breuius, sic obscurius in huius antiquitatis pertractatione uersatur. Horum autem fœderum meminit fere apud eum inter Latinos rex Superbus. Posse se quidem, inquit, uetusto iure cum illis agere, quòd, cum omnes Latini ab Alba oriundi sint, in eo fœdere teneantur, quo ab Tullo res omnis Albana cum colonis suis in Romanum cesserit imperium: ceterum se utilitatis id magis omnium causa censere, ut renouetur id fœdus, secundaq. potius fortuna populi R. ut participes Latini fruantur, quàm urbiũ excidia, uastationesq. agrorum, quas Anco prius, patre deinde suo regnante perpessi sint, semper aut expectent, aut patiantur. Haud difficulter persuasum Latinis, pergit Liuius. quanquam in eo fœdere superior Romana res erat. ita renouatum fœdus, indictumq. iunioribus Latinorum, ut ex fœdere die certa ad lucum Ferentinæ armati frequentes adessent Cum hoc igitur societatis iure Latini cum populo R. essent iuncti, quid est, cur miremur in primo fœdere, quod, expulso rege Superbo, ac uindicata in libertatem rep. Bruto, & Collatino consulibus, cum Pœnis ictum est, Latinis eos sociis, qui maritimam oram accolerent, Ardeatibus, Antiatibus, Laurentibus, Tarracinensibus, quod scriptum est apud Polybium, prospexisse? Post hæc autem A. Postumio, T. Virginio consulibus, anno

anno post reges exactos XIIII, post urbem conditam CCLVII, Latinos Octauio Mamilio Tusculano, Superbi regis genero, rebellasse comperimus. Fuerunt autem Ardeates, Aricini, Bolani, Bubentani, Corani, Caruentani, Gabini, Laurentes, Pedani, Querquetulani, Satricani, Scaptiensęs, Setini, Tiburtini, Tusculani, Tolerini, Tellenii, Veliterni, Lanuuini, Lauinii, Lauicani, Nomentani, Norbani, & Prænestini. quibus cum ab A. Postumio dictatore ad lacum Regillum in agro Tusculano debellatum, ac triennio post fœdus percussum inuenio Sp. Cassio iterum, & Postumo Cominio iterum consulibus. Quo de fœdere hæc Dionysius: Eodem tempore, inquit, ictum fœdus est cum omnibus Latinis ciuitatibus, de societate, atque amicitia, maxime, quòd in secessione plebis nihil mouerant, eamq. tandem in urbem recessisse gratulabantur, bellumq. aduersus deficientes ciuitates una susceptura uidebantur. uerba autem fœderis hæc fuerunt: Inter Romanos, & Latinorum ciuitates omnes æterna pax esto: neque ipsæ inter se bellanto, neque aliunde hostes inducunto, neque hostibus tutos transitus præbento, sed bello oppressis opem omnibus uiribus ferunto: spoliorum, ac prædæ partem æqualem habento: priuatarum litium iudicia illi, quibus mandata cognitio fuerit, intra decem dies peragunto: his legibus nihil addi, demi ue possit, nisi si Romanis, Latinisq. ita placuerit. Meminit huius quoque fœderis Liuius libro secundo: meminit & in Corneliana Cicero. quin etiam profert ex fœdere Latino Festus hæc uerba: Pequuniam, qui nancitor, habeto, &, siquid pignoris nancisciturs, sibi habeto. Quæ caussa fecit, ut Liu. lib. VIII, Torquatũ consulem ita ad Latinos loquentem fecerit: Hæccine fœdera Tullus Romanus rex cũ Albanis patribus uestris Latini, hæc L. Tarquinius uobiscum fœdera postea fecit? non uenit in mentem pugna ad lacum Regillum. adeo & cladiũ uestrarum, & beneficiorum nostrorum erga uos obliti estis? Atque hi quidem populi, nisi si qui priuato forte nomine, ac priuatis opibus interea bellum intulissent, ut Prænestini, Tusculani, & Tiburtini sæpe fecerunt, in amicitia populi R. manserunt usque ad annum CCCLXIIII. quo anno perculsam ciuitatem scribit Liuius defectione Latinorum, Hernicorumque, qui post pugnam ad lacum Regillum factam per annos prope centum nunquam ambigua fide in amicitia populi R. fuerant. Cum ergo

НАУКОВА БІБЛІОТЕКА ОНУ ІМЕНІ І. МЕЧНИКОВА

go Latini desciuissent, ac milites ex formula per aliquot inde annos negassent, tum anno demum CCCXCV, C. Fabio, C. Plautio cos. in amicitiam redierunt. sic enim post scriptum inuenio apud eundem: Inter multos terrores solatio fuisse pacem petentibus Latinis datam, & magnam uim militum ab iis ex fœdere uetusto, quod multis intermiserant annis, acceptam. Neque uero hæc diu culta fides est. Nam, eodem teste Liuio, anno CCCCLIII concilia Latinorum ad lucum Ferentinæ habita; responsumq. haud ambiguum imperantibus milites Romanis, datum, absisterent imperare iis, quorum auxilio egerent. Latinos pro sua libertate potius, quàm pro alieno imperio laturos arma. Itaque anno ipso CCCCXIII, cum eo superbiæ adducti essent, ut alterum e Latio Romæ consulem fieri, Romam a consulibus prætores eorum euocati respondissent, bellum R. aduersus se concitarunt. quo ad Veserim in Campania victi sunt, T. Torquato, & P. Decio, qui se in acie deuouit, consulibus. Adeo uero eorum opes accisæ sunt, ut, quod scriptum reliquit Liuius, Torquato consuli victorem exercitum ad populandos agros eorum ducenti dederent se omnes Latini. Latium agro multatum. extra pœnam fuere Laurentes, quia non desciuerant. cum iis renouari fœdus iussum. renouatumq. quotannis post diem decimum Latinarum. deinceps Latinos, ob iram agri amissi rebellantes, fusos, atque in deditionem acceptos a Q. Publilio Philone consule, inde Aricinos, Lauinios, Veliternos, cum in armis essent, a C. Mænio, Pedanos, & Tiburtes a L. Camillo, idem auctor est. Placuit deinde, inquit, maiore conatu a Pedi expugnatione ad perdomandum Latium uictorem circumducere exercitum. nec quieuere consules antequam expugnando aut in deditionem accipiendo singulas urbes Latium omne subegere. Camillo autem in senatu de populis Latinis referenti responsum, cum aliorum alia causa esset, ita expediri posse consilium, ut pro merito cuiusque statueretur, si de singulis nominatim referrent. relatum igitur de singulis, decretumque. Lanuuinis ciuitas data. Aricini, Nomentaniq́ue, & Pedani eodem iure, quo Lanuuini in ciuitatem accepti. Tusculanis seruata ciuitas, quam habebant. Velitris, quia sæpius defecerant, senatus abductus, in agrum senatorum coloni missi. Antiom noua colonia deducta. mare interdictum Antiati populo, & ciuitas data (hæ duæ enim Volscorum ciuitates huic bello interfuerunt) Tiburtes, Prænestiniq. agro multati. ceteris populis Latinis commercia, & concilia inter se ademerunt. Atque hoc tempore Latini ad lucum Ferentinæ rerum communium causa conuocari desierunt. quod ex Cincianis commentariis perspici potest, unde hæc hausit Festus: Prætor, inquit, ad portam nunc salutatur is, qui in prouinciam proprætore, aut proconsule exit. cuius rei morem ait fuisse Cincius in libro de consulum potestate talẽ. Albanos rerum potitos usque ad Tullum regem. Alba deinde diruta usque ad P. Decium Murem consulem populos Latinos ad caput Ferentinæ, quod est sub monte Albano, consulere solitos, & imperium communi consilio administrare. itaque quo anno Romanos imperatores ad exercitum mittere oporteret, iussu nominis Latini complures nostros in Capitolio a sole oriente auspiciis operam dare solitos. ubi aues addixissent, militem illum, qui a communi Latii missus esset, illum, quem aues addixissent, prætorem salutare solitum, qui eam prouinciam obtineret prætoris nomine. Atque hæc quidem de pace reddita Latinis, deq. præmiis, & multa eorum inuenimus. Quam quidem pacem ab iis post in perpetuum sanctissime custoditam, nullis unquam aduersus populum Romanum, publico præsertim nomine, captis armis, animaduerto. Quod cum ita sit, sane dubitari non potest, quin aut hoc tempore, aut non ita multo post, uetustum fœdus secum a Cassio consule ictum recuperarint. Etenim Cicero, qui trecentos post annos floruit, Latinos fœderatos in Balbi defensione appellat eo fœdere, quod cum Latinis omnibus Sp. Cassio, Postumo Cominio consulibus ictum est.

De iure Latii. Cap. IIII.

EX FOEDERE autem, quod cum Latinis est percussum, ius illud emanauit, quod est ius Latii, uel Latinitas appellatum: quod, supra dixi, iure quidem ciuium Romanorum esse deterius, Italico uero aliquanto commodius. Huius, ut etiam illius multas partes fuisse, neminem puto fore, qui non intelligat, si in ueterem memoriam paullo diligentius oculos quasi mentis intendat. quæ autem hæ fuerint, nobis etiam, atque etiam quærendum existimo. non enim res est perspicua, sed multis uetustatis inuolucris implicata. quam nos pro uirili nostra dabimus

НАУКОВА БІБЛІОТЕКА ОНУ імені І. МЕЧНИКОВА

dabimus operam, ut expediamus. Quæremus autem iisdem uestigiis ius Latinorum, quibus alio libro ius ciuium R. inuestigauimus. Itaque quoniam iura ea in duo genera digessimus, quorum unum priuatam rationem attigisse diximus, alterum publicam, eandem in hac disputatione distributionem tuebimur. Sic igitur statuo, Latinos priuato iure longe alio usos esse, quàm ciues Romanos. ne longius argumenta petam, hoc unum satis ualeat, quòd ius Latii iuri Quiritium opponerentur, adeo ut, qui Latinitate donati essent, iidem, si meliore in caussa ponendi forent, iure Quiritium augerentur. Ius autem Quiritiũ caussam priuatam, ut dixi, complexum est, libertatis, gentilitatis, sacrorum, connubiorum, patriæ potestatis, legitimi dominii, testamentorum, & tutelarum. cum enim hæc omnia iure ciuili essent constituta; ius autem ciuile Quiritium esset, non Latinorum: profecto Latini nulla huius parte sunt usi: nisi si quidam ex iis populis fundi essent facti. quid est autem fundus quidquam aliud, quàm auctor? quod ostendit Plautus in Trinummo: apud quem ita est.

Nunc mihi is propere conueniendus est, ut quæ cum eius
Filio egi, ei rei fundus pater sit potior eo.

Cui opinioni conuenienter Festus etiam prodidit, fundum dici populum rei, quam alienat, hoc est auctorem. Ex quo translate populos fundos appellatos esse, intelligere possumus; qui ipsi auctores essent, ut iure ciuili Romano se obstringerent. quo modo accepit accusator Cornelii Balbi, quod indicat Cicero, cum in defensione eius ait: Negat ex fœderato populo, quenquam potuisse, nisi is populus fundus factus esset, in hanc ciuitatem uenire. Item: Potuit magis fundus populus Gaditanus fieri, si tum sit fundus, cum scita, ac iussa nostra sua sententia comprobat, quàm cum hospitium fecit. Quanquam Cicero ipse, qui ei respondit, aptius ad caussæ uictoriam, quàm ad ueritatis rationem locutus, populum ita fieri fundum dixit, si cum iussisset populus Romanus aliquid, si id asciuissent socii populi, ac Latini, & si ea lex, inquit, quam nos haberemus, eadem in populo aliquo, tanquam in fundo resedisset, ut tum lege eadem populus is teneretur; non ut de nostro iure aliquid minueretur, sed ut illi populi aut iure eo, quod a nobis esset constitutum, aut aliquo commodo, & beneficio uterentur. tulit, inquit, apud maiores nostros legem C. Furius de testamentis,

tis, tulit Q. Voconius de mulierum hereditatibus, innumerabiles aliæ leges de iure ciuili sunt latæ: quas Latini uoluerunt, asciuerunt. Ex quibus uerbis patet, omnino Romanos Latinis ius ciuile suum non communicasse, sed eos tamen uti legibus aliquot esse passos, & partem iuris Quiritiuũ sæpe concessisse, eosq. populos fundos appellasse. Ex quo scitum est illud apud Gellium libro XVI. municipes nulla populi Ro. lege astrictos esse, cum nunquam populus eorum fundus factus esset. Ergo quoniam aliud erat, ut dixi, ius Quiritium, aliud ius Latii; atque illud proprium ciuium Ro. hoc Latinorum: alio iure priuato Latini usi sunt, alio ciues Romani. neque uero, si iura priuata libertatis Romanæ, gentilitatis, sacrorum, ceterarumq. rerum, quas alio uolumine persecuti sumus, memoria retinentur; hic locus ullam habere dubitationem poterit. non enim si per leges Romanas ciuis Romanus neque a priuato uerberari, neque a magistratu cædi potuit, propterea etiam Latinus non potuit: nec si quid iuris patricii, aut plebeii Romæ habuerunt, idem etiam Latini usurparunt. nam sacrorum iura quædam, & connubiorum, & patrum in liberos, & legitimi dominii, & testamentorom, & tutelarum propria ciuium Romanorum fuisse ita, ut nullis aliis, nisi iure Quiritium impertito, communicata sint, ita ex eadem disputatione perspicuum est, ut longiorem orationem non desideret. Quod autem ius, aut quæ consuetudo harum rerum obeundarum apud Latinos fuerit, equidem uix inueniri, aut pro certo afferri posse crediderim. Quod tamen de sponsalibus eorum proditum sit, hoc loco repetere non grauabor. Sponsalia, inquit Gellius, in ea parte Italiæ, quæ Latium appellatur, hoc more, atque hoc iure solita fieri scripsit Ser. Sulpicius in libro, quem scripsit de dotibus. Qui uxorem, inquit, ducturus erat, ab eo, unde ducenda erat, stipulabatur, eam in matrimonium ductum iri. qui daturus erat, itidem spondebat. Is contractus stipulationum, sponsionumq. dicebatur sponsalia. Tum quæ promissa erat, sponsa appellabatur; qui spoponderat ducturum, sponsus. Sed si post eas stipulationes uxor non dabatur, aut non ducebatur, qui stipulabatur, ex sponsu agebat. iudices cognoscebant, iudex quamobrem data, accepta ue non esset uxor, quærebat. si nihil iustæ caussæ uidebatur, litem pecunia æstimabat. quantique interfuerat, eam uxorem accipi, aut dari eum, qui spoponderat,

HAVKOBA БИБЛИОТЕКА ОНУЧИНСКОГО МЕДИЦИНСКОГО УЧИЛИЩА

aut qui ſtipulatus erat, condemnabat. Hoc ius ſponſaliorum obſeruatum dicit ad id tempus, quo ciuitas uniuerſo Latio lege Iulia data eſt. Hæc eadem Neratius ſcripſit in libro, quem de nuptiis compoſuit. Ex quibus rebus intelligi poteſt, Latinos ante ciuitatem Romanam acceptam alio iure ſponſaliorũ eſse uſos, poſtquam in ciuitatem accepti ſunt, ius in eo Quiritium eſse ſecutos. Age uero priuatum ius fuit diuerſum. quid publicum, cenſus, militiæ, tributorum, & uectigalium, ſuffragiorum, & honorum? ne omnino quidem idem habuerunt, ſed tamen in eo ad ciuium R. conditionem propius acceſserunt. Cenſos autem Romæ Latinos non inuenio, niſi ſi qui aut furtim eo nomine ciuitatem R. aſſequi uoluiſſent, aut iam municipes facti eſſent. Municipibus autem, & coloniis aliquot & Romæ, & in ſuis ciuitatibus cenſeri licuit: quod poſt illuſtrius apparebit. Quod ſi hoc in municipiis, & coloniis, quæ leges Romanas, non ſuas habuerunt, eſt obſeruatum, quanto magis in fœderatis, & liberis ciuitatibus ualuiſſe ueriſimile eſt? Quæret aliquis: quid de tributis? de his nihil habeo, quod affirmem: non deeſt, quod opiner. Mihi uero uidetur prope ad ueri ſimilitudinem accedere, ſi ciues R. tributum contulerunt, ac uectigalia pependerunt, nec Latinos, qui deteriore erant in cauſſa poſiti, ab his oneribus uacuos fuiſſe. præſertim uero cum ſcriptum in ueniam apud Liuium libro nono: Latinos, poſtquam ſtipendiarii facti ſint, ſcuta pro clypeis uſurpaſſe: & apud Appianum libro primo: Italos queſtos, ſe militando, & tributo conferendo feſſos eſſe: & Dio adiiciat, lege Metelli Nepotis uectigalia, urbi, & Italiæ moleſta eſſe ſublata; in Ambracenſium autem fœdere, Liuio auctore, illud etiam poſitum fuerit, ut portoria quæ uellent, caperent, dum modo eorum ciues R. & Latini ſocii immunes eſſent. Militaſſe porro Latinos pro Romanis, non eſt dubium. hoc enim & aliis ante fœderibus, & maxime Caſſiano eſt prouiſum, ut Latini Romanorum arbitrio copias pedeſtres, & equeſtres darent, quarum opera ipſi in bello uterentur. Vnde illud eſt Liuii in tertio, ut alios, quos ſupra commemoraui, locos multos omittam: Hernici, & Latini iuſsi milites dare ex fœdere: duæq. partes ſociorum in exercitu, tertia ciuium fuit. & illud in ſexto: Cum quæſitum ab Hernicis, & Latinis eſſet, cur per eos annos militem ex inſtituto non dediſſent, reſponſum datum, terrorem aſsiduum a Volſcis cauſſam attuliſſe.

Neque

Neque uero, quanquam cum Romanis Latini militarunt, propterea in legione, niſi fortaſſe municipes facti, meruerunt, ſed in auxiliis. fuit enim legio ciuium Romanorum, auxilia ſociorum. Quo circa ſcripſit Vegetius probe libro ſecundo, apud omnes ſe auctores inueniſſe, ſingulos conſules aduerſus hoſtes copioſiſsimos non amplius, quàm binas legiones adduxiſſe, additis auxiliis ſociorum. Numerus tamen eorum nec ſemper idem, nec iiſdem ſemper ciuitatibus eſt imperatus, ſed aut pro rei magnitudine a ſenatu decretus, aut arbitrio conſulum, quibus id negotii datum erat a ſenatu, eſt permiſſus. Quod docet Liuius, cum libro XXI ita ſcribit: Sex in eum annum decretæ legiones, & ſociorum quantum conſulibus uideretur. quattuor & uiginti peditum Ro. millia ſunt ſcripta, mille & octingenti equites. ſociorum quadraginta quattuor peditum, & quattuor equitum. Item libro XLI. Additum decreto, ut conſules binas legiones ſcriberent, et trecentos equites, et dena millia peditum ſociis nominiq. Latino, et ſexcentos imperarent equites. et libro XLIII: Quattuor legiones ſcribi iuſſæ, quæ ſi quo opus eſſet, educerentur. ſociis nominis Latini ſexdecim millia peditum, & mille equites imperati. Ex equo intelligi poteſt, uariaſſe ſæpe id, quod perpetuum fuiſse ſignificare uidetur Paterculus, cum ait, queſtos eſſe Italicos, quòd cum duplici peditum, equitumq. numero fungerentur, ciuitatis tamen R. expertes eſsent. Eodem acccedit Polybius, qui peditum numerum plerunque R. legionibus parem, equitum duplicem datum eſse admonuit, cuius uerba placet afferre, quia mirifice hunc locum, et hanc totam de ſociorum militia quæſtionem poſſunt illuſtrare. Sic igitur ille libro ſexto, poſtquam de Romana legione locutus eſt, ſcribere de ſociorum auxiliis pergit: Eodem tempore conſules præfectis ciuitatum ſociarum Italiæ oſtendunt, ex quibus uelint ad ſe auxilia mitti, numero, et die, et loco, in quem conuenire debeant, indicto, ciuitates autem delectu ſimili Romano delectui habito, et iureiurando ſimili dato, mittunt, præfecto; et tribuno ærario addito. Vbi uero ſocii conuenerunt, diuiſionem eorum adhibent ii, qui a conſulibus præpoſiti ſunt, qui præfecti nominantur, numero duodecim. Hi primum ex omnibus aptiſsimũ quenque ad bellicos uſus equites, peditesq. cõſulibus legunt, quos extraordinarios uocant. numerus autem uniuerſus ſociorum,

HARVARD LIBRARY OHY IMBLIOTEKA MEDNIKOBA

peditum quidem eſt plerunque Romanis legionibus æqualis, equitum uero duplex. ex his equitum tertiam partem legunt in extraordinarios, peditum uero quintam. reliquos autẽ in duas diuidunt partes, quarum alteram, dextrum cornu appellant, alteram ſiniſtrum. Hactenus Polybius. Quanto uero maiora legionum commoda fuerint, quàm auxiliorum, ſatis in iis libris oſtendimus, quos de iure ciuium R. conſcripſimus. Habeo auctorem Plutarchum, legem a M. Liuio Druſo tribuno pl. C. Gracchi collega, ex auctoritate ſenatus latam, ne quis Latinus in caſtris cædi uirgis poſſet. quam legem poſtea non obſeruatã eſſe ab ſeueris imperatoribus, qui remoto uirgarum metu, exercitum in officio continere ſe uix poſſe uidebant, ex eo adducor ad ſuſpicandum, quod de Italico præfecto quodam prodit in Iugurthino bello Salluſtius: Turpilius, inquit, quem præfectum oppidi unum ex omnibus profugiſſe ſupra oſtendimus, iuſſus a Metello cauſſam dicere, poſtquam parum ſe purgat, condemnatus, uerberatusque, capite pœnas ſoluit. nam is ciuis ex Latio erat. Sed de Latinorum militia hactenus. Relinquũtur duo, quibus ius optimum maxime ſtabiliri ſolet, ſuffragia, & honores. quæ qualia Latini habuerint, deinceps uideamus. nam ut, nulla habuiſſe eos, negari non poteſt; ſic, non optima lege habuiſſe, aſſeri poteſt. ſuffragiorum autem latione ea uſi ſunt, ut, quantum ex annalium ueterum monumentis, & populi R. actionibus colligi poteſt, nec tribum certam, in qua ſuffragarentur, habuerint, nec niſi ad leges iubendas, & iudicia facienda uocati ſint, nec intercedente uel conſule, uel tribuno pl. ius ullum ſuffragii ferendi habuerint, ſed ſæpe urbe, in quam ſuffragandi cauſſa uenerant, abire ſint iuſſi. hoc autem Caſsiano etiam fœdere impetratum apparet. ſiquidem Caſsius ipſe conſul tertium, is, quem fœdus cum Latinis percuſsiſſe ſupra diximus, apud Dionyſium in concione gloriatur, ſe in primo conſulatu Sabinos ſubegiſſe, in ſecundo plebem in urbem reduxiſſe, Latinosq. Romanorum conſanguineos illos quidem, ſed gloriæ tamen eorum inuidentes ad amicitiam adduxiſſe, atque æquo iure ciuitatis donaſſe, ut non amplius Romam aduerſariam, ſed patriam appellarent. Ciuitatem tamen neque omnino cum ſuffragio, neque prorſus ſine ſuffragii latione datam, ſed ad arbitrium magiſtratuum, ex uerbis, quæ addit Dionyſius, intelligitur.

ligitur. inqnit enim: Cum Caſsius Hernicos iiſdem fœderis conditionibus, quibus Latinos, obſtrinxiſſet, atque agrum Hernicis ademptum, plebi Romanæ, Latinis, Hernicisq. diuiſurus eſſet; eiq. rogationi intercederetur; Latinos, & Hernicos, quàm plurimos potuit, ad ſuffragium ferendum acciuit. qui cum frequentes ueniſsent, urbem hoſpitum turba repleuerunt. quod cum ad Virginium, collegam eius, delatum eſset, per compita edici iuſsit, ut, qui in urbe domicilium non haberent, intra certam diem exirent. Caſsius autem contra edixit, ut, qui ciuitate donati eſsent, donec lex accepta eſset, manerent. Quibus ex uerbis, quis eſt, qui non intelligat, niſi Latini ciuitatem, ac ius ſuffragii habuiſsent, eos Sp. Caſsium ad Legem ſuffragiis ſuis iubendam aduocaturum non fuiſse, nec, ſi illi lege Caſsia optimum ius ciuitatis habuiſsent, ab eius collega Virginio urbe pelli ante inita ſuffragii potuiſse, uerum incertam ſuffragiorum rationem magiſtratuum arbitrio Latinis eſse permiſsam? neq. enim hoc ſemel factum eſt, ut Latini ante legem Iuliam ad ſuffragia ſint acciti. ex hoc enim iure illud eſt, quod Liuius ſcribit contigiſse anno urbis DXLI, Ap. Claudio, Q. Fuluio cos. Italia bello Punico ſecundo flagrante, in iudicio M. Poſtumii Pyrgenſis ad populum: Teſtibus, inquit, datis tribuni populum ſummouerunt, ſitellaq. allata eſt, ubi Latini ſuffragium ferrent. Neque uero, niſi ius ſuffragii aliquod habuiſsent, ſortitione tribuum opus fuiſset, in quibus ſuffragium ferrent, nec, ſi tribum, ut iure optimo ciues, obtinuiſsent, ubi ſuffragium dicerent, ſortiendum fuiſset. Nam cum conſulum arbitratu Latini, qui ſuffragiorum cauſsa uenerant, alias aut in urbe retinerentur, aut exire iuberentur, tum tamen eos credo ad ſuffragium ineundũ maxime a conſulibus eſse adhibitos, ut grauiſsimis, ac periculoſiſsimis Punici belli temporibus, in magna totius Italiæ defectione Latinum nomẽ honoris eius beneficio ſibi arctius deuincirent. Qua de cauſsa eodem bello triennio ante Sp. Caruilius in ſenatu etiam pro magna re ſe ſuadere dixerat, ut ex ſingulis populis Latinorum binis ſenatoribus, ſi patres cenſuiſsent, ciuitas daretur. eiusq. rei ut aliena mentio oppreſsa eſt. Itaque idem poſt, tranquillatis rebus Italiæ, in tribunatu C. Gracchi non eſt conceſsum. qui anno DCXXXI multis legibus aduerſa nobilitate promulgatis, cum Latinos ad eas ſuffragio ſuo iubendas in urbem aduocaſset, & C. Fannius conſul ex S. C. eos exire ex urbe

ex urbe iussisset. Gracchus se iis manentibus auxilio futurũ professus, incœpto tamen, cum a lictoribus consularibus Latinos duci uideret, teste Plutarcho, destitit. Quare duodecimo post anno in rogatione Mamilia ferenda idẽ occulte dicitur esse tentatum. Sic enim scribit in Iugurthino Sallustius: Interea Romæ C. Mamilius Limitanus tribunus pl. rogationem ad populum promulgat, uti quæreretur in eos, quorum consilio Iugurtha sese natus decreta neglexisset, quique ab eo in legationibus, aut imperiis pecunias accepissent. huic rogationi partim sibi conscii, alii ex partium inuidia pericula metuentes, quoniam aperte resistere non poterant, occulte per amicos, & maxime per homines Latini nominis, ac socios Italicos impedimenta parabant. Hoc autem ius cum in Sextiana Cicero intueretur, dixit; nihil acerbius socios Latinos ferre solitos esse, quàm id, quod perraro accidit, a cõsulibus iuberi ex urbe exire. Habuerunt ergo ante legem Iuliam, bellumq́. Italicum ex fœdere Cassiano ius suffragii Latini, aut certe speciem quandam suffragiorum, cum id potius precarium esset magistratuum beneficium, quàm optimum ius suffragiorum. Extremum fuit ius magistratuum Romæ petendorum, & capiendorum, in quo tantum momenti est cõstitutum, ut hoc unum Latii ius appellatum sit: quippe, quia qui hoc habebat, reliqua superiora haberet omnia. sunt ergo, qui ius Latii fuisse scribant, ut petendi magistratus gratia ciuitatem Romanam adipiscerentur. hic est autem eximius interpres Ciceronis Asconius, qui in commentario Pisonianæ scriptum reliquit, Cn. Pompeium transpadanis colonis ius dedisse Latii, ut possent habere ius, quod ceteræ Latinæ coloniæ, id est ut petendi magistratus gratia ciuitatem Romanam adipiscerentur. Quid autem sit, petendi magistratus gratia ciuitatẽ Romanam adipisci, magnam merito habere potest quæstionem. quid est enim? an ut ciues Romani fierent tantũmodo, ut Romæ honores peterent? non uidetur. qui enim credibile est, omnes Latinos ius petẽdorum Romæ magistratuum habuisse, qui ne suffragium quidem, nisi quo modo demonstratum est, dicerent? est enim ius magistratus magnificentius multo quàm suffragii. an ut qui ius Latii haberent, præter cetera ciuitatem etiã Romanam assequerentur, ubi apud Latinos magistratum petissent, uel potius gessissent? equidem arbitror. id enim aperte tradit Appianus lib. secundo, cum inquit: Nouum Comũ Cæsar ad ius

ius Latii redegit, apud quos qui annuum gessissent magistratũ ciues R. fiebant. hanc enim uim habuit Latinitas. Marcellus autem consul Nouocomensem quendam, & qui apud Nouocomẽses magistratum gesserat, ac Romæ se propterea pro ciue gerebat, in Cæsaris contumeliam uirgis cædi iussit, ut intelligeret, se ciuem R. non esse. Adiicit Strabo magistratus hos ædilitatem & quæsturam fuisse. sic enim & ipse scribit libro quarto: Nemauso in Gallia ius Latii datum, ut qui Nemausi ædilitatem, & quæsturam adepti essent, ii ciues Romani essent. eaq́. de caussa populus ille Romanis prætoribus non paruit. Quibus ex uerbis cum illud perspici nõ obscure potest, quod iam diu quærimus, ius Latii fuisse, ut, qui Latino in oppido, uel iure Latii donato ædilitatem, aut quæsturam gessisset, ciuis Romanus esset, tum Latinos ipsos ne magistratuum quidem Romanorum edictis, sed suorum prætorum obtemperasse. Tale autem ius post etiã imperatorum temporibus usurpatum uerba ea indicant, quæ sunt in Panegyrico Pliniano ad Traianum, diuum Neruam iis, quibus per Latium ciuitas patuisset, indusisse. Hoc uero ius Latini populi usque ad annum DCLXII, usurparunt, quo ex lege Iulia ciuitas uniuerso Latio est concessa, paucis quibusdam oppidis exceptis, quibus ciuitatis, & suffragii iura singulari populi Romani benignitate ante fuerant permissa. Quod, opinor, Liuius intellexit, cum libro XXVI scripsit, iam inde a maioribus traditum morem Romanis colendi socios, ex quibus alios in ciuitatem, atque æquum secum ius accepissent, alios in ea fortuna haberent, ut socii esse, quàm ciues, mallent.

De fœdere, & iure Volscorum, & Aequorum. Cap. V.

His expositis, quale fuerit ius Latii ueteris, intellectum puto. sequitur, ut de Volscis, & Aequis disseramus, quos Latio quidem inclusos, in Latinis tamen, ut supra, ostendimus, antiqui non numerarunt. Hi uero uel potẽtiores uel ferociores ceteris, qui Latium incolerent, populis diu Romani molem belli sustinuerunt, ut eos merito dicat Florus peruicacissimos Latinorum,

НАУКОВА БІБЛІОТЕКА ОНУ імені І. І. МЕЧНИКОВА

Latinorum, ac quotidianos prope hoſtes Romanorum fuiſſe. Quas ipſi ciuitates in Latio habuerint,& quam regionem tenuerint, ſupra dictum eſt. nunc, quod rem magis continet, ut uicti, deletiq. ſint, demonſtremus. Volſcos primus, ut placet Dionyſio, bello perſecutus eſt Ancus rex, populationibus eorum, quibus Romanum agrum infeſtum reddebant, commotus; atque Velitris, eorum oppido, circumſeſsis, ad pacem petendam copulit. At Liuius ſecus: qui Volſcis, & Aequis a ſuperbo rege arma primum illata ſcribit, Volſcis quidem non diſsimulanter, Aequis autem ſubobſcurius: inquit enim, eum primum Volſcis bellum in ducentos amplius poſt ſuam ætatem annos mouiſse, Sueſsamq. Pometiam ex his ui cepiſſe: excepiſſe deinde eum lentius ſpe bellum, quo Gabios, propinquam urbem, adortus eſt. & paullo poſt; Gabiis receptis pacem cum Aequorum gente feciſſe, ac Signiam, & Circeios in agrum Volſcorum colonias deduxiſſe. Cum autem quarto decimo poſt reges exactos anno, bello Latino Volſci auxilia comparaſsent, quæ Latinis mitterent, placuit, ut ſequentes conſules Ap. Claudius, & P. Seruilius, anno urbis CCLVIII, aduerſus eos exercitum ducerent. Volſci ſubita re perculſi primum obſides trecentos a Cora, & Pometia tradiderunt; deinde ad arma conuerſi, & prœlio uicti Pometiam oppidum amiſerunt. Ecetrani, Pometia capta, rebus ſuis timentes cum ſenatum adiſſent, agri parte adempta pacem impetrarunt. Poſtero anno cum Aequi Volſcis adiuncti Latinum agrum populabundi iniſſent, caſtris relictis in ualles deſiluere. Volſci, Velitris amiſsis, colonos Romanos acceperunt. Exarſit deinde uehementius bellum, adeo ut tria ab inſequenti conſule Poſtumo Cominio Volſcorum oppida in poteſtatem ſint redacta, Longula, quò Antiates fuſos, fugatosq. compulerat; Poluſca, & Corioli. Norbam in montem colonia, quæ arx in Pomptino eſset, deducta. Quietos inde Volſcos, & pace Romana contentos triennio poſt, C. Iulio, P. Pinario conſulibus, Tullus Attius rex, & Coriolanus Romanus exul ad arma perpulerunt, atque Aequis aſſumptis Circeios inſequenti anno, Romanam coloniam, occuparunt. Ex quo tempore Volſci, Aequiq. continentia fere cum Romanis bella geſsere, quæ per conſules quotannis, ſed nulla illuſtri re geſta, adminiſtrata. memorabile illud, Antium oppidum anno CCLXXXIIII ex Volſcis, a T. Quinctio Capitolino,

tolino, iterum conſule captum, Romanis colonis eſſe firmatũ, anno autem poſt pacem Aequis ſub ea conditione datam, ut legibus ſuis utentes priuatis ſtipendiis pro Romanis iuſsi militarent. quam pacem cum haud diu ſeruaſſent, meritas ſtatim pœnas pependerunt. Siquidem anno CCXCV cum duce Clœlio Graccho in Lanuuinum agrum, inde in Tuſculanum hoſtili populatione incurriſſent, pleniq. prædæ in Algido regionis ſuæ loco, ut inquit Dionyſius, caſtris locatis L. Minucium conſulem, aduerſus ſe profectum, cum exercitu obſiderent, a T. Quinctio Cincinnato dictatore uicti, & ſub iugum miſsi etiam Corbione oppido decedere ſunt iuſsi: & cum Corbione præſidio interfecto Ortanam Latinorum cepiſſent, a C. Horatio conſule non ex Algido modo, ſed a Corbione, Ortanaq. deiecti. Quietas inde res in Aequis Lauicani noui hoſtes turbarunt, quos cum ueteribus hoſtibus conſilia iungere anno CCCXXXV Romam eſt allatum. Et hi quoque, cum inſequentibus conſulibus, Aequorum exercitu adiuncto, agrum Tuſculanum depopulati, caſtra in Algido poſuiſſent, acie ſuperati, non ſolum Lauicos oppidũ amiſerunt, ſed colonos etiam Romanos receperunt. tertio poſt anno in Lauicanum excurſiones factæ, nouisq. colonis bellum, Liuio teſte, illatum. quam noxam cum Volani ſe conſenſu omnium Aequorum defenſuros ſperaſſent, deſerti ab iis & oppido, & finibus deturbati ſunt. Poſt quadriennium arx Caruentana, quam illi occuparant, a Romanis recepta eſt, Verrugo, & Ferentinum ex Volſcis captum. cumq. tripartito ad depopulandos fines Volſcorum eſſet diſceſſum, Antium, Ecetras, Anxur, extremum hoc captum eſt, ac direptum, & biennio poſt Artena occupata. Aequi anno CCCLX cum Vitelliam coloniam Romanam in agro ſuo expugnaſsent, a L. Lucretio conſule pulſi. Ad extremum uero quadriennio interiecto M. Camillus dictator tertium exercitu in Volſcos ducto, non procul ab Lanuuio (ad Mætium is locus dicitur) caſtra oppugnare adortus, fuſos, cæſosq. eos perſecutus, cum omnem illorum agrum depopulatus eſset, ad deditionem ſeptuageſimo demum anno, quod extat apud Liuium libro ſexto, ſubegit. inde uictor ex Volſcis in Aequos tranſiit, & ipſos bellum molientes. exercitu eorum ad Volas quod oppidum recuperarunt, oppreſso non caſtra modo, ſed urbem etiam aggreſsus impetu primo cepit. Inclinatis ergo iam in Volſcis rebus anno CCCLXVIII Antiates obſeſsi

urbem, agrosq. dediderunt, Latini a Volscis deserti Satricum urbem igne cõcremarunt, quæ anno CCCCVI ab Antiatibus restituta, & colonia deducta, post biennium, cum eò Volsci compulsi essent, in ditionem Romanam peruenit. In Veliternos inde, & Antiates Volscos, qui bello Latino interfuerant, animaduersum. anno CDXXIII legati ex Volscis Fabraterni Romã uenerunt, orantes, ut in fidem reciperentur. & cum iampridem Aequorum arma quiescerent, anno CDXLIX, P. Sempronius Sophus consul ad singulas eorum rebellantium urbes bello circũferendo unum, & quinquaginta oppida omnia expugnando cepit. quorum pleraque diruta, atque incensa, nomenq. Aequorum prope ad internicionem deletum Liuius, omnem Aequorum gentem in ditionem redactam Diodorus auctor est. Itaque postero anno Soram, atque Albam deductæ coloniæ. Albam in Aequos, Sora agri Volsci fuerat, sed possederant Samnites. Aequi inde coloniam ægre passi, cum arma cepissent, a C. Iunio dictatore subacti. interiecto autem triennio bellum ultimum, sed parum memorabile aduersus rebellantes Aequos, cũ præter animos feroces nihil ex antiqua fortuna haberent, gestum. Atque hæc quidem bella sunt, quibus Volsci tandem, Aequiq. in Latio sunt perdomiti. Quos ut antiquis temporibus Latinorum & concilio, & iure excluſos inuenio, sic postea propter affinitatem in eadem iura esse ascitos opinor. neque enim ut singulorum Italicorum, sic Volscorum, Aequorumque nomen postea est celebratum; ex quo intelligi potest, omnes Volscos, Aequosq. aut funditus a Romanis esse deletos, aut, si qui tot bellis, cladibusq. superfuerunt, uno Latinorum ut iure, sic nomine esse deuinctos. Cicero quidem cum Balbum de ciuitate defenderet, dixit, ex Latio Tusculanos, et Lanuuinos, ex ceteris generibus uniuersas gentes in ciuitatem esse receptas, ut Volscorum, Sabinorum, et Hernicorum.

De agro, fœdere, & iure Hernicorum. Cap. VI.

PROXIMI Latinis Hernici, ut dixi, fuerunt: quorum oppida Alatrium, Anagnia, Verulæ, Capitulum, Cernetum, Frusino, et Ferentinum. Hos primus Superbus rex societate deuinxit, ac Latinarum feriarum participes fecit. deinde

de, C. Aquillio, T. Sicinio cos. anno urbis CCLXVII, quòd contra fœdus agrum Romanum populati essent, bello petiti, a Sp. Cassio tertium consule, cum pacem petissent, fœderis conditiones easdem, quibus Latinos ille in secundo consulatu obstrinxerat. magna cum populi R. querimonia acceperunt. cuius fœderis summam fuisse ex Dionysio diximus, ut socii populi R. uocarentur, ut belli causa auxilia mitterent, ut tertiam prædæ partem referrent, & ius ferendorum, si inter magistratus conuenisset, Romæ suffragiorum haberent. Quanquam autem eodem, quo Latini, fœdere erant deuincti, non tamen e Latinorum tum corpore habebantur. neque enim Liuius seorsum Latinorum, Hernicorumque auxilia a Romanis accita, Hernicis, Latinisq. milites ex formula imperatos, Latinos, assumptis Hernicis, Volscorum Aequorumque copias sine duce Romano fudisse scripsisset; neque Dionysius Latinos Romanorum cognatos, Hernicos alienigenas iis temporibus uocasset. Seruarunt ergo Hernici, Latinique pacem usque ad annum CCCLXIII. quod ostendit Liuius, cum scribit, eo anno Latinos, Hernicosque defecisse, qui post pugnam ad lacum Regillum factam per annos prope centum nunquam ambigua fide in amicitia populi R. fuerant: itaque anno CCCXCI Hernicis post res ne quidquam repetitas bellum indictum: L. Genucium consulem in hostes profectum, & insidiis eorum circumuentum interiisse. Postero autem anno Ferentinum eorũ oppidum a C. Licinio consule ui captum, deinceps a M. Fabio Ambusto, & C. Plautio consulibus pluribus prœliis uictos. Cũ autem concilium omnium populorum habentibus Anagninis, præter Aletrinatem, Ferentinatemque, et Verulanum omnes Hernici nominis cum populo Rom. bellum susceptissent anno CCCCXLVII a Q. Marcio Tremulo consule acie superati sunt, atque in deditionem accepti. Hernicorum tribus populis, quia maluerunt, quàm ciuitatem, suæ leges redditæ, connubiumq. inter ipsos, quod aliquandiu soli Hernicorum habuerunt. Anagninis, quique arma Romanis intulerant, ciuitas sine suffragii latione data. concilia, conubiaq. adempta, & magistratibus præter quàm sacrorum curatione, interdictum. Atque hoc quidem scriptum apud Liuium inuenio. nam Diodorus Romanos Anagninis bellum intulisse, ac Frusinone expugnato agrum reddidisse ait. quam historiam nec Liuius præteriit. qui post

biennium Frusinates tertia agri parte multatos narrat, quòd Hernicos ab eis solicitatos esse, compertum esset. Ethos autem, ut Volscos, Aequosq. ad Latinorum iura post adiunctos opinor. neque enim Hernicorum seorsum a Latinis post in Italicis auxiliis commemorandis, aut in alia actione referenda mentio usurpatur. Itaque anno DXXXVIII. Ferentinates, qui Hernici quondam fuerant, Latinos Liuius uocat, cum eos tentasse ait, ut Latini, qui in caloniam Romanam nomina dedissent, ciues Romani essent. Hernicorum certe gentem in ciuitatem fuisse receptam Cicero in Corneliana de ciuitate scriptum reliquit.

De agro, fœdere, ac iure, Oscorum, & Ausonum. Cap. VII.

LATIVM duplex fuisse, uetus unum a Tiberi usque ad Circeios, siue ad amnem Vfentem, nouum alterum ab Vfente usque ad Lirim, omnes prope memoriæ prodiderunt, qui populos, regionesq. Italiæ litteris persecuti sunt. at quo modo, aut qua occasione, aut quo tempore hi termini sint constituti, omnes, ut rem uel ualde obscuram, uel nimis perspicuam, silentio præterierunt. nos uero rationem huius mutationis quæremus, &, quæ maxime probabilis uidebitur esse, reddemus. Primum autem Strabonis uerba de nouo Latio recitabimus, deinde Plinii: ex quibus apparebit, Latium nouum iam tum ab Augusti temporibus, cuius Strabo fuit æqualis, fuisse appellatum. ea uero sunt hæc: Hoc quidem tempore maritima ipsa ora ab Ostia usque ad Sinuessam, uocatur Latium, antea uero usque ad Circeios porrigebatur. ac mediterranea quidem loca prius non admodum magna, post autē usque ad Campaniam, & Samnites, & Pelignos, & alios Apennini incolas est producta. & eodem libro: In mediterraneo Latio sunt Campi Pomptini. his agrum continentem antea Ausones tenuerunt, iidem, qui etiã Campaniam coluerunt. Post hos Osci. & hi etiam Campaniæ partem habuerunt. nunc uero omnia Latinorum sunt usque ad Sinuessam. Plinius autem ita scribit: Vltra Circeios Volsci, Osci, Ausones. unde nomen modo Latii processit usque ad Lirim amnem. a Circeiis palus est Pontina, deinde flumen Vfens, supra quod Tarracina oppidum lingua Volscorum Anxur dictum,

ctum, Caieta portus, oppidum Formiæ, ultra fuit oppidum Pyræ, colonia Minturnæ Liri amne diuisa, Glanico appellato, oppidum Sinuessa extremum in adiecto Latio, quam quidã Synopem dixerunt uocitatam, hinc felix illa Campania est. Quis est ergo qui ex his uerbis non intelligat, hanc regionem primum Volscorum, Oscorum, & Ausonum, deinde Latinorum fuisse? in qua oppida floruerunt Tarracina, Fundi, Caieta, mons Cæcubus, Formiæ, Vescia, Ausona, Minturnæ, Fregellæ, Arpinum, Sora, & terminus regionis Liris amnis, quem ex Apennini collibus, & Vestino agro in mare ad Minturnas deferri prodit Strabo. unde dixit etiam Lucanus libro secundo.

Et umbrosæ Liris per regna Maricæ.
Vestinis impulsus aquis.

templum autem deæ Maricæ in ripa fluminis dicatum non longe a Minturnis intelligit. De Tarracina ante dictum est. Fregellas modo Sidicinorum, modo Volscorũ, modo Samnitium fuisse inuenio apud Liuium. Cicero in Bruto Fregellanos inter Latinos extremis temporibus refert, cum L. Papirium Fregellanũ ex Latio nominat. Arpinũ & Volscorũ, & Samnitium fuit. illud ostendit Iuuenalis, cum ait Satyra VIII de C. Mario Arpinate:

Arpinas alias Volscorum in monte solebat
Poscere mercedes, alieno fessus aratro.

hoc Liuius, cum Arpinum de Samnitibus captũ scribit. De Fregellis, & Arpino, quoniam e Samnitibus capta sunt, in Samnitibus dicemus. Minturnæ, Vescia, & Ausona Ausonum fuerunt. Ausones autem proprie dictos in Tzetzis græca inuenio historia Auruncos inter Volscos, & Campaniam sitos. Minturnas tamen etiam Samnitium, fuisse prodit Stephanus. Has Liris interfluit, supra eas Fregellæ, supra Fregellas Arpinum, supra Arpinum Sora, omnes ad Lirim teste Strabone. Soram agri Volsci fuisse, ac a Samnitibus possessam prodit Liuius. quare de his omnibus in Samniticis bellis, & fœderibus exponendis dicemus. Aquinum ultimum oppidum Latinorum esse prodit Strabo inter Lirim, & Casinũ flumina, quod rectius a Plinio in campania collocatur. Fundanorum, & Formianorum mentio fit bello Latino anno urbis CDXIII, quibus datam ciuitatem scribit Liuius sine suffragio, quòd per fines eorum tuta, pacataq. semper fuisset uia. & paullo post Fundanis, quod Priuernatis belli socii fuissent, arma illata, atq; ueniam petentibus datam addit.

Oscos

НАУКОВА БІБЛІОТЕКА ОНУ ім. І. І. МЕЧНИКОВА

Oſcos autem,& Auſones ex his locis eſſe dimotos narrat Strabo,quod idem etiam de Volſcis factum intelligere debemus,atque omnia hæc in unum Latii nomen eſſe comprehenſa, quod nouum Latium dictum ſit. Hoc autem quando factum ſit, parũ liquet.illud quidem dubium non eſt, neque bello Punico primo neq; Gallico Ciſalpino,neque ipſo bello Punico ſecundo omnium difficillimo mentionem ullam uſurpari auxiliorum, quæ a Volſcis,Oſcis,& Auſonibus miſſa ſint,cum tamen aliorũ omnium populorum, quibus Latium cingitur, apud Polybium, & Liuium memoria celebretur, Marſorum, Pelignorum, Samnitium, Campanorum, Sabinorum,Vmbrorum,Picentum,Etruſcorum.ex quo coniici poteſt, his populis iam tum ad internecionem deletis, in hanc regionem Latinorum gentem eſſe immiſſam,atque inde Latium nouum appellatam. quod ego quidẽ inter Tarentinum,& Punicum bellum factum eſſe crediderim. An uero ut nomen Latinum,ſic etiã iura Latii ueteris tum adeti ſint,in tanta rerum obſcuritate nec affirmare auſim,nec negare. uideo enim Latinos omnes ut pote, qui meliore conditione eſſent,quàm Italici,belli Punici temporibus in fide manere, & bello Italico Latinos a Tiberi uſque ad Lirim,ut inquit Appianus,armis pro populi Ro. libertate,atque imperio aduerſus reliquam Italiam decertare. quod profecto non feciſſent, niſi commodiore in cauſſa,quàm qui bellum mouebant, fuiſſent.

De Italicis. Cap. VIII.

HACTENVS de prima Italorum parte, qua Latinos conti neri ſtatuimus,atque illorum iure ſit diſputatum: nunc de altera,quam Italici obtinuerunt, eorumq́. iure diſſeramus. Vt autem Latinos Latii incolas,populi R. fœderatos,iure Latii donatos,definiuimus: ſic Italicos,reliquæ ad Rubiconem Italiæ habitatores populi R. fœderatos, iure Italico præditos commode definiri poſſe cenſemus. Italiæ enim domicilium eos ſecernit a Gallis,& prouincialibus, fœderis cõmunio ab iis uel ciuibus R.uel peregrinis,& exteris,qui quacunque de cauſſa in Italiæ oppidis uerſarentur,ius Italicum ab iis Italis, qui cum Italiam tenerent, non iure tamen Italico fruebantur. Italicorum porro numerum expleuerunt ad mare Tyrrhenum trans Tiberim Etruſci,poſt Latinos ultra Lirim Cãpani,Lucani,in Siculo Bruttii,

Bruttii, in Ionio Meſſapii, & Sallentini, ad Adriaticum Apuli, Frentani, Picentes, & Senones. mediterranei Vmbri, Sabini, Marſi, Veſtini, Marrucini, Peligni & Samnites. quorum figillatim agros, bella,& fœdera deinceps breuiter exponere inſtitui, ut ex hac diſputatione quodnam tandem ius fuerit Italicum, quod ex eorum fœderibus fluxit, intelligamus.

De agro Etruſco, & fœderibus Etruſcorum. Cap. IX.

ETRVSCOS autem (ab his enim Italicos exordimur) Polybius auctor, nulla in re contemnẽdus, a Piſis oppido Romam uſque perducit,id eſt, ut ego interpretor, inter Arnum, Tiberimq́. flumina concludit. ex quo patet, eos, qui a Macra amne Etruriæ initia ducunt,quanquam recte, non tamen ad Romanæ reip. tempora apte inſtituere. qua florente, Luca etiam inter Ligures eſt numerata. Itaque idem Polybius Arretium quoque primum in mediterraneis oppidum Etruriæ collocat. unde alio loco C. Flaminium conſulem Annibali ex Gallia in Etruriam irrumpenti ad Arretium ait occurriſſe. Quod tamen ita accipendum eſſe opinor, non quòd omnino ab Arretino agro tum Etruria principium ceperit, ſiquidem Fæſulæ ante occurrunt,quàm Arretium; ſed quòd ille firmius eſſe oppidum Arretium ad Annibalis impetum excipiendũ exiſtimarit. Fæſulas autem iam tum in Etruria numeratas, cum Polybius eo loco oſtẽdit, tum præcipue Liuius,cum de eadem re ita agit: Regio erat Italiæ in primis fertilis. Etruſci campi, qui Fæſulas inter Arretiumq. iacent. Item: Pœnus læua relicto hoſte, Fæſulas petens Etruriæ agros prædatum profectus, quantã maximam uaſtitatem poteſt cædibus, incendiiſq. procul conſuli oſtendit. Neq; uero a Fæſulis initium uidetur habuiſſe Etruria, ſed a Piſtorio, cum ſcribat Salluſtius, Catilinam exercitum in agrũ Piſtorienſem adduxiſſe, ac ſub ipſis radicibus montium conſediſſe, quà illi deſcenſus erat in Galliam properanti. Etruriæ porro partes tres ab antiquis factas accepimus, quarum unam Maritimã appellarunt,alteram Ciſciminiam, tertiam Tranſciminiam. Maritimæ oppida a Tiberi ad Arnum progredientibus hæc aut ad mare, aut non longe a mari obiiciuntur, Phregenæ, Alſium, Cære, Pyrgi, Sabate oppidum cum lacu, Caſtrum nouum, Tarquinii,

НАУКОВА БІБЛІОТЕКА ОНУ ім. І. МЕЧНИКОВА

Tarquinii, Grauiſcæ, Coſsa, Volcæ, Telamon promontorium, Labro, Populonia, Volaterræ, & Piſæ. Ciſciminia omnem regionem cis Ciminium montem continet, quæ eſt inter Tiberim, regionem maritimam, & Ciminia iuga. quo in ſpatio erant, Veii, Falerii, Capena, Nepet, & Sutrium, lacus Ciminius, & Vadimonis. Tranſciminia, ut eſt in epitomis rerum Italicarum antiquis, a Ciminiis iugis ad Piſtorium pertinuit, atque oppida habuit Perentiam, Troſsulum nouem millia paſsuum citra Volſinios, teſte Plinio, Bleram, Cortnoſsam, Cortenebram, Salpinates, Cluſium, Ruſellas, Senas, Fluentinos, qui & Arnienſes, Fæſulas, Piſtorium, Stellates, Arretium, Cortonam, lacum Traſimenum, & Perufiam. Quemadmodum autem Latinorum, ſic Etruſcorum commune quondam cõcilium fuit, ad fanum Volturnæ. quo in loco XII Etruriæ tum principes populi de ſumma rerum conſultare, ac de bello, paceq. ſtatuere ſoliti ſunt. fuerunt autem, ut accepimus, hi, Veientes, Cærites, Faliſci, Vulſinienſes, Cluſini, Perufini, Arretini, Ruſellani, Volaterrani, Populonienſes, Piſani, & Fæſulani. Vt autem ex his proximi quique Romæ urbi fuerunt, ita primi Romano bello, tamque continenti quodam incendio conflagrarunt. Proximi autem Veientes. quorum agrum Tiberis a Cruſtumino, & Fidenate, qui in Sabinis ſunt, ut ait Plinius, diuidit duodecim millia paſſuum procul a Roma. Cum his ergo primum acie, decertauit Romulus, cum pro Fidenatibus illi conſanguineis ſuis arma capiſsent, eosq. prælio fuſos agri parte, quæ Tiberim attingebat, & ſeptem pagi dicebatur, ceterisque, quæ ſunt ad fluminis oſtium locis, Dionyſio auctore, multauit. Eoſdem deinde ſæpe rebellantes omnes prope qui ſecuti ſunt reges deuicerunt, Tullus, Ancus, reliqui. Illud memorabile de Anco apud Liuiũ; Sylua Mæſia Veientibus adempta eum uſque ad mare imperium prolataſse, atque Oſtiam in ore Tiberis condidiſse. Inde uero regnante Priſco reliquam Etruriam belli Romani contagione arſiſse, in Dionyſii hiſtoria ſcriptum inuenio, cum quinque Etruriæ populi arma cum Latinis tum populi R. hoſtibus communi conſilio coniunxiſsent, Cluſini, Arretini, Volaterrani, Ruſellani, Vetulonienſes. Hi uero ad Eretum in agro Sabinorum, prælio uicti, legatis ex ſingulis ciuitatibus miſsis, pacem his conditionibus impetrarunt, ut in neminem animaduertere tur, nulli oppido tributa, atque præſidia imponerentur, ſuæ cuique

cuique leges redderentur. ciuitatum principatus penes regem Romanum eſſet, quem ipſi ſuis etiam inſignibus auguſtiorem reddiderunt. ſic enim cum alii, tum præcipue in hiſtoria Florus: Non pace Tarquinius, quàm bello promptior. Duodecim nanque Tuſciæ populos frequentibus armis ſubegit; inde faſces, trabeæ, ſellæ curules, annuli, phaleræ, paludamenta, prætextæ; inde quòd aureo curru quattuor equis triumphatur: togæ pictæ, tunicæq. palmatæ, omnia denique decora, & inſignia, quibus imperii dignitas eminet, ſumpta ſunt. Seruio deinde regnante cum Veientes rebellantes reliqui fere omnes Etruſci eſſent ſecuti, uigeſimo anno XII populi communi conſenſu pace petita fœdus antiquum a Priſco datum præter Veientes, Cærites, & Tarquinienſes recuperarunt, quibus ut belli auctoribus agri pars eſt adempta. Pulſis autem regibus cum Tarquinienſes, & Veientes Superbum regem in regnum reducerent, uicti abierunt. Quod idem Porſena rex Cluſinus anno poſt conatus cum urbem obſidione cinxiſſet, & ipſe nihil profecit. Anno uero urbis CCLXXI C. Iulio, Q. Fabio cos. Veientibus populantibus, nec res reddentibus, bellum eſt indictum, idq. per octo annos contiuuos geſtũ. quo ſpatio Fabii CCCVI, qui ſibi hoſtem illum depoposcerant, ad Cremeram amnem deleti. A. autem Manlio, & L. Furio cos. inducię in annos XL petentibus, ſtipendio, & frumento imperato, datæ. Poſt autem anno urbis CCCXVII L. Quinctio, M. Aemilio, L. Iulio tribunis mil. conſularibus, Fidenates legatis Romanorum interfectis ad Lartem Tolumnium Veientium regem defecere. Veientibus arma capientibus ſocios ſe Faliſci adiunxerunt. Itaque inſequenti anno A. Cornelius Coſſus, re bene geſta, ſpolia quoque opima de Tolumnio rege a ſe occiſo rettulit. tertio autem anno Fidenates, & Veientes (non enim perduci Faliſci potuerunt) cum in agrum Romanum trans Anienem impreſsionem feciſſent, ab A. Seruilio dictatore haud procul Nomento fugati, & Fidenas compulſi, oppidum quoque amiſerunt. Inde uſque ad annum CCCXXVII otium ab Etruria. tum uero rem ita actam prodit Liuius: Iras aduerſus Veientes poſt diem inducia rum rebellantes in inſequentem annum C. Seruilio Ahala, L. Papirio Mugillano cos. eſſe dilatas, ne bellum confeſtim indiceretur, ne ue exercitus mitterentur, religionem obſtitiſſe; fetiales prius mittendos ad res repetendas patres cenſuiſſe; nec eo-

HAYKOBA БИБЛИОТЕКА ОНЛАЙН

rum cum more patrum iurati repeterent res, uerba audita; bel lum iussu populi indictum, atque a tribunis militum parum pro spere anno insequenti gestum. Cum Fidenates, colonis interfectis, defeciſſent, M. Aemilium dictatorem cum magistro equitum A. Cornelio Cosso sexto decimo die oppidum cepisse, & Veientes uicisse. iisq. postero anno xx annorum inducias datas. Anno inde CCCXLIX, quia tempus induciarum cum Veienti populo exierat, per legatos, fetialesq. res repeti cœptæ. Veii circunsessi, adeo ut continuandæ obsidionis causſa nouo exemplo hibernacula fierent. Venere inde Veientibus au xilio Capenates, & Falisci, quia proximi regione erant, deuictis Veiis, bello quoque se proximos fore credentes. Itaque tri plici loco bellum constitit, ad Veios, ad Capenam, ad Falerios. decimo tandem anno M. Camillus in agro Nepesino cum Falisc is, & Capenatibus acie congressus eos fundit, ac castris exuit, Veios cuniculo in urbem acto capit, ac diripit. P. Cornelius Scipio, & Cosus Falisc um bellum, M. Valerius, & Q. Seruilius, tribuni militares consulari potestate, Capenas sorti ti, non urbes ui, aut operibus tentarunt, sed, agro depopulato, & prædis rerum agrestium actis, Capenatem populum sub egerunt, ac pacem petentibus dederunt. Deinceps M. Camillus tribunus militum Falerios exemplo iustitiæ memorabili, proditore filiorum magistro in urbē remisso, in fidem recipit. Falisc is pax data. in stipendium militum eius anni pecunia imperata. Ante uero quàm Veii caperentur, Tarquinienses arma mouerant, quia multis simul bellis Volscorum ad Anxur, Aequorum ad Lauicos, Veienti, Falisco, & Capenati districtos uidebant Romanos. Eos L. Iulius, & A. Postumius tribuni militares prope uoluntariorum coacta manu per agrum Cæretem obliquis tramitibus egressi redeuntes a populationibus grauesq. præda oppressserunt, omnesq. impedimentis exuerunt. Captis autem Veiis anno CCC LXIII L. Valerio Potito, M. Manlio Capitolino cos. nouum bellum cum Vulsinienſibus ex ortum. quò propter famem, & pestilentiam exercitus duci nequiuit. ob quæ Vulsinienses Salpinatibus adiunctis superbia elati ultro agros Romanos incursauere. itaque duobus inde populis bello indicto, cum Vulsinienſibus pugnatum. fusa primo concursu in fugam acies. octo millia armatorum ab equitibus intercluſa positis armis in deditionem uenerunt. eius belli fama

ma effecit, ne se pugnæ committerent Salpinates. mœnibus armati se tutabantur. Romani prædas passim & ex Salpinati agro, & ex Vulsinienſi, nemine eam uim arcente, egerunt: donec Vulsinienſibus fesis bello, ea conditione, ut res populo R. redderent, in uigiti annos induciæ datæ. Postero anno Clusini Gallorum Senonum bello oppressi, quanquam cum Romanis nullū ius societatis, amicitiæ ue habebant, nisi quòd Veientes consanguineos aduersus populum Ro. nō defendissent, legatos Ro. mam, auxilium a senatu petitum, misere. de auxilio nihil impetratum. legati missi, qui senatus, populiq. R. nomine agerent cum Gallis, ne a quibus nullam iniuriam accepissent, socios populi R. atque amicos oppugnarent. Eodemq. tempore, recepta e Gallis Roma, cum Cæritibus hospitium publice iunctum inuenio, quòd sacra populi R. bello Gallico custodierāt. post biennium uero, cum ab Etruria prope omni armata Sutrium socii populi R. esset occupatum, eodem die a Camillo dictatore recuperatur. Deinde exercitus in agrum Tarquinienſium ductus Cortnossam, & Cortenebram oppida cepit. duobus inde post annis, dum Camillus in Volscis rem gerit, legati ab Nepet, & Sutrio auxilium aduersus Etruscos petentes ueniunt, breuem occasionem auxilii ferendi memorantes. Itaque cum ea loca opposita Etruriæ, & uelut clauſtra inde, ac portæ essent, & illis occupandi ea, cum quid noui molirentur, & Romanis recuperandi, tuendique cura erat. Camillus autem, a Volscis auersus, Etruscis ab oppugnatione Sutrii depulsis, Nepet, quod per proditionem acceperant, recuperauit. Nepesinorum defectionis auctores securi percussi. innoxiæ multitudini deditæ res oppidumq. cum præsidio relictum. Pacatæ inde per multos annos res erant in Etruria, cum anno CCCXCVII Tarquinienses populabundi fines Romanos, maxime qua ex parte Etruriā adiacent, peragrauare. rebusq. nequicquam repetitis consules C. Fabius, & C. Plautius iussu populi bellum indixere. Fabius inconsulte aduersus Tarquinienses pugnauit. CCCVI milites Romanos captos Tarquinienses immolauerunt. Insequenti anno C. Marcio, Cn. Manlio cos. Falisci hostes exorti dupli ci crimine, & quòd cum Tarquinienſibus iuuentus eorum militauerat, & quòd eos, qui Falerios profugerant, cum male pugnatum est, repetentibus fetialibus non reddiderant. Manlius, cui ea prouincia euenerat, nihil memorabile gesit. Postero

anno, Faliſci, Tarquinienſeſq. M. Fabium Ambuſtum conſulem prima pugna fuderunt. concitatur inde omne nomen Etruſcum, & Tarquinienſibus, Faliſciſq. ducibus ad Salinas peruenium. aduerſus eum terrorem dictator C. Marcius Rutilus dictus, profectus ab urbe utraque parte Tiberis ratibus exercitu, quocunque fama hoſtium ducebat, traiecto, multos populatores agrorum uagos, palantesq. oppreſsit. caſtra quoq. nec opinato aggreſsus cepit, & VIII millibus hoſtium captis, ceteris aut cæſis, aut agro R. fugatis, ſine auctoritate patrum, populi iuſſu triumphauit. Anno autem CD Tarquinienſium agri a C. Sulpicio conſule ſunt uaſtati. deinde multis in acie cæſis, ex ceteris captiuis, quorum numerus ingens fuit, CCCLVIII delecti, ut nobiliſsimus quiſque Romam mitteretur. uulgus aliud trucidatum. nec populus in eos, qui miſsi Romam erant, mitior fuit. medio in foro omnes, uirgis cæſi, & ſecuri percuſſi. inſequenti deinceps anno in bellum Etruſcum intentam ciuitatem, quia Cæritem populum miſericordia conſanguinitatis Tarquinienſibus adiunctum fama ferebat, legati Latini ad Volſcos conuertere. inclinauit deinde pars maior curæ in Etruſcũ bellum. poſtquam litteris C. Sulpicii conſulis, cui Tarquinii prouincia euenerat, cognitum eſt, depopulatum agrũ circa Romanas ſalinas, prædæq. partem in Cæritum fines auectam, & haud dubie iuuentutem eius populi inter prædatores fuiſſe, ex auctoritate patrum, & populi iuſſu T. Manlius L. F. dictator bellum Cæritibus indixit. Cærites, quàm non ſuarum uirium ea dimicatio eſſet, cernentes, legatos de pace miſerunt. ob uetus beneficium, quo bello Gallico ſacra Romana pie cuſtodiuerant, pacem impetrarunt. & inducias in cẽtum annos factas in ſenatus conſultum referri placuit. in Faliſcos eodem noxios crimine uis belli conuerſa, ſed hoſtes nuſquam inuenti. Anno CDIII terror uanus Etruſci belli, cum coniuraſſe duodecim populos fama eſſet, dictatorem dici coegit. dictus in caſtris C. Iulius. poſtero anno T. Quinctius conſul ad Faliſcum bellum, C. Sulpicius ad Tarquinienſe profecti, nunquam acie congreſſo hoſte, cum agris magis, quàm cum hominibus, urendo, populandoq. geſſerunt bella. cuius lentæ tabis ſenio uicta utriuſque populi pertinacia eſt, ut primum a conſulibus, deinde permiſſu eorum ab ſenatu inducias peterent. in XL annos impetrauerunt. Atque his quidem uictoriis nihil aliud hactenus effectũ eſt a

Romanis, niſi, ut partem Etruriæ ſibi adiungerent. ſiquidem Liuius in anni quadringenteſimi trigeſimi quinti rebus exponendis, ubi de Alexandro Macedonum rege agit, inter ſocios populi R. quibus reſiſti potuiſſe Alexandro, ſi Italiam inuaſiſſet, ait, partem Etruriæ refert. ex quo intelligi licet, reliquos deinde continentibus bellis afflictos in ſocietatem eſſe aſcitos. bella uero hæc geſta accepimus. Primum anno CDXLIIII omnes Etruriæ populi præter Arretinos ad arma iſſe dicuntur, ab oppugnando Sutrio, quæ urbs ſocia Romanis, uelut clauſtra Etruriæ erat, bellum ingens orſi. Ita non ſolum ad Sutriũ a Q. Aemilio conſule cæſi ſunt, ſed etiam deinceps a Q. Fabio ad Sutrium obſidione liberandum profecto trans Ciminiam ſiluam tum in uiam fugati collatis non longe a Peruſia ſignis deuicti. a Peruſia, Cortona, & Arretio, quæ fermæ capita populorũ Etruriæ erant, legati pacem a Romanis, fœduſq. petentes inducias in triginta annos impetrauerunt. eodemq. anno ad Vadimonis lacum cum Etruſcis, qui lege ſacrata exercitum coegerant, acerrime dimicatum. fractæ opes, cæſum in acie quod roboris fuit, caſtra capta, direptaque. quin etiam cum reliquis Etruſcorum ad Peruſiam, quæ & ipſa indiciarum fidem ruperat, idem Fabius nec dubia, nec difficili uictoria dimicat. ipſum oppidũ (nam ad mœnia uictor acceſsit) cepiſſet, ni legati dedentes urbem exiſsent. Præſidio Peruſiæ impoſito, legationibus Etruriæ amicitiam petentibus præ ſe Romam ad ſenatum miſsis triumphauit. Ita quidem Liuius, nec longe ſecus Diodorus, Etruſcos Sutrium coloniam populi R. obſidentes inde a conſulibus eſse depulſos. eoſdem ad Peruſiam a Fabio ſuperatos, Fabium multorum cæde facta reliquis terrorem intuliſſe, cum primus Romanorum in ea loca cum exercitu penetraſset. eundem cum Arretinis, Cortonenſibus, & Peruſinis inducias pepigiſſe, & oppido Caſtula expugnato Etruſcos ab obſidendo Sutrio auocaſſe. Fabiũ deinceps P. Decius eſt conſecutus, cui ſecunda admodum belli fortuna fuit. Tarquinienſem metu ſubegit frumentum exercitui præbere, atque inducias in XI annos petere. Vulſinienſium caſtella aliquot ui cepit, quædam ex iis diruit, ne receptaculo hoſtibus eſſent, circumferendoq. paſsim bello, tantum terrorem ſui fecit, ut nomen omne Etruſcum fœdus peteret. de quo tamen nihil impetratum. induciæ annuæ datæ. ſtipendium exercitui Romano ab hoſte in eum annum numeratum

tum, & binæ tunicæ in militem exactæ. ea merces inducIarum fuit. Anno inde CDLII, M. Liuio, C. Aemilio cos. Etruriam rebellare, ab Arretinorum seditionibus motu orto nuntiatum. M. Valerius dictator castra in agrum Rusellanum promouit. prœlio commisso, accisæ iterum Etruscorum uires, & pacto an nuo stipendio, & duum mensium frumento, permissum ab dictatore, ut de pace legatos mitterent Romam. pax negata. indu ciæ biennii datæ. Sunt qui (ut ait Liuius) sine ullo memorabili prœlio pacatam ab dictatore Etruriam esse, seditionibus tantum Arretinorum compositis scribant. post bienniũ, ab Etruscis aduersus inducias paratum bellum. qui Gallos etiam sibi socios aduersus Romanos adiunxerant. quos M. Valerius consul compressit, ut nemo exra munitiones egredi auderet. timorq. ipsorum obsidioni similis esset. Cum autem postero anno L. Scipioni consuli ad Volaterras occurrissent, uicti abierũt. Romanus uacuis castris potitus in Falisscum agrum copiis reductis cum impedimẽta Faleriis cum modico præsidio reliquisset, expedito agmine ad populandos hostium fines incedit. omnia ferro, igniq. uastata, castellis etiam, uicisq. illatus ignis. Post biennium bellum ingens multis ex gentibus conflatur cuius auctor Gellius Egnatius ex Samnitibus erat. Tusci fere omnes conscIuerant bellum. tracti contagione proximi Etruriæ populi, & Gallica auxilia mercede sollicitata. consules L. Volumnius, & Ap. Claudius in eos profecti commisso prœlio castra eorum ceperunt, ac diripuerunt, & septem millia, & trecenta hostium occiderunt. duo millia, & centum uiginti ceperunt. Itaque sequentes consules Q. Fabius, & P. Decius ad bel lum Etruscum missi, Cn. Fuluius, & L. Postumius Megellus pro prætores cum duobus exercitibus haud procul urbe Etruriæ oppositi, unus in Falisco, alter in Vaticano agro, Consules ad hostes, transgresso Appennino, in agrum Sentinatem peruenerunt. Fuluius, & Postumius in agrum Clusinum consulum iussu transeuntes Etruscos ex agro Sentinate ad suos fines tuendos reuocarunt. Galli, & Samnites a Fabio acie fusi, cum se Decius collega in prœlio deuouisset. Cn. Fuluius, præter ingentem illatam populationibus agrorum hosti cladem, pugnauit etiam egregie. Perusinorum, Clusinorum cæsa amplius tria millia, & signa militaria ad uiginti capta. Sunt qui, teste Liuio, pugnæ in Sentinate agro Tuscos etiam, & Vmbros affuisse dicant. Postero

stero anno L. Postumius Megellus consul, in Etruriam traducto exercitu, primum peruastauit Vulsinienssium agrum, dein de cum egressis ad tuendos fines haud procul mœnibus ipsorũ depugnat. duo millia CC Etruscorum cæsi. ceteros propinquitas urbis tutata est. in Rusellanum agrum exercitus traductus. ibi non agri tantum uastati, sed oppidum etiam expugnatum, capta amplius duo millia hominum. minus duo millia circa muros cæsa. tres ualidissimæ urbes, Etruriæ capita, Vulsinii, Perusia, Arretium, pacem petiere. & uestimentis militum frumentoq. pacti cum consule, ut mitti Romam oratores liceret, inducias in XL annos impetrauerunt. multa præsens quingentum millium æris in singulas ciuitates imposita. Insequenti anno legati sociorum ex Etruria questi sunt, uri, & uastari agros a finitimis Etruscis, quòd descIscere a populo R. nollent. allatum est etiam, Falisscos, qui per multos annos in amicitia fuerant, arma Etruscis iunxisse. Falisscis res non reddentibus bellum indictum. Caruilius Trosulum primum oppugnare adortus, quadrigentos septuaginta ditissimos pecunia grandi pactos, ut abire inde liceret, dimisit: ceteram multitudinem, oppidumq. ipsum ui cepit: inde quinque castella locis sita munitis expugnauit. cæsa ibi hostium duo millia quadringenti. minus duo millia capti. & Falisscis pacem petentibus annuas inducias dedit, pactus centum millia grauis æris, & stipendium eius anni militibus. Sequenti anno Falisscos, Romanorum opibus, uel ob pestilentiam, qua ciuitas laborabat, uel propter consules, quos, ut pacatis temporibus, non ex uirtute delegerant, contemptis, mouisse tradit Zonaras: D. Brutum consulem ad eos missum, Falisscis uictis, & ipsorum, & aliorum Tuscorum agros esse depopulatum. Extremũ inde bellum, quod cum Etruscis interneciuum sit gestum, anno CDLXX est concitum, cum Galli etiam, & Samnites arma consociassent. Quos omnes ad lacum Vadimonis a P. Dolabella consule occidione esse occisos inuenio apud Eutropium, Florum, & Polybium. Cuius uictoriæ mentio quoque usurpatur in Originum Catonis epitomis, his uerbis: Turrenus, patre Elbio Volturreno, & regum Etruscorum ultimo, ad lacum Vadimonis cæso, ad reddendam urbem Etruriæ anno secundo Olympiadis CXXIIII allici potuit, sed ad recipiendas Latinas litteras nunquam persuaderi potuit. Neque tamen hoc bello totam Etruriam sub im

perinm

НАУКОВА БІБЛІОТЕКА ОНУ імені І. МЕЧНИКОВА

perium Romanũ eſse redactam, ex bellis apparet, quæ ſequentes conſules geſserunt, Q. Fabricius Luſcinus, Q. Marcius Philippus, & Ti. Coruncanius, quorum illos de Etruſcis, hunc de Vulſinienſibus, & Vulcientibus triumphaſse ſcriptũ eſt in fragmentis tabularum Capitolinarum. uictoriam autem Coruncanii comprobat etiam Zonaras, qui eum triennio poſt in conſulatu rem cum Etruſcis geſsiſse, & fœdus cum iis percuſsiſse ſcribit. His ergo bellis, cladibuſq. fracta tandem, atque euerſæ opes Etruriæ ſunt, ipſaq. in ſocietatem a Romanis accepta. Quibus uero fœderum conditionibus ſinguli populi in amicitiam uenerint, quis eſt tanta ingenii magnitudine præditus, qui, amiſsis earum & rerum, & temporum monumentis, poſſit aut coniectura conſequi, aut omnino diuinatione complecti? non eaſdem tamen omnibus leges datas eſſe, cum per ſe ſatis intellectu probabile eſt, tum uero poſt alio loco apertius oſtendetur.

De agro, & fœderibus Campanorum. Cap. X.

ETRVSCIS orientem uerſus Latini, Latio Campania eſt adiuncta. Campaniam a Liri amne ad Vulturnum, a Vulturno ad Sarnum, inde ad Silarim antiqui produxerunt. quare tres Campaniæ partes inſtitutæ, una, quam Auſones, Aurunci, Sidicini, & Capuani tenuerunt: altera, quam Cumani, & Opici; tertia, quam Nucerini. Prima ad mare clariſsimis his eſt oppidis frequentata, Sinueſſa, & Vulturno: intus autem Gauro, Maſsico, & Falerno montibus, Stellate campo, Sueſſa Aurunca, Calibus, Caſsino, Teano Sidicino, Venafro, Calatia, Callicula, Trebula, Caſilino cum ſilua Gallinaria, & capite ipſo regionis Capua. Secunda ad mare Liternum oppidum cum flumine habuit, Cumas, quam in Opicis collocat Dionyſius libro primo, Miſenum, Baias, ſinum Lucrinum, & Auernum, Puteolos, Neapolim, Heracleam, omnia in ſinu, qui Crater dicitur. intus Atellam, Abellam, Sueſſulam, Acerras, montem Veſuuium, Nolam, Pompeios. Tertia ad mare oppida habuit Stabias, Surrentum, Mineruæ promontorium, intus Salernũ, & Nuceriam. In his Vulturnus amnis ex Venafrano labens per mediam Campaniam Vulturnum oppidum, Caſilinum, & Capuam

puam alluit. Liuius Caſilinum urbem Vulturno flumine diremptam Falernum a Campano agro diuiſiſſe prodidit. Pompeios alluit Sarnus. Campania ipſa ueterum omnium litteris adeo celebrata, ut eorum conſenſu uictus Florus eam omnium non modo Italia, ſed toto orbe terrarum pulcherrimam plagam appellet. nihil mollius cælo, inquit. nam bis floribus uernat. nihil uberius ſolo. ideo Liberi, Cereriſq. certamen dictum. nihil hoſpitalius mari. hic illi nobiles portus Caieta, Miſenus, & tepentes fontibus Baiæ, Lucrinus, & Auernus. hic amicti uitibus mõtes Gaurus, Falernus, Maſsicus, & pulcherrimus omnium Veſuuius. ad mare urbes Formiæ, Cumæ, Puteoli, Neapolis, Herculaneum, Pompeii, & ipſa caput uerbium Capua, quondam inter tres maximas Romam, Carthaginemq. numerata. In hac autẽ regione res primum geri cœptæ ſunt anno urbis CDX M. Cornelio, M. Valerio cos. Tum uero Sidicini (hos Oſcorum e gente fuiſſe putat Strabo) armis Samnitium oppreſsi cum ad Capuanos ſe contuliſſent, bellum excitarunt, quod cum Samnitibus pro Campanis eſt geſtum, cum Capuani ab iis in agro Sidicino acie fuſi ipſi ſe, urbem, agrosq. in fidem populi Romani dediderint. Primi autem, qui bellum intulerint, conſules fuerunt Valerius, & Cornelius. quorum ille in Campaniam ad montem Gaurum, hic in Samnium ad Saticulam profectus rem bene geſsit. proſpere etiam ad Sueſſulam a Valerio tertia pugna certatum. Capuanis, Sueſſanisq. precantibus datum, ut præſidium eo in hiberna mitteretur, quo Samnitiũ excurſiones arcerentur. biennio poſt cum Samnites icto cum Romanis fœdere Sidicinis arma intuliſſent, Sedicini ad Latinos ſe contulerunt, qui tum bellum populo R. parabant. neque iis armis Campani ſe abſtinuere. pugnatum eſt cum Latinis haud procul radicibus Veſuuii montis, qua uia ad Veſerim ferebat. fugatus hoſtium exercitus. Latini ex fuga ſe Minturnas contulere. caſtra ſecũdum prœlium capta: multiq. uiui oppreſsi, maxime Campani, qui Latinorum fugæ ſuperfuerant, multis itineribus diſsipati cum ſe in unum conglobaſſent, Veſciam in urbem ſe receperunt. Latinis bellum inſtaurantibus Torquatus conſul ad Trifanum (inter Sinueſſam, Minturnasq. locus eſt) occurrit, & acie congreſſus adeo res eorum contriuit, ut ei uictorem exercitum ad depopulandos agros ducenti Latini omnes ſe dederent, deditionemq. eam Campani ſequerẽtur. Latium, Capuaq. agro multari. Latinus, & Falernus

ager, qui populi Campani fuerat, usque ad Vulturnum flumen plebi Romanæ diuiditur. bina in Latio iugera, terna in Falerno, quadrantibus etiam prolonginquitate adiectis. extra pœnam fuere Latinorum Laurentes, Campanorumq. equites, quia non desciuerant. equitibus Campanis data ciuitas. uectigal quoque eis Campanus populus iussus pendere in singulos quotannis (fuere autem mille, & sexcenti) denarios nummos quadringenos quinquagenos. Hæc Liuius. Torquatum eundem de Campanis, Sidicinis, & Auruncis triumphasse scriptum est in Capitolinis triumphalibus tabulis. Campanos enim pro Capuanis ueteres usurparunt. Post autem anno CDXIII. L. Furio, C. Mænio consulibus, cum de pœna Latinorum, quos consules ad deditionem subegerant, referretur, de Campanis sociis eorum ita decretum est; ut Campanis equitibus, quia cum Latinis rebellare noluissent, ciuitas sine suffragio daretur, Cumani, Suessulaniq. eiusdem iuris, conditionisque, cuius Capua, essent. Postero anno C. Sulpicio, P. Aelio consulibus inter Sidicinos, Auruncosq. bellum ortum. Auruncia Torquato consule in deditionem accepti, nihil deinde mouerant. eo petendi auxilii à Romanis caussa iustior fuit. sed priusquam consules ab urbe (iusserat enim Senatus defendi Auruncos) exercitum educerent, fama affertur, Auruncos oppidum deseruisse, profugosq. cum coniugibus, & liberis Suessam commeasse, quæ post Aurunca appellata, mœnia eorum antiqua, urbemq. a Sidicinis delatam. Sequenti anno L. Papirio, K. Duilio consulibus Ausonum magis nouum, quàm magnum bellum excitatum. ea gens Cales urbem incolebat: Sidicinis finitimis arma coniunxerant. uno prœlio duorum populorum exercitus fusus. Postero anno M. Valerio Coruo consuli bellum aduersus Calenos decretum. Ausones cum urbe haud maiori certamine capti, quàm acie fusi erant. Deinde Ti. Veturio, Sp. Postumio, consulibus Cales colonia deducta. consules ingressi Sidicinorum fines populando usque ad mœnia, atque ad urbem peruenerunt. Sequenti uero anno exercitum aduersus Sidicinos missum Acerranis ciuitatem sine suffragio datam tradit idem, qui cetera Liuius. Velleius altero anno, qui fuit Ti. Veturio, Sp. Sostumio consulibus, Campanis sine suffragii latione datam prodit. Anno inde CDXXII Lentulo, Q. Philone consulibus Palæpolitani (horum urbs haud procul inde fuit, ubi deinde fuit Neapolis,

polis, quam inter Opicos refert Stephanus) Cumis oriundi Samnitium infida aduersus Romanos societate freti, siue pestilentia, quæ Romanam ciuitatem adorta nuntiabatur, fidentes multa hostilia aduersus Romanos agrum Campanum, Falernumq. incolentes fecerunt. ea caussa bellum iis indictum. Nolani Palæpolitanis affuerunt. Philoni imminenti hostium muris in alterum annum propagatum imperium est. Palæpolitani se ei dedidere. Nolani ex urbe Palæpoli Nolam effugerunt. Fœdus cũ Neapolitanis ictum. eo enim deinde summa rei Græcorum uenit. Anno inde CDXXXIX C. Sulpicius, M. Pœtelius consules ab Sora profecti, in agros, atque urbes Ausonum bellum intulerunt. mota nanque omnia aduentu Samnitum, cum ad Lautulas dimicatum esset, fuerant. coniurationesq. circa Campaniã passim factæ. nec Capua ipsa crimine caruit. At uero gens Ausonum proditione urbium in potestatem uenit. Ausona, & Minturnæ, & Vescia urbes erant, ex quibus principes iuuentutis duodecim numero in proditionem urbium suarum coniurati ad consules ueniunt. & eos consensisse cum Samnitibus exponunt. admotis castris tria oppida capta, deletaq. Ausonum gens uix certo defectionis crimine, perinde ac si interneciuo certasset bello. C. Mænius dictator quæstionem de Campanorum coniurationibns habuit. Ita quidem Liuius. At Diodorus Campanos prodit, antequam Samnites prœlio uictos audissent, defeciſse, C. Mænium dictatorem aduersus eos missum, castris non longe a Capua positis primũ decertare acie uoluisse, post Samnitum clade accepta, cum Romanis pepigisse defectionis auctoribus traditis. fœdus antiquum urbibus esse redditum. Postero anno L. Papirio, C. Iunio consulibus, C. Pœtelius dictator receptis Fregellis in Campaniam profectus est maxime ad Nolam armis repetendam. Nola siue a dictatore, siue a C. Iunio consule (nam utrunque teste Liuio traditur) capta est. Qui captam Nolam a consule produnt, adiiciunt, Atinam, & Calatiam ab eodem captas. Suessa tum Auruncorum colonia deducta. Post triennium Q. Fabio, C. Marcio consulibus classis Romana, ut scribit Liuius, a P. Cornelio maritimæ oræ præfecto in Campaniam acta, cum appulsa Pompeios esset, socii inde nauales ad depopulandũ agrum Nucerinum profecti, proximis raptim uastatis, unde reditus tutus ad naues esset, dulcedine, ut fit, prædæ longius progressi exciuere hostes. palatis per

agros nemo obuius fuit, cum occidione occidi posſent. redeuntes agmine incauto haud procul nauibus assecuti agrestes exuerunt præda, partim etiam occiderunt. quæ superfuit cædi, trepida multitudo ad naues compulsa est. Post quinquennium autem L. Postumio, Ti. Minucio consulibus Samnites Stellatem campum agri Campani, ut ait Liuius, Falernum, ut scribit Diodorus, populati sunt. anno autem CDLVII Samnites per Vescinos in Campaniam, Falernumq. agrum transcendunt, ingentesq prædas faciunt. L. Volumnius consul in Calenum agrum ueniens populantes repressit. de præsidio regionis depopulatæ a Samnitibus agitatum. Itaque placuit, ut duæ coloniæ circa Vescinum, & Falernum agrum deducerentur, una ad ostium Liris fluuii, quæ Minturnæ appellata, altera in saltu Vescino Falernum contingente agrum, ubi Synope dicitur Græca urbs fuisse, Sinuessa deinde ab colonis appellata. Hæc fere in Campania gesta comperio. ex quibus intelligi potest, Campaniæ populos omnes, sed alios alio bello, ac fœdere in societatem a Romanis esse acceptos. unde eosdem uidemus postea Pyrrhi bello, tanquam populi R. socios arma aduersus eum cepisse, ac pro Romanis stetisse. De fœdere autem, & ciuitate Capuanis data sic loquitur apud Liuium C. Varro consul ex Cannensi clade doloris, ac lacrymarum plenus ad Campanos: Vobis fœdus æquum, & leges nostras, & magnæ parti uestrum ciuitatem dedimus, cõmunicauimusq. uobiscum. & Regulus, qui eodem tempore in senatu dixi: Per senatum agi de Campanis, qui ciues R. sunt, iniusu populi non uideo posse. Tum uero regionem Campaniæ tertiam, quæ inter Sarnum, & Silarim est interiecta, Picentinorum factam esse, facile crediderim. siquidem scriptum est in commentariis Strabonis, aliquot ex Picentibus iis, qui Hadriam oppidum tenebant, a Romanis in hæc loca traductos omnia usque ad Silarim, antiquæ Campaniæ finem, insedisse. unde illud etiam extitit Plinii, A Surrento ad Silarim amnem XXX millia passuum agrum Picentinum fuisse, intus oppidum Salerni, & Picentiam.

De agro, & fœderibus Lucanorum. Cap. XI.

INDE a Silari ad Laum flumen tenuerunt Lucani ad mare Pæstum,

Pæstum, siue Posidoniam, Palinurum, Veliam, & Buxentum. intus autem Volcos, Compsam, Potentiam, Blandam, Grumentum, & Lucaniæ caput Pœteliam. Atque hæc quidem Strabo, & Ptolemæus. neque uero longe aliter Plinius. A Silaro, inquit, ager Lucanus incipit, oppida Pæstum, Græce Posidonia, sinus Pæstanus, oppidum Helia, quæ nunc Velia, promontorium Palinurum, flumen Melphes, oppidum Buxentum, Laus amnis. Idem mediterraneos Lucanorum nominat Asinates, Bantinos, Eburinos, Grumentinos, Potentinos, Sontinos, Sirinos, Tergilanos, Vrsentinos, Volcentanos, quibus Numestranos iungi. præterea Thebas Lucanas interisse Catone auctore prodit, & Pandosiam Theopompo. Ceterum Lucani Pœtelio, & Papirio cos. qui fuit annus ab ortu urbis CDXXVII, cum ad eam diem nihil rei cum populo R. habuissent, in fidem uenerunt, arma, uirosq. ad bellum pollicentes. fœdere ergo in amicitiam accepti. quod cum eodem anno rupissent, factum est, ut anno CDXXXVI Apulia perdomita in eos sit perrectum, unde, ut ait Liuius, repentino aduentu Q. Aemilii consulis Nerulum ui captum. Post autem cum anno CDLV oratores Lucanorum ad consules L. Cornelium, Cn. Fuluium uenissent, questum, quia conditionibus se perlicere nequiuerint ad societatem armorum, Samnites infesto exercitu ingressos fines suos uastare, bello q. ad bellum cogere. iidemq. adderent, sibi satis, superq. erratum quondam. nunc ita obstinatos animos esse, ut omnia ferre, ac pati tolerabilius ducant, quàm ut unquam postea nomen Romanum uiolent; orarent autem patres, ut & Lucanos in fidem acciperent, & uim, atque iniuriam ab se Samnitium arcerent, decreuit senatus, ut cum Lucano populo fœdus iungeretur. in quo mansisse uidentur usque ad annũ CDLXIII, quo cum Samnitibus, & Bruttiis, & Tarentinis tum populi R. hostibus iunctis armis pluribus a Romanis prœliis uicti sunt. triumpharunt de iis consules M. Curius anno CDLXIII, C. Fabricius an. CDLXXV, Postero anno C. Iunius Brutus, insequenti Q. Fabius Gurges, deinceps L. Lentulus, et C. Claudius Cannina, et demum anno CDLXXXI Sp. Caruilius, et L. Papirius. quo auno Lucanis, et sociis eorum pacem datam esse facile adducor, ut credam. Fœderis tamen conditiones una cum rebus eorum gestis obscuratæ prorsus euanuerunt.

De

De agro Bruttio, Messapio, & Sallentino, & fœderibus Bruttiorum, Messapiorum, & Sallentinorum. Cap. XII.

LVCANIAM regio attingit ea, quàm Græci insiderunt. ea in tres partes diuisa est, Bruttiores, Messapios, & Sallentinos. Bruttii Græcis expulsis occuparunt eam partem, quæ quõdam Oenotriæ nomen tulit a Lao flumine usque ad Metapontum oppidum, sicuti Strabo ex Antiochi sententia tradit. Nam ab antiquis Oenotros, & Italos solos uocatos ait, qui Isthmum habitarent; Isthmum autem esse, quidquid agrorum inter duos sinus includeretur, a Tirrheno mari Hipponiatem, siue Napitinum, a Siculo Scyllaticũ. Deinceps occurrit regio quæ Isthmo est inclusa a Tarento ad Brundisium, quam Messapiam, & Iapygiam, & Calabriam, & Sallentinam uariis nominibus signarũt. quanquam alii in duas eam partes distribuerũt, teste Strabone, unam, in qua Tarentum, quam Calabriam, & Messapiam; alteram, in qua Brundisium, quam Sallentinos, siue ultimam Iapygiam appellarunt. Bruttios narrat Diodorus M. Popillio Læna te, & Cn. Canlio Imperiosso cos. anno urbis CCCXCV, primũ in his regionibus apparuisse, homines agrestes, & fugitiuos, atque propterea domestica eorum locorum lingua Bruttios appellatos. occupasse autem eos Terinam, Hipponem, Thurios, alliaq. oppida complura, ac reip. genus ab aliis separatum instituisse. Crotonem quidem etiam Græcis a Bruttiis esse ademptum inuenio in Liuiana historia, in qua eadem Rhegini, qui Brutii erant, Græci appellantur. Quod si ueros Bruttiorum fines assignauimus, profecto uere etiam traditum est, maritima eorum fuisse Tempsam, Terinam, Metaurum fluuium, Scylæum promontorium, Rhegium, Leucopetram, Herculeum promontorium, Alecem flumen Rheginorum agrum dirimens a Locrensi, Locros, Caulonem, Scyllacium, Lacinium, Crotonem, Sybarim, Thurias, Legariam, Acirim, & Sirim flumina, postrema Metapontum. intus Numistrum, Consentiam, Hipponem, Heracleam, quæ & Siris uocata, &, ut placet Straboni, Pandosiam. Nam in altera regione flumen fuit Galesus, Tarentum, Gallipolis, Iapygium promontorium, in quo Leuca, Hydruntum, & Brundisium. Qua de regione ita uideo scripsisse Plinium: Latitudo

tudo peninsulæ a Tarento Brundisium terreno itinere XXXII millia passuum patet, multoq. breuius a porta Sasina. oppida per continentem a Tarento Vria, Messapia, Aletium. in ora uero Senonum Gallipolis, quæ nunc est Anxa, LXII millia passuũ a Tarento. inde XXXII millia passuum promontorium, quod Acram Iapygiam uocant. ab eo Basta oppidum, & Hidruntum. qua in Græciam breuissimus transitus. ab Hydrunte Soletum, dein Fratuertium, portus Tarentinus, statio militum, Lupia, Balesium, Cœlium, Brundisium, L millia passuum ab Hydrunte. His adde mediterranea Manduriam, Rhudias, Vxentum, & Neritum. Vretum sunt qui idem esse putent cum Vria, Aletiũ cum Lupiis. Plinius quidquid esset a Locris usque ad Tarentum Magnam Græciam uocitatam scripsit. Ac qui res quidem cum his populis gestas memoriæ mandarit, ex ueteribus extat nemo. quantum autem ex iis, quæ habemus, monumentis colligi suspicione potest, cum Tarentinis ante bellum, quàm cum ceteris, est inituum, anno urbis CDLXXII, cum illi classem Romanam diripuissent, & legatos Romanorum, qui ea de re missi fuerant questum, contumeliis affecissent. Bellum autem, cum Pyrrhi Epirotarum regis, & Bruttiorum, ac Lucanorum, & Samnitum societate opes suas firmassent, in decimum usque annum est protractum, Sp. Caruilio, L. Papirio cos. quo anno Tarento a Romanis capto Tarentinis pax, & libertas est concessa. Triumpharunt de Tarentinis, & Brutiis C. Iunius anno CDLXXVII, Q. Fabius Gurges anno CDLXXVII, triennio post C. Claudius, de utrisque Sp. Caruilius, & L. Papirius anno CDLXXXI. quemadmodum a me pluribus uerbis in fastorum consularium commentariis est demonstratum. Brutiis Hipponem esse ademptum Strabo, Crotonem Liuius, Tarentinos fœderatos esse dimissos Zonaras memoriæ prodiderunt. In numerum autem fœderatorum Bruttios quoque existimo referendos. siquidem de ambobus ita apud Liuiũ loquitur Cinio Antiochi regis legatus: Quid magis Smyrnæi, Lampsaceniq. Græci sunt, quàm Rhegini, & Tarentini, a quibus stipendium, a quibus naues, ex fœdere exigitis? cui respondit P. Sulpicius imperator: Ab Rheginis, & Tarentinis, ex quo in nostram uenerunt potestatem uno, & perpetuo tenore iuris semper usurpato, nunquam intermisso, quæ ex fœdere debent exigimus. Cum Heraclea uero Syrrhi bello fœdus æquissimũ ictum

ictum esse scripsit Cicero in oratione pro Balbo, ad quam Heracleam pulsos a Pyrrho fuisse Romanos legimus. quibus ex uerbis forma fœderũ data satis, ut puto, perspicue perspici potest. Sallentinis autem anno CDLXXXVI M. Atilio Regulo, L. Iulio Libone consulibus arma primum sunt illata. Zonaras Calabriæ bellum indictum scribit, cum crimini darent, quòd Pyrrhum regem recepissent, & sociorum suorum agros populabundi inissent, re autem uera quòd Brundisinam sibi urbem adiungere cuperent propter portus oportunitatem. inde enim in Illyricum, & Græciam facile traiici poterat, quòd eodem uento & soluere, & redire liceret. Eutropius his item consulibus bellum cum Sallentinis susceptum scribit, captosq. esse cum ciuitate simul Brundisinos. idem est in Flori historia. Ambos autem consules de Sallentinis triumphasse tabulæ Capitolinæ demonstrant. Cum Sallentinis porro simul etiam Messapios esse domitos indicant aperte triumphi consulum D. Iunii Peræ, & N. Fabii Pictoris, insequenti anno de Sallentinis, & Messapiis acti. quos eosdem, in iis, quas commemorauimus, tabulis descriptos uidemus. Nec de his aliud quidquam comperti habemus.

De agro, & fœderibus Apulorum. Cap. XIII.

POST Sallentinos Apuli a Brũdisio ad amnem Fiternum agrũ tenuerunt. Et horum autem duo apud ueteres genera fuisse inuenio, unum, quos Peucetios, & Iapygas, & Pediculos uocarunt, alterum, quos Daunios, & Messapygas. Peucetiorum ad mare fuerunt Egnatia, Barium, Ausidus amnis. Dauniorum Salapia, Sipus, Apeneste, Garganus mons, Hyrium, inde Fiternus. illorum mediterranea Venusia, Cælia, horum Teanum cognomine Apulum, Luceria, Vibarnum, Arpi, Canusium. Quod cum testimonio Ptolemæi certum habemus, tum uero etiam Plinii, cuius placet, illustrandi huius studii gratia, ipsa quoque hac de regione uerba recitare: Brundisio, inquit, conterminus Pediculorum ager. quorum oppida Rhudia, Egnatia, Barion. amnes Pactius, Ausidus ex Hirpinis montibus Canusium præfluens. hinc Apulia Dauniorum. in qua oppidum Salapia, Sipontum, Vria, amnis Cerbalus Dauniorum finis, portus Agasus, promontorium montis Gargani, portus Garnæ, lacus Pantanus,

Pantanus, flumen portuosum Frento, Teanum Apulorum, itemq. Larinum, Cliternia, Tifernus amnis. inde regio Frentana. ita Apulorum genera tria, Teani a duce Gares, Lucani subacti a Calchante, quæ loca nunc tenent Atinates. Dauniorum præter supra dicta coloniæ Luceria, Venusia, oppida Canusium Arpi. Hæc ille. Adiicit Strabo qui sinum ad montem Garganũ accolerent, proprio nomine Apulos appellatos. Sed de Apulorum agro satis. nunc de fœderibus. Apuli, quod extat in annalibus Liuii anno urbis CDXXVII amicitiam petentes, eodem, quo Lucani, fœdere in amicitiam sunt suscepti. bellum autem post triennium commouerunt C. Sulpicio, Q. Aulio consulibus. Itaque sequenti anno Q. Fabius Maximus consul in Apuliam progressus, maximas inde prædas egit. deinde C. Publilius biennio post ad peragrandam Apuliam profectus aliquot expeditione una populos aut ui subegit, aut cõditionibus in societatem accepit. L. Papirius Cursor, collega eius, Luceriam, quam Samnites tenebant, presit. biennio post Teanenses, & Canusini populationibus fessi obsidibus L. Plautio consuli datis in deditionem uenerunt. Diodorus tum regionem omnẽ Dauniorum Apulorum populatam, & Canusinos in fidem acceptos scribit. Inclinatis, ut placet Liuio, in Apulia rebus Teanenses quoque Apuli ad nouos consules C. Iunium Bubulcum, C. Aemilium Barbulam fœdus petitum uenerunt. Pacis per omnem Apuliam præstandæ populo Ro. auctores, id audacter spondendo, impetrauerunt, ut fœdus daretur, neque ut æquo tamẽ fœdere, sed ut in ditione populi R. essent. Apulia perdomita (nam Ferento quoque ualido oppido Iunius potitus erat) in Lucanos perrectum. nec de Apuliæ rebus quidquam aliud scriptum inuenimus. Addit Diodorus sequentes consules, Sp. Nautium, & M. Popillium Ferentum urbem Apuliæ ui cepisse. qui uero Nuceriam Alphaternam colebant a Romana societate ad Samnites defeciss. anno uero CDXLVIII L. Postumium, Ti. Minucium consules adductis in Iapygiam legionibus Siluium oppidum obsidione cum hominum amplius quinque millibus in potestatem redegisse. Quibus ex rebus quid aliud colligitur, quàm Apulos alios aliis conditionibus ad societatem Romanorum esse adductos? quarum monumenta certa in litteris nulla extant.

НАУКОВА БІБЛІОТЕКА ОНУ ІМЕНІ І. МЕЧНИКОВА

De agro, & fœdere Frentanorum. Cap. XIIII.

POST flumen Fiternum, quod Apulis obiici diximus, sequuntur ad mare Frentani, usque ad Aternum amnem, a quo inde Picentes sunt. adeo ut inter Apulos, & Picentes nulli alii populi sint interiecti, quàm Frentani. Hoc & Mela ostendit, qui hos populos ita enumerat, ut post Daunios cõtinenter Frentanos collocet, post Frentanos Picentes, & Plinius, qui ita scribit: Flumen portuosum Frento, Teanum Apulorum, itemq. Larinum, Cliternia, Tifernus amnis. inde regio Frentana. & alio loco: In ora Frentanorum a Tiferno flumen Trinium portuosum. oppida Istonium, Buca, Ortona, Aternus amnis. intus Anxatini, cognomine Frentani, Carentini Supernates, & Infernates, Lanuenses. Strabo quoque Aternum Picentibus esse finisimum scribit. Ptolemæus item Frentanorum maritima numerat Bucam, & Histonium, mediterranea uero Anxanum, & Larinum, unde inquit Cæsar, bello ciuili se Corfinio per fines Marrucinorum, Frentanorum Larinatium in Apuliã contendisse. Pari modo Strabo citra Aternum collocat Ortonem Frentanorum nauale, & Bucam item Frentanornm, quam Teano Apulo ait esse proximam. Maneat ergo hoc, inter Apulos, & Picentes solos fuisse Frentanos. de quorum fœderibus uix quid scribam habeo. Illud enim tantummodo extat apud Liuium, Q. Aulium consulem anno CDXXXIIII uno secundo prœlio cum Frentanis debellasse. anno uero CDXVIII Frentanos Aequorum clade commotos legatos Romam de pace, & amicitia misisse, iisq. fœdus petentibus datum esse. unde post Pyrrhi bello Frentani, ut socii Romanis affuerunt. siquidem eo bello Frentanæ turmæ præfectus egregie se gessisse commemoratur a Floro, & bello Gallico Cisalpino inter cetera Italicorum auxilia, etiam Frentanorum a Polybio numerantur.

De agro Piceno, & fœderibus Picentum. Cap. XV.

VLTIMI tum Italiæ erant Picentes, qui deinceps oram tenebant ab Aterno amne ad Aesim. in qua oppida ueterum scriptorum

ptorum testimonio celebrata sunt, Castrum, Cupra maritima, Truentum, Numana, Ancona, intus uero Traiana, urbs Saluia, Septempeda, Cupra montana, Firmum, & Asculum utrunque cognomine Picenum, Hadria, unde Matrinus amnis, Auximũ, Tignium, Pnæuentia. Plinius Prætutianam regionem modo cũ Piceno coniunctam, modo ab eo separatam significat, cum de Piceno ita loquitur: Picentes tenuere ab Aterno amne, ubi nũc ager Hadrianus, & Hadria colonia a mari septem millia passuum, flumen Vomanum, ager Prætutianus, Palmensisque, item Castrum nouum, flumen Batinum, Truentum cum amne. Flumina Albulates, Suinum, Heluinum, qno finitur Prætutiana regio, & Picentum incipit, Cupra oppidum, Castellum Firmanorum, & super id colonia Asculũ, intus Nouana, in ora Cluana, Potentia, Numana, Ancona. intus Auximates, Veragrani, Cingulani Cuprenses cognomine Montani, Falarienses, Pausulani, Plenienses, Ricinenses, Septempedani, Tollentinates, Triacenses, Vrbs Saluia, Pollentini. Stephanus item Prætutianum agrum non procul ad Hadria locat. unde Annibalem narrat Polybius itemque Liuius Hadrianum, Prætutianumq. agrum, inde Marsos, & Marrucinos, Pelignosq. deuastasse. Prætutianis oppida Beretram, & Interamnam assignat Ptolemæus. Inuenio præterea apud Strabonem, Picentes agrum habitasse a montibus usque ad mare in longitudinem, quam latitudinem ampliorem: latitudinem autem a mõtibus ad mare interuallis fuisse disparibus, longitudinem uero centum millium passuum. Iam uero cum Picentibus anno CDLIII T. Manlio Torquato, M. Fuluio Pætino cos. fœdus primum ictum esse apud Liuium scriptum est his uerbis: Romæ terrorem præbuit fama Gallici tumultus ad bellum Etruscum adiecti. & minus cunctanter fœdus ictum cum Picenti populo est. & paullo post: Cum Etruscum bellum segnius opinione esset, alterius belli fama Picentium nouorum sociorum indicio exorta est; Samnites arma, & rebellionem spectare, seq. ab eis solicitatos esse. Picentibus gratiæ actæ. Mansisse autem eos in hoc fœdere usque ad annum urbis CDLXXXIIII inde licet suspicari, quòd eo demum anno Q. Ogulnio Gallo, Q. Fabio Pictore consulibus Picentes bellum commouisse, & ab insequentibus cos. P. Sempronio, Ap. Claudio uictos esse, tradidit Eutropius. Quo de bello non est alienum Orosii uerba, quando Liuiana pulcherrima

amisimus, recitare. Sempronins consul, inquit, aduersus Picentes duxit exercitum. et cum directe intra iactum teli utraque acies constitisset, repente ita cum horrendo fragore terra tremuit, ut stuporem miraculi utrunque pauefactum agmen hebeseceret. diu attoniti utrique populi hæsitauere. præiudicata incœpti conscientia tandem procursu concito iniere certamẽ. Romani, qui admodum pauci eo prœlio remanserunt, uicerunt. Idem autem in Flori est scriptum historia. Domiti sunt, inquit, post Tarentinos Picentes, & caput gentis Asculum Sempronio duce. qui tremente inter prœlium campo Tellurem deã promissa æde placauit. His etiam uictis pacem hoc tempore datam esse inuenio in epitoma Liuianorum. uerum quibus conditionibus, amissis præsertim priscis annalium monumentis, parum compertum habeo. agris autem multatos eos, inde facile coniici potest, quòd C. Flaminius tribunus pl. anno DXXV legem tulit, quod extat apud Ciceronem in Catone, de agro Piceno uiritim diuidendo, & quòd Firmum, & Hadriam in eorum agrum colonos tum Romani deduxerint. Hic autem ager fortasse ille fuit, unde dimoti Picentes illi feruntur, qui a Romanis in Campaniam, quæ est inter Sarnum, & Silarim, sunt traducti, ac Picentini, teste Strabone, postea, ut supra diximus, appellati.

De agro Gallico, & Gallis Senonibus. Cap. XVI.

ERAT ergo, ut dixi, non Picentum solum, sed etiam Italicorum terminus Aesis. ultra Aesim enim tenuerunt Gallli Senones, ut opinor, usque ad Rubiconem. Hanc regionem, ut ex Catonis, & Plinii perspici monumentis potest, primi coluere Liburni, & Siculi, quos expulere Vmbri, quos Etrusci. Post Senones ex transalpina profecti Gallia in his locis, Tuscis exactis, consederunt. quod intellexit libro quinto Liuius, cum dixit, Senones recentissimos omnium Gallorum, qui in Italiam transcenderint, ab Vtente ad Aesim fines habuisse. Quo loco Vtentem aut eundem esse amnem cum Rubicone debemus accipere, aut certe non longe a Rubicone flumẽ fuisse. Itaque hæc regio ab iis Senegallia, Catone teste, est appellata. in qua hæc oppida floruerunt, Sena, Fanum Fortunæ, Pisaurum, & Ariminũ, flumina uero Metaurum, Crustumium, & Ariminum. Hi sunt, qui

qui, ut scriptum est apud Polybium, una cum Gessatis Gallis finitimis, Romam quondam præter Capitolium captam incenderunt, atque terroris semper, ubi mouerunt, (mouerunt autem sæpissime) populo R. tantum intulerunt, ut in lege de uacatione militiæ, quæ senibus, & sacerdotibus permittebatur, illud ascriberetur, nisi si tumultus Gallicus excitetur. cuius rei Appianus libro secundo, & Plutarchus in Camillo meminerunt Qui quanquam a Romanis longius, quàm Picentes aberant, tamen ante in ditionem, quàm Picentes, uenerunt cum manentibus in antiquo fœdere Picentibus ultro populo R. arma sæpius sustulissent. Nam cum anno CCCLXIII fusis ad Aliam amnem Romanis urbem ipsam primo impetu cepissent, atque inde a M. Camillo dictatore exacti, atque occidione occisi essent, tantæ tamen cladis obliti, anno CCCLXXXVI reuersi iterum in Albano agro ab eodem Camillo dictatore, & post anno CCCXCII a T. Quinctio Capitolino ad tertium lapidem, Salaria uia castra habente, tertium ad Anienem amnem uinci uoluerunt. quo in bello T. Manlius, prouocatore Gallo occiso, ac torque, quem ei detraxerat, sibi imposito, Torquati cognomẽ inuenit. Neque uero post trimphorum Gallicorum materia defuit. siquidem & sequenti anno C. Pœtelius consul, cum ad portam Collinam armati stetissent, & tertio post anno, cum Præneste uenissent, atque inde circa Pedum consedissent, C. Sulpicius dictator, & anno CDIII, cum in agro Latino castra posuissent, M. Popillius Lænas eos prœlio deuicerunt. quin etiam L. Furius Camillus, Camilli dictatoris filius, consul postero anno paternis auspiciis eosdem in agro Pomptino prœlio fusos in Apuliam compulit. quo tempore M. Valerius pugna cum altero Gallo Romanos milites per contumeliam ad singulare certamen uocante commissa, ex corui alitis Galli os in pugna lacerantis omine Corui sibi cognomen peperit. Post autem cum aliquot annos quieuissent, ac pene priorum immemores facti malorum, Etruscis se, & Vmbris, & Siamnitibus tum Romanorum hostibus infestissimis adiunxissent, a Q. Fabio Maximo quinctum consule anno CDLVIII in Sentinati agro acie fusi sunt. quo in prœlio P. Decius Fabii collega se pro salute populi R. exemplum patris imitatus, deuouit. Postremo uero, cum anno CDLXX inita cum Lucanis, Bruttiis, Samnitibus, & Etruscis societate, bellum grauissimum intulissent, atque

Arretium

Arretium Etruriæ oppidum, quod in societate populi R. perstabat, obsiderent, Romanos occurrentes, primum L. Cæcilio imperatore exuerunt, atque acie pepulerunt, post ab iisdem nouo delectu in fines suos eo usque bello Romano intactos irrúpentibus magno prœlio uicti, ac profligati sunt. Qua clade finitimi Galli Boii perterriti (ii trans Rubiconem consederant) cum Etruscis in auxilium aduocatis, exercitum aduersus Romanos adduxissent, a P. Dolabella consule ad lacum Vadimonis in Etruria superati, uix domum incolumes reuerterunt. Atque hæc quidem hoc modo Polybius. Nam Florus non Boios, sed Senones ad Vadimonẽ deletos prodit, his uerbis: Post aliquot annos omnes reliquias Senonum ad lacum Vadimonis Dolabella deleuit. ne quis extaret in ea gente, qui incensam a se Romam gloriaretur. Pulsos autem ex agris Senones, & ciues Romanos eò esse translatos multis mihi argumẽtis, ac coniecturis est persuasum. primũ quòd uideo Catonem, ut scriptum est apud Plinium, memoriæ prodidisse, in hoc tractu Senones, qui Romam incenderant, funditus interiisse; deinde, quòd colonias duas in eorum agro a Romanis collocatas intueor, Senam quidẽ pulsis statim Gallis, ut ait Polybius, Ariminum uero anno CDLXXXV P. Sempronio, & Ap. Claudio cos. Huc accedit, quòd rogante Caio, de quo dixi, Flaminio tribuno pl. anno DXXI latum est ad plebem de agro Gallico cis Ariminum diuidendo. Nam quid dicam, ut inde hæc regio Togata Gallia nominata sit, nimirum a togæ usu, qui ciuiũ Romanorum fuit præcipuus? quod post, ubi de Gallia citeriore disseram, ueterum auctoritate, ac testimonio planum faciam. Cum autem hanc regionem Romani reliquo iuri Italiæ adiunxissent, placuit, ut Italia, quæ eo usque Aesi flumine septa fuerat, usque ad Rubiconem produceretur, id quod ex Strabone cognosci facile potest. qui ante Aesim, post Rubiconem Italiæ terminos fuisse memoriæ prodidit. Quin etiam post omni prorsus Galliæ, Gallorumq. nomine extincto eãdem propter affinitatem esse Vmbriæ attributam facile crediderim. siquidem uideo Strabonem Vmbriam Aesi, & Rubicone flumini bus, Ancone, & Arimino oppidis terminasse, atque in ea Ariminum, Senam, Fanum, & Metaurum, quæ Senonum ante ad mare fuerant, numerasse. & Valerium Asdrubalem a Nerone, & Salinatore in Vmbria interfectum tradere, quos ad Senam, & Metaurum pugnasse inter omnes constat. Quæ autem iis, qui in

in his collocati sunt sedibus, præcipuæ fœderum conditiones sint datæ, nondum assequi potui. quid enim superioris est ætatis, quod affirmari possit de iis, de quibus nulla monumenta scriptorum loquuntur.

De agro, & fœderibus Vmbrorum. Cap. XVII.

HACTENVS eos populos persecuti sumus, qui oram Italiæ insederunt, ac siue Tuscum, siue Siculum, siue Ionium, siue Adriaticum mare attigeruut. reliquum est, ut deinceps disputationem ad eos exponendos, qui mediterranea Italiæ tenuerint, conferamus. primi autem citra Rubiconem fuerunt Vmbri. quos cum Sempronius a fontibus Tiberis usque ad Narem flumen perducit, antiquiorum uidetur habere rationem temporũ. tum Strabo ab Arimino ad Ocriculos, recentiorum, quibus ager Gallicus Vmbriæ est, ut diximus, attributus. Horum ergo oppida fuisse feruntur Ocriculi, Larolum, Nequinum, siue Narnia, Meuania, Forum Flaminium, Fulginum, Nuceria, Interamna, Spoletium, Aesium, Camarinum, Ameria, Tuder, Hispellum, Vrbinum, Arna, Sentinum, Sasina. quod ueterũ Strabonis, Plinii, Ptolemæi, Silii testimonio confirmare non puto esse necesse. Vmbros primum populi Romani socios a Liuio inuenio dici anno CDXXXIIII, dum comparans Alexandri Magni uires cum uiribus populi R. omnem Campaniam cũ Vmbria pro Romanis aduersus Alexandrum pugnaturam fuisse ait. Ceterum hi primi annos post nouem bello se Romano implicuerũt, tum cum Q. Fabius Maximus consul iterũ Etruscorũ exercitum insecutus trans Ciminiã siluam penetrauit. Cum Camertibus amicitia est inita. reliqui fusi potiùs, quàm cæsi. neque enim cœptam acriter tolerarunt pugnam. post autem cum iidẽ repente defeciissent, prœlio ab eodẽ in tertio consulatu deuicti, se dediderunt. Ocriculani sponsione in amicitiam accepti. Post autem cum Nequinatibus quoque, & cum Sasinatibus pugnatum est. cum Nequinatibus anno CDLIII ab Q. Appuleio consule, qui Nequinum oppidum circumsedit, & sequenti anno a M. Fuluio Pætino, qui illud cepit colonia eò a pop. R. deducta, ac Narnia a Nare flumine appellata. cũ Sasinatibus autem an. CDLXXXVII. quod & epitomæ Liuianæ testãtur, & triũphi cõsu

lum

lum Capitollini, D. Iunii Peræ, & N. Fabii pictoris. Quæ autem societatis fœdera acceperint, ea post usque ad extremum perpetuo tenore usurparunt. quæ tamen ea fuerint, parum explicatum est. illud minime dubium, non eadem omnibus fœdera esse concessa.

De agro Sabino, & fœderibus Sabinorum. Cap. XVIII.

DEINDE sequuntur Sabini inter Vmbros ab occidente, & Latinos ab oriente siti. Etenim quidquid agri inter Narem, & Anienem flumina contineretur, id totum Sabinorum fuisse quibusdam e ueteribus uideo placuisse. Strabo eos angustum agrum illum quidem incoluisse scribit, sed in longitudinem porrectum a Tiberi fluuio, & Nomento oppido per centum uiginti quinque millia passuum usque ad Vestinos. Quem agrum tradit Dionysius libro primo ex sententia Catonis XXXV millia passuum a mari Adriatico abfuisse, XXX a Tyrrheno, in longitudinem uero paullo minus CXXV millibus passuum patuisse. Florus autem hunc usque ad Adriaticum fere mare peruenisse ostendit, cum scripsit; Curium omnem eum tractum, qua Nar ambit, fontesque Velini Adriatico tenus mari igne, ferroque uastasse. Atque hunc eundem agrum Strabo alio loco inter Latium, & Vmbros usque ad Samniticos montes concludit. Dionysius libro quinto historiarum Anienem amnem ex Tiburtinis montibus per campos Sabinorum, & Romanorum deferri, atque utrunque agrum disterminare memoriæ prodidit. Addit Plinius, Tiberim citra XII millia passuum urbis Veientem agrum a Crustumino, ac Fidenate, ut Latinum a Vaticano dirimere. Sabinorum oppida numerat Strabo Nomentũ, Amiternum, Interocream, Reate, Forulos, Cures, Treburã, Eretum, Plinius Amiterninos, Curenses, Forum Decii, Forũ nouum. Fidenates, Interamnates, Nursinos, Nomentanos, Reatinos, Trebulanos, qui cognominentur Mutuscæi, & qui Suffenates, Tiburtes, Tarinates. quo de agro Silius libro octauo, ubi de Nerone Sabino ait, ita:

Hunc Amiterna cohors, & Bactris nomina ducens
Casperula, hunc Foruli, magnæ Reate dicatum
Cælicolum matri, nec non habitata pruinis
Nursia

Nursia, & Tetrica comitantur rupe cohortes.

Hoc etiam terrarum in spatio fuerunt Crustumerium, Cænina, Antemnæ, & Collatia, quæ una cum Nomento, & Fidenis aliquando ad Latinos referuntur. unde illud extitit apud Virgilium de Albanis regibus.

Hi tibi nomentum, & Gabios, urbemq. Fidenam.
Hi Collatinas imponent montibus arces.

& Liuius de Priscis Latinis scribens, capta a Prisco rege ait Nomentum, & Crustumerium. His adde Regillum oppidum, unde Claudii Romam commigrarunt. Trebulæ Mutuscæ, unde Trebulani Mutuscæi apud Plinium, meminit obsequens, Suffenæ Dionysius. Agro Sabino cognito, dicendum est de fœderibus eorum. Vt autem Sabini cum Romanis primi armorum cõtentione decertarunt, sic primi etiam se cum iis fœdere obstrinxerunt. Nam Crustumerium, Antemnæ, & Cænina in regione Sabinorum fuerunt, sed bellum seorsum a reliquis Sabinis, quorum principes Curenses, & rex eorum T. Tatius fuit, Romulo regi fecerunt, ut raptas repeterent uirgines, & acceptam in urbe per speciem amicitiæ ulciscerentur iniuriam. Narrat Plutarchus Romulo Sabinos ad societatem uocante Acronem Cæninensium regem, reliquis cunctantibus arma mouisse: eo uicto Antemnates, & Crustumerinos, dum alii se compararent, facta conspiratione, aduersus Romanos exercitum adduxisse. quos cum reliqui Sabini fusos, superatosq. moleste ferrent, T. Tatium Curensium regem imperatorem delegisse. Atque hos quidem postea reconciliatis inter pugnandum animis, ac fœdere icto, in amicitiam, & in ciuitatem a Romulo esse susceptos constat. Tullus inde Hostilius cum Sabinis bellum suscepit, cum utrinque iniuriæ factæ, ac res nequicquam essent repetitæ. Qui haud parum memores, suarum uirium partem Romam ab T. Tatio rege fuisse translatam, ad Veientes cum confugissent, ad siluam Malitiosam acie congressi profligantur. id quod prodidit memoriæ T. Liuius. Deinde eosdem ab Anco Marcio rege, cum a populationibus bellum exortum esset, uictos tradit Dionysius. L. etiam Tarquinium Priscum regem urbem muro lapideo circumdare parantem bellum Sabinum auocauit, cum ea adeo subita res fuisset, ut prius Anienem transirent, quàm obuiam ire, ac prohibere exercitus Romanus posset. iis trans Anienem fugatis rex in agrum populabundus incursat. iterũq.

НАУКОВА БІБЛІОТЕКА ОНУ ім. І.МЕЧНИКОВА

ibi fusi, perditis iam prope rebus pacem petiere. Collatia, & quidquid circa Collatiam agri erat, Sabinis ademptum. Collatini dediti sunt. Sic Liuius. Dionysius autem nullo Collatiæ uerbo facto Sabinos sex annorum inducias impetrasse ait. post autum in eos iterum esse bellatum, ac singulos populos oppidorem deditione facta, fœdere eodem, quo Etruscos, a rege in amicitiam & societatem esse ascitos. quin etiam eosdem Tarquinio Superbo regnante multis prœliis deuictis legatis de pace missis tributum in posterum pactis, eam impetrauisse. Animaduerto etiam anno post reges exactos quinto M. Valerio, P. Postumio cos. Sabinos aliquot, cum Romanas opes bello Etrusco Porsenæ accisas rati, in agrum R. impetum fecissent, acie pulsos, uictosq. esse: consulum utrunque triumphasse. Postero certe anno, P. Valerio quartum, T. Lucretio cos. iidem soluta esse fœdera, quæ cum Superbo rege postremum percusserant, arbitrati, quòd ille exactus imperio esset, communi consensu, habito omnium ciuitatum concilio bellum grauius intulerunt: cumq. a Sex. Tarquinio Superbi filio impulsi Fidenas, & Cameriam a Romanis abalienassent, iterum a Romanis sunt cæsi. consules ambo triumpharunt. Fidenis in auctores defectionis animaduersum. ager ademptus, atque iis, qui in prœlium missi sunt, datus. Tertio anno item in Sabinos dimicatum. Agrippa Menenius cos. triumphans, P. Postumius, quòd minus prospere rem gessisset, primus ouans urbem ingressus est. quarto anno Sp. Cassius cos. cum iis non longe a Curibus congressus ad x millia, & trecentos cæcidit, ad tria millia cepit. qua clade compulsi ad consulem, atque inde ad senatum legatos de pace miserunt. quam non nisi frumento, & stipendio in milites, & decem agri iugeribus datis impetrare potuerunt. Opiter autem Virginius exercitu ad Cameriam adducto receptam euertit, defectionis auctoribus interfectis, & reliquis uenundatis. Dionysius eos Ap. item Claudio, & P. Seruilio cos. cum mouissent, uictos prodit. & sequenti anno A. Virginio, T. Vetusio cos. cum se cum Aequis, & Volscis iunxissent, a M. Valerio Maximo dictatore esse subactos. P. inde Valerio, C. Nautio cos. motus eorum quidam, sed parum memorabiles fuerunt. quin etiam aliquot post annos L. Valerio, Ti. Aemilio cos. cum iis pugnatum est. Numicio autem, et Virginio cos. cum ad portas urbis populantes incessissent, plus cladium,

dium, quàm intulerant, acceperunt. et cum P. Quinctio, Q. Seruilio cos. Crustuminos campos citato agmine transgressi, cædes, et incendium circa Anienem flumen fecissent, porta prope Collina, mœnibusq. pulsi ingentes tamen prædas hominum, pecorumq. egere. quos Seruilius cos. infesto exercitu insecutus, cum ipsum agmen adipisci locis æquis nequiret, populationem adeo effuse fecit, ut nihil bello intactum relinqueret, multipliciq. capta præda rediret. post autem cum anno CCCIII in agrum R. cum Aequis incursassent, sequentibus cos. M. Horatio, & P. Valerio pœnas dederunt. neque eos postea mouisse inuenio, nisi anno CCCLXXIIII, quo accisas prorsus eorum opes esse a M. Curio Dentato cos. præter ceteros memoriæ prodidit Florus; cum ita scripsit: Populus R. a Latinis aggressus est gentem Sabinorum, qui immemores factæ sub T. Tatio affinitatis, quodam contagio belli se Latinis adiunxerant. sed Curio Dentato consule omnem eum tractum, qua Nar ambit, fontesq. Velini, Adriatico tenus mari, igne, ferroq. uastauit. qua uictoria tantum hominum, tantum agrorum redactum in potestatem, ut in utro plus esset, ne ipse quidem existimare posset, qui uicerat. Velleius addit, eodem anno Sabinis sine suffragio ciuitatem datam, post autem Sempronio, Claudioq. cos. suffragium etiam esse permissum. et Cicero cum Balbum de ciuitate, quæ in dubium uocabatur, defenderet, uniuersas sæpe gentes, ut Sabinorum, & Hernicorum, in ciuitatem esse ascitas dixit. Itaque Liuius bello Punico secũdo inter alios socios populi R. qui milites sint polliciti, Nursinos numerat, Reatinos, & Amiterninos, Sabinumq. agrum omnem. Bello certe Marsico pro Romanis contra Italicos, ciuitatis iura postulantes, steterunt.

De agro, & fœderibus Vestinorum, Marrucinorum, Marsorum, & Pelignorum. Cap. XIX.

DEINCEPS sequuntur populi quattuor, ut non admodum latis, sic nec satis certis finibus ab antiquis circumscripti, Vestini, Marrucini, Marsi, & Peligni. Illud tamen dubitationem non habet, hos populos inter Picentes, Frentanos, Sabi-

nos, Latinos,& Samnites medios conſediſſe. quod etſi ad iura Italiæ demonſtranda ſatis ualere deberet, adiungam tamen, quid & ipſe de ſingulorum ſitu ex ueterum monumentis in mentem ueniat ſuſpicari, ne quem locum patiar huius artis ſine lumine aliquo uel ueritatis, uel probabilis coniecturæ iacere. Veſtinos opinor Sabinis adhæſiſſe. Me uero in hanc ſententiam rationes multæ adducunt. primum quòd Strabo Sabinos uſque ad Veſtinorum regionem perducit: deinde quòd Silius Fiſcellum montem inter Veſtinos ponit, unde Narem amnem Sabinorum terminum labi Plinius ſcribit. Valet etiam apud me plurimum, quòd Amiternum oppidum modo in Sabinis nume rari inuenio, modo in Veſtinis. quin etiam aliquid ad hãc quæſtionem arbitror pertinere, quòd Aternus amnis, teſte Strabone, Veſtinum agrum a Marrucino ſecreuerit. manaſſe enim in Adriaticum eum ait ex Amiternino, ac per Veſtinos ad dextrã Marrucinis relictis ponte traiectum eſſe. Quibus auctoritatibus mihi perſuaſum eſt, Veſtinos fere ab oriente Aternum flumen habuiſſe cum Marrucinis, & fortaſſe etiam initia Liris, qui in Thyrrhenum influit, cuius ex Veſtino agro originem Strabo duxit, ab occidente Sabinos, a Septentrione Picentes. uſque adeo, ut qui Veſtinos cum Campanis coniungant, Veſcinorum, qui populi Campaniæ ſunt, nominis ſimilitudine ductos putem errare, quod nomen ubique in Liuianis annalibns eſſe inuenio deprauatum. quorum errorem ſi nulla alia auctoritas coargueret, ipſa, quæ dicuntur Veſtinorum fuiſſe, oppida certe conuincerent, Pinna, Auia, Amiternum, & Angulum apud Ptolemæum, Angulani, Pinnenſes, & Peltuinates apud Plinium. quorum his uerſibus meminit item Silius:

Haud illo leuior bellis Veſtina iuuentus.
Agmina denſauit uenatu dura ferarum,
Quæ Fiſcelle tuas arces, Pinnamque uirentem,
Paſcuaque haud tarde redeuntia tondet Auellæ.

Veſtinos autem cis Aternum ſequuntur Marrucini, quorum caput conſtanti omnium teſtimonio Teate fuiſſe fertur. ex quo apparet, Marrucinos Frentanis non admodum procul a mari fuiſſe ſubiectos. Marrucinos porro ſupra Pelignos fuiſſe cum aperte tradit Strabo, tum indicat non obſcure Cæſar, cum ait, ſe a Corfinio, quod Pelignorum eſt, per Marrucinos, & Frentanos in Apuliam peruenisſe. Pelignorum autem Corfinium, & Sulmonem clariſsima oppida fuiſſe Strabone, & Ptolemæo teſtibus notum eſt. quæ ſeptem inter ſe millia paſſuum abfuiſſe in Cæſaris commentariis uideo eſſe notatum, ut Pelignos a Frentanis flumine Sangro, quod eſt inter Aternum oppidum, & Ortonem, diſcretos, in Strabonis. Sangro autem ſuſpicor ne terminati fuerint Marrucini, ut ad mare primi fuerint Frentani, Marrucini ſub Frentanis inter Aternum, & Sangrum amnes, ſub Marrucinis Peligni iiſdem utrinque fluminibus cincti. Nam Marſi ſupra ſe uidentur habuiſſe Veſtinos a Septentrione, ab occaſu Sabinos, ab oriente Pelignos, a meridie lacum Fucinum, & Aequos populos attigiſſe. Eorum oppida obſcura fuerunt, & nulla re memorabili celebrata Aex, & Alfabucelis apud Ptolemæum, Milonia, Pleſtinia, & Freſilia apud Liuium. Adiiciũt multi Albam, quæ propter finium uicinitatẽ modo fuit Aequorum, modo Marſorum ad lacum Fucinum, unde inter Marſos rettulit Plinius Anxatinos, Atinates, Fucentes, Lucenſes, Marruuios, & Albenſes. & de Marſis loquens dixit Silius.

Marruuium ueteris celebratum nomine Marri,
Vrbibus eſt illis caput, interiorq. per udos.
Alba ſed et campos, pomisq. rependet ariſtas.
Cetera in obſcuro famæ, et ſine nomine uulgi,
Sed numero caſtella ualent.

Horum autem populorum uicinitatem oſtẽdit Cicero in Cluẽtiana, cum dixit, adeſſe primum municipes Cluentii Larinates, deinde uicinos Frentanos, Marrucinos, et pari dignitate Teano Apulo, atque Luceria equites Romanos: et Liuius, cum ait, Neronem ex Apulia in Vmbriam ad Senam exercitum per agrum Larinatem, marrucinum, Frentanum, et Prætutianum duxiſſe. & item, cum ſcribit, Annibalem ex Campania in Samnium, inde in Pelignos acceſsiſſe, præterq. oppidum Pulmonẽ in Marrucinos tranſiſſe, inde Albenſi agro in Marſos, hinc ad Amiternum, Forulosq. uicum ueniſſe. De rebus autem a populo R. cum his populis geſtis, quos exiguos quidem, ſed bellicoſos tamen fuiſſe narrat Strabo, hæc a Liuio accepimus. Anno CDXXVIII L. Camillo, D. Bruto cos. cum ſatis per ſe ipſum Samnitium bellum, & defectio repens Lucanorum ſolicitos haberent patres, acceſsit, ut Veſtinus populus Samnitibus ſe coniungeret. & quanquam res noua erat, tamen tanta cura patres inceſsit, ut pariter eam ſuſceptam, neglectamq. timerent,

НАУКОВА БІБЛІОТЕКА ОНУ ім. І.І. МЕЧНИКОВА

rent, ne aut impunitá eorum laſciuia, ſuperbiaque, aut bello pœnæ expetitæ metu propinquo, atque ira concirent finitimos populos. & erat genus omne abūde bello Samnitibus par, Marſi, Pelignique, & Marrucini, quos, ſi Veſtinus attingeretur, omnes habendos hoſtes. Ita bellum aduerſus Veſtinos ex auctoritate patrum populus iuſsit, idq. Bruto mandatum. ab eo in Veſtinis multiplex bellum, nec uſquam uario euentu geſtum eſt. nam & peruaſtauit agros; & populando, atque urendo tecta hoſtium, ſataq. in aciem inuitos extraxit; & ita prœlio uno accidit Veſtinorum res, haudquaquam tamen incruento milite ſuo, ut non in caſtra ſolum refugerent hoſtes, ſed, iam ne uallo quidem, ac foſsis freti, dilaberentur in oppida, ſitu urbium, mœnibusq. ſe defenſuri. poſtremo oppida quoque ui oppugnare adortus, primo Cutinam ardenti ardore militum, aut uulnerum ira ſcalis cepit, deinde Cingiliam. utriuſque urbis prædam militibus conceſsit.

Anno deinde CDXLV, Q. Fabio, P. Decio conſulibus, cum Samnitibus acie dimicatum. haud magno certamine hoſtes uicti, neque eius pugnæ memoria tradita foret, ni Marſi eo primum prœlio cum Romanis certaſſent. Secuti Marſorum defectionem Peligni eandem fortunam habuerunt. poſt triennium L. Poſtumio, Ti. Minucio cos. Liuius Aequorum nomen prope ad internecionem deletum ſcribit; exemploq. eorum cladē fuiſſe, ut Marrucini, Marſi, Peligni, & Frentani mitterent Romam legatos oratores pacis petendæ, amicitiæque. iis populis fœdus petentibus datum. Diodorus autem Pelignos armis ſub actos, & agro multatos narrat. aliis uero, qui amici eſſe uidebantur, ciuitatem eſse communicatam. Sequenti anno Aequos deletos, cum Marſis, Pelignis, & Marrucinis ſocietatem initam. At uero anno CDLI M. Liuio, & M. Aemilio cos. cum Veſtinis petentibus amicitiam fœdus ictum eſt. eodemq. anno nūtiatum, a Marſis agrum ui teneri, in quem Carſeoli deducta colonia erat (erat autem in agro Aequicolarum). ea cauſſa fecit, ut Marſis arma inferrentur. M. Aemilius Paullus dictator profectus cum exercitu prœlio uno eos fudit. compulſos deinde in urbes munitas, Miloniam, Pleſtiniam, & Freſiliam intra paucos dies cepit, & parte agri multatis fœdus reſtituit. Nec de iis aliud præterea quidquam compertum habemus.

De

De agro, & fœderibus Samnitium. Cap. xx.

RESTANT Samnites populi, quorum regio Samnium appellata, in longitudinem plus patens, quàm latitudinem, habuit a ſeptentrioue Frentanos, & Apulos, a meridie Campanos, et Lucanos, ab occaſu Auſones cum Pelignis, ab oriente item Apulos cum Lucanis. Populi in his claruerunt præter ceteros Pentri, Caraceni, et omnium ultimi Hirpini. quorum tanta fuit belli gloria, ut ſeparatim a Samnitibus, quaſi ab eorum corpore eſſent auulſi, nominarentur. unde illud eſt apud Liuiū, ubi Cannenſem cladem deſcripſit, defeciſſe ad Pœnos in Italia Attellanos, Calatinos, Hirpinos, Samnites præter Pentros, et apud Appianum, bello Marſico, Samnites, & Hirpinos arma aduerſus populum R. tuliſſe. Samnitium porro capita, quantum ego intelligere poſſum, fuerunt, Saticula, Caudium, Aeſernia, Allifæ, inde minora alia multa, Callifæ, Rufrium, Pliſtia, Cluuia, Tifernus mons, Aufidena, Cimetra, Murgantia, Romulea, Ferentinum, Milonia, Aquilonia, Amiternum, Duronia, Sepinum, Velia, Palumbinum, Teleſia, Maronea, Pentrorum Bouianum, Caracenorum Cominium, Hirpinorum, ut ait Plinius, Beneuentum, Coſſa, & Herculaneum. Plinius autem inter Samnites collocat Bouianum uetus, & alterum cognomine Vndecumanorum, Aufidenates, Aeſerninos, Fagos, Fugulos, Ficolenſes, Sepinates, Treuentinates, de quibus plerisq. ſic Silius:

Affuit & Samnis, nondum uergente fauore
Ad Pœnos, ſed nec ueteri purgatus ab ira.
Qui Batulum, Mucrasq. colunt, Bouiania quiq.
Exercent luſtra, aut Caudinis faucibus hærent,
Et quos aut Rufræ, aut quos Aeſernia, quos ue
Obſcura incultis Herdonia miſit ab agris.
Bruttius haud diſpar, animorumq. una iuuentus
Lucanis excita iugis, Hirpinaq. pubes.

Hirpinos proditum eſt a Strabone Samnites fuiſſe, qui Lucanis adhæſerint iis, qui mediterranea tenent. Aufidum autem amnem, qui Canuſium præfluit, & Dauniam terminat, ex Hirpinis montibus eſſe delatum. retinuiſſe autem eos uel extremis

temporibus

temporibus nomen, bellum ipsum Italicũ anno urbis DCXII gestum, est documento, in quo Hirpinorum præcipue egregia opera celebratur. Ferociſsimam autem inter omnes Italicas Samnitum gentem fuisse, ex eo intelligi potest, quòd cum eis per annos octoginta quotidianis prope armis est dimicatum. Quocirca apud Florum in hunc modum scriptum inuenimus: Samnites inuasit populus R. gentem, si opulentiam quæras, aureis, & argẽteis armis discolore ueste usque ad ambitum armatam; si insidiarum fallaciam, saltibus fere, & montium fraude grassantem; si rabiem, ac furorem, sacratis legibus, humanisq. hostiis in exitium urbis agitatam; si pertinaciam, sexies rupto fœdere, cladibusq. ipsis animosiorem. De his autem pugnis, ac cladibus præcipue hæc accepimus. Narrat Liuius M. Fabio, M. Popillio cos. anno post urbem conditam CCCXXXIX, Samnites petentes primum fœdere in amicitiam esse acceptos. anno uero CDX, populum R. cum eis bellum inisse, ut Campanos dediticios suos aduersus eorum arma defenderet pugnatum autem esse a M. Valerio consule in Campania ad Gaurum monte, ab A. Cornelio collega eius in Samnio ad Saticulam, iterumq. a Valerio ad Suessulam. hostibus ubique pulsis, cæsisq. biennio post fœdus cum eis esse percussum. Post aũt cum anno CDXXV defeciſſent, quia Fregellas Volscis ademptas in agro suo populus R. coloniam collocasset, sequentes consules C. Pœtelium, & L. Papirium, indicto bello, tria eorum oppida in potestatem redegisse, Allifas, Callifas, & Rufrium, aliumq. preterea agrum longe, lateq. uastasse. Inde a L. Papirio dictatore subactos pacem petiisse, ac pactos, ut singula uestimenta militibus, & annuum stipendium darent, cum ad senatum, ad quem reiecti erant, uenissent, infecta pace, inducias rettulisse. Postero autẽ anno siue ab A. Cornelio Aruina dictatore, siue a cõsulibus Q. Fabio, & L. Fuluio (utrunque enim tradit) uictos, cum defectionis auctores dedissent, non tamen pacem impetrare potuisse. Itaque ad arma conuersos Ti. Veturium, & Sp. Postumiũ, qui secuti sunt, consules sub iugum ad Caudium missos ad turpe fœdus feriendum compulisse. quo sequenti anno ipsorum deditione consulum infirmato, bello uehementius a Romanis, L. Papirio consule duce, renouato, eosdem ad Luceriam in Apulia uictos, & sub iugũ missos esse. Inde Satrico, quod ad eos defecerat, capto, ipsos a Papirio prœlio deletos petẽtibus fedus negatum,

negatum, inducias biennii datas. Post autem anno CDXXXV Sp. Nautio, L. Aemilio cos. L. Aemilium dictatorem Saticulã oppugnare adortum illis caussam rebellandi dedisse. Fusos in castra spe abiecta Saticulæ tuendæ Plistiam socios Romanorum circumsedisse. sequenti anno Q. Fabium dictatorem Saticulã proditione, Samnites Plistiam ui cepisse. inde traducto Soram exercitu, quæ colonia Romana ad Samnites defecerat, cum Samnitibus ad Lautulas ancipiti prœlio dimicatum. Soram cũ insequentes consules M. Pœtelius, C. Sulpicius cepissent, & supplicium de defectionis auctoribuss sumpsissent, cum Samnitibus, qui in Campaniam Capuæ Romanis adimendæ caussa uenerant, depugnasse. eo prœlio ad triginta millia cæsa, aut capta. reliquos Beneuentum profugisse. Inde Samnitium clades multæ. Nam & consules Q. Fabius per Soranum, P. Decius per Sidicinum agrum in Samnium legionibus ductis, eos ad Tifernum cæciderunt. & cum Apulis auxilio occurrentibus Decius se ad Maleuentum obiecisset, Samnium uastarunt, Cimetram, Murgantiam & Romuleam ceperunt. Ferentinum ualidissime oppugnarunt. deinde cum iidem reparato exercitu per fines Vescinos in Campaniam, Falernumq. agrum transcendentes ingentes prædas fecissent, atque eos L. Volumnius consul, ex Etruria in Calenum agrum profectus, præda onustos ad Vulturnum flumen sedere audisset, prœlio cecidit, ac prædam eripuit. Inde sequentes consules Q. Fabius, & P. Decius cum Samnitibus, Gallis, & Vmbris, qui arma consociauerant, pugnarunt in agro Sentinate Vmbriæ, quo prœlio nobilissima uictoria Decii deuotione est parta. Samnitium agmen cum per Pelignos fugeret, circumuentum est a Pelignis ex millibus quinque ad mille cæsi. L. Volumnius pro cos. Samnitium exercitũ in Tifernum montem compulsum fundit, fugatque. Pugnatum est etiam prospere in agro Stellate ab Ap. Claudio consule, et L. Volumnio pro consule. Sequenti anno Samnites cum M. Atilio consule non infeliciter congressi cum non modo castra inde proferre, sed ne pabulari quidem Romanos paterentur, & retro in pacatum Soranum agrum populabundi irent, L. Postumius collega Atilii exercitu Soram indicto, inde in Samnium ad castra collegæ perrexit, ac Miloniam, & Ferentinum cepit. Atilius ad Luceriam in Apulia uario euentu pugnauit. Samnites Interamnam coloniam, quæ uia Latina est, occupare cona-

ti urbem non tenuerunt, agros depopulati cum retro redirent, in uictorem delapsi hostem ab Luceria redeuntem, cæduntur. Postero anno Samnitum exercitus lege sacrata coactus ad Aquiloniam consedit. Sp. Caruilius consul Amiternum ui cepit. Papirius Duroniam expugnauit. Inde peruagati Samnium maxime depopulato Atinate agro Caruilius ad Cominium, Papirius ad Aquiloniam, ubi summa rei Samnitium erat, peruenit. utrobique res bene gesta, oppidum captum, direptum, ac con crematum est. Post Caruilius Veliam, Palumbinum, & Herculaneum cepit. Papirius Sepinum expugnauit, exercitumq. in agrum Vescinum, quia ea regio infesta ab Samnitibus erat, hibernatum duxit. Atque hæc quidem omnia in Liuianis annalibus scripta sunt. Cum autem Q. Fabius Gurges, qui consul est subsecutus, ab iis fusus, fugatusq. summa apud omnes infamia flagraret, patris Q. Fabii Rulliani, qui legatus ei datus est, consilio usus rem prospere pro consule gessit, atque hostes, Zonara, & Orosio testibus, sub iugum misit. Cum Samnitibus autē debellatum a P. Cornelio Rufino, & M. Curio cos. qui secuti sunt, inuenio, & cum iis petentibus fœdus quartum esse percussum. Inde per annos undecim ab iis otium fuisse, anno uero CDLXX P. Dolabella, & Cn. Domitio cos. eosdem cum Gallis, & Lucanis, & Etruscis arma rursus cepisse. atque de iis L. Aemilium Barbulam pro consule triumphasse. Neque uero his solum, sed post etiam Pyrrho regi in Italiam uenienti se adiunxerunt; quo factum est, ut de iis C. Fabricius consul triumphum nobilissimum egerit. Post autem cum Pyrrhus Italia cessisset, C. Iunius, & P. Cornelius Rufinus consules in Samnium legiones duxerunt, agrisq. uastatis castella quædam ceperunt. cūq. hostes in montem compulsos adoriri statuissent, detrimentis quibusdam acceptis, populatione contenti fuerunt. Inde aliis ducibus continenter est bellatum. siquidem de iis & Q. Fabius Gurges pro cos. iterum triumphauit, & post etiam M. Curius, & L. Lentulus. a quo Samnitium etiam oppidum captum esse prodidit Plinius. & post etiam C. Claudius Canina, &, qui bello diuturno finem imposuerunt, Sp. Caruilius, & L. Papirius Cursor. Itaque per eosdem Samniticum bellum est confectum, per quos etiam Tarentinnm. Victis autem Tarentinis, & Samnites, quas populo R. placuit, conditiones pacis acceperunt. unde iidem, apud Liuium, sic ad Annibalem uictorem loquentes

tes sunt, bello Punico: Hostes populi R. fuimus, primum per nos ipsi, quo ad nostra arma, nostræ uires nos tutari poterant. posteaquam iis parum fidebamus, Pyrrho regi nos adiunximus, a quo relicti pacem necessariam accepimus. Pacis autem conditiones, ut multa alia uetustate obsoleta, nobis parum compertæ sunt.

De Iure Italico. Cap. XXI.

EX HIS autem, quæ diximus, neminem esse puto, quin intelligat, populum Romanum cum populis Italicis ita societatem inisse, ut alios deditione, alios sponsione, quosdam pactione, omnes demum fœdere aliquo in amicitiam acceperit. fœdera tamen alia aliis æquiora pro meritis eorum, & senatus, populiq. Romani liberalitate esse concessa. quibus autem legibus par cuique data sit, silentibus in tanta re priscis annalibus, non est, cur uehementius a nobis, ut dixi, sit hoc tempore postulādum. Ex his ergo fœderibus ius unum manasse intelligo, quod, quia plerique Italici in eo conuenerunt, ius est Italicum appellatum, Latinitate quidem deterius, prouinciæ uero Galliæ iure commodius. Huius autem partes multæ numerantur, sed pleræque Italicis fuere cum Latinis, de quibus ante dixi, communes. primum enim, ut Latini iure Quiritium caruerunt, sic Italici: ita ut non eadem libertatis, sacrorum, gentilitatis, legitimi dominii, testamentorum, ac tutelarum iura, quæ ciues Romani, habuerint. nisi forte præcipua lege aliqua, ut municipes, & coloni aliquot, iuris eius partem aliquam impetrassent. deinde, quod de censu, de tributis, & uectigalibus Latinorum est dictum, idem de Italicis censeo iudicandum; omnes in ciuitatibus suis per censores suos censos esse, omnesq. tributa, & uectigalia, quo modo in fœderibus cuiusque cautū esset, persoluisse. unde tritum illud est Minionis legati regis Antiochi apud Sulpicium consulem libro XXXV Liuii: Quid magis Smyrnæi, Lampsacenique, Græci sunt, quàm Neapolitani, & Rhegini, & Tarentini, a quibus stipendium, a quibus naues ex fœdere exigitis? Cui respondit Sulpicius: Ab Rheginis, & Neapolitanis, & Tarentinis, ex quo in nostram uenerunt potestatem, uno, et perpetuo tenore iuris semper seruato, nunquam intermisso, quæ ex fœdere debent, exigimus. Quin etiam Itali-

НАЦІОНАЛЬНА БІБЛІОТЕКА УКРАЇНИ ІМЕНІ І.ФРАНКА

cos tributis persoluendis afflictos narrat Appianus in primo, item Liuius in XXVII, cum fremitum iter Latinos, sociosq. in consiliis ortum scribit, quod se decimum annum delectibus, & stipendiis exhaustos esse, & quotannis ferme magna clade pugnare dicerent. Nam uectigalia, Italiæ uniuersæ molesta, Cæcilia tandem lege sublata libro primo de iure ciuium R. demonstrauimus. quo in loco quæstionem hanc uerbis pluribus persecuti sumus. Iam uero eodem militiæ iure Italicos fuisse, ac Latinos obstrictos, satis perspicuum est; nempe ut in auxiliis nō in legione merērent, atque ex fœderis formula numerum militum, quem iussi essent, darent eo modo, quo supra in Latii iure explicando ostendi. Huius autem iuris testis est locupletissimus Polybius, qui bello Gallico Cisalpino, quod non ita multo ante, quàm cum Annibale pugnaretur, est gestum, maximas sociorum copias præter Latinorum auxilia ait affuisse, Sabinorum, Etruscorum, Vmbrorum, Sassinatum, Samnitum, Marsorum, Marrucinorum, Frentanorum, Vestinorum, Iapygū, Messapygum, Lucanorum, & Campanorum. Itaque Plinius libro tertio L. Aemilio Papo, C. Atilio Regulo cos Italiā nunciato Gallico tumultu solam sine externis ullis auxiliis equitū LXX millia, peditum DCC armasse prodidit, & Liuius bello Punico duarum turmarum Samnitium meminit, & bello alio Gallico Marsorum cohortis, & bello Persico cohortium Firmanæ, & Vestinæ, & turmæ equitum Aeserninæ. & idem, cum res tulit, ad legiones Romanas socium, Latinorumq. auxilia tum peditum, tum equitum adiuncta scribit. Quod autem Hiero rex Syracusanorum, amicus populi R. apud eundem tertio anno secundi belli Punici, cum sagittarios ad Romanos mitteret, iccirco se eos misisse ait, quòd sciret, milite, atque equite nisi Romano, Latiniq. nominis non uti populum Romanum, id ita, ut dixi, accipiendum est, ut Latino nomine etiam Italicos complectamur: præsertim uero cum eodem tempore idem Liuius tradat, ad socios, Latinumque nomen ad milites ex formula accipiendos missum. Non omnes tamen Italicos dare milites debuisse, hinc ego ducor ad opinandum, quòd scriptū inuenio libro XXXIIII apud eundem, sociis, ac Latini nominis magistratibus, legatisque eorum, qui milites dare debebant, consulem edixisse, ut in Capitolio se adirent. ex iis XV millia peditum, & quingentos equites pro numero cuiusque iuniorum

niorum descripsisse. in quo mire dixit: Legatis eorum, qui milites dare debebant, quasi uero non omnes deberent. atque etiam libro XXXVIII extremo, quo loco, quæ a quoque populo in classem P. Scipioni præbita sint, narrat, ubi quæ Mærites, Populonienses, Tarquinienses, Volaterrani, Arretini, Perusini, Clusini, Rusellani, Vmbri, Nursini, Reatini, Amiternini, Sabinusq. omnis ager, Marsi, Peligni, Marrucini se daturos esse polliciti sunt, exposuit, subdit: Mamertes cum æquo fœdere cum Romanis essent, cohortem armatam sexcentorum hominum miserunt, nimirum hoc significans, ceteris populis exiguam, Camertibus, qui propter æquitatem fœderis nihil deberent, maximam laudem, quòd enixe populum R. adiuuissēt, fuisse tribuendam. Si ergo in his omnibus eodem iure Italici, sunt usi, atque Latini, restat, ut, quo Italicis Latini superiores fuerunt, suffragii fuerit potestas, & magistratus. Neque enim Italicis ciuitas data est, quo modo fœdere Masiano Latinis: neque Italicos nisi post legem Iuliam Romæ suffragia inisse cōperimus: eademq. ratione neque Italicis per magistratum aditum ad ciuitatem Romanam patuisse certum est, in quo summum Latinitatis ius supra diximus constitisse. Loquor autem de Latinis, atque Italicis in uniuersum. nam aliquot ex utroque nomine sigillatim ciuitate, atque suffragii latione donatos, satis ex eo loco perspicuum est, qui est apud Liuium: Iam inde a maioribus traditum morem Romanis colendi socios. ex quibus alios in ciuitatem, atque æquum secum ius accepisset, alios in ea fortuna haberent, ut socii esse, quàm ciues mallent. Quod si quis fortasse requirat, quo possimum iure Italici Galliam prouinciam superarint, non dubitabo respondere, quòd magistratibus suis, non prætori Romano, ut prouincia, obedirent. neque enim Appiano, quanquam auctori bono, assentior, qui belli Marsici temporibus Italiam ita a Romanis administratam scribit, ut plures essent proconsules, qui partes eius cum imperio obtinerent. siquidem prætoribus, aut proconsulibus nisi grauioris alicuius belli causa Italiam unquam esse decretam non inuenio, quod & Punico & Marsico bello, & post bellis sæpe ciuilibus factum est. Nam Q. Seruilium, quem tum in Piceno proconsulem fuisse obiicit Appianus, satis constat extra ordinem ad motus illos inspiciendos, sedandosq. esse missum. siquidem inquit Orosius, Q. Seruilium prætorem, et legatum

gatum eius ad se missum ab Italicis apud Asculũ esse occisum. legatus autem fuit Fonteius. Quod si C. Albutius Silus, ut est apud Suetonium, cum Mediolani apud L. Pisonem pro cos. caussam defenderet, questus est, Italiam iterum in prouinciæ formam reuocari, de Gallia intellexit, quæ fere liberata, & ex prouinciali ad Italicum ius est redacta. Hoc ergo iure fuit Italia a Tarentino fere bello usque ad cladem Cannensem. cuius ictu adeo est perculsa, ut qui sociorum ad eam diem firmi stetérant, tum labare cœperint, atque ad Pœnum victorem defecerint, Campani quidem, ut ait Liuius, Attellani, Calatini, Hirpini, Apulorum pars, Samnites præter Pentros, præter Petellinos Bruttii omnes, Lucani, Surrentini, & Græcorum omnis ferme ora, Metapontini, Crotonienses, & Locrenses. Itaque cum melioribus postea populi R. rebus iidem in fidem populi R. aut uoluntate, aut ui redirent, credibile est, alios alias fœderis conditiones pro suis cuiusque meritis impetrasse, & ut qui fidem non seruarant, grauissime sunt multati, sic qui firmi steterant, ut Latinis, Sabinis, & Vmbris, aliisque cum antiquum fœdus conseruatum, tum nouo fortasse aliquo etiam beneficio auctum. Ac Campanorum quidem constat disparem conditionem fuisse. Nam de trecentis equitibus Campanis, qui in Sicilia cum fide stipendiis emeritis, alienata Capua, Romã uenerãt, latum ad populũ narrat Liuius, ut ciues Romani essent, itẽ uti municipes Cumani essent pridie, quàm populus Cãpanus a populo R. defecisset. Capua uero recepta, Atella, & Calatia in deditionem acceptis, in senatores, ceterosque, qui capita rerum fuerant, animaduersum esse, Capuæ agrum, & tecta publica populi R. facta. præfectus ut quotannis eò ad iura reddenda mitteretur, decretum. quin etiam adiicit alio loco Liuius, Campanos omnes, Atellanos, Calatinos, Sabatinos, extra quam qui eorum aut ipsi, aut parentes eorum, apud hostes essent, liberos esse a populo Romano iussos, ita ut nemo ciuis Romanus, aut Latini nominis esset. Postremo pulso Italia Annibale, cum P. Sulpicius Galba dictator anno quingesimo quinquagesimo post urbem conditam, Italiæ urbes, quæ bello alienatæ fuerant, circumisset, ac singularum caussas, quod extat apud Liuium, quæ aut aperte defecerant, aut auxilia populo R. denegauerãt, cognouisset, uerisimile uidetur, aliis alias condilionibus eum sibi obnoxias reddidisse, ita ut uniuersis nominis Italici non idem

idem ius reliquerit, quod ante defectionem habuerant, sed quarundam ciuitatum conditionem, fortunamq. magis afflixerit. inter quos Bruttiorum, qui primi ad Annibalem defecerant, ualde ius est imminutum. eos enim post ignominiæ caussa non milites scripserunt, nec pro sociis habuerunt, sed magistratibus in prouincias euntibus parere, & præministrare seruorum uice, ut scribit Gellius, iusserunt. Strabo non Bruttios solum, sed etiam Picentinos, & Lucanos depressos tradit, siquidem pro militibus eos, aut uiatores publicos, aut tabellarios scripsisse, & Salernum oppidum aduersus eos communisse; Lucanorum uero res adeo perditas fuisse, ut ne tum quidem sedes eorum distingui potuerint, cum nullum commune gentis concilium reliquum esset, & sermonis, & habitus, & ar maturæ ratio defecisset; Apulorum autem Peucetiorum, & Dauniorum nomina, quæ primis termporibus floruerunt, ætate sua prorsus euanuisse, propterea q. certos eorum fines tradi non posse; Pediculorum autem, & Iapygum, ut etiam Picẽtinorum, & Lucanorum bello Italico Appianum uideo in historia meminisse. Quòd si quo beneficio nouo Latinos, sociosque, qui a populo Romano dubiis in rebus non recesserant, ut mihi quidem probabile coniectura uidetur, affecerunt, profecto iis legem illam dederunt, cuius post meminit in anni quingesimi septuagesimi sexti rebus exponendis Liuius, ut qui socium, ac Latini nominis stirpem ex sese domi relinquerent, ciues R. fierent, qua lege simul & sociorum uoluntati est satisfactum, qui Romanæ ciuitatis cupiditate maxime post Punicam uictoriam erant incensi, & Italiam a solitudine uindicarunt, cum eos, qui ciuitatem mutare uellent, stirpem domi relinquere cogerent. Ac de Italicis quidem hactenus.

De Gallia citeriore. Cap. XXII.

SEQVITVR, ut, quoniam de duobus Italorum generibus, Latinis, atque Italicis, quorum diuersa inter se fuisse iura docuimus, satis est disputatum, deinceps de tertio, nempe de citeriore Gallia, disseramus, cuius multo, quàm uel Latinorum, uel Italicorum, ius deterius fuisse comperimus. quo explicato, triplex, quod ab initio proposuimus, ius nobis erit Italiæ demonstratum. Galliæ autem nomine hoc loco ad Romani potius

НАУКОВА БІБЛІОТЕКА ОНУ імені І. МЕЧНИКОВА

potius iuris consuetudinem, de qua post dicam, quam ad ueritatis rationem apte appello, quidquid montium, camporumq. mari Ligustino, fluminibus, Arno, Rubicone, Formione, Adriatico sinu, & conuexa ipsa prope alpium crepidine continetur. mare est enim a meridie, alpes a Massilia prope in orbem per uada Sabatia Taurinos, Salassos. Rhætos, Comum, Brixiam, Veronam, Vicetiam, Opitergium, Aquileiam, & Tergeste usque in sinum Adriaticum ductæ occidentis, & septentrionis partes tuentur, sinus ipse cum duobus, quæ dixi, fluminibus partem orientis definit. Hanc mediam fere discriminat Apenninus, & flumen maximum Padus. Apenninus ab eodem fere, unde alpes, initio exurgens usque ad mare Adriaticum, & Senam oppidum porrigitur. Padus ex alpino quodam in Vagiennorum Ligurum finibus, Vesuli montis fonte erumpens lõgo per medios campos tractu multis in sinum Adriaticum ostiis influit. In eum uero ex Apennino multa flumina deferuntur. quorum hæc in primis uideo celebrari, Iactum, Tanarum, Trebiam, Tarum, Niciam, Gabellum, Scultennam, & Rhenum. ex alpibus Sturam, Morgum, Durias duos, Sesilem, Ticinũ, Lambrum, Aduam, Ollium, Mincium, Athesim; atque ex his quidem Ticinus ex Verbano lacu fluit, Lambrus ex Eupii, Aduas ex monte Adua Rhætorum in Larium lacum, atque inde in Padum, Ollius ex Sebino, Mincius ex Benaco, ex Tridentinis alpibus Athesis. quod scriptum in Strabonis, & Plinii commentariis inuenitur. Quoniam autem in multas nationes est hæc regio distributa, Ligures, Gallos, Venetos, & Carnos, admonet institutæ disputationis ratio, patriiq. soli caritas hortatur, ut sigillatim, quem quisque eorum agrum tenuerit, qui bus imperatoribus, & quo tempore quisque deuictus, quo fœdere in amicitiam acceptus fuerit, planum faciam, ut his demum expositis facilius qualenam eorum ius ante bellum Italicum fuerit, cognoscamus. ordiamur autem a Liguribus.

De agro, & fœderibus Ligurum. Cap. XXIII.

LIGVRVM, ut ait Dionysius, & natio antiquissima, & regio latissima fuit, quippe quæ ante Gallos Italiam insederit, nec solum Italiæ, sed etiam Galliæ ulterioris partem non modicam

cam obtinuerit, in qua Salyes, Deceates, Oxybii, & Vocontii Ligures habitarunt. unde autem in Italiam, aut in Galliam uenerint, ille pro incomperto reliquit. Inuenio porro, qui cis alpes Ligures coluerunt, in duas partes fuisse distractos, Transapenninos, & Cisapenninos. Transapennini fines a meridie mare Ligustinum, a septentrione Apennini iugum, ab oriente primum Macram amnem, post impetu in Etruriam facto Arnum, ab occasu eiusdem Apennini, & alpium congressum ad Nicæam habuerunt. eorumque alii Montani, alii Maritimi appellati. Montani, ut est in ueteribus rerum Italicarum commentariis, a Nicæa, unde Apenninus attollitur, usque ad fontes Macræ pertinuerunt, a Macra uero usque ad Arni Ligures Apuani. Maritimi a Massilia, ut ait Polybius, usque ad Pisas. quod primum oppidum ex Liguribus in Tuscos eunti occurrit; quanquam illud etiam Trogus in Liguribus collocauit. Quæ ora oppida habuit Herculis fanum, Lucum Feroniæ Lunam, &, post Macræ fluminis ostium, Erycis, ac Veneris portum, Tigulliam, Genuam, Vada Sabatia, Albinga unum, Albium Intemelium, Monœci portum, Herculis portum, Nicæam, & finem Italiæ flumen Varum. intus oppida pauca, castella plurima. in iis Luca, quod ante Etruscorum ait fuisse Liuius, post Ligurum, & Apua. Qui cis Appenninum fuerunt, ii Trebia, & Pado fluminibus & Apennini, atque alpium parte concluſi hæc, ut prodit Plinius, oppida tenuerunt, Libarnam, Derthonem, Triram, Barderatem, Induſtriam, Polentiam, Carream, quod Potentia cognominetur, Forum Fuluii, quod Valentinum, Albam Pompeiam, Astam, Aquas Statiellorum. Strabo cum Derthone Statellam, & Clastidium edit, Liuius cum Clastidio Litubium, & Caristum. Clastidium autem modo Ligurum, modo Insubrium fuit ad Padum. Liuius Ligures quondam etiam trans Padum, & citra Ticinum incoluisse, uerum ab Insubribus in Italiam inuadentibus pulsos fuisse prodit. Inuenio etiam in eiusdem annalibus multa alia populorum Liguſtinorum nomina, ut Briniatum, Celelatum, Cerdiciatum, Epanteriorum, Friniatum, Garulorum, Hercatum, Iluatum, & Lapicinorum; item montes Baliſtam, Suisimontium, Letum, Anidum, Auginum. Addo illud, quoniam Pisæ ultimum tum erat Etruriæ oppidum, idque Liguribus hoſtibus proximum, Pisas sæpe tum pro Ligurum prouincia esse usurpatas, ut a-

НАУКОВА БІБЛІОТЕКА ОНУ ІМЕНІ ЧИЖЕВСЬКОВА

pud Liuium libro XXXIIII. P. Porcius Læca prætor, inquit, ſortitus eſt Piſas, ut ab tergo Liguribus eſſet. Hactenus de Ligurum agro ſit dictum. nunc reliqua perſequamur. De bello Liguſtino inito non omnes ſcribunt uno modo. Zonaras bellum ſuſceptum cum iis anno urbis DXV, Ti. Sempronio Graccho, P. Valerio Faltone conſulibus, & Gracchi ductu proſpere pugnatum tradit. Eutropius anno ſequenti, L. Lentulo, Q. Flacco conſulibus. Adiicit Florus bellum a latrociniis Ligurum Etruriam populi R. prouinciam incurſantium eſſe commotum. Poſt triennium uero, cum iidem iterum arma cepiſſent, primum a L. Poſtumio Albino uicti, deinde a Q. Fabio Maximo conſulibus ita cæſi ſunt, ut, quod ſcripſit Plutarchus, finem iam facerent populandi. Sed ne tum quidem diu quieuerunt. Nam anno DXXIII ambos conſules M. Aemilium, & M. Iuniũ aduerſus eos cum exercitu profectos, & anno DXXX de iiſdem P. Furium Philum triumphaſſe in Capitolinis tabulis ſcriptum eſt. Polybius tum Anamaros populos non longe a Maſsilia incolentes ad amicitiam Romanorum a conſulibus ait eſſe tractos. Inde anno DXXXV ad Annibalem Pœnum in Italiam irrũpentem ſe contulerunt, eumq. auxiliis aduerſus populum R. iuuerunt. Quam iniuriam, quanquam iniquo animo ferrent Romani, non tamen ante annum DLVI ſibi armis uindicandam putarunt. Tum uero Punico terrore leuati. Q. Minucio conſuli, ut eos bello perſequeretur, mandarunt. Qui exercitu Genuã, ut ait Liuius, adducto oppida eorum Claſtidium, & Litubium, & duas eiuſdem gentis ciuitates Celelates, Cerdiciatesq. ad deditionem perpulit. Iam omnia cis Padum præter Gallorum Boios, Iluates Ligurum ſub ditione erant. quindecim oppida, hominum uiginti millia, quæ ſe dediderant, eſſe dicebantur. poſt Claſtidium incenſum in Liguſtinos Iluates, qui ſoli non parebant, legiones duxit, eosq. ad deditionem compulit. Neque uero poſt tantam cladem acceptam Ligurum bella defuerunt. Rẽ autem cum iis geſsit anno DLX Q. Minucius Thermus conſul, cum XX millia Ligurum, armatorum coniuratione per omnia conciliabula uniuerſæ gentis facta, Lunenſem primum agrum depopulati, Piſanum deinde finem tranſgreſsi, omnem oram maris peragraſſent, nuntiatumq. præterea eſſet, etiam Ligurum XV millia in agrum Placentinum ueniſſe, & eum uſque ad ipſa coloniæ mœnia, & Padi ripas cum cædibus, & incendiis perpo-

perpopulatos eſſe. Is ergo Piſas a Liguribus circumſeſſas ſuo aduentu ſeruauit, atque primum acie congredi non auſus uix a populationibus eos continuit. poſt autem in agro Piſano commiſſo prœlio nouem millia hoſtium occidit, ceteros fuſos, fugatosq. in caſtra compulit. inde ex agro Piſano in eorum fines ingreſſus caſtella eorum, uicosq. igni, & ferro uaſtauit. Minucium inde L. Quinctius conſul eſt conſecutus, qui agro eorum late populato caſtella etiam aliquot occupauit. unde non modo præda omnis generis cum captiuis parta, ſed recepti quoque aliquot ciues, ſociique, qui in hoſtium poteſtate fuerant. eodemq. anno Q. Minucium pro cos. rem proſpere geſsiſſe, hoſtibus ſupra quattuor millia, cæſis prodit Liuius. Deinde M. Valerius Meſſalla in eos profectus, nulla memorabili re geſta, bellum inſequentibus conſulibus C. Flaminio, & M. Lepido tradidit. quorum C. Flaminius cum Friniatibus in agro eorum pugnauit, ac pluribus prœliis ſecundis factis in deditionem gentem accepit, & arma ademit. & quia non ſincera fide tradebãt, cum caſtigarentur, relictis uicis in montem Auginum confugerunt. confeſtim ſecutus eſt conſul. Verum effuſi rurſus per loca, quà ſequi Romanus hoſtis non poſſet, trans Apenninum abierunt. qui caſtris ſe tenuerant, circumſeſsi expugnati ſunt. inde trans Apenninum ductæ legiones. ibi montis, quem ceperant, altitudine paulliſper ſe tutati, mox in deditionem uenerunt. tum conquiſita cum intentiore cura arma, & omnia adempta. tranſlatum deinde ad Apuanos Ligures bellum, qui agrum Piſanum, & Bononienſem ita incurſauerant, ut coli non poſſet. his quoque perdomitis pacem dedit finitimis. & quia, a bello quieta ut eſſet prouincia, effecerat, ne in otio militem haberet, uiam Bononia perduxit Arretium. M. Aemilius agros Ligurum, uicosque, qui in campis, aut uallibus erant, ipſis montes duos Baliſtam, Suiſmontiumq. tenentibus exuſsit, & populatus eſt. deinde eos, qui in montibus erant, adortus, primo leuibus prœliis fatigauit, poſtremo coactos in aciem deſcendere, iuſto prœlio deuicit. Subactis cis Apenninum omnibus, tum tranſmontanos adortus, in his & Briniates Ligures erant, quos non adierat Flaminius. omnes Aemilius ſubegit, armaq. ademit, & de montibus in campos multitudinem dedixit. Pacatis Liguribus in agrum Gallicum exercitum duxit uiamq. ab Placentia, ut Flaminiæ committeret, ad Ariminun

НАУКОВА БІБЛІОТЕКА ОНУ ІМЕНІ І. МЕЧНИКОВА

perduxit.postero anno Q. Marcius Philippus consul in Ligures Apuanos profectus, dum penitus in abditos saltus, quæ latebræ, & receptacula illis semper fuerant, persequitur, in præoccupatis angustiis loco iniquo est circumuentus. quattuor millia militum amissa. & legionis secundæ signa tria, undecim uexilla socium nominis Latini in potestatem hostium uenerunt. saltus, unde consulem Ligures fugauerant, Marcius est appellatus. Deinde M.Sempronius Tuditanus consul a Pisis profectus in Apuanos Ligures uastando agros, urendoq. uicos, & castella eorum, aperuit saltum usque ad fluuium Macram, & Lunæ portum. Hostes montem antiquam sedem maiorum suorum ceperunt, unde superata locorum iniquitate deiecti sunt. et Ap. Claudius Pulcher felicitatem, uirtutemq. collegæ in Liguribus Ingaunis æquauit secundis aliquot prœliis, sex præterea eorũ oppida expugnauit. multa millia hominum in iis cepit. belli auctores tres, et quadraginta securi percussit. biennio post a Q. Fabio Labeone consule memorabile nihil gestum. Insequenti anno, cum Ligures consulibus ambobus L. Paullo, et Cn. Bæbio essent decreti, a Q. Fabio litteræ acceptæ, Apuanos ad rebellionem spectare, periculumq. esse, ne impetum in agrum Pisanum facerent. consules ambo in Ligures profecti prospere pugnarunt. Ligurum duo millia fere ad extremum finem prouinciæ Galliæ, ubi castra Marcellus habebat, cum uenissent, ut reciperentur, orantes, Marcellus per litteras senatum consuluit. senatus ad consules ut mitterentur, censuit. nec quicquam aliud postea gestum. recesserant enim Ligures primum in deuios saltus, deinde dimisso exercitu passim in uicos, castellaque sua dilapsi sunt. postero anno L. Paullus prorogato ex cõsulatu imperio in Ligures Ingaunos cum exercitum adduxisset, ubi primum in eorum finibus castra posuit, legati ad eum per speciẽ pacis petẽdæ speculatũ uenerunt. neganti Paullo, nisi cũ deditis pacisci se pacẽ, nõ tam id recusãbãt, quàm tẽpore opus esse aiebãt, ut generi agresti hoium persuaderetur. ad hoc decẽ dierũ inducię cũ darẽtur, petierũt deinde, ne trans mõtes proximos castris pabulatũ, lignatũq. milites irent. culta ea loca suorum finium esse. id ubi impetrauere, post eos ipsos montes, unde auerterãt hostem, exercitu omni coacto, repẽte multitudine ingẽti castra Romanorũ oppugnare simul oĩbus portis aggressi sunt. summa ui totũ unũ diem oppugnarunt, ut ne efferendi

di quidem signa Romanis spatium, nec ad explicandam aciem locus esset. conferti in portis obstando magis, quàm pugnando castra tutabantur. sub occasum solis cũ recessissent hostes, duos equites ad Gn. Bæbium procos. cum litteris Pisas mittit, ut obsesso sibi per inducias, quamprimum subsidio ueniret. Post autem cum nihil usquam auxilii ostenderetur, interceptos credens equites, non ultra differendum ratus, quin per se fortunam tentaret, priusquam hostes uenirent, qui iam segnius, socordiusq. oppugnabant, ad quattuor portas cum exercitum instruxisset, ut simul omnibus portis erumperent, signum dedit. quæ res Liguribus adeo improuisa fuit, ut perinde ac insidiis circumuenti forent, trepidarent. exiguum temporis aliqua forma pugnæ fuit. fuga deinde effusa, & fugientium passim cædes erat. equitibus dato signo, ut conscenderent equos, nec effugere quenquam sinerent, in castra omnes trepida fuga compulsi sunt. deinde ipsis exuti castris supra, quindecim millia Ligurum eo die occisa, capta duo millia, & quingenti. triduo post Ligurum Ingaunorum omne nomen obsidibus datis in deditionem uenit. L. Aemilio permissum a senatu, ut confecta prouincia decedere, & deducere secum milites liceret, atque dimittere. Insequenti anno P. Cornelio Cethego, & M. Bæbio Tamphilo prorogatum est ex consulatu in Liguribus imperium. iusiq. prouincias obtinere, donec consules uenissẽt. Hi uero cum in consulatu memorabile nihil gessissent, hoc anno in Apuanos exercitum induxerunt. Ligures, qui ante aduentum consulum in prouinciam non expectassent bellum, improuiso oppressi ad duodecim millia hominum dediderunt se. Eos consulto prius per litteras senatu, deducere ex montibus in agros campestres, procul ab domo, ne reditus spes esset, Cornelius, & Bæbius statuerunt, nullum alium ante finem rati fore Ligustini belli. ager publicus populi R. erat in Samnitibus, qui Tauraninorum fuerat. in eum cum traducere Ligures Apuanos uellent, edixerũt, Ligures ab Anido ..... montibus descendere cũ liberis, coniugibusq., sua omnia secũ portarẽt. Ligures sæpe per legatos deprecati, ne penates, sedẽ, in qua geniti essẽt, sepulchra maiorũ cogerẽtur relinquere, arma, obsides pollicebantur. posteaquã nihil impetrabãt, neq; uires ad bellandũ erãt, educto paruerunt. traducti sunt publico sumptu, ad quadrag[illia] ta millia liberorum capitum cum feminis, puerisq. argẽ[ti], data

centum,

centum,& quinquaginta millia seſtertium, unde in nouas ædes compararent, quæ opus essent. agro diuidendo, dandoq. iidē, qui traduxerant,Cornelius,& Bæbius præpositi. atque hi sunt, quos in Samnitibus Plinius Ligures, Bæbianos, & Ligures Cornelianos appellat.Eodemq. anno consules ambo A.Postumius, & Q. Fuluius in Ligures exercitus diuersis partibus induxerunt. Postumius prima, & tertia legione Balistam, Suismontiumque montes obsedit, & premendo præsidiis angustos saltus eorum, commeatus intercluſit, inopiaque omnium rerum eos perdomuit. Fuluius secunda, & quarta legione adortus a Pisis Apuanos, qui eorum circa Macram flumen incolebant, in deditionem acceptos ad septem millia hominum in naues imposita præter oram Etrusci maris Neapolim transmisit. inde in Samnium traducti. agerque his inter populares datus est. Montanorum Ligurum ab A. Postumio uineæ cæsæ, frumentaque deusta, donec cladibus omnibus belli coacti in deditionem uenerunt, armaque tradiderunt. Bellum inde Q. Fuluius Flaccus consul excepit, qui profectus per inuios montes, uallesque saltus cum exercitu transgressus, signis collatis cum hoste pugnauit, neque tantum acie uicit, sed castra quoque eodem die cepit. tria millia ducenti hostium, omnisq. ea regio Ligurum in deditionem concesit. consul deditos in campestres agros deduxit, præsidiaque montibus imposuit. ab altero consule L. Manlio in Liguribus nihil dignum memoria gestum est. Biennio post C.Claudius Pulcher consul uictor ex Istria in Ligures mouentes ex s. c. exercitum traduxit. ad Scultennam flumen in campos progressi castra habebant. ibi cum his acie dimicatum. XV millia cæsa. Ligures reliquiæ cladis in montes refugerunt passim, populantiq. campestres agros consuli nulla usquā apparuerunt arma.eodē anno Lucā colonia deducta. de Liguri captus is ager erat. Etruscorū ante, quàm Ligurum fuerat. Ligures postquam senserunt, non consulare tantū exercitum Romam adductum, sed legionem ab Ti. Claudio Pisis dimissam, soluti metu clam exercitu indicto, per transuersos limites, superatis montibus in campos degressi,agrum Mutinensem populati,repentino impetu coloniam ipsam ceperūt. Itaque postero anno C. Claudius pro cos. exercitum ad Mutinam admouit. atque ante triduum, quàm oppugnare cœperat, receptam ex hostibus colonis constituit. VIII millia ibi Ligurum

rum intra muros cæsa. Q. autem Petillius consul, cum audisset, Ligures rebellasse, tumultus eius caussa legionem tertiā ad C. Claudium procos.in Galliam proficisci iussit, & duumuiros nauales cum classe Pisas ire, qui Ligurum oram maritimā, quoque terrorem admouentes, circumuectarentur. eodem & ipse ad conueniendum exercitui diem edixerat.Et C. Claudius audita rebellione Ligurum præter eas copias, quas secum Parmæ habebat, subitariis collectis militibus, exercitum ad fines Ligurum admouit. hostes sub aduentum C. Claudii, a quo se meminerant ad Scultennam flumen uictos, fugatosque, locorum magis præsidio aduersus infeliciter expertam uim, quàm armis se defensuri, duos montes Letum, & Balistam ceperunt. muroq. insuper amplexi, tardius ex agris demigrantes, oppressi ad M & D perierunt. Ceteri montibus se tenebant, & ne in metu quidem feritatis ingenitæ obliti, sæuiunt in prædam, quæ Mutinæ parta erat, captiuos cum fœda laceratione interficiūt. pecora in fanis trucidant uerius passim, quàm rite sacrificant. Q. Petillius, ne absente se debellaretur, litteras ad C. Claudiū misit, ut cum exercitu ad se in Galliam ueniret. campis Macris se eum expectaturum. Litteris acceptis Claudius ex Liguribus castra mouit,exercitumq. ad campos Macros consuli tradidit. Eodem paucis post diebus C. Valerius consul alter uenit.Ibi diuisis copiis,priusquam digrederentur, communiter ambo exercitus lustrauerunt. tum sortiti, quia non ab eadem utrunque parte aggredi hostem placebat, regiones, quas peterent. Profecti inde in diuersas regiones. Petillius aduersus Balistæ,& Leti iugum, quod eos montes perpetuo dorso inter se iungit, castra habuit. Ibi adhortantem eum pro concione milites, immemorem ambiguitatis uerbi, ominatum ferunt, se eo die Letum capturum esse. duabus sub inde partibus subire in aduersos mōtes cœpit. ea pars, in qua ipse erat, impigre succedebat. alteram hostes cum propulissent, ut restitueret rem inclinatam,cō sul equo aduectus suos quidem a fuga reuocauit, ipse dum incautus ante signa obuersatur, missili traiectus cecidit. multitudo peditum, equitumq. deturbatis hostibus monteis sine duce cepere. ad quinque millia Ligurum occisa. ex Romano exercitu duo, & quinquaginta ceciderant. Hæc iisdem uerbis de Liguribus hactenus Liuius. sequenti anno tumultum item in Liguribus nouum exortum, atque a consulibus M. Lepido, & P. Mucio

НАУКОВА БІБЛІОТЕКА ОНУ ім. І.МЕЧНИКОВА

Mucio compreſſum docuit ille quidem libro XLI. at iniuria tẽporum rerum a Lepido geſtarum memoria excidit. quæ uero ex tanto quaſi naufragio euaſerunt, hæc ſunt. Loquebatur enim credo, de Lepido, cum ita ſcripſit ..... deduxit. cis Apenninum Garuli, & Lapicini, & Hercates, a trans Apenninum Briniates fuerant. Quibus uerbis hos omnes Ligurum populos uictos ex montibus in campos deductos Lepido, ut alios ante ab aliis conſulibus, ſignificari exiſtimo. Inde pergit de altero conſule ita ſcribere: P. Mucius cum iis, qui Lunam, Piſaſq. depopulati erant, bellum geſsit, omnibusq. in ditionem redactis arma ademit. ob eas res in Gallia, Liguribusq. geſtas duorum cõſulum ductu, auſpicioq. ſenatus in triduum ſupplicationes decreuit, & XL hoſtiis ſacrificari iuſsit. & tumultus quidem Gallicus, & Liguſtinus, qui in principio eius anni exortus fuerat, haud magno conatu oppreſſus erat. Inde anno DLXXX in agro Statellati, ad oppidum Cariſtum quo ſe magnus exercitus Ligurum contulerat, eſt pugnatum. primo ſub aduentum M. Popilli conſulis mœnibus ſeſe continebant, deinde poſtquam oppidum oppugnaturum Romanum cernebant, progreſsi ante portas aciem ſtruxerunt. nec moram conſul certamini fecit. cum amplius quattuor horas ita pugnatum eſſet, ut neutro inclinaret ſpes, conſul equites immiſit. qui impreſsione facta hoſtem pepulerunt. Ligures in fuga paſsim cæſi ſunt. decem millia hominum cæſa traduntur. amplius DCCC paſsim capti. poſt hanc pugnam ex diuerſa fuga in unum collecti Ligures cum maiorem multo partem ciuium amiſſam, quàm ſupereſſe cernerent (nec enim pluſquam decem millia hominum erant) dediderunt ſeſe. nihil quidem illi pacti. ſperauerant tamen non atrocius, quàm ſuperiores imperatores conſulem in ſe ſæuiturum. at ille arma omnibus ademit, oppidum diruit. ipſos, bonaq. eorum uendidit. litterasque ſenatui de rebus ab ſe geſtis miſit. quas cum A. Atilius prætor incuria recitaſſet, atrox rex uiſa ſenatui, Statellates, qui uni ex Ligurum gente non tuliſſent arma aduerſus Romanos, tum quoque oppugnatos, non ultro bellum inferentes, deditos in fidem populi R. omni ultimæ crudelitatis exemplo laceratos, ac deletos eſſe, tot millia capitum innoxiorum fidem implorantia populi R. ne quis unquam ſe poſtea dedere auderet, peſsimo exemplo ueniſse, & diſtractos paſsim, iuſtis quondam hoſtibus populi Romani pacatis ſeruire.

re. Quas ob res s.c. factum eſt, placere ſenatui, M. Popillium cõſulem Ligures pretio emptoribus reddito ipſos reſtituere in libertatem, bonaq. ut iis, quicquid eius recuperari poſsit, reddantur curare. arma primo quoque tempore fieri in ea gente, cõſulem de prouincia decedere, cum deditos in ſedem ſuam Ligures reſtituiſſet. ſequenti anno M. Popillius procos. iterum cum Statellatibus Liguribus pugnauit, ac decem millia eorum occidit. propter cuius iniuriam belli ceteri quoque Ligurum populi ad arma ierunt. conſules C. Popillius, & P. Aelius in Ligures profecti. s. c. factum ut qui Ligurum poſt Q. Fuluium, L. Manlium conſules hoſtes non fuiſsent, eos C. Licinius, Cn. Sicinius prætores in libertatem reſtituendos curarent, agrumq. iis trãs Padum conſul Popillius daret. Multa millia hominum hoc s.c. reſtituta in libertatem, tranſductisq. Padum ager aſsignatus eſt. Ita per aliquot annos otium in Liguribus fuit. anno autem DLXXXVII conſules ambos M. Claudium Marcellum, & C. Sulpicium Gallum cum iiſdem rem proſpere geſſiſſe ex mutilatis ipſorum triumphis, qui in Capitolini sextant tabulis, apparet. a quibus iidem alpinos Gallos, & Ligures ſubactos, deletosq. eſſe in Liuianorum epitomis, & apud Obſequentem eſt ſcriptum. poſtremo uero anno urbis quingenteſimo nonageſimo quinto in iiſdem tabulis inuenio, M. Fuluium Nobiliorem pro cos. de Liguribus Veleatibus triumphaſſe. qui annus eſt a primo huius belli octogeſimus. ſiquidem anno urbis DXV initum ſcripſimus. Hæc eſt autem nobilis illa uictoria, de qua ſcribit, ut opinor, Strabo libro IIII his uerbis: Salyas primos ex tranſalpinis Gallis populus R. in ditionem redegit, cum diuturnum aduerſus eos, & Ligures bellum geſſiſſet, quòd iter per oram maritimam in Hiſpaniam impedirent. etenim & terra, & mari latrociniis infeſta reddebant omnia, atq. iis opibus erãt, ut uix magnis exercitibus uiam præberẽt. octogeſimum aũt demũ annum bell ũ gerentes Romani effecerũt, ut iis, qui publice iter facerent, ad ſtadia duodecim uia pateret. Neſcio aũt an hunc Fuluium Florus intellexerit, (nam multi cũ Liguribus Fuluii ante bellum geſſerunt) cum dixit: Tandẽ Ligurum latebras Fuluius igne ſepſit. Quo uero anno Ligures in poteſtatem ita conceſſerint, ut parere prætori populi Ro. coacti ſint, parum liquet. Strabo quidem poſt hoc tempus Romanos, Liguribus deletis, & tributo impoſito, eorum remp. deſcripſiſſe tradit,

НАУКОВА БІБЛІОТЕКА ОНУ ІМЕНІ І. МЕЧНИКОВА

quod est aliud nihil, quàm eos in prouinciæ formulam redegisse. Quæ uerba mecum ipse contemplans, & cum bellis, quæ post in Liguribus gesta sunt, comparans, in eam adductus sum opinionem, ut putem, Ligures aliquot post annis prouinciæ formam M. Aemilii Scauri consulis uictoria anno DCXXXVIII accepisse. quam sententiam intelligo præterea multis posse me argumentis non leuissimis confirmare. primum enim hic de Liguribus Gatiscis triumphasse in libro de uiris illustribus fertur; deinde eundem etiam in certum ultimæ quasi uictoriæ argumentum Aemiliam in Liguribus uiam strauisse refert Strabo, quam per Pisas, & Lunam usque ad Sabata, & inde per Derthonem perduxit. postremo, quod caput est, post hoc temporis Ligurum, ut sociorum in bellis Romanis fieri mentionem inuenio. Atque de Liguribus quidem hæc hactenus.

De agro, & fœderibus Gallorum. Cap. XXIIII.

EXPOSITIS bellis, ac fœderibus Ligurum, ordo postulat, ut deinceps Gallorum res persequamur. Hi ex transalpina Gallia profecti, Tuscis, ueteribus incolis, per arma pulsis, in his locis sedes posuerunt. Polybius quidem auctor est, loca prima, quæ ad fontes Padi sunt, Laos, & Lebecios, secunda uero Insubres, tertia apud fluuium Cænomanos insedisse. cis Padum uero, qui ad Apenninum agri pertinent, primum Ananes, post Boios, deinceps ad Adriam Aegones, ultimos uero ad mare Senones occupasse. Liuius autem aliquanto illustrius, Tuscorum, inquit, ante Romanum imperium late terra, mariq. opes patuere. mari supero, inferoq. quantum potuerint, nomina sunt argumento, quòd alterum Tuscum, communi uocabulo gentis, alterum Adriaticum mare ab Adria Tuscorum colonia uocauere Italicæ gentes. Ii in utrunque mare uergentes, incoluere urbibus duodenis terras, prius cis Apenuinum ad inferum mare, postea trans Apenninum, totidem, quot capita originis erant, coloniis missis. quin trans Padum loca omnia, excepto Venetorum angulo, qui sinum circumcolunt maris, usque ad alpes tenuere. Alpinis quoque ea gentibus haud dubie origo est, maxime Rhætis, quos loca ipsa efferarunt, ne quid ex antiquo præter sonum linguæ, nec eum incorruptum, retinerent.

retinerent. Hinc Tarquinio Prisco regnante, Gallos alpes in Italiam transcendisse ait, Bituriges, Aruernos, Santones, Aeduos, Ambarros, Carnutes, Aulercos, qui fusis acie Tuscis haud procul Ticino flumine, cum, in quo consederant, agrum Insubrium appellari audissent, cognomine Insubribus pago Aeduorum, ibi omen loci secuti urbem condiderint, eamq. Mediolanum appellarint. aliam subinde Germanorum (Cænomanorum sunt, qui Legrmalint) manum uestigia priorum secutam, traiectis alpibus, ubi nunc Brixia, & Verona urbes sunt (locos tenuisse Libuos) consedisse. post hos Saluios uenisse; qui præter antiquam gentem Læuos, Ligures incolentes citra Ticinum amnem expulerint. Boios inde, Lingonesq. transgressos, cum inter Padum, atque alpes omnia tenerentur, Pado ratibus traiecto, non Etruscos modo, sed etiam Vmbros agro exegisse. tenuisse se tamen intra Apenninum. tum Senones recentissimos aduenarum ab Vtente flumine usque ad Aesim fines habuisse. Atque hic quidem post Gallorum irruptionem antiquus huius regionis status fuit, ut ea trans Padum a Laiis, & Lebeciis, siue, ut est apud Liuium, Læuis, & Lebuis, præterea ab Insubribus, & Cænomanis, cis Padum autem ab Ananibus, Boiis, Aegonibus, siue, ut ait Liuius, Lingonibus, & Senonibus teneretur. Ego uero Ananes, & Lingones, quorum nullam in bellis Romanis fieri mentionem inuenio, a Boiis accolis hostibus sedibus suis euersos, ac latius Boiorum fines propagatos facile existimarim. siquidem & Ligurum cum Gallis, & Gallorum cum Venetis, & ipsorum inter se bella grauissima constat fuisse. Quo fit, ut incerti eorum etiam fines pro uictoriæ ac temporis ratione reperiantur. Quocirca ego in agro, & fœderibus Gallorum Cisalpinorum exponendis, Boiorum tantum, & Insubrium, & Cænomanorum meminero, quòd reliqui, quantum ipse coniectura consequi possum, iampridem ab his, ut Senones a Romanis bello deleti fuissent. Hi uero ab ortu solis Senonibus, teste Polybio, ab occasu Liguribus cispadanis ad Trebiam amnem adhæserunt, a meridie quidem Apennino, a septentrione uero Pado concluſi. Quod cum ita sit, profecto apparet, oppida eorum fuisse ultra Rubiconem ad mare Rauennam, intus Cæsenam, Forum Liuii, Fauentiam, Forum Cornelii, Claternam, Bononiam, Mutinam, Macros campos, Nuceriam, Regium Lepidi, Tanetum, Parmã, Brixillum, Fidẽ

HAVKOBA БИБЛИОТЕКА ИВАНА МЕЧНИКОВА

tiam, & Placentiã: ultra eam enim est Trebia. Cænomanorum incerti feruntur fines. quoniam autem Veronam, quam interfluit Athesis modo in Venetis, modo in Cænomanis collocari ab antiquis animaduerto, fit, ut ab oriente Cænomanos Athesi flumine terminatos putem, ab occidente Ollio amne. qui nescio an idem sit, atque is, qui a Polybio Clusius uocatur, cum ait Romanos ex Insubribus, Clusio fluuio traiecto, in Cænomanos uenisse, atque iis sociis assumptis in Insubres infesto agmine rediisse; a septẽtrione Rhætis, & ceteris, qui eas alpes insidebant, barbaris, a meridie Pado. quo in spatio sunt Verona, Brixia, Mãtua, Tridentũ, & Butrist auctore Ptolemæo. Insubres inde, ut ipse coniectura auguror, intra Olliũ, & Ticinum flumina, alpes, & Padum se tenuerunt. de Ticino significat Liuius, cum scribit, Insubres traiectis alpibus præter antiquã gentem Læuos, Ligures citra Ticinum amnẽ incolentes expulisse, eamq. regionem occupasse. oppida hi coluerunt Cremonã, Bergomum, Mediolanũ, Ticinũ, Acorras, & Nouariã. Vltra Ticinũ, & Insubrum regionẽ fuerunt Lebecii, ut ait Polybius, siue Libyci, ut Ptolemæus, siue Lebui, ut Liuius, quos & ipsos Gallos aliquãdo appellat. quibus Vercellas oppidum assignat Ptolemæus. Nã Læui gens, ut ait Liuius antiqua citra Ticinum habitauit, immo uero Ticinum oppidũ, auctore Plinio, cõdidit. Vltra hos erãt Ligures alpini, & Salassi aliiq. Galli alpes Italiæ incolentes, de quibus tertio libro disseramnunc, quod instat, agẽdum. Ex Gallis cisalpinis primi post Senones, quos supra funditus euersos scripsimus, Boii infesta Romanorum arma senserunt. Nam quo anno antiquis sedibus Senones sunt exturbati, eodem, ut ait Polybius, Boii, cũ rebus suis timentes, solicitatis Etruscis, graui Romanos bello prouocassent, ad lacum Vadimonis a P. Dolabella consule sunt deuicti, qui fuit annus, ut dixi, urbis CDLXX. inde per multos annos otium a Gallis fuit. Quo deinde anno Liguribus, eodem etiam Boiis arma illata esse inuenio Ti. Sempronio Graccho, & P. Valerio Faltone cos. cum quibus Valerio duce dubio euentu pugnatum scribit cum Zonara Orosius. Postero autem anno primum trans Padum legiones missæ, & cum Insubribus acie dimicatum est, tertio Boii cum multitudine sua terrorẽ se Romanis incussuros putassent, ac per legatos Ariminensem agrum, unde paucis ante annis pulsi Senones fuerant, ut suum repetentes, Romanos Arimino excedere iussissent sua spõte deleti sunt a sociis

a sociis ipsi suis, quos ex transalpina Gallia euocauerãt, conuersis in se armis oppressi. Inde ab iis per aliquot annos quies. post anno DXXIII M. Aemilio Barbula, M. Iunio Pera cos. Boiis, aliisq. Gallis pecuniam facientibus, ueriti Romani, ne eam belli in se inferẽdi causa parent, edixerũt, ne quis homini Gallo mutuam pecuniã daret. Galli comperto, consules in Ligures exercitum adduxisse, dum se ut Romam contendant, cõparant, improuiso a consulibus opprimũtur. Cum autẽ post bienniũ, Q. Fabio Maximo iterum consule, C. Flaminius tribunus pl. quod scriptum est in Catone Tulliano, aduersus senatus auctoritatẽ legẽ pertulisset, ut ager Picenus, & Gallicus uiritim diuideretur (Gallicum autẽ intelligebant eum, unde exacti Senones cis Arminum fuerãt) factum est, ut Boii Senonum calamitate edocti, cum se iniuriæ esse proximos cernerent, inita cum finitimis Insubribus societate, Gallis etiam trãsalpinis accitis, qui ad Rhodanum accolebant, & a mercede, qua conducti militabant, Gessatæ dicebãtur, quiescentibus Cænomanis in Etruriã, quæ iam tũ in ditione Romanorũ erat, irruperint, annourbis DXXVIII. aduersus quos cũ consules L. Aemilius Papus, C. Attilius Regulus maximũ, siquãdo unquam alias, ex uniuersa Italia exercitũ adduxissent, (ea cẽtum millia armatorũ fuisse traduntur) ingentes eorũ copias ad Fæsulas profligarunt. XL millia cæsa, decem capta, agrum Boicũ ab Aemilio uastatum accepimus. Postero anno Romani ex re priore anno bene gesta in spẽ adducti, Gallos ex regionibus circũpadanis eiiciendi, Q. Fuluiũ, T. Manlium cõsules in Galliã miserunt. qui cum legionibus fines Boiorum ingressi ad deditionẽ eos cõpulerunt, imbriũ, & pestilentiæ, ut placet Polybio, deterriti magnitudine, ne reliquias belli persequerẽtur. Zonaras tamen Boiorũ regionẽ ab hoc tẽpore in potestate fuisse populi R. tradit. Anno insequẽti P. Furius, & C. Flaminius consules per Ligurũ quorundã, quos sibi socios asciuerãt, fines, Insubrium gentẽ adorti, nobilẽ uictoriã rettulerunt. Quietæ iam res in Gallia futuræ uidebãtur, nisi Insubres pacem petẽtes a M. Marcello, & Cn. Scipione cos. occasionẽ belli quærẽtibus ad arma capienda fuissent cõpulsi. Hi uero Gessatarum armis adiunctis cum in aciem prodiissent, Acerris, & mediolano, quod eorum caput erat, & Como oppidis amissis, cum frustra traiecto Pado Clastidium obsediissent, deditionem fecerunt, pecuniis, & agrorũ parte multati. Marcellus triumphauit,

& ter-

HAVROBA BIBLIOTEKA OHYUMEBAU I. ЧЕСНИКОВА

& tertia opima ſpolia Virdumaro rege Geſſatarum interfecto rettulit. Atque hoc pacto Galliæ Ciſalpinæ pars, quam Boii, & Inſubres tenebant, in poteſtatem, ditionemq. populi R. conceſsit. Tum uero prouinciam hanc factam inde apparet, quòd ſequentibus deinceps annis prætores, qui eam regerent, eò cũ imperio miſsi ſunt. Itaque triennio poſt Scipione, & Longo cos. coloniæ duæ, Placentia, & Cremona, in agrum, ut ſcriptum eſt in Liuianorum epitomis, de Gallis captum ſunt deductæ, eaq. clauſtra aduerſus Gallicos tumultus, ſi qui cis, aut trans Padum excitarentur, oppoſita. eo quo intelligi ſine dubio poteſt, ut Placentia fuit Boiorum, ſic Cremonam tum fuiſſe, non, ut tradit Ptolemæus, Cænomanorum, ſed Inſubrium. neque enim bello dum Cænomanos populus R. attigerat, immo uero ſocios tum, & quidem conſtantes habebat. Cum autem Boii, & Inſubres ſubito defeciſſent, uix poſt multos anno perdomari armis potuerunt. eodem enim anno, ut inquit Liuius, Boii ſolicitatis Inſubribus ad Annibalem in Italiam uenientem ſe contulerunt, non tam ob ueteres in populum R. iras, quàm quòd nuper circa Padum Cremonam, Placentiãq. colonias in agrum Gallicum deductas ægre patiebantur. quo factum eſt, ut triumuiri agrarii diffiſi Placentiæ mœnibus Mutinam confugerint. Itaque poſt biennium L. Poſtumius Albinus prætor e prouincia decedens Boiorum fraude in Litana ſilua cum exercitu eſt oppreſſus. Cannenſi inde clade cum omnes Ciſalpini Galli populum R. deſeruiſſent, Cremona tamen, & Placentia coloniæ in fide manſerunt. Bellum interea Gallicum ardente Punico bello Italia omiſſum, & in annum urbis quingeſimum quinquageſimum quartum eſt dilatum. quo anno P. Aelius conſul Galliam ſortitus, cum audiſſet, a Boiis ante ſuum aduentum incurſiones in agrum ſociorum factas, C. Oppium præfectum ſocium per Vmbriam, agrum Boiorum inuadere iuſſit. Poſtero autem anno cum Inſubres, Cænomaniq́ue, & Boii excitis Salybus, Iluatibus, & ceteris Liguſtinis populis, Amilcare Pœno duce, Placentiam inuaſiſſent, a L. Furio Purpureone prætore magno prœlio uicti. Furium inde C. Cornelius Cethegus conſul ſecutus, qui decreto a ſenatu Gallico bello, ad Inſubres, qui in armis erant, Cænomanis aſſumptis, profectus, Boios, Inſubres, & Cænomanos cæcidit. Cethego autem cum M. Claudius Marcellus ſucceſsiſſet, Comenſes prœlio

lio profligauit, atque oppido capto, duo de triginta caſtella in fidem recepit, & cum L. Furio Pupureone collega Boiorum agrum uſque ad Felſinam oppidum populabundus peragrauit. ea urbs, ceteraq. caſtella, & Boii fere omnes præter iuuentutem, quæ prædandi cauſſa in armis erat (tunc in deuias ſiluas receſſerat) in ditionem uenerunt. Biennio interiecto P. Africano, Ti. Sempronio Longo conſulibus L. Valerius Flaccus pro conſule circa Mediolanum cum Inſubribus, & Boiis, qui Dorulace duce ad concitandos Inſubres Padum traiecerant, ſignis collatis depugnauit. x millia hoſtium cæſa. eodemq. anno a Ti. Longo conſule cum Boiis res proſpere geſta. Cuius felicitatem ſecutus L. Cornelius Merula conſul commiſſo ad Mutinam prœlio Boiorum XIIII millia concidit, uiuos cepit mille nonaginta duos, equites ducentos uiginti unum. tres duces eorum, ſigna militaria ducenta duodecim, carpenta LXIII. Poſtero anno Boii adeo quieuerunt, ut etiam ſenatus eorum Cn. Domitio conſuli cum liberis, & præfecti cum equitatu (ſumma omnium mille, & quingenti) ſe dediderint. Inſequenti anno P. Cornelius Scipio Naſica ſummo cum Boiis prœlio congreſſus, eos ad deditionem compulit, ac primo obſidibus ab eorum gente acceptis agri parte fere dimidia multauit, quo ſi uellet, populus R. colonias mittere poſſet. Itaque ſequenti anno decretum, ut eo duæ coloniæ nouæ deducerentur. & poſtero Bononia deducta eſt. Anno inde DLXVI M. Furius prætor inſontibus Cænomanis in pace ſpeciem belli quærens ademit arma. Id Cænomani conqueſti Romæ apud ſenatum, reiectiq. ad conſulem M. Aemilium Lepidum, cui, ut cognoſceret, ſtatueretq. ſenatus permiſerat, magno certamine cum prætore habito, tenuerunt. reddita arma Cænomanis. M. Aemilius uiam Aemiliam per prouinciam ab Arimino Bononiam, & Placentiam, atque inde Aquileiam prope Alpium crepidinem ſtrauit, circumducto, ut ait Strabo, per paludes opere: cuius uiæ ambitum diligenter per ſingula oppida apud Antoninum Pium uideo eſſe deſcriptum. Ab hoc Galliam citeriorem in prouinciæ formam item eſſe redactam, multa teſtimonio ſunt, ſed maxime, quòd hæc prouincia ab eo, ut opinor, Aemiliæ nomen accepit. Nam uia Aemilia, & oppidum Regium Lepidi ab ipſo appellata ſatis magnum uictoriæ nobiliſsimæ dare documentum poſſunt. Quibus addere etiam colonias duas poſſumus Mutinam,

tinam, & Parmam in agro Boiis adempto non ita multo post constitutas. Inuenio apud Catonem in epitomis Italicarum Originum, partem eam, quæ a Rauenna ad Arminum pertinet, Flaminiæ nomen tulisse. credo a C. Flaminio M. Lepidi collega acceptum. Hæc sunt bella quibus Boii, Insubres, & Cænomani domiti post Romana pace contenti in perpetuum quieuerunt, atque prætori, qui Roma quotannis eò, ut in prouinciam mitteretur, facile dicto audientes fuere. Strabo auctor est, Boios ex finibus suis in loca Danubio uicina translatos cum Tauriscis contra Dacas bellum gerentes radicitus esse sublatos. eosdem etiam funditus interisse, ex Catone refert Plinius, cum eorum centum duodecim tribus fuissent. Polybius Gallos omnes Padi accolas e campis dimotos, præter eos, qui sub alpibus sunt, tradit. Recte. neque enim post hæc tempora ulla in Italia aut Boiorum, aut Cænomanorum memoria celebratur. Insubres autem sua etiam ætate in Italia fuisse Strabo prodidit. unde illud est apud Ciceronem in Pisonem: Insuber quidam fuit, id est mercator, & præco. Quidquid autem Lebuorum, Insubrium, & Cænomanorum Gallorum fuit, id omne uno Transpadanorum nomine postea est appellatum. Quocirca Tacitus libro annalium XVII firmissima transpadanæ regionis municipia Mediolanum, Nouariam, Eporœdiam, & Vercellas uocauit. Pulsis autem, ut dixi, Gallis pleraque Romani ciues occuparunt. declarant frequentes eorum coloniæ Bononia, Mutina, Parma, Placentia, & Cremona. ostendit nomen Togatæ Galliæ, (sic enim est hæc regio postea appellata) quod ab eo ductum uidetur, quia ei prouinciæ Romana toga sit concessa. unde dixit Mart.

Gallia Romanæ nomine dicta togæ.

Quæ toga adeo fuit ciuium Romanorum propria, ut ne in prouinciis quidem sine ea iis esse licuerit. Quocirca P. Scipioni Q. Maximus, & C. Rabirio Postumo inimici eius crimini dederunt, quòd in prouinciis palliati fuissent. id quod in Rabiriana defensione Cicero scriptum reliquit. Togatam autem dictam scribit Dio uel ab usu Togæ, uel quod multo, quàm Transalpina Gallia, pacatior esset. Hoc autem nomen ea, ut dixi, regio primum tulit, quam Senones tenuerant. nimirum enim eam Galliam primum Togatæ nomine ornarunt, quæ primum imperio populi R. paruit, ac ciues, moresq. Romanos cum usu togæ

togæ Romanæ prima accepit. inde autem Boiis, qui finitimi fuerant Senonibus, ut dixi, exturbatis hoc nomen esse communicatum puto. postquam ad hos etiam uictus, cultusq. Romanus est translatus. siquidem Ptolemæus Galliam Togatam a Placentia Rauennam perducit. quo fortasse respexit quoque Festus, cum scripsit Boicum agrum dici, qui fuit Boiorum Gallorum, esse autem in Gallia citra alpes, quæ Togata dicitur. Argumento est etiam hanc regionem ciuibus Romanis fuisse refertam, sermo ipse Latinus, quo ea usa esse fertur adeo, ut etiam e Gallia Romæ fuerint oratores. Itaque quærenti Bruto in libro de claris oratoribus, quis esset urbanitatis color, respondit Cicero: Id tu Brute iam intelliges, cum in Galliã ueneris. audies tu quidem uerba quædam non trita Romæ. sed hæc mutari, dediscique. possunt. illud est maius, quòd in uocibus nostrorum oratorum recinit quiddam, & resonat urbanius. nec hoc in oratoribus modo apparet, sed etiam in ceteris. Ego memini T. Tincam Placentinum hominem facetissimum cum familiari nostro Q. Granio præcone dicacitate certare. sed Tincam non minus multa ridicule dicentem Granius obruebat nescio quo sapore uernaculo. Quod autem in citeriore Gallia, florente rep. factum dico, idem post etiam Augusti, ut opinor, temporibus, in aliqua Hispaniæ parte euenisse narrat Strabo: Turdetani, inquit, præsertim qui Bætim accolunt, omnino Romanorum mores asciuerunt, nec sermonis sui amplius memores, & Latini plerique euaserunt, & colonos Romanos acceperunt, ut parum absit, quin omnes sint Romani. et quæ nunc constitutæ urbes sunt, in Celtis Pezaugusta, in Turdulis Augusta Emerita, in Celtiberis Cæsarea Augusta, & aliæ quædam coloniæ mutationem rerumpublicarum indicant. ex Iberis autem quicunque huius generis sunt, Stolati, & Togati dicuntur. in quibus etiam Celtiberi omnium olim immanissimi numerantur. Galliæ tamen nostræ longe alia, atque Hispaniæ, fuit conditio. Hispani enim mansuetiores, atque humaniores facti dicuntur: Gallia, Gallis suis expulsis, ciues Romanos, eorumq. cultum, sermonem, humanitatem, ac uirtutem uno tempore accepit. unde eam merito in Antonium Cicero dixit, florem esse Italiæ, firmamentum imperii Ro. ornamentum dignitatis. sed de Gallis Italicis hactenus. nunc transeamus ad Venetos.

НАУКОВА БІБЛІОТЕКА ОНУ ім. І.МЕЧНИКОВА

De agro, & fœderibus Venetorum, & Carnorum. Cap. XXV.

SVPRA Cænomanos erant Veneti, ſupra Venetos Carni. Venetos alii ex tranſalpina Gallia ab ultimis Oceani partibus, alii, quibus ego potius aſſentior, ex Paphlagonia, poſt Troiæ excidium, cum Antenore Troiano in Italiam ueniſſe, atque ad ſinum Adriatici maris, pulſis inde antiquis incolis Euganeis, ſedes poſuiſſe, litteris prodiderunt. Quidquid autem agri ab occidente Atheſi, ab oriente ſinu Adriatico, a ſeptentrione, ut ait Strabo, Natiſone flumine, a meridie Pado eſt comprehenſum, id totum fuit Venetorum, eaque regio uniuerſa eſt Venetia nominata. oppida in hoc tractu nobiliora fuerunt, Adria, unde ſinus nomen creditur inueniſſe, Altinum, Patauium, Ateſte, Opitergium, Vicetia, Acedum, Belunum, ut auctor eſt, & quidē, ut puto, idoneus, Ptolemæus. Nam Carni a Natiſone flumine uſque ad Formionem, quantum ex Strabonis, & Plinii perſpici monumentis poteſt, oppida tenuerunt Aquileiam, quam aperte extra Venetos fines trans amnem fuiſſe narrat Strabo, Concordiam, & Tergeſte. Vnde illud commode, ut alia multa, Mela, in oris Italiæ proximam eſſe a Tergeſte Concordiam: interfluere Timauum, deinde Natiſonem non longe a mari Aquileiam attingere: ultra eſſe Altinum. Flumina Venetiæ numerat Plinius Medoacos duos, & Togiſonum, per ăgrum Patauinum fluentes, Silim per Tauriſanum, Liquentiam per Opitergium, Romatium, Tillauemptum maius, minusq. Anaſsum, quo Varranus defluit, Alſam, Natiſonem cum Turro præfluentes Aquileiam, XII millia paſſuum ab ea, ultra quam VII millia paſſuum Formionem eſſe. Quo tempore Veneti a Romanis uicti, aut omnino bello ullo petiti ſint, adhuc eruere ex tanta annalium uetuſtate non potui. ſocietatem eos quidem cum Romanis iniſſe ante Annibalis in Italiam aduentum, tradit Polybius. ex quo exiſtimari poteſt, nulla eos occaſione, uel nullo potius rerum Italiæ motu poſt fidem ſemel datam uiolaſſe, ſed amicitiam bonis populi R. rebus iunctā in perpetuum caſtiſsime coluiſſe. neq ueenim ipſos ſe ullo aut Cænomanorum, aut Carnorum finitimorum bello implicuiſſe, ſed ſponte ſe fidei, ac poteſtati Romanorum permiſiſſe accepimus. paruiſſe tamen & ipſos prætori,

ri, qui Galliam cum imperio obtineret, id eſt in prouinciæ formam eſſe redactos, & credo, &, cur credam, multas cauſſas afferre poſſum. maxime autem, quòd anno DLXVII M. Aemilius Lepidus, cum prouinciam Galliam, etiam tum arma retinentē, quanquam aſsiduis prope bellis afflictam, ac perditam, eſſet ſortitus, dicitur Aemiliam uiam ſtrauiſſe per prouinciam ab Arimino Bononiam, ac Placentiam, atque inde circunducto opere Mediolanum, Bergomum, Veronā, & Patauium uſque ad Aquileiam, tum illius, ut puto, prouinciæ finem, præſertim uero Carnis adhuc bello Romano intactis. quod ille certe non feciſſet, niſi Venetos quoque prouiuciam habuiſſet. Alterum argumentum eſt, quod ſequenti anno, cum Galli quidam tranſalpini in Venetia, ut inquit Liuius, ædificare oppidum conarentur, id ſine prætoris, qui prouinciæ præeſſet, cōceſſu factum moleſte tulit ſenatus. Qua de re placet, quid ad uerbum ſcripſerit Liuius, recitare. Sp. Poſtumio, inquit, Q. Marcio cōſulibus, Galli tranſgreſsi in Venetiam ſine populatione, aut bello, haud procul inde, ubi nunc Aquileia eſt, lōcum oppido condēdo ceperunt. triennio poſt, Q. Fabio Licino, M. Claudio Marcello cos. cum ædificarent, L. Iulio prætori Galliæ mandatum, ut id prohiberet, quoad eius ſine bello poſſet. ſi armis prohibendi eſſent, conſules certiores faceret. ex his placere, alterum aduerſus Gallos ducere legiones. Marcello cōſuli aduenienti cum legionibus Galli ſe dediderunt. XII millia armatorum erant, arma omnibus adempta. id legatis eorum in ſenatu querētibus, reſponſum, nec illos recte feciſſe, cum in Italiam uenerint, oppidumq. in alieno agro, nullius Romani magiſtratus, qui prouinciæ præeſſet, permiſſu ædificare conati ſint. neque ſenatui placere deditos ſpoliari. Aquileia ut colonia deduceretur, decretum. Tertio loco moueor, quòd anno DLXXIII conſuli, qui prouinciam Galliam obtinebat, a ſenatu, negotium datum eſſe idem teſtis eſt Liuius, ut Patauinorum in Venetia ſeditionem comprimeret, quos certamine factionum ad inteſtinum bellum exarſiſſe, ipſorum legati attulerant. Patauinis ſaluti aduentum conſulis fuiſſe. neque aliud, quod ageret in prouincia, cum habuiſſet, Romam rediiſſe. poſtremo, quòd Cæſar, & poſt Cæſarem D. Brutus, cum hanc Galliam cum imperio regegerent, Patauinos quoque, & Vicetinos in imperio habuiſſe ueterum litterarum monumenta declarant. Vt autem de

НАУКОВА БІБЛІОТЕКА ОНУ ім. І. МЕЧНИКОВА

Venetis, sic etiam de Carnis obscurum est, quando uel ui, uel uoluntate in amicitiam uenerint. credo, quòd rerum cum his gestarum una cum ueteribus annalibus memoria prorsus exciderit. integris autem eos uiribus ad annum DLXXXII fuisse, satis plane demonstrat Liuius, cum ita scribit: C. Cassius consul in Gallia, quam sortitus erat, memorabile nihil gessit. & per Illiricum ducere legiones in Macedoniam uano incœpto est conatus. Aquileienses questi in senatu Romæ, coloniam suam nouam, & infirmam, nec dum satis munitam inter infestas nationes Istrorum, atque Illyriorum esse. senatus Carnis, aut Istris bellum a Cassio illatum credere. postero anno Carnorum, Istrorumque, & Iapudum legati uenerunt: duces sibi ab consule Cassio primum imperatos, qui in Macedoniam ducenti exercitum iter monstrarent, pacatum ab se tanquam ad aliud bellum gerendum abisse, inde ex medio regressum itinere hostiliter peragrauisse fines suos, passim rapinas, & incendia facta, nec se ad id locorum scire propter quam caussam consuli pro hostibus fuerint. Ac de iis quidem aliud nihil accepimus. Carnos tamen siue armis, siue uoluntate se ad amicitiam Romanorum contulerint, in prouinciæ formam relatos, & Gallis, Venetisque adiunctos, credide rim. siquidem Cæsar cum Galliam hanc proconsule administraret, Aquileiensium, & Tergestinorum, ut populorum ad suum imperium pertinentium, meminit in libris, quos de Gallico bello conscripsit. Factum est autem, ut postea Carni Venetis, quorum nomen late patebat, attributi eorum etiam sibi nomen asciuerint, & Venetiam regionem usque ad Istriam sibi finitimam propagarint. quod uideo sine dubio intellexisse Catonem in epitomis Italicarum originum, cum Venetiam scripsit ab Istria usque ad Padi ostia pertinere. quibus epitomis tantam ego tribuo auctoritatem, quanta incorruptis ueteribus monumentis merito tribuenda est. Venetos autem usque ad extrema reip. tempora nomen retinuisse, præter ceteros ostendit Velleius, cum de M. Antonio ait: Pollio Asinius cum septem legionibus diu retenta in potestate Antonii Venetia, magnis, speciosisque rebus circa Altinum, aliasque eius regionis editis, Domitium iunxit Antonio. nec mirum; cum iidem his temporibus soli fere non modo antiquum nomen, sed pristinam etiam Italici imperii gloriam, siue pacis, siue belli artibus

bus decertandum sit, tueantur, atque in perpetuum pro optima reip. institutione, & ipsorum incredibili prudentia, ac moderatione, retenturi esse uideantur.

De iure prouinciæ Galliæ. Cap. XXVI.

CVM igitur alio bello Ligures, alio Boii, alio Insubres, & Cænomani, alio Veneti, & Carni aut ui, aut uoluntate ad amicitiam, & societatem sint traducti, est tamen una omnium horum, ut iam sæpe significaui, prouincia facta eaq. uno nomine citerior, ac Togata Gallia appellata. in qua hi populi floruerũt, Ligures, Galli, & Veneti. nam ex Gallis Boii, & Cænomani adeo iam tum afflicti erant, & perditi, ut patriis euersi sedibus ne agro quidem quem amiserant, nomen reliquerint. Insubriũ autem ne late quidẽ admodum memoria patuit. illud enim celebrius, ut omnes Galli, aut cispadani dicerentur, aut transpadani. Carni enim Venetis uidentur attributi. Termini autem huius, ut dixi, prouinciæ fuerunt a mari supero Rubico, ab infero Arnus, ab alpibus Ligust inis Varus, a Carnicis Formio flumina. cis Rubiconem primum oppidum erat Ariminum, quod iuris Italici fuit, non prouinciæ Galliæ, cis Arnum Pisæ, ultra Rubiconem in cispadanis Gallis Rauenna, ultra Arnum in Liguribus Luca, ambo ultima prouinciæ Galliæ oppida. Quo factum est, ut Cæsar, cum Galliã pro cõsule obtineret, modo Rauennã, modo Lucã, ut in extrema prouinciæ suæ oppida uentitarit. & Cicero Bruto, Galliã procõsule administrãti, Pætum quendã ex municipio, ut ait, Lucẽsi cõmẽdarit. De Rubicone, Galliæ fine, multa testimonio sunt, uerum illud nobilissimum Ciceronis in Antoniũ. An ille, inquit, faciat, ut exercitũ citra flumẽ Rubiconẽ, qui finis est Galliæ, educeret? Cæsarẽ aũt ítellexit, qui cũ cohortes suas esset, ut ait Suetonius, ad Rubiconẽ prouinciæ suæ terminũ cõsecutus, reputãs secũ, quantũ moliretur, cõuersus ad proximos, Etiã nũc, inquit, regredi possumus. quod si põticulũ trãsierimus, oĩa armis agẽda erũt. quod idẽ multis post annis uersibus elegãtissimis Lucanus est persecutus in hũc modũ:

Fonte cadit modico, paruisque impellitur undis
Puniceus Rubicon, cum feruida canduit æstas,
Perque imas serpit ualles, & Gallica certus

Limes

Limes ab Ausoniis disterminat arua colonis.

Atque etiam Ariminum primum oppidum e Gallia in Italiam uenientibus occurrisse, eundem uideo satis diserte ostendisse, cum Ariminenses secum ita conquerentes fecit:

O male uicinis hæc mœnia condita Gallis,
O tristi damnata loco. pax alta per omnes
Et tranquilla quies populos: nos præda furentum,
Primaque castra sumus. melius fortuna dedisses
Orbe sub Eoo sedem, gelidaq. sub arcto.
Nos primi Senonum motus, Cimbrumq ruentem
Vidimus, & martem Libyes, cursumq. furoris
Teutonici. quoties Romam fortuna lacessit,
Hac iter est bellis.

Quæ causa fecit, ut primis temporibus, quemadmodum Pisas pro Liguria, sic Ariminum pro Gallia communi sermone usurparint, quod tradit libro XXVIII Liuius, cum scribit: Vrbana prouincia Seruilio obtigit, Ariminum (ita Galliam appellabant) Sp. Lucretio. Neque uero Luca tantum, id est finitima Tuscis Ligurum regio, prouinciæ est Galliæ finibus comprehensa, sed etiam prima, & remotissima, in qua Monœci portus fuit. hinc enim de Cæsare ex Gallia prouincia in Italiam irrumpente dixit Virgilius:

Aggeribus socer alpinis, atque arce Monœci.

Quod autem eadem Gallia Venetos, & Carnos inclusi, id non leuissimis ductus coniecturis feci. Venetorum enim, ut dixi, Vicetia, Patauium, & Opitergium fuit, Carnorum Aquileia, & Tergeste. At Cicero in Philippicis ait: Vt omittam alias partes Galliæ, Patauini alios excluserunt, alios eiecerunt, missos ab Antonio. & Dio Patauium primum Galliæ, post Italiæ fuisse oppidum scripsit. & D. Brutus huius Galliæ prætor de Vicetinis in epistolis, ut de iis, qui suo subiecti essent imperio, loquitur, & Cæsar, ut dixi, libro primo, atque octauo de bello Gallico Opiterginorum, Aquileiensium, & Tergestinorum, ut qui ad se, & ad suam prouinciam Galliam pertinerēt, meminit. Iam uero uniuersa hæc regio Gallia Togata, quod nomen antea partium eius tantum fuerat, est appellata. ostendit hoc Hirtius, indicat Cæsar, demonstrat Dio, res prope loquitur ipsa. Hirtius, cum scribit, Cæsarem omnes regiones Galliæ Togatæ percucurrisse, T. Labienum ei præfecisse; Cæsar,

sar, cum se libro VIII ait legionem XII in Galliam Togatam misisse, ad colonias ciuium R. tuendas, ne quod simile incommodum accideret, de incursione barbarorum, ac superiore æstate Tergestinis acciderat; Dio, qui cunctam citeriorem Galliam Togatæ Galliæ nomine appellatam scribit. Itaque probe Mela, & docte, qui Galliam Togatam Carnos, & Venetos incoluisse prodidit, non quòd ea Veneti soli, & Carni tenerentur. sed quòd præter Ligures, & Gallos, & hi Galliæ huius finibus clauderentur. In hanc porro prouinciam tres ab urbe uiæ duxerunt, Flaminia per Ariminum, Cassia per Arretium, Aurelia per Pisas, unde Cicero in Philippicis, Tres, inquit, uiæ sunt ad Mutinam, a supero mari Flaminia, ab infero Aurelia, media Cassia. Hanc ergo regionem armis, quo modo demonstraui, deuictam iniquioribus, quàm reliquam Italiam, in amicitiam fœderibus esse susceptam constat. unde tertio quodam iuris genere est affecta, quod & Latinorum, & Italicorum iure deterius fuit. Visa est autem quodam modo a reliqua Italia segregari, quia non quo modo Italia, sed quo modo exteræ regiones solerent, est administrata. quò illa Tulliana referenda sunt in octaua in Antonium: Maiores nostri tumultum Italicum, quòd erat domesticus, tumultum Gallicum, quòd erat Italiæ finitimus, nominabant. & in decima: Habet inimicissimam Galliam, etiam eos, quibus confidebat, alienissimos Transpadanos, Italia omnis infesta est. Galliæ autem administrandæ ratio ab ipsa prouinciæ, de qua sæpe supra dixi, formula est petita. Redigere uero in prouinciæ formam nihil erat aliud, nisi leges domesticas adimere, & Romanas dare, ac prætorem, qui quotannis prouinciam ex legibus datis administraret, instituere. ex quo fonte illud Suetonii fluxit de Gallia ulteriore; Cæsarem Galliam omnem præter socias, ac benemeritas ciuitates in prouinciæ formam redegisse, eiq. in singulos annos stipendii nomen imposuisse. Neque uero sola tributi annui impositio prouinciam efficit, cum id multis sit etiam Italicis, & exteris imperatum, qui tamen in prouinciæ formam non sint relati. sed legum domesticarum, & patriæ libertatis ademptio, & prætoris, qui eos regat, institutio. regat autem ita, ut & ius de rebus priuatis dicat, & causas publicas cum consilio cognoscat, & imperium atque exercitum belli gerendi causa habeat, ut in libris de antiquo iure prouinciarū accuratius ostendemus.

demus. Leges autem, quibus singulæ prouinciæ factæ sunt, aliæ, atque aliæ fuerunt, pro arbitrio imperatoris, cuius ductu, atque auspiciis in ditionem ueniſſent, & legatorum, quos senatus ab urbe, parta uictoria, siue quinque, siue decem cum mandatis misisset, ut communi consilio rem conficerent, & prouinciam pro meritis ordinarent. Prima autem prouincia facta est Sicilia, secunda Sardinia, cui adiuncta est Corsica, tertia, ut puto, citerior Gallia, quam Boii & Insubres tenuerant, cui postea etiam, ut dixi, Cænomani, Veneti, Carni, & Ligures aliis, atque aliis temporibus attributi sunt. Itaque augescente prouinciarum numero, prætorum etiam accessio necessario est consecuta. neque enim eo, qui inter ciues, & altero, qui inter ciues, & peregrinos ius Romæ diceret, contenti, tertium prætorem, & quartum, qui Siciliam, Sardiniamq. administrarent, crearunt. Galliam uero interea aut tumultuantem per consules, & prætores, aut pacatiorem per proprætores, & proconsules rexerunt. donec quotannis aut consularibus, aut praetoriis ordine mandari est cœpta. siquidem extremis reip. temporibus L. Murena, & Q. Metellus Celer ex prætura, L. Afranius, & C. Cæsar ex consulatu eam administrarunt. Verum, ut aliquando summum huius prouinciæ ius aperiam, ac, quid inter hoc, & Latinorum, Italicorumq. interfuerit, ostendam, dico, Latinos partem Romanæ ciuitatis, aut certe aditum ad Romanam ciuitatem aliquem habuisse: legibus suis, non Romanis magistratibus paruisse, inter auxilia meruisse: Italicos nec Romanæ ciuitatis partem, nec ullum ad Romanã ciuitatem aditum esse adeptos, sed legibus suis, ut Latini, obtemperasse, & pariter in auxiliis militasse: Gallos uero nec ciuitatis Romanæ ullo modo participes, nec legum, aut libertatis suæ compotes fuisse, sed in auxiliis tamen, quibus reliquæ omnes prouinciæ erant exclusæ, feciſſe stipendia. Paruisse autem eos prætori indicauit C. Albutius rhetor apud Suetonium, qui post liberatam Galliam, in cognitione cædis, Mediolani, apud L. Pisonem procos cum reum defenderet, & cohiberent lictores nimias laudantium uoces, ita excanduit, ut Italiæ, id est Galliæ, statum deplorarit, quasi iterum in prouinciæ formã redigeretur. argumento est etiam, quòd multi eam uel prætorio, uel consulari cum imperio, ut dixi, obtinuisse reperiuntur. Inter auxilia uero meruisse, Salluſtii, & Liuii in primis testimonio

stimonio planum fieri potest. Gallicorum enim auxiliorum meminit Liuius, cum ait libro XLI: M. Iunius consul bello Istrico transire in Galliam, & ab ciuitatibus, quantum, quæque posset, militum exigere iussus. & post: Remissis auxiliis, quæ Gallis imperauerat. & post: Auxiliis protinus per ciuitates Galliæ, colloniasque imperatis. Liguſtinorum bello Iugurthino Salluſtius, cum scribit: Missæ sunt eò cohortes Ligurum quattuor, & C. Annius præfectus. deinde: Forte quidam Ligus ex cohortibus auxiliariis miles gregarius castris aquatum egressus. quid quòd Cicero ad Caninium scribit M. Bibulum Syriæ prætorem alarios Trãspadanos populo remisisse? Huc ad de Plinium, cum inquit libro tertio: L. Aemilio, C. Atilio cos. Italia nuntiato Gallico tumultu sola sine externis ullis auxiliis, atque etiam tunc sine Transpadanis equitum LXXX millia, peditum DCC millia armauit. Cænomanos autem, iam tum populi Ro. socios Transpadanorum nomine intellexit, quorum tamẽ uiginti millia cum ceteris Italicis auxiliis bello Gallico affuisse tradit Polybius. Ex quo intelligi potest, hoc ceteris Galliam citeriorem prouinciis præstitisse, quod ex ea auxilia, ut etiam ex reliqua Italia legionibus Romanis sint accersita, Siculorum uero, aut Sardorum, aut Hispanorum, aut Asiaticorum, aut reliquorum prouincialum, nisi quid forte extra ordinem acciderit, non sint accepta. Ac de Gallis quidem, & reliquis Italiæ populis in uniuersum hæc dicta sint.

НАУКОВА БІБЛІОТЕКА ОНУ ІМЕНІ І. І. МЕЧНИКОВА

CAROLI SIGONII
DE ANTIQVO IVRE ITALIAE
LIBER SECVNDVS.

De multiplici iure ciuitatum Italiæ. Cap. 1.

QVI STATVS populorum Italiæ fuerit ab urbe condita usque ad annum sexcentesimum secundum, quo sociale bellum Italici Romanæ ciuitatis causa conflarunt, superiore libro satis arbitror explicatum. huic libro non populorum, sed ciuitatum iura mandare institui. qui locus quo uberior, ac fructuosior, eo mihi ad tractandum, ornandum ue difficilior est. sum enim de coloniis, municipiis, præfecturis, & foris uerba facturus, & singulorum inter se differentiam traditurus. quarum rerum & cognitio semper utilissima, & disputatio nunquam non obscurissima fuit; quippe quam ne sua quidem ætate satis expeditam, & facilem fuisse tradidit Gellius, auctor iis, quæ tracto, temporibus aliquanto ille quidem ætate inferior, sed ingenii tamen, & doctrinæ elegantia, omnium consensione, prope æqualis. sapienter id quidem. intellexit enim, credo, uir iudicio, & prudentia acutissimus, omnẽ antiquitatis quæstionẽ multis inuolutam obscuritatibus esse; quæ autẽ tradendis in singularum rerũ præceptis cernitur, quæ & multitudine infinitæ, & tẽporũ inclinationibus uariæ, ac diuersæ esse possunt, innumerabilibus prope errorũ esse, & insciticæ tenebris circũfusam. Me autẽ ut separatim de singlis ciuitatibus agerẽ, easq. ab uniuersa populorũ disputatione secernerẽ, ea minime, ut puto, contemnenda ratio mouit, quòd non ut omnes populi ius aut Latii, aut Italicum, aut prouinciæ Galliæ sunt adepti, item omnes ciuitates assecutas reperiebam. Quod ut planius intelligatur, illud, repetito aliquanto altius huius orationis exordio, constituendum uidetur, duplicem iam tum ciuitatum Italiæ instituta esse diuisionem, unam artis, alteram iuris. artis, cum earum alias oppida, castella, & uicos dixerunt; iuris, cum easdem in colonias, municipia,

cipia, præfecturas, fœderatas ciuitates, fora, & cõciliabula tribuerunt. De oppidis Italiæ, neminem puto expectare, dum scribam. neque enim obscura res est, sed ueterum omnium testimonio patet. Multos autem uicos, multaque item in Italia castella fuisse, ne dubitandum quidem est, cum & Marsos, & Pelignos uicos, castellaq. quamplurima tenuisse Strabo in Italiæ descriptione posuerit, Samnitium multa castella, uicosq. bello deletos, Boios, Liguresq. a Romanis acie fusos in sua castella, uicosq. sæpe dilapsos Liuius in historiis suis scriptum reliquerit. oppida autem illi, ut hoc quoque addam, frequentiores, & ampliores quosdam hominum conuentus esse uoluerunt, castella minores, atque angustiores, sed murorum tamen utrosque ambitu septos, uicos sine muris. cuius præcepti quem meliorem, quàm Isidorum, edam auctorem, habeo fere neminem. eius uero hæc ipsa sunt uerba: Vici, & castella, & pagi sunt, quæ nulla dignitate ciuitatis ornantur, sed uulgari hominum conuentu incoluntur, & propter paruitatem sui maioribus ciuitatibus attribuuntur. uicus dictus est a uicinis habitationibus, uel quòd uias habeat sine muris. castrum antiqui dicebant oppidum loco altissimo situm, quasi casam altam, a quo castellũ, siue quòd castrabatur ibi licentia habitantium, ne passim uagarentur. Sed de oppidis, & castellis, quæ sunt artis, alius erit disserẽdi locus, nunc quod huius instituti sermonis est, de iis, quæ ex iure ducta sunt, nominibus disseramus. Hæc autem coloniæ, municipia, præfecturæ, fœderata oppida, fora, & conciliabula sunt. de quibus nisi certum, & graue antiquorum attulero testimonium, non recuso, quin omnes hanc ut inanem & commenticiã docendi rationem repudient. quid est autem certius, & grauius Cicerone? at ille, cum totam oratorie complecti uellet Italiã, dixit in Sextiana: Nullum erat Italiæ municipium, nulla colonia, nulla præfectura, quæ non honorificentissime decreuisset de salute mea. et in Pisonem: Nulla fuit regio, nullum municipium, neque præfectura, aut colonia, ex qua non publice ad me uenerint gratulatum & in secunda in Antonium: Horum flagitiorum iste uestigiis omnia municipia, præfecturas, colonias, totam denique Italiam impresit. Adiungamus Marco Quinctum fratrem, qui in libro de petitione consulatus ita præcepit: Totam Italiam fac ut in animo, ac memoria tibi distributam, comprehensamq. habeas, ne quod municipium, coloniã, præfectu-

ram, locum denique Italiæ esse patiare, in quo non habeas firmamenti, quod satis esse possit. Neque uero aliunde sumpta esse putandum est ea, quæ in libris de limitibus ex priscis hausta legibus extant: Quæ colonia hac lege deducta, quodue municipium, præfectura, forum, conciliabulum constitutum erit. Oppidorum autem fœderatorum nulla in his iccirco mentio facta est, quia, ciuitatem adepta lege Iulia, omnia municipiorū iam in numerum erant relata. quod post dilucidius apparebit. hoc autem tempore, quoniam de iure Italiæ scribere instituimus, hunc in primis locum purgemus, atque hanc quæstionem præ ceteris expediamus, ut, quid coloniæ, quid municipia, quid præfecturæ, quid oppida fœderata, quid fora, quid conciliabula fuerint, quæ iura a populo Romano obtinuerint, & quænam ex his potissimum in Italia ante bellum sociale floruerint, explicemus, ac tertium librum temporibus post bellum Italicum exquirendis, atque illustrandis reliquamus.

De coloniis. Cap. II.

COLONIAE igitur (ab his enim placet ordiri) oppida fuerunt, quò populus Romanus ciues suos ad incolēdum deduxit. Harum antiquissima fuit origo. quippe quæ iam inde a Romulo rege, teste Dionysio, repetatur. Is autem, ut apud eundem est scriptum, quæ opoida bello cepit, ea neque diruit, neque seruitute multauit, sed fere in agrum de eis captum colonos ab urbe deduxit. qua re uel ad libertatem firmandam, uel ad propagandum imperium fingi accōmodatius nihil potuit. ex quo apparet, uere quodam in loco scripsisse Gellium, colonias fuisse ciuitates ex ciuitate R. quodammodo propagatas. Romuli deinde uestigia ceteri reges, atque exactis regibus senatus, populusque, ac postremo senatus, populique auctoritate, & potestate infirmata Imperatores sunt secuti. siquidem penes hos omnes aliis atque aliis temporibus ius deducendarum fuisse coloniarum inuenio. Cur autē illi hunc morem semel usurpatum nunquam postea intermiserint, ut aut quotidie nouas colonias deducerent, aut ueteres renouarent, causas potissimū sex reddi posse reperio, dum mecum diligenter ueterum annalium uerba considero; unā ad priores populos coercendos, alterā ad hostium incursiones reprimendas, tertiam stirpis augendæ causa, quar-

quartam plebis urbanæ exhauriendæ, quintam seditionis sedandæ, sextam ut præmiis milites ueteranos afficerent. Hæc autē omnia nobilissimis antiquorū monumētis adeo perspicua sunt, ut de iis nihil sit, cur laborandum esse uideatur. Nam & Flaccus in lib. de conditionibus agrorum, colonias dictas scripsit, quòd populus R. in ea municipia colonos misisset, uel ad ipsos priorum municipiorum populos coercendos, uel ad hostium incursus repellendos. & Liuius Ecetras Volscis, Nequinum Vmbris, Sinuessam Samnitibus hostibus colonias oppositas prodidit. idemq. Placentiam etiam, & Cremonam uelut claustra ad cohibendos Gallicos tumultus obiecta alio loco scripsit. Iam de Cicerone quid dicā? qui in agraria altera dixit; hoc ingenere, sicut in ceteris reip. partibus, diligentiam maiorum esse spectandam, qui colonias sic idoneis in locis contra suspicionem periculi collocassent, ut nō oppida Italiæ, sed propugnacula imperii esse uiderētur. & in Fonteiana, Narbonem Marcium coloniam ciu. R. speculam populi R. & propugnaculum Gallis oppositum esse dixit, atque obiectum. Nam de augenda stirpe nescio, cur soliciti simus, cum Liuius magistratus Ro. his uerbis colonias, quæ bello Punico imperium detractabant, appellantes inducat: Meminerint, se Ro. inde oriundos, inde in colonias, atq; in agrum bello captum stirpis augendæ causa missos omnia, quæ parentibus debentur, præstare debere. Plebis autem urbanæ exhauriendæ, & seditionis sedandæ causa sæpe colonias esse decretas, facile cum Plutarcho in Coriolano, & Dionysio libro VII senserim, qui Velitras ea de causa colonos missos litteris prodiderunt. quanquam quid Græcorum testimonium quærimus, cum nostrorum habemus? Liuius hoc idem scripsit libro tertio, cum senatum Antium coloniam dixit decreuisse, ut sine querelis possessorum plebs in agros iret, ciuitas in concordia esset. & libro quinto, cum scriptum reliquit, patres seditionis leniendæ causa coloniam in Volscos, quò tria millia ciuium R. deducerentur, deducendam censuisse. & libro decimo, cùm Romæ plebem quietam, & exoneratam deducta in colonias multitudine prodidit. Vnde merito dixit in senatu, cum de ferenda agraria lege contenderet, P. Rullus tribunus pl. plebē urbanā nimium in rep. posse, exhauriēdam esse. & Cicero in primo epistolarum ad Atticum, sed de lege Flauia agraria, quæ promulgabatur ita censuisse scribit, ut, emptione agrorum constituta, sentina

sentina urbis exhauriretur, & Italiæ solitudo frequentaretur. Postremis autem etiam temporibus illa deducendarum coloniarum caussa celebrari est cœpta, ut emeriti milites in agros deducerentur: quæ militares inde coloniæ sunt appellatæ, de quibus sequenti libro disputabo.

Quacunque autem de caussa deducerentur, omnino aut senatusconsulto opus fuit, aut rogatione aliqua populari. quorum utrunque uno legis nomine uideo comprehensum, quæ lex agraria appellata est. de qua, quoniam lubricam quæstionem continet, & ad explicandum difficilem, pluribus nobis uerbis est disputandum. Habuit ergo lex agraria multa capita. nam & agrum definiuit, qui esset diuidendus, & quibus, ac quàm multis hominibus, & per quos, & quo modo, & quibus limitibus esset diuidendus, præscripsit. quibus de singulis nisi diligentius agam, uix tueri me susceptæ disputationis pro dignitate officium posse putem.

Agri igitur diuidendi ratio, quantum e ueterum monumentis suspicari licet, fuit bipartita. nam aut sine ulla coloniæ mentione plebem Romanam in agris constituerunt, aut eidem ita agros assignarunt, si ex urbe in coloniam, cuius agrum diuisuri essent, proficisceretur. Vtrunque autem agrum multiplicem fuisse inuenio, nempe aut de hostibus captum, neque dum in publicum redactum, aut publicum populi R. & a populo R. possessum, aut publicum quidem, sed furtim a priuatis potentibus usurpatum, aut denique publico ære diuidendi gratia emptum. Ac reliquæ quidem leges agrariæ omnes, quæ agros uel hostium, uel publicos, uel pecunia publica emptos diuidebant, facile, ac sine motu aliquo ciuitatis sunt perlatæ. quæ uero priuatos diuites possessione pellebat, ac plebem in agris nobilium collocabat, ea nunquam sine maxima turbatione reip. est promulgata. quæ quidem a Sp. Cassio consule primum proposita, deinde quotannis fere per tribunos plebis iactata, ac semper a nobilium factione uariis artibus elusa, atque impedita, a L. Sextio, & C. Licinio tribunis pl. comitia magistratuum haberi prohibentibus ad extremum est perlata. Quæ res ut pateat illustrius, placet nobilissimam quanque agrorum diuidendorum legem, quam ego inuenire potui, hoc loco ordine recitare. Primum igitur Romulum regem ex agro publico uiritim diuiso bina iugera singulis assignasse inuenio. testis est huius diuisionis

uisionis præter Dionysium Varro, cuius hæc uerba sunt libro de re rustica primo: Quod attinet ad antiquos nostros, ante bellum Punicum pendebant bina iugera, quòd a Romulo primum diuisa dicebantur uiritim, quæ quòd heredem sequerentur, heredium appellarunt. Numam inde agri a Romulo bello parti, itemq. publici partem, Tullum agrum, quem Romulus primũ, post Numa, possiderant, ac priuatis regiæ familiæ sumptibus destinarant, Seruium agros Veientibus, Cæritibus, & Tarquiniẽsibus ademptos nouis ciuibus diuisisse, auctor est Dionysius. Exactis autem regibus, satis constat, agrum Tarquinii Superbi præter campum, qui Martius dictus est, senatusconsulto plebi fuisse concessum. Post autem, cum perpetuis bellis aliquid quotidie reip. hostilis agri accederet, eũ fere uel colonis explerunt, uel publicum reliquerunt, donec Sp. Cassius tertium consul, anno ab exactis regibus XXIIII, legem, de qua dixi, promulgauit, ut agri Hernicis adempti pars Latinis, pars plebi Romanæ diuideretur. quam, quoniam adiiciebat muneri agri aliquãtum, quem, ut ait Liuius, publicum possideri a priuatis criminabatur, possessoribus, & senatu aduersante, perferre non potuit. Quocirca addidit Liuius, tum primum legem agrariam promulgatam, nunquam deinde usque ad suam memoriam sine maximis motibus rerum agitatam. Cum Liuio autem non dissentit Dionysius. siquidem agrum, de quo diuidendo Cassius promulgauit, fuisse publicum populi R. incuria magistratuum a diuitibus occupatum prodit. ac Cassio rem ex sententia fuisse processuram, si plebem tantum Romanam, non etiam Latinos, & Hernicos a se paullo ante ciuitate donatos, in agros deduxisset. multis super hac re in senatu sententiis dictis, s. c. tale esse perscriptum: Decemuiri creati e consularibus natu maximi, terminato agro publico, pronuntianto, quantum eius locandum sit, quantum populo diuidendum. ceterum si quis ager communi militia partus erit, is cum sociis in ciuitatem ascriptis diuidi possit ex fœdere. electionem autem decemuirum, & agrorum diuisionem, & cetera, quæ huius negotii erunt, futuri consules curanto. Quod si hæc prima lex fuit agraria, profecto lex de septem iugeribus post reges exactos uiritim plebi diuisis post hanc lata sit, necesse est, siquidem ea a tribuno pl. est lata: qui magistratus uix octo ante annis in remp. erat inductus. eius autem legis meminit libro XVIII Plinius, in

hunc

hunc modum: M' Curii post triumphos, immensumq. terrarum adiectum imperio, nota concio est, pernicioſum intelligi ciuem, cui ſeptem iugera non eſsent ſatis. hæc autem menſura plebei poſt exactos reges aſsignata eſt. et Columella libro primo, Poſt exactos, inquit, reges Liciniana illa ſeptem iugera, quæ plebis tribunus uiritim diuiſerat, maiores quæſtus antiquis rettulere, quàm nunc nobis præbent ampliſsima ueruacta. miror tamen hac de lege nihil me in Liuianis, aut Dionyſianis annalibus reperire. Inde poſt annos XVII in conſulatu Ti. Aemilii, & L. Valerii uehementius de agrorum, quos diuites poſſidebant, diuiſione per tribunos pl. agi eſt cœptum, cui cum Ap. Claudius eſſet acerrime aduerſatus, die a tribunis pl. dicta, antequam cauſſa ageretur, diem obiit. Triennio poſt tribuni pl. rem agrariam aduerſus poſſeſſores rurſus commouerunt. tũ uero atrox, ut inquit Liuius, fuiſſet certamen, ni Q. Fabius conſul conſilio neutri parti acerbo rem expediſset: T. Quinctii ductu, & auſpiciis agri capti priore anno aliquantum a Volſcis eſse, Antium propinquam, oportunam, & maritimam coloniam deduci poſse. ita ſine querelis poſſeſsorum plebem in agros ituram, ciuitatem in concordia fore. hæc ſententia accepta eſt. Anno inde CCCXXXVI, L. Sergio, M. Papirio, C. Seruilio, tribunis militum conſulari poteſtate, captis Lauicis, ſenatus, priuſquam ab tribunis pl. agrariæ ſeditiones, mentione illata de agro Lauicano diuidendo, fierent, cenſuit frequens, coloniam Lauicos deducendam. poſt biennium tribuni pl. Sp. Mecilius, & Metilius ciuitatem turbarunt, cum rogationem promulgaſsent, ut ager ex hoſtibus captus uiritim diuideretur, magnæq. partis nobilium eo plebiſcito publicarentur fortunæ. neque enim ferme quidquam agri, ut in urbe alieno ſolo poſita, non armis partum erat: nec, quod ueniſset, aſsignatum ue publice eſset, præterquam plebs habebat. hæc lex conſilio Ap. Claudii per paratos interceſsores impedita eſt. ſequenti anno tentatũ ab L. Sextio tribuno pl. (ſic enim pergit Liuius) ut rogationem ferret, qua Volas quoque, ſicut Lauicos, coloni mitterentur, per interceſsionem collegarum, qui nullum plebiſcitum, niſi ex auctoritate ſenatus, paſsuros ſe perferri oſtenderunt, diſcuſsum eſt. At uero anno CCCLX, L. Lucretio, Ser. Sulpicio cos. s. c. factum, ut agri Veientani, qui paullo ante, Veiis captis, in poteſtatem uenerat, ſeptena iugera plebi diuiderentur,

derentur, nec patribus familiæ tantum, ſed ut omnium in domo liberorum capitum ratio haberetur. Quod s. c. nihil ad lenem illam de ſeptem iugeribus aut Plinii, aut Columellæ pertinere, ex eo liquet, quòd ea tribunicia rogatio fuiſſe dicatur. Poſt quadriennium autem agrarios narrat Liuius Pomptinum agrum tum primum poſt acciſas Volſcorum res a Camillo poſſeſsione haud ambigua affectaſſe: cum criminarentur, multo eũ infeſtiorem ab nobilitate eſſe, quàm a Volſcis fuerit: in poſſeſsionem agri publici nobiles graſſari, nec, niſi, antequam omnia præcipiant, diuiſus ſit, locum ibi plebi fore. Anno CCCLXXXV, L. Sextius, & C. Licinius tribuni pl. quos ante cõmemoraui, legem Caſsii agrariam tandem pertulerunt, ne quis plus quingẽta iugera agri, centum maioris pecoris capita, quinquaginta minoris poſsideret, cuius inter alios Liuius, & Appianus teſtes ſunt. Quid autem quererentur agrarii, oſtendit eo in loco Liuius, cum a tribunis primores patrum interrogatos prodidit: auderent ne poſtulare, ut cum bina iugera agri plebi diuiderentur, ipſis plus quingenta habere liceret? ut ſinguli prope trecentorum ciuium poſsiderent agros, plebeio homini uix ad tectum neceſsarium, aut locum ſepulturæ pateret ager? Neque uero ita multo poſt Licinius ipſe ſua damnatus eſt, quòd filium emancipandò mille iugera agri poſsideret. Ita perlata lege agraria, quæ poſſeſſores uetere poſſeſsione deturbabat, quieta poſt ab hac lege uſque ad Gracchos ciuitas fuit. Nam ſi qua eſt interea agri diuiſio facta, ea non a priuatis poſſeſsi, ſed ex hoſtibus capti, aut publici populi Ro. eſt conſtituta. nam & anno CDXIII, Latinus ager, quo Latini uicti multati fuerant, Priuernati addito agro, & Falernus, qui populi Campani fuerat, uſque ad Vulturnum flumen plebi Romanæ diuiſus eſt, bina in Latio iugera, ita ut dodrantem ex Priuernati complerent, data, terna in Falerno, quadrantibus pro longitudine adiectis. & anno CDLXIII, Sabinum agrum uictoria C. Curii partim plebi diuiſum inuenio apud Valerium capite de abſtinentia. ſiquidem ille in hunc modum ſcripſit: M'. Curius decretis a ſenatu ſeptenis iugeribus agri populo, ſibi autem quinquaginta, popularis aſsignationis modum non exceſsit, parum idoneum reip. ciuem exiſtimans, qui eo, quod reliquis tribueretur, contentus non eſſet, quam tamen ſeptem iugerum aſsignationem

НАУКОВА БІБЛІОТЕКА ОНУ ІМЕНІ І.І. МЕЧНИКОВА

aliquanto post reges exactos, & quidem rogante tribuno plebis, non senatu largiente factam, supra Plinii, & Columellæ testimonio non omnino contemnendo planum fecimus. Eadem ratione ager Gallicus & Picenus, anno DXXV, C. Flaminii tribuni plebis rogatione est diuisus, cuius meminit libro primo Polybius, & præter post Polybium Cicero, cum in Catone maiore scripsit, Q. Fabium Maximum consulem iterum, Sp. Caruilio collega quiescente, quoad potuit, C. Flaminio tribuno pl. restitisse, agrum Picenum, Gallicumq. contra senatus auctoritatem diuidenti. Quam eandem diuisionem intellexit Varro, cum in primo rerum rusticarum libro ita scripsit: Ager Gallicus Romanus uocatur, qui uiritim cis Ariminum datus est. quid quod anno DLII, Cn. Cornelio, P. Aelio cos. cũ de agris ueterum militum relatum esset, decreuerunt patres, ut M. Iunius prætor urbanus, si ei uideretur, decemuiros agro Samniti, Apuloque, quod eius publicum populi R. esset, metiendo, diuidendoq. crearet? Itaque postero anno decretum, ut quot quisque P. Africani militum annos in Hispania, aut in Africa militasset, in singulos annos bina iugera acciperet, eum agrũ decemuiri assignarent. Anno uero DLXXIX, L. Postumio, M. Popilio, cos. cum agri Ligustini, & Gallici, quod bello captum erat, aliquantum uacaret, s. c. factum, ut is ager uiritim diuideretur. Decemuiros in eam rem ex s. c. creauit A. Atilius prætor urbanus. diuiserunt dena iugera in singulos, sociis nominis Latini terna. Iam lex Licinia de quingentis iugeribus libidine diuitum obsoleuerat. cuius rei multa testimonia habemus, & quidem grauissima omnia, Catonis, Liuii, Ciceronis, Appiani. unde post Ti. Graccho tribuno pl. in mentem uenit, eam renouare. quo facto seditiones ueteres iampridem conticescentes exsuscitauit, quibus ipsa demum resp. concidit. Catonis hæc sunt uerba in oratione pro Rhodiensibus, quam anno DLXXXVI habuit in senatu: Quid nunc, ecquæ tandem lex est tam acerba, quæ dicat, siquis illud facere noluerit, mille nummi dimidium familiæ multa esto: si quis plus. quingenta iugera habere uoluerit, tanta pœna esto. siquis maiorem pecudum numerum habere uoluerit, tãtum damni esto. atqui nos omnes plura habere uolumus, & id nobis impune est. Liuius autem anno DLXXIX placuisse senatui tradit, L. Postumium consulem ad agrum publicum a priuato terminãdum in

in Campaniam ire, cuius ingentem modum possidere priuatos paullatim proferẽdo fines constabat. Narrat etiam Tullius in agrariis, P. Lentulum, qui fuit princeps senatus, horum temporũ æqualis, a senatu in Campaniam missum, ut priuatos agros, qui in publicum Campanum incurrebant, pecunia publica coemeret. Addit Appianus, nobiles homines, ac locupletes partim agrum publicum occupando, partim pauperum coemendo, & possessionibus continuandis agros ad se omnes Italiæ conuertisse, ac sensim plebem ex agris expulisse. quæ causa Ti. Gracchum plebis R. amantissimum uirum accendit, ut in tribunatu legem Liciniam referret anno urbis DCXX, ne quis plus quingenta iugera possideret. illud præterea adiiciens, ut filiis quidem eorum dimidium habere, non tamen coemi agros, aut uendi liceret, & ut si quis latius agrum patefaceret, triumuiri quotannis ad id creati iudicarent, qua publicus ager esset, qua priuatus. Lex autem, quanquam nobilitate, quæ patriis sedibus mouebatur, aduersante, perlata est. unde iure dixit Cicero in Sextiana: Ti. Gracchus legem ferebat agrariam. grata res erat populo. nitebantur contra optimates. quòd ea discordiam ex citari uidebant, & cum locupletes diuturnis possessionibus mouerentur, spoliari remp. propugnatoribus arbitrabantur. Cum autẽ triumuiri Tiberius ipse cum Caio fratre, & Ap. Claudio Socero creati agros diuidere, atq; assignare cœpissent, Tiberius, quòd iterum tribunus fieri uellet, ab optimatibus, qui eius se audaciam, si magistratum continuaret, frangere nullo modo posse uidebant, est necatus. quies interea per decennium Tiberio interfecto, & Appio mortuo, quod ex ueteribus intelligitur annalibus, in rep. fuit. inde M. Flaccus, & C. Gracchus, & C. Carbo triumuiri agro diuidundo creati rursus otium ciuile perturbarunt, cum seuerius ex lege Tiberii agrorum diuisionem exercerent. quibus cum P. Scipio Africanus Aemilianus Italorum, quorum agri diuiderentur, precibus fatigatus aduersaretur, domi & ipse, incerto auctore, est interfectus.

Quin etiam C. Gracchum aliquid rei agrariæ in Tribunatu atti gisse, ostendit Plutarchus, cum scribit, senatũ non leges Caii, sed Caium ipsum infirmare, ac tollere uoluisse. Caio enim duas colonias scribenti aduersatos esse, Liuio uero Druso collegæ eius duodecim promulganti, affuisse, atque illum ita pauperibus agros diuidenti, ut uectigal imponeret, ferre non potuisse,

hunc uero uectigal illud etiam remittentem complexos esse. Post autem Caio ipso, quòd, ut ait Cicero, agrarios concitaret, & Flacco triumuiris per optimates occisis, uariis artibus a diuitibus lex Tiberii primum elusa, post abrogata est. siquidem haud ita multo post, teste Appiano, est latum, ut, quod lege Tiberii prohibebatur, agros uendi liceret. qua ratione pauperum agri emptionibus in diuitum potestatem redire cœperunt. Inde Sp. Thorius tribunus pl. legem tulit, ne agri amplius diuiderentur, sed possessoribus in iis relictis uectigal pro iis penderent, eaque pecunia populo diuideretur. neque ita multo post lege alia illud quoque uectigal est abrogatum. quod, meliores, diuersos quidem certe auctores secutus Cicero in Bruto, lege Thoria factum scribit, cum ait, Sp. Thorium agrum publicum uitiosa, & inutili lege uectigali leuasse. cuius etiam legis alia fuisse capita ex secundo libro de oratore perspicuum est, in quo ita scriptum extat: Cum in senatu ageretur de agris publicis, & de lege Thoria, & premeretur Lucilius ab iis, qui a pecore eius depasci agros publicos dicerent. Huius autem legis, aut certe alterius de eadem re per hæc tempora latæ fragmentum ex omni parte mutilatum, ex uetere lapide descriptum, legitur in libro ueterum Romanarum inscriptionum. Inde L. Appuleius Saturninus, tribunus pl. Mario quintum consule adiuuante, legem, teste Appiano, tulit, ut, quem agrum Marius consul in Gallia Cimbris pulsis ademptum in ditionem populi R. redigisset, is populo R. diuideretur. Dicitur etiam Sex. Titius in tribunatu legem agrariam post biennium tulisse, cui M. Antonius se consulem restitisse, inquit apud Ciceronem in secundo de oratore, his uerbis: Testimonium sæpe dicendum est, ac nonnunquam etiam accuratius, ut mihi necesse fuit in Sex. Titium, seditiosum ciuem, & turbulentum. explicaui in eo testimonio dicendo omnia consilia consulatus mei, quibus illi tribuno pl. pro rep. restitissem. quæque ab eo contra remp. facta arbitrarer, exposui. de lege autem agraria tulisse eum satis perspicue ostendit Valerius libro octauo, cum, ait, Sex. Titium, innocentem, agraria lege lata apud populum gratiosum, quia imaginem Saturnini domi habuerat, suffragiis concionis oppressum. hanc autem abrogatam ut putem, me ea uerba Ciceronis adducunt, quæ sunt apud eum in secundo de legibus: Quid religiosius, quàm leges non iure rogatas tollere,

re, ut Titiam decreto collegii? Eodemque tempore L. Marcium Philippum legem agrariam Gracchanæ similem promulgasse in tribunatu idem ostendit in secundo de officiis, cum ait: In primis uidendum erit ei, qui remp. administrabit, ut suum quisque teneat, neque de bonis priuatorum publice diminutio fiat. perniciose enim Philippus in tribunatu, cum legem agrariam ferret, quam tamen antiquari facile passus est, & in eo uehementer se moderatum præbuit; sed cum in agendo multa populariter, tum illud male: non esse in ciuitate duo millia hominum, qui rem haberent: capitalis omnino oratio est ad æquationem bonorum pertinens. qua peste quæ potest esse maior? Anno autem urbis DCLXII, L. ipso Philippo, de quo diximus, consulatum gerente, M. Liuius Drusus tribunus pl. legē de coloniis in Italia deducendis tulit, quæ iampridem decretæ, nondum tamen deductæ fuerant, qua lege, scriptum est apud Appianum, uehementer animos Italorum esse offensos, quòd se per eam uiderent agris orbatum iri, quos ut nunquam diuisos alii ui, alii furto possiderent, & proprios præterea, atque hereditarios amissuros. Druso autem domi, incerto auctore, interfecto, Liuias omnes leges decreto Philippi consulis, & auguris, uno uersiculo senatus esse sublatas traditum est a Cicerone in secundo de legibus. Post aliquot annos L. Sulla dictator legem tulit, ut agri eorum, quos ipse proscripsisset, publici essent. inde in cō sulatu Ciceronis P. Seruilius Rullus legem promulgauit, ut qui agri, quæ loca, quæ ædificia, aliud ue quid, quod publicum populi R. factum esset L. Sulla, Q. Pompeio cō sulibus, id uenderetur. item ut omnia uenirent, de quibus uendendis s. c. facta erant M. Tullio, & Cn. Cornelio cos. & ea pecunia agri in Italia emerentur, in quos coloni a Xuiris deducerentur. ut Campanus ager, & Stellas publicus populi R. diuideretur, Capuam coloni ascriberentur. quæ lex disuadente consule Cicerone magno plebis est consensu repudiata. Triennio uero post lex a L. Flauio tribuno pl. est promulgata, de qua in hunc modum Cicero scripsit in primo epistolarum ad Atticum Agraria lex a Flauio tribuno pl. uehementer agitabatur, auctore Pompeio, quæ nihil populare habebat præter auctorem. ex hac ego lege, secunda concionis uoluntate, omnia illa tollebam, quæ ad priuatorum incommodum pertinebāt. liberabam agrum eum, qui P. Mucio, L. Calpurnio publicus fuisset. Sillanorum

norum hominum poſſeſsiones confirmabam. Volaterranos, & Arretinos, quorum agrum Sulla publicarat, neque diuiſerat, in ſua poſſeſsione retinebam. unam rationem non reiiciebam, ut ager hac aduenticia pecunia emeretur, quæ ex nouis uectigalibus per quinquennium reciperetur. huic toti rationi agrariæ ſenatus aduerſabatur, ſuſpicans Pompeio nouam quandam potentiam quæri. Pompeius uero ad uoluntatem perferendæ legis incubuerat. ego autem magna cum agrariorum gratia confirmabam omnium priuatorum poſſeſsiones. is enim eſt noſter exercitus, hominum, ut tute ſcis, locupletium. populo autem, Pompeioq. ſatisfaciebam emptione. qua conſtituta diligenter, & ſentinam urbis exhauriri, & Italiæ ſolitudinem frequentari poſſe arbitrabar. ſed hæc tota res interpellata bello refrixerat. Factum autem eodem anno s. c. ait Dio, ut Pompeii, & Metelli militibus agri diuiderentur, quorum ille e bello Mithridatico, hic ex Cretico reuerterat. Poſtero autem anno lex Iulia a C. Cæſare conſule eſt lata, optima in primis, ut inquit Dio, & nulla ex parte reprehendenda. quippe qua ciuium R. turba, quæ prope in immenſum creuerat, ac ſæpius iam ſeditionibus materiam præbuerat, ad laborem, & ad agriculturam traducebatur; ſolitudines autem, quæ tum erant per Italiam plurimæ, frequentabantur, ut iam non ſolum qui confectis erant ſtipendiis, ſed & alii omnes ſatis uictus haberent, neque ciuitate quidquam in eorum ſumptum erogante, nec locupletibus iacturam facientibus. Etenim omnem agrum, qui publicus populi R. erat, excepto agro Campano (hunc enim ob præſtantiam exemptum reip. relinquendum cenſuit) diuiſit. reliquum nec inuitis dominis ademit, nec pretium arbitrio diuiſorum conſtituit, ſed emi eum a uolentibus iuſsit, ac tantum numerari pecuniæ, quantum in proſcriptionibus iudicaretur. magnam autem eius adeſſe copiam aſſerebat, partim ex præda, quam Pompeius inuexerat, partim ex tributis, & uectigalibus iam ante conſtitutis. Lege hac perlata addidit illud quoque, ut ager Campanus iis, qui ternos, pluresue liberos haberent, diuideretur. Quo de agro Suetonius breuiter ita ſcripſit: Campum Stellatem cóſecratum, agrumq. Campanum, ad ſubſidia reip. uectigalem relictum, diuiſit extra ſortem uiginti millibus ciuium, quibus terni, plures ue liberi eſſent. Non omnem tamen Campanum agrum in conſulatu Cæſaris, aut certe lege Cæſaris eſſe diuiſum,

ſum, non obſcure mihi uidetur Cicero ſignificare in epiſtola ad Lentulum, cum ait de ſe ita: Quin etiam Marcellino, & Philippo cos. nonis Aprilibus, mihi eſt ſenatus aſſenſus, ut de agro Campano idibus Maiis frequenti ſenatu referretur. non potui magis in arcem illius cauſſæ inuadere, aut magis obliuiſci temporum meorum, & meminiſse actionum. & paullo poſt addit: Pompeium ad ſe Vibullium miſiſse cum mandatis, ut integrum ſibi de cauſsa Campana ad ſuum reditum reſeruaret. & multo apertius Cœlius, cum ſcribit ad Ciceronem, Ser. Sulpicio, & M. Marcello cos. Illud addo, inquit, actiones C. Curionis de agro Campano. de quo negant Cæſarem laborare, ſed Pompeium ualde uelle, ne uacuus aduenienti Cæſari pateat. Agros etiam ab eodem dictatore, & poſt necē eius a M. Antonio conſule, inde a triumuiris reip. & poſtremo ab Imp. Auguſto diuiſos, ſatis conſtat. cuius rei teſtimonia in tertium librum mihi putaui reiicienda, ubi de coloniis militaribus diſseram. Atque ex his quidem legibus ſatis, ut opinor, intelligi poteſt id, quod in lege agraria primum quæſitum diximus, ut ager definiretur, quem diuidi oporteret, ſiue de hoſtibus modo captus, ſiue publicus populi R. eſſet, ſiue a priuatis poſſeſsus, ſiue publico ære de priuatis emptus. Quæ res impulit Appianum, ut M. Brutum ueteranos milites ita poſt necem Cæſaris in Capitolio alloquentem fecerit, ut diceret, ciues Romanos quondam in agros eſse deductos, aut publicos, aut de hoſtibus captos, aut publica pecunia emptos, poſtremo autem ciuibus per uim ereptos diuidi eſse cœptos. Quanquam Cicero diſputans in conſulatu aduerſus legem agrariam Rulli, negata maioribus traditum, ut agri emerentur. ſic enim inquit: Hic ego iam illud, quod expeditiſsimum ſit, ne diſputo quidem Quirites, non eſſe hanc nobis a maioribus relictam conſuetudinem, ut emantur agri a priuatis, quo plebs publice deducatur. & addit: Antea, cum erat a tribuno pl. mentio legis agrariæ facta, continuo qui agros publicos, aut qui poſſeſsiones inuidioſas tenebant, pertimeſcebant. Inde concludit, oportere definire, qui agri ſint emendi. Libet, inquit, agros emi? primum quæro, quos agros? & quibus in locis? nolo ſuſpenſam, & incertam plebem R. obſcura ſpe, & cæca expectatione pendere. Alterum caput fuit legis agrariæ, quo præſcribebatur, cui genere, & cui numero hominum agrorum aſsignatio conſtituere-

tur.

tur. cuius præcepti satis facilis, atque expedita ratio est. Nam, quod ad genus pertinet, satis constat, agros aut uniuerso populo uiritim diuisos, aut plebi Romanæ, aut patribus liberorum, aut militibus, iisque uel peditibus, uel equitibus, uel ciuibus, uel Latini nominis sociis, unde scitum illud est apud Higinum, finitis ampliorum bellorum operibus, augendæ reip. caussa, illustres Romanos uiros urbes constituisse, quas aut uictoribus populi R. ciuibus, aut emeritis militibus assignarent. Ac plebis quidem deducendæ caussam inopia, atque angustia rei familiaris attulerunt, ut agrorum aliquid darent iis, qui nihil possiderent. unde dixit Liuius: Et si belli pars cum Sidicinis restabat, tamen ut beneficio præuenirent desiderium plebis, de colonia deducenda Cales rettulerunt. Videntur autem ab diuidendo agro ordinem seruasse tribuum, nimirum ut ab urbanis exorsi ordine inde rusticas persequerentur. quæ res locum Ciceroni dedit Rullum reprehendendi, qui se a Romilia tribu, id est a rusticis initium facturum esse dixerat. Quæsiui, inquit in concione, ex eo Kal. Ianuariis, quibus hominibus, & quemadmodum illum agrũ esset distributurus. respondit, a Romilia tribu se initium esse facturum. primum quæ est ista superbia, & cõtumelia, ut populi pars amputetur, ordo tribuum negligatur; ante rusticis detur ager, qui habent, quàm urbanis, quibus ista agri spes, & iucunditas ostenditur? Quod autem dixi, modo pedites, modo equites in agros esse deductos, Liuii testimonio adductus scripsi, qui in hunc modum loquitur de Thuriis: Tria millia peditum iere, trecenti equites. numerus exiguus pro copia agri. & de Vibone: Quadragena iugera agri data in singulos pedites sunt, duplex equiti. & de Aquileia: Tria millia peditum, quibus data quinquagena iugera, centurionibus centena. centena quadragena equites acceperunt. mouit me præterea Pædianus, cuius hæc in commentario Pisonianæ uerba repperi: Placentiam, & Cremonam sex millia hominum sunt deducta, in quibus equites deducendi caussa fuit, ut opponerentur Gallis, qui eam partem Italiæ tenebant. Ex his autem, qui agri cupiditate tenebantur, ii nomina in coloniam dabant. testis est Liuius libro primo, cum scripsit: Plures inuenti, qui propter ubertatem agri in Crustuminum nomina darent. & libro tertio: Iussi nomina dare, qui agrum accipere uellent. Quẽ ad morem respiciens, credo, Virgilius dixit in quinto: Transcribunt

bunt urbi matres, populumq. uolentem. Sæpe etiam numerus eorum, qui deducendi essent, lege est præfinitus. ne longius abeam, hoc ostendit Liuius, cum scribit: Senatus censuit coloniã Lauicos deducendam. coloni ab urbe mille, & quingenti missi bina iugera acceperunt. & alio loco: Senatus Satricum coloniam duo millia ciuium R. deduci iussit. & alibi: Factum s. c. ut duo millia, & quingenti homines Cales scriberentur. Quod si aut plures, aut pauciores, quàm lege præscriptum erat, nomina in coloniam essent professi, tum ad sortem cõfugiebant, ut ex omnibus educerentur sorte, qui, agro accepto, exirent: Hoc enim Dionysius, & Plutarchus in deductione Velitrarum obseruatum scribunt, iidemque, qui sorte educti essent, a senatu exire coactos adiiciunt. declarat Liuius, qui in alia re tradit, ex senatus decreto consulem colonorum numerum conscripsisse. Numerus autem colonorum pro agri amplitudine, in quem deducebantur, scribebatur. quo factum est, ut modo bina, modo terna, modo quaterna millia, atque amplius scriberentur. Quo in genere Cicero Rullum quoque reprehendit, cum dixit: Tu non definias quot colonias, in quæ loca, quo numero colonorum deduci uelis? post autem de Capua loquens ait: Quinque millia colonorum Capuam scribi iubet. ad hunc numerum quingenos sibi singuli sument. De emeritis autem militibus deducendis, in quibus etiam Italici erant, post dicemus.

Deinceps sequitur, ut, per quos hæc diuisio fieret, exponamus. neque uero dubium est, quin per curatores agrarios, uel triumuiros, uel quinqueuiros, uel septemuiros, uel decẽuiros, uel xxuiros. qui triumuiri, uel Xuiri, agris dandis, uel coloniæ deducendæ sunt dicti. Triumuirum frequens mentio est. memi nit Liuius libro tertio, ubi de Antio loquitur: Triumuiros, inquit, agro dando creant, T. Quinctium, A. Virginium, P. Furium. & de Calibus: Tresuiros coloniæ deducendæ, agroq. diuidendo creauerunt K. Duilium, T. Quinctium, M. Fabium. Quinqueuirum, lib. III: Ad militiam, inquit, quo paratior esset plebes, quinqueuiros Pomptino agro diuidẽdo creauerunt. Septemuiros lege sua creauit M. Antonius cõsul. unde illa sunt Ciceronis in eum: Sed hæc agrorum assignatio paullo ante L. Cæsaris sententia dissoluta est. huic enim assensi septẽuirũ acta sustulimus. Decẽuiros tum creatos prodidit Liuius, cum Samnitem, Apulumque, & Ligustinum, Gallicumq. agros s. c. di-

uiſos ſcripſit, cuius rei ante mentionem fecimus. atque eoſdē poſt etiam lege ſua reſtituit Rullus. xxuiros Cæſar intulit in primo conſulatu, cum legem agrariam tulit. quod inter omnes uideo conuenire. Hi uero curatores modo per conſulem, modo per prætorem urbanum ſunt creati. per conſulem, ut eſt apud Liuium, anno poſt v.c. DLIII. L. Cornelius cōſul, inquit, creauit triumuiros Narnienſibus colonis ſupplendis. per prætorem urbanum, cum de Samnite Apuloq́. agro eſt actum. Decreuerunt, inquit idem, patres, ut M. Iunius prætor urbanus, ſi ei uideretur, decemuiros agro Samniti, Apuloque. quod eius publicum populi Ro. eſſet, metiendo, diuidendoq́. crearet. & de Gallico: Decemuiros agro dando creauit A. Atilius prætor urbanus. Quæ ratio Rullum etiam ſine dubio mouit, ut decemuiros lege ſua creari iuberet ab eo, prætore, qui primus factus eſſet; ſi is non poſſet, ab eo, qui poſtremus. Creabantur autem comitiis tributis omnibus tribubus aduocatis. Quare Rullo uitio uertit Cicero, quòd decemuiros ſuos per XVII tribus ſorte eductas crearet. Toties, inquit, legibus agrariis curatores conſtituti ſunt triumuiri, quinqueuiri, decemuiri. quæro a populari tribuno pl. ecquando niſi per XXXV tribus creati ſint? Atque his quidem comitiis magiſtratum tantum, id eſt poteſtatem, ac iuriſdictionem accipiebant, imperium uero, id eſt belli gerendi facultatem, curiatis. Quod enim imperio ornari ſoliti fuerint, docet Liuius, cum ad deducendos in agrum Thurinum colonos triumuiros, quibus in triennium imperium eſſet, creatos prodit. Curiatis autem comitiis eo fuiſſe affectos, cum uetus mandandi imperii conſuetudo, tum Rullus ipſe ſua lege oſtendit, qui Xuiros ſuos agrarios, per XVII tribus creatos curiata lege de imperio lata decorauit. imperio autem opus fuit, quòd ſub uexillo colonos, tanquam exercitum deducerent. Quin etiam ex eadem Rulli lege eoſdem multis miniſtris fuiſſe ornatos apparet, quippe cum dicat Cicero, Rullum tuliſſe, ut Xuiri auſpicii coloniarum deducendarnm cauſsa pullarios haberent eodem iure, quo habuerunt treſuiri lege Sempronia. deinde ornat, inquit, eos apparitoribus, ſcribis, librariis, præconibus, architectis, mulis, tabernaculis, ſupellectili. ianitores ex equeſtri loco ducentos in annos ſingulos ſtipatores corporis conſtituit. quæ tamen ut noua in iis Cicero uidetur improbare.

Iam uero modus etiam iugerum agri ſingulis aſsiguandorū in lege

in lege eſt præfinitus. cuius rei teſtimonio uerba ſunt Liuii, qui de Satrico ait: Duo millia deducta, bina iugera, & ſemiſses agri aſsignati. item alio loco: Anxur trecenti in coloniam miſſi bina iugera agri acceperunt. & alibi: Coloniam Latinam in agrum Thurinum deduxerunt. tria millia peditum iere, CCC equites, numerus exiguus pro copia agri. dari potuere quadragena iugera in pedites, ſexagena in equites. Apuſtio auctore tertia pars agri dempta. quo poſtea, ſi uellent, nouos colonos aſcribere poſsent. uicena iugera pedites, quadragena equites acceperunt. non eſt opus pluribus. addo tantum Ciceronem, qui ait, Seruilium Rullum Campani agri iugera dena, campi Stellatis duodena ſingulis lege ſua aſſignaſse. Neque uero ſolū iugerum, ſed limitum quoque ratio agraria lege eſt præſcripta. Huius rei cum alia multa documento ſunt, tum illud in primis, quòd ager coloniarum, ut ſcriptum eſt apud Frontinum, diuiſus, & aſsignatus dictus ſit, idemq́. duas conditiones habuiſſe feratur, unam, qua plerunque limitibus contineretur, alteram, qua per proximos poſſeſsionum rigores. Limitum uero multa genera erant, decumani, Kardines, prorſi, tranſuerſi. decumanus erat ob oriente in occidentem, a meridie in ſeptentrionem Kardo, ab occidente ad orientem prorſi, a ſeptentrione ad meridiem tranſuerſi. & a ſitu regionum maritimi, & montani, qui ad mare, uel ad montes ſpectarent. præter hos erant limites actuarii, & linearii. actuarius erat, ut ait Higinus, qui primus actus erat ab eo quintus quiſque, quem ſi numerares cum primo, erat ſextus, quoniam quinque centurias ſex limites claurent. reliqui medii limites linearii appellabantur in Italia ſubruncini. Per rigores autem, ut ſcribit Frontinus, duobus fiebat modis: ſi in longitudinem eſset delimatus, per ſtrigas appellabatur; ſi in latitudinem, per ſcamna. ſtrigatum autem agrū definit Higinus, qui a ſeptentrione in longitudinem in meridianum decurrit; ſcamnatum, qui eodem modo ab occidente in orientem creſcit. erant etiam alia genera multa, de quibus in libris de limitibus diſputatur. uerum his nos hoc loco contenti erimus, ut illud demum doceamus, aliarum coloniarum agrum alia ratione eſse diuiſum, atque aſsignatum, prout in lege erat comprehenſum. Celebrantur autem in hoc genere leges quædam, Sempronia, Mamilia, Cornelia, Iulia. quarum Semproniā Ti. Gracchus tulit, Mamiliā C. Mamilius is, qui propterea Limitanus

mitanus uocatus est, tribunus pl. bello Iugurthino, ut proditū est a Sallustio. Cornelia, & Iulia a Sulla, & Cæsare dictatoribus latæ sunt. quibus legem etiam Augusti imp. adiicere possumus. Vnde scriptum est apud Higinum hoc modo: Actuarii limites extra terminos D.& K.latitudinem habent pedum XII. per hos iter populo, sicut per uiam publicam debetur. ita enim cautum est lege Sempronia, Cornelia, & Iulia. quidam ex his latiores sunt XII pedibus, ut ii, qui sunt per uiam militarem acti. habēt enim latitudinem uiæ publicæ. lineares limites mensuræ tātum disterminandæ causſa sunt cōstituti, & si finitimi interueniunt, latitudinem secundum legem Mamiliam accipiunt. Fuit autem lex Mamilia, quæ in finibus agrorum quinque, aut sex pedum latitudinem præscriberet, quos, ut XII tabulis ante cautum fuerat, usucapi uetaret. cuius rei meminit Aggenus his uerbis: Definelex Mamilia quinque, aut sex pedum latitudinem præscribit. quoniam hanc latitudinem, uel iter ad culturas accedens occupat, uel circumactus aratri, quod usu capi non potest. iter enim, non qua ad culturas peruenitur, capitur usu, sed id, quod in usu biennio fuit. Eadem lege singulos arbitros regendis finibus datos ostendit Cicero, cum ita loquitur in primo de legibus: Ex hac autem non rerum, sed uerborum discordia controuersia nata est de finibus, in qua, quoniam usucapionem XII tabulæ inter quinque pedes esse noluerunt, depasci ueterem possessionem Academiæ ab hoc acuto homine non sinemus, nec Mamilia lege singuli, sed ex his tres arbitri fines regemus. Factum est autem sæpe, ut noua lege, & nouis limitibus colonia deduceretur, sæpe ut antiqua lege, & antiquis limitibus. antiquas autem leges uoco Semproniam, Corneliam, Iuliam, Augustanam, antiquos limites Gracchanos, Sullanos, Iulianos, Augusteos. Itaque Frontinus in libro de coloniis Aeserniam lege Iulia deductam ait, agrum limitibus Augusteis assignatum, Nuceriam lege Augustana, limitibus Iulianis, Velitras lege Sempronia, Suessullam lege Sullana, Arretium, & Verulas limitibus Gracchanis. Termini autem Augustei, ut est in libro uetere de limitibus, in locis montanis termini erant rotundi ea ratione, quòd Augustus eos recensiuit, & ubi fuerunt lapides, alios constituit, & omnem terram suis temporibus iussit remensurati, ac ueteranis assignari. Cum ergo tanta in limitibus constituendis opera poneretur, causſa apparet, cur Rullus, ut obiicit

cit Cicero, Xuiros suos agrarios finitoribus, atque architectis ornauerit, cur Liuius in triumuiros agrarios Placentinum agrū metantes impetum a Boiis factum esse prodiderit, & alio loco Xuiros Samniti agro metiendo, ac diuidendo creatos scripserit. Vt autem magis hæc tota de limitibus quæstio illustretur, placet hoc loco uerba quarundam etiam legum, quas ante Augustum latas esse facile, nisi ueteri testimonio reuinctus, crediderim, recitare, ex quibus omnino, quæ limitum obseruatio esset, intelligatur. sunt autem lex Peducea, Alliena, & Flauia. quarum memoria extat in libro de limitibus agrorum, hoc modo: Kaput legis Peducæ: Quæ colonia hac lege deducta, quod ue municipium, præfectura, forum, conciliabulum cōstitutum erit, qui ager inter fines eorum erit, qui termini in eo agro stati erunt, quo in loco terminus non extabit, in eo loco is, cuius is ager erit, terminum restituendum curato. utque recte factum esse uelit, idque magistratus, qui in ea colonia, municipio, præfectura, foro, conciliabulo iure dicundo præerit, facito, ut fiat. Kaput legis Allienæ: Qui limites decumani hac lege deducti erunt, quæcunque fossæ in eo agro erunt, qui ager hac lege datus, assignatus erit, nequis eos limites decumanos ne obsepito, ne ue eos arato, ne ue eas fossas obturato, ne ue quis sepito, quo minus aqua ire, fluere possit. si quis aduersus ea quid fecerit, IIII colonis, municipibus ue eius, in quorum agro id factum erit, dare damnas esto. Kaput legis Flauiæ: Qui hac lege coloniam deduxerit, municipium, præfecturam, forum, conciliabulum constituerit, in eo agro, qui ager intra fines ita eius coloniæ, municipii, fori, conciliabuli, præfecturæ erit, limites decumani ut fiant, curato. quique fines ita statuerit, si fines eorum sunt, dum ne extra agrum colonicum, territorium fines ducat, quique termini hac lege statuti erunt, ne quis quem eorum eiicito; ne ue commoueto, sciens dolo malo. si quis aduersus ea fecerit, is in terminos singulos, quos eiecerit, loco ue mouerit, sciens dolo malo XXV in publicum eorum, quorum intra fines is ager erit, dare damnas esto. deque ea re curatoris, qui hac lege erit, iurisdictio, recuperatorumque datio, addictio esto. cum curator hac lege non erit, tunc quicunque magistratus in ea colonia, municipio, præfectura, foro, conciliabulo iure dicendo præerit, eius magistratus de ea re iurisdictio, iudicisque datio,

НАУКОВА БІБЛІОТЕКА ОНУ ІМЕНІ І. МЕЧНИКОВА

datio, addictio esto. inque eam rem is, qui hac lege iudicium dixerit, testibus publice duntaxat in res singulas x denunciandi potestatem facito, ita ut rep. fideq. sua uidebitur. Et si is, unde ea pecunia petita erit, condemnatus erit, eam pecuniam ab eo, de ue bonis eius primo quoque die exigito. eiusq. pecuniæ quod receptum erit, partem dimidiam ei, cuius unius opera maxime is condemnatus erit, partem dimidiam in publicum redigito. quo ex loco terminus aberit, si quis in eum locum terminum restituere uolet, sine sua fraude liceto facere, ne ue quid cui is ob eam rem hac lege damnas esto. Ac de legis quidem agrariæ capitibus hæc hactenus. nunc reliqua, quæ ad coloniarum deductionem pertinerent, persequamur.

Lege accepta, aut s. c. facto, curatores, qui ex lege, aut s. c. coloniæ deducendæ, agrisq. dandis erant creati, colonos, qui uel sponte nomina dederant, uel sorte exierant, in agros lege definitos, atque in coloniam sub uexillo, quasi exercitum aliquem deducebant. dux autem deductionis, credo, aliquis e curatoribus agrariis erat. Non sunt hæc dubia, cum certissimo multorum ueterum teneantur testimonio. Docet hoc non obscure Appianus libro II, cum de coloniis loquens ait, multitudinem quondam in fanis, & lucis sub uno uexillo, & uno duce collocatam. ostendit Plutarchus, cum C. Graccho III uiro coloniæ ad Carthaginem deducendam profecto portentum factum ait, quòd uexillum laceratum sit. quin etiam ex eodem fonte illa Ciceronis in Antonium fluxerunt: Casilinum coloniam deduxisti, ut uexillum tolleres, & in Rullum: Nisi forte mauultis, relictis his rebus, atque hac luce reipublicæ in Sipontina siccitate, aut in Salpinorum pestilentiæ finibus Rullo duce collocari. qua in oratione post etiam uexilli meminit, cum a Capua colonos aduersus Romam reductum iri prædicit, his uerbis: Tum illud uexillum Campanæ coloniæ uehementer huic imperio timendum Capua a Xuiris infetetur. tunc contra hanc Romam, communem patriam omnium nostrum illa altera Roma quæretur. Signa autem cohortium in antiquis nummis, quibus coloniæ alicuius deductio significatur, impressa ad huc etiam cernere possumus.

Vbi uero colonos in agris, quò deducendi erant, collocarant, tum aratro urbem, & agrum circumscribebant. de urbe testis est Varro, Dionysius, Plutarchus, alii; de agro, unus, quod

quod sciam, Cicero. Varronis hæc in libro de lingua Latina quarto uerba sunt: Oppida, quæ prius erant circumducta aratro, ab orbe, & urbo urbes. & ideo coloniæ nostræ in litteris antiquis scribuntur urbes, quòd item conditæ, ut Roma. & ideo coloniæ, ut urbes conduntur, quòd intra pomœrium ponuntur. Romulum porro tauro, & uacca iunctis urbi condendæ locum circumarasse, ac designasse tradit Dionysius. quin etiam terminos Carthaginis coloniæ, quos C. Gracchus triumuir descripserat, a lupis esse dissipatos refert Plutarchus. Nam de agro sic agit in Antonium Cicero: Casilinum coloniam deduxisti, ut uexillum tolleres, & aratrum circumduceres. cuius quidem uomere portam Capuæ pæne perstrinxisti, ut florentis coloniæ territorium minueretur. Significat enim Antonium Casilini agrum ita dilatasse, ut eum usque ad Capuæ portam perduxerit, atque ea ratione Campanum ipsum territorinm immi nuerit. Vt autem signis militaribus, sic etiam aratro coloniæ deductionem in nummis ueteribus demonstrari, ita notum est, ut testimonium res non desideret.

Vrbe agroque, quo modo dixi, circumscripto, tum uero eos agri diuisionem, ac suæ cuique partis assignationem opinor esse aggressos. unde agros coloniarum diuisos, & assignatos dici notauit Frontinus. Quod munus difficillimum, ac molestiæ sæpe plenissimum uidetur fuisse propter odium colonorum, in quod illi facile poterant assignationis eius caussa incurrere. Qua de re, quoniam difficile est plus intelligere, quàm quantum uetera monumenta significent, nullum uerbum prorsus fecissem, nisi me grauissima ad id T. Liuii auctoritas adduxisset, qui de triumuiris Ardeæ coloniæ deducendæ ita scripsit: Triumuiri ad coloniam Ardeam deducendam creati Agrippa Menenius, T. Cœlius Siculus, M. Aebutius Elua, qui per minime populare ministerium agro assignando sociis, quem populus Romanus suum iudicasset, cum plebem offendissent, ne primoribus quidem patrũ satis accepti, quòd nihil gratiæ cuius quam deperant, uexationes ad populum, iam die dicta ab tribunis, coloni ascripti, remanendo in colonia uitauere.

Erit iam huius loci finis, si hæc, quæ dixi, omnia auspicato facta fuisse ostendero. Quod ut omnibus uideatur, id satis magnum argumentum debet esse, quod scriptum est apud Ciceronem in Antonium: Negaui, inquit, in eam coloniam, quæ esset

set auspicata deducta, dum esset incolumis, coloniam nouam iure deduci. Ne quid interea de pullariis repetam, qui cum agrariis curatoribus, ut supra docui, sint dati, certe nisi auspiciorum caussa non sunt dati. Huc autem eodem lustratio etiam coloniæ referenda est, cuius auctorem Ciceronem habemus in libris, quos de diuinatione reliquit, cum scripsit, in lustranda colonia ab eo, qui eam deduceret, bonis nominibus, qui eam deducerent, fuisse electos. Quocirca scriptum quoque apud Plutarchum legimus, C. Gracchum in Carthagine deducenda, extis aris impositis tempestate direptis, ac trans fines coloniæ latis ualde esse commotum. Qui mos si quis, unde acceptus sit, roget, respondebo, me arbitrari a Romulo, a quo multa eiusmodi alia, ne dicam omnia, ad posteros permanarunt. ab eo enim Romam coloniam & auspicato, & lustratione adhibita es se deductam diligentissimus rerum Romanarum scriptor litteris prodidit Dionysius.

De iure coloniarum. Cap. III.

Ex hac disputatione iam omnes intelligere posse arbitror, id quod paucis hactenus patuit, quid coloniæ essent, qua de caussa, a quibus, per quos, & quo modo deducerentur. nũc, si quis, quàm multa earum genera extiterint, & in qua inter se illæ uarietate fuerint constitutæ, exquirat, is si paullo diligentius sequentem disputationem attenderit, non multa, ut opinor, quæ in tanta desideret antiquitate, habebit. Est enim mihi deinceps de iure coloniarum quærendum. (si quidem non eadem coloniarum, ac municipiorum, ceterorumq. Italiæ oppidorum iura fuisse comperio.) cuius ignoratione multos adhuc in maximos, & turpissimos errores uideo esse prolapsos. Primum igitur constituendum est, ius coloniarum duplex fuisse, unum earum, quæ ciuium Romanorum, alterum illarum, quæ Latinæ coloniæ dicerentur. Nota diuisio est, quippe quæ sit Liuii clarissimis testata, & consignata monumentis, ueluti cum de Aquileia loquitur: Illud agitabãt, inquit, ut colonia Aquileia deduceretur. nec satis constabat, utrum Latinam, an ciuium Romanorum deduci placeret. postremo Latinam potius deducendã patres censuerunt. & alio loco: Salernum, Buxentumq. coloniæ

coloniæ ciuium R. deductæ sunt. & post: Q. Aelius tribunus plebis tulit ad plebem, plebesque sciuit, ut Latinæ coloniæ duæ una in Bruttios, altera in Thurinum agrum deducerentur. & alibi: Bononia Latina deducta, Parma, & Mutina ciuium Romanorum. Hoc cognito, iam illud sequitur, ut quæratur, quæ potissimum eas inter se dissimilitudo secreuerit. Sunt, qui nostra memoria scripserint, Latinas esse, in quas homines ex Latio essent adscripti; alii, quæ in Latium essent deductæ. quarum opinionum utraque ita uacillat, & claudicat, ut nulla possit esse infirmior. quid est enim, cur ulla sententia delectemur, quæ aperte Liuiana auctoritate redarguatur? an coloniæ Latinæ sunt, quò Latini adscripti sunt? immo uero quò ciues Romani. siquidem Liuius senatum Romanum ad XII colonias Latinas, quæ bello Punico II defectionem spectabant, ita loquentem inducit: Meminerit, se Romanos, inde oriundos, inde in coloniam stirpis augendæ caussa missos. an quæ in Latium sunt deductæ? immo uero, quæ quocunque: quod Bononiæ, & Aquileiæ commemorato exemplo, quæ in Galliam, & Carnos sunt deductæ, facile comprobatur. Vnde autem huius ignoratio iuris manauit? unde, nisi ab ignoratione Latinitatis? Etenim, si, quid inter ciuem Romanum, & Latinum interesset, cognouissent, facile etiam, quid coloniæ ciuium Romanorum a Latinis differrent, intellexissent. Supra autem diximus, ius Latii esse, ut & suffragiorum potestatem, magistratu permittente, haberent, &, si in Latina ciuitate, aut Latii iure donata, magistratum gessissent, ciues Romani ut fierent. unde notum, ac iam tritum est illud Asconii, Strabonem transpadanis ius dedisse, quod haberent ceteræ Latinæ coloniæ, id est, ut petendi magistratus gratia ciuitatem Romanam adipiscerentur. Ergo Latinæ coloniæ erant, quæ ius Latii iuri Quiritium, & Latinæ coloniæ ciuium Romanorum coloniis opponuntur, ob eam caussam fit, ut probe concludi possit, si Latinæ coloniæ sint quæ ius habent Latii, Romanas esse quæ donatæ sunt iure Quiritium. Qui autem ius habet Quiritium, is non plenam ciuitatem Romanam, sed partem tantum ciuitatis adeptus est. iure enim Quiritium quid aliud continetur, nisi, ut alio libro docui, ius priuatæ libertatis, connubiorum, patrium, ius legitimi dominii, ut hereditatis, mancipii, & nexus, usucapionis, & reliquorum, itemque ius testamentorum, & tutelarum? Ergo Roma-

НАУКОВА БІБЛІОТЕКА ОНУ ім. І. МЕЧНИКОВА

næ coloniæ fuerunt, quæ ius priuatum ciuium Romanorum habuerunt, quod his rebus est comprehensum. Hæc autem iura omnia coloniis Romanis concessa, Latinis interdicta, in ueteribus monumentis perscriptum animaduertere possumus. Nã & Boetius in expositione Topicorum dixit, deductione in Latinas colonias ciues Romanos mediam capitis diminutionem consecutos esse, & Romanam ciuitatem amisisse, hoc est, ut idem interpretatur, neque connubii, neque testamenti, neque mancipii, aut nexus, aut patriæ potestatis ius, quod erat proprium ciuium Romanorum, habuisse. & Vlpianus in Institutionibus scriptum reliquit, Libertinos Latinos neque connubii, neque patriæ potestatis, neque tutelæ recipiendæ ius habuisse. Neque uero aliud sensisse Liuium puto, cum Antium coloniam missam, atque Antiatibus, si ipsi ascribi uellent, ciuitatem datam ait, cum Veliternos colonos ueteres ciues Romanos appellauit, quàm eis coloniis ius esse Quiritium impertitum. Nam quid Tullianum testimonium proferam? qui aliquot colonias hoc iure fuisse præditas non obscure in oratione pro Cæcina ostendit, cum dixit, L. Sullam dictatorem, cum de ciuitate ualaterranis adimenda ferret, ita tulisse, ut non sustulerit eorum nexa, & hereditates, sed eo iure reliquisse, quo essent Ariminenses, quos neminem ignorare, XII coloniarum fuisse, & a ciuibus Romanis hereditates capere potuisse. Erant ergo, ut eundem locum diutius urgeam, coloniæ ciuium Romanorum ciuitatis Romanæ iure donatæ illæ quidem, uerum optimo. neque enim iura publica ciuitatis habebant, sed priuata tantum. Quare qui eò ascripti coloni erant, nomine quidem erant ciues Romani, re uero coloni. testem postulatis? non longe abiero. præsto est Liuius, qui libro XXXIIII scribit, Puteolos, Salernum, & Buxentum ciuium Ro. colonias ascripti coloni, qui nomina dederant, cum ob id se pro ciuibus ferrent, senatum iudicasse, non esse eos ciues Romanos; & alio loco narrat, Ferentinates nouum ius tentasse, ut Latini, qui in coloniam Romanam nomina dedissent, ciues Romani essent, id est, ut ego quidem existimo, ius Quiritinm adipiscerentur. Neque enim probabile, atque ulla ex parte consentaneum rationi uidetur, Latinos in coloniam Romanam deductos plenum ius ciuitatis asequi uoluisse, cum satis constet, ciues Romanos eò profectos id amisisse. Quoniam autem illud nouum, & ante inusi-

tatum ius uocat Liuius, facile, quid ante in more, ac instituto positum fuerit, intelligere possumus.

Quòd si coloniæ ciuium Ro. partem tantum habuerunt ciuitatis, non integram ciuitatem; profecto dubitandum non est, quin Latinæ omnis expertes fuerint ciuitatis. Id quod cum ipsa suadet ratio, tum exempla uetera non obscure demonstrant. An enim, si Latini coloni ciues essent Romani, Cicero pro Balbo dixisset, T. Matrinium Spoletinum, ex colonia Latina ciuitate esse donatum? & in Bruto, Q. Fuluium Nobiliorem, cum triumuir coloniam deduceret, Q. Ennium ciuitate donasse? & in or. pro Cæcina, ciues Ro. si in colonias Latinas proficiscerentur, Romanam ciuitatem amisisse? & pro domo, qui ciues R. in colonias Latinas proficiscebantur, fieri non potuisse Latinos, qui non erant auctores facti, nomenque dederant? quid opus est pluribus? lex Appuleia, quam idem ille in Balbi defensione commemorat, satis ostendit, nullas omnino colonias optimo iure ciuitatis R. fuisse affectas. cur enim Saturninus ille Appuleius in tribunatu tulisset, ut C. Marius in singulas colonias ternos ciues R. facere posset, si coloniis ciuitas ante patuisset? Si ergo coloniæ omnes aut ius Quiritium tantum habuerunt, aut ius Latii, profecto nec census, nec tributorum, nec stipendiorum, nec suffragiorum, nec magistratuum ius idē, quod ciues Romani, adeptæ sunt. De censu testimonium res nō postulat. siquidem in quaque colonia colonici censores fuerūt, a quibus, ut infra ostendam, ex coloniæ instituto census perage batur. Tributum tamen eos pependisse & milites ad bellum ex formula misisse, non est dubium. Hoc enim XII coloniarum exemplo confirmatur, quæ bello Punico secundo negauerūt esse, unde milites, & pecuniam darent; & XVIII aliarum, ex quibus, ut inquit Liuius, cum quæreretur, ecquid milites paratos haberent, responderunt, & milites paratos ex formula esse, &, si pluribus opus esset, plures daturas, & quidquid aliud imperaret, uelletq. populus R. enixe facturas. ad id sibi neq; opes deesse, animum etiam superesse. Adde quòd XII coloniis, quæ imperium abnuerant, eodem bello aliquot post annis ex s. c. imperatum est, quãtum quæq. earum coloniarum militum plurimum dedisset populo R. ex quo hostes in Italia essent, duplicatum eius summæ numerum peditum daret, & equites centenos uicenos. si qua eum numerum equitum explere nō posset, pro equite

uno tres pedites liceret dare. pedites, equitesq. quàm locuplétissimi legerentur, mitterenturq. ubi extra Italiam supplemento opus esset. si quæ ex iis recusarent, retineri eius coloniæ magistratus, legatosq. mandatum. neque, si postularent, senatum dari, priusquam imperata fecissent. stipendium præterea iis coloniis III millia æris, asses singulos imperatum, ut quotannis exigeretur. Habuisse tamen aliquot colonias militiæ uacationem, Liuii testimonio est cognitum, cuius hæc sunt uerba: Dis rite placatis delectum cõsules habebant acrius, intentiusque, quàm prioribus annis quisquam meminerat habitum. nam & belli terror duplicatus noui hostis in Italiam aduentu, & minus iuuentutis erat, unde scriberent milites. Itaque colonos etiam maritimos, qui sacrosanctam uacationem dicebantur habere, dare miltes cogebant. quibus recusantibus edixere in diem certam, ut quoquisque iure uacationem haberet, ad senatum deferret. ea die hi populi ad senatum uenerunt, Ostiensis, Alsiensis, Antias, Anxuras, Minturnensis, Sinuessanus, & a supero mari Senensis. cum uacationes suas quisque recitaret, nullius, cum in Italia hostis esset, præter Antiatem, Ostiensemq. uacatio obseruata est. earumq. coloniarum iuniores iureiurando adacti, supra triginta dies non pernoctaturos se extra mœnia coloniæ suæ, donec hostis in Italia esset. Prætereo, quòd bello Antiochino, cum eædem maritimæ coloniæ, eodem teste Liuio, cogerentur in classem, tribunos pl. appellarunt, a quibus ad senatum reiectis, senatus decreuit, uacationem rei naualis non esse. Quin etiam colonias immunitates aliis alias maiores habuisse, indicat Cicero in Verrem, cum ait: Quæ colonia est in Italia tam bono iure, quæ per hos annos tam commoda uacatione usa sit omnium rerum, quàm Mamertina ciuitas per triennium? De iure autem suffragiorum ferendorum, aut magistratuum Romæ petendorum, quoniam in hoc uetera prope muta sunt monumenta, facile adducor, ut credam, nullum colonis ullis ante legem Iuliam patuisse, nisi, quo modo Latini id, ut supra diximus, per magistratum domi gestum adepti sunt.

De

De republica coloniarum. Cap. IIII.

VTRVM igitur hactenus ad iura coloniarũ aperienda est satis? aliis fortasse, mihi nequaquam. neque enim de earum republica, & ciuitatis ratione aliquid dictum est, in quo maxime coloniarum ius est uersatum. Explicemus igitur, quo ad possumus, hanc etiam quæstionem, aut certe uias quasdam eius tractandæ optimis ingeniis demonstremus. Omnis coloniarum respublica in legibus, & legum curatoribus, meo iudicio, fuit posita. leges uel a populo R. acceperunt, uel ipsæ sibi per senatũ, aut populum condiderunt; legum curatores aut magistratus, aut sacerdotes fuerunt, humanarum illi, hi diuinarum. Leges autem suas quæque colonia habuit præcipuas, a Romanis quidem legibus separatas, sed tamen a Romanis triumuiris datas. ut enim legati a senatu decreti prouincias ordinabant, iisq. leges, ac iura præscribebant, sic curatores coloniarum coloniis. Huius autem antiquitatis multi sunt testes, sed maxime Gellius, qui scripsit, colonias omnes iura, institutaque non sui arbitrii, sed populi R. habuisse; & Cicero, qui de Puteolis, quò deducere coloniam Rullus statuerat, dixit: Puteolos, qui nunc sunt in potestate sua, suo iure, libertateque utuntur, totos non uo populo, atque aduenticiis copiis occupabunt. & Liuius, qui scriptum reliquit, Veliternos, & Circeienses colonos repetisse captiuos suos a Romanis, ut in eos legibus suis animaduerterent. Nam quid Flaccum memorem, omnium disertissime ita loquentem? Territoria inter ciuitates, id est inter municipia, colonias, ac præfecturas alia fluminibus finiuntur, alia summis montium iugis, ac diuergiis aquarum, alia etiam lapidibus positis præsignibus, alia inter binas colonias limitibus per petuis diriguntur. de quibus territoriis si quando quæstio mouetur, respiciuntur leges ciuibus datæ, id est coloniis, municipiis, ac præfecturis. Item: Ergo fit, ut plura territoria confusa unam faciem limitationis accipiant. aliquibus uero auctores diuisionis reliquerunt aliquid agri eis, quibus abstulerunt, quatenus haberent iurisdictionem, aliquos intra muros cohibuerunt. itaque leges datæ coloniis, municipiisque intuẽdæ erunt. Fuisse quoque præter hæc alias leges ab ipsis colonis latas, argumento

gumento illud est, quòd in coloniis consilium erat & senatus & populi. Senatores autem in coloniis, ut etiam in municipiis, decuriones uocabantur. quod docet Cicero, cum ita loquitur in Sextiana de Capua colonia deducta, cum ante esset præfectura: Qua de caussa & tum conuentus ille Capuæ, qui, propter salutem illius urbis consulatu conseruatam meo, me unum patronum adoptauit, huic apud me P. Sextio maximas gratias egit, & hoc tempore iidem homines, nomine commutato, coloni, decurionesq. beneficium P. Sextii testimonio declarant. recita quæso, quid decreuerint Capuæ decuriones. Significat autem, qui conuentus Capuæ, cum præfectura erat, dicebatur, eundem decuriones post deductam a Cæsare consule colo niam, esse appellatum. Hinc Suetonius in Augusto, Corpus, inquit, decuriones municipiorum, & coloniarum a Nola Bonillas usque deportarunt. & in eodem libro: Quæ de magistratibus urbicis decuriones colonici in suã quisque coloniam ferrent. & in multis ueteribus lapidum monumentis adhuc inuenimus. DEC. COL. quod ualet, Decurio coloniæ. Ceterum Pomponius decuriones dictos existimauit, quòd initio cum coloniæ deducerentur, decima pars eorum, qui deducerentur, consilii publici gratia conscribi solita sit. Numerus uero decurionum nescio an in omnibus coloniis idem fuerit. centum quidem eos certe fuisse in colonia Capua, Cicero in secunda agraria prodidit. Denique ut in senatore Romano, sic In decurione colonico legendo censum esse obseruatum, qui fuerit centum millium, satis aperte ex libro primo epistolarum Plinii perspicitur, cum ait: Esse autem tibi centum millium censum, satis indicat, quòd apud nos decurio es. igitur ut te non decurione solum, uerum etiam equite R. perfruamur, offero tibi ad implendas equestres facultates CCC millia nummum. Magistratus coloniarum præcipuos fuisse inuenio duumuiros, censores, ædiles, & quæstores. Duumuiratus magistratus erat prope cõsulatui, aut præturæ compar. unde scite illud in agrariis Cicero de Capua colonia dixit: Cum in ceteris coloniis duumuiri appellentur, Capuæ se prætores appellari uolebant. & Pomponius de albo scribendo: In albo lex præponi iubet, qui maximo honore in municipio functus est, ut qui duumuiratum gesit. Item alibi: Is, qui non sit decurio, duumuiratu, uel aliis honoribus fungi non potest. Atque hos quidem esse opinor, qui

qui etiam duumuiri iuredicundo appellabantur, quorum celebrem adhuc in ueteribus lapidibus extare memoriam animaduertere licet, hac scriptura breui: II VIR. I. D. Inueni tamẽ etiam IIII uirum coloniæ Auximatis, & IIII uirum coloniæ Signinæ in exemplis his ueterum inscriptionum ad me delatis.

IIIVIR. IN COL. AVXIM. BIS.

Item.

L. VOLVMNIO L. F. POMP. IVLIANO SEVERO IIIIVIRO COL. SIG. PATRONO COLONIAE SVAE SENATV, POPVLVSQVE SIGNINVS.

Censores censum in coloniis egerunt, perinde atque Romani censores Romæ. id quod testimonio cognoscitur Liuii ita scribentis in libris de Bello Annibalis: Decretum est, ut census XII coloniis, quæ imperium abnuerant, ageretur ex formula ab Romanis censoribus data. dari autem placuit eandem, quã populo Ro deferriq́ue Romam ab iuratis censoribus coloniarũ priusquam magistratu abierat. Itaque Nero, & Salinator Romani censores earum coloniarum, quod nunquam ante factum erat, deferentibus coloniarum censoribus censum receperunt, ut quantum numero militum, quantum pecunia ualerent, in publicis tabulis monumenta extarent. quibus ex uerbis appareret etiam, quid in censu coloniarum agendo a censoribus colonicis obseruatum sit. Inuenio etiam in antiquis marmoribus mentionem AEDIL. COLON. PVTEOLANORVM. Illud præterea non prætereundum, quod ad omnes coloniarum magistratus pertinet, etiam in colonia magistratus prætexta usos esse, quod scriptum est in oratione L. Valerii tribuni pl. apud Liuium libro XXXIIII. Sacerdotes porro, ut augures, & Pontifices in coloniis cooptatos, indicat Cicero in secunda agraria, ubi de Capua loquitur. Hinc, inquit, isti decemuiri cum numerum colonorum ex lege Rulli deduxerint, centum decuriones, decem augures, sex Pontifices constituerint, quos illorum animos, quos impetus, quam ferociam fore putatis? An uero certus numerus sacerdotum fuerit, an pro coloniæ magnitudine uariauerit, ut etiam magistratuum, parum habeo explicati, quid aut tradam, aut sentiam. Præter hos magistratus fuerunt etiam patroni coloniarum. Hos Romulus in remp. induxit. ut enim ciues patricios plebeiorum tutores constituit, sic colonis, ac sociis populi Ro. quos uellent, ex ciuibus R. sibi patro-

patronos deligendi, copiam fecit, quorum ope in ciuitate uterentur, ſiquid eſſet, quod ſua intereſſet, ac Romæ curandum eſſet. Horum patronorum tum Dionyſium in Romulo uideo meminiſſe, tum Ciceronem in oratione pro Sylla, cum ait: Primum omnis Pompeianorum, colonorumq. diſſenſio delata ad patronos eſt, cum iam inueteraſſet, ac multos annos eſſet exagitata, deinde ita a patronis res coguita eſt, ut nulla in re a ceterorum ſententiis Sylla diſſenſerit. & in Philippicis, cum inquit, Antonium uexaſſe Puteolanos, quòd C. Caſsium, quòd Brutos patronos adoptaſſent. & Suetonium in Auguſto, cum ait, Bononienſes antiquitus in Antoniorum clientela fuiſſe. In lapidibus autem ueteribus adeo crebra patronorum coloniæ mentio eſt, ut nihil poſsit eſſe celebrius.

De coloniis ante bellum Italicum deductis. Cap. v.

QVAE de coloniis, & iure, & rep. earum ex ueterum annalium memoria repetere, aut ipſe coniectura, iudicio ue complecti potui, ea fere ſunt, quæ ſupra ſcripſi. reliquum eſt, ut earum nomina litteris mandem, ac quo quæque anno, & qua lege, quo iure, quoque loco deducta ſit, explicem. ne quid a me, quod ad antiquum Italiæ ſtatum pertineat, prætermiſſum eſſe uideatur. Initium autem ducam a Romulo, ac ſingulas deinceps uſque ad bellum Italicum perſequar. Romulus rex, coloniarum deducendarum auctor, ſex, quod in monumentis rerũ ab eo geſtarum notatum uidemus, colonias condidit, CAENINAM, ANTEMNAS, CRVSTVMERIVM, MEDVLLIAM, CAMERIAM, & FIDENAS. quarum reliquæ in Sabinis, Medullia, & Cameria in Latio fuerunt. Cæninam, & Antemnas Aborigines, pulſis inde Siculis, tenuerant. in ſingulas treceni homines miſsi, cum ipſæ ciuitates tertiam agri partem obtuliſſent. Cruſtumerium, Cameria, & Fidenæ Albanorum coloniæ fuerunt. ex quibus Cruſtumerium poſt, cum regnante Tarquinio Priſco ad Latinos defeciſſet, armis in poteſtatem redactum, colonos iterum Romanos accepit. Cameria uero, cum regnante Romulo colonos ſuos partim interfeciſſet, alios eieciſſet, dimidiam agri partem amiſit. Hæc fere Dionyſius, qui idē multas alias colonias a Romulo deductas, cum ſe

ſe multæ ciuitates initio a Medullia facto eius poteſtati permiſiſsent, ſcribit. Liuius tamen Fidenarum tantum meminit, quas Plutarchus idibus Aprilis deductas, duobus millibus, & quingentis eo miſsis, litteris conſignauit. anno inde CCCXXVI colonorum numerus additus, teſte Liuio, agerq. iis bello interemptorum eſt aſsignatus, qui poſt biennium a Fidenatibus ſunt occiſi. Deinde OSTIA in ore Tiberis ab Anco Marcio condita, eademq. colonia eſt deducta, ut Liuius in primis, ac Dionyſius memoriæ prodiderunt. SIGNIAM & CIRCEIOS in Volſcis deduxit rex Superbus, illam caſu, hanc conſilio. Cum enim bello Volſcis illato, ac Sueſsa Pometia capta, in Sabinos profectus præſidium in Volſcs reliquiſset, idq. per hiemem in agro Signino caſtra in oppidi modum communiſset, Signiæ oppido originem dedit. Circeios autem conſulto colonos miſit, quòd id oppidum & agro Pomptino, omnium, qui in Latio ſunt, maximo, & mari, quod attingebat, eſset oportuniſsimum Atque ita quidem Dionyſius. Nam Liuius, Signiã, Circeiosq. colonos miſsos, præſidia urbi futura terra, mariq. tantum ſcripſit. quin etiam idem Ap. Claudio, P. Seruilio cos. an. CCLIX, Signiam ſuppleto numero colonorum iterum deductam prodidit; Circeios L. Lucretio, Ser. Sulpicio cos. anno CCCLX Diodorus.

Anno autem eo, de quo dixi, CCLIIX ECETRAS in Volſcis item deductas ſignificauit Dionyſius, cum ſcripſit, Aruncos poſtulaſse a ſenatu, ut agro, quem Romani ademerant Volſcis Ecetranis, atque in eum colonos deduxerant, qui præſidio gentis eſsent, decederent, alioquin ſe armis eos moturos. Anno CCLIX, A. Virginio, T. Veturio cos. Volſcis deuictis Velitternus ager ademptus. VELITRAS coloni ab urbe miſsi, colonia deducta. ſic Liuius: neque uero aliter, niſi quòd aliquanto diligentius, Dionyſius: Q. Valerium dictatorem triumphaſſe, ac dimiſso exercitu in agrum Volſcis ademptum colonos miſiſse, lectis pauperibus, qui agrum hoſtilem cuſtodirent, & ſeditioſam urbis plebem leuarent. biennio poſt cum peſtilentiæ uis uix decimam partem ciuium reliquiſset, Veliternos uaſtitatem coloniæ queſtos colonos a Romanis poſtulaſse. itaque triumuiros creatos, qui nouos colonos deducerent. pleriſque peſtilentiæ metu ire recuſantibus, ſorte ductos, qui irent, eoſdemque ire compulſos eſse. atque hoc idem in Coriolano

НАУКОВА БІБЛІОТЕКА ОНУ ІМЕНІ І. І. МЕЧНИКОВА

quoque apud Plutarchum est scriptum. Hanc autem coloniam ciuium Romanorum deductam, significat Liuius libro XIII, cum ait, In Veliternos ueteres ciues R. quòd cum Latinis rebellassent, acerbe sæuitum. Anno CCLXI, T. Geganio, P. Minucio consulibus NORBAM in montes deductam, ut arx esset in Pomptino, Liuius, ut seditio sedaretur, Dionysius prodidit. Anno CCLXXXVI, Ti. Aemilio, Q. Fabio consulibus, Fabius rettulit, T. Quinctii ductu, & auspicio agri capti priore anno aliquantum a Volscis esse. ANTIVM propinquam, oportunam, maritimam urbem coloniam deduci posse. ita sine quelis possessorum plebem in agros ituram, ciuitatem in concordia fore. ea sententia accepta. triumuiros agro dando creant T. Quinctium, A. Virginium, P. Furium. iussi nomina dare, qui agrum accipere uellent. Fecit statim, ut fit, fastidium copia, adeoq. pauci nomina dedere, ut ad explendum numerum coloni Volsci adderentur. post autem anno CCCCXV, L. Furio, C. Mænio cos. subactis, qui defecerant, Antiatibus, Antium noua colonia missa cum eo, ut Antiatibus permitteretur, si & ipsi ascribi coloni uellent. & ciuitas, teste Liuio, data. M. uero Fabio, Postumo Aebutio consulibus, anno CCCCXIII, s. c. factum est, ut quoniam ciuitas Ardeatium intestino tumultu redacta ad paucos esset, coloni eò præsidii causa aduersus Volscos scriberentur. Hoc palam relatum in tabulas, ut plebē, tribunosq. fallerent, iudicii rescindendi consilium initum. consenserant autem, ut multo maiore parte colonorum Rutulorum, quàm Romanorum scripta, nec ager ullus diuideretur nisi is, qui interceptus infami iudicio erat, nec ulli prorsus Romano ibi, quàm omnibus Rutulis diuisus esset, gleba ulla agri assignaretur. sic ager ad Ardeates rediit. triumuiri ad coloniã ARDEAM deducendam creati Agrippa Menenius, T. Clœlius Siculus, M. Aebutius Elua, qui coloni ascripti in colonia remanserunt. Deinde anno CCCXVXVII, L. Sergio Fidenate, M. Papirio, C. Seruilio tribunis militum consulari potestate, oportune captis ex Aequis LAVICIS, senatus, priusquam ab tribunis plebis agrariæ seditiones, mentione illata de agro Lauicano diuidendo, fierent, censuit frequens, coloniam Lauicos deducendam. coloni ab urbe mille, & quingenti missi bina iugera acceperunt. Anno etiam CCCLX, L. Lucretio, Ser. Sulpicio consulibus Liuium uideo VITELLIAE coloniæ meminisse, nec

nec tamen, quando deducta fuerit, aperire: sic enim tantum inquit: Vitelliam coloniam Romanam in suo agro Aequi expugnant. nec tamen de ea dubitandum est, siquidem ita de eadem scribit in Vitellio Suetonius: Vitellia ab Ianiculo usque ad mare, colonia eiusdem nominis, quam gentili copia Vitellii aduersus Aequicolos tutandam olim depoposciſſent. Anno uero CCCLXVIII cum haud procul seditione res esset, ecce tibi, ut inquit Liuius, eius leniendæ causſa, postulante nullo, largitor uoluntarius repente senatus factus, SATRICVM coloniam duo millia ciuium R. deduci iussit. bina iugera, & semisses agri assignati. Triennio uero interiecto, L. Valerio, A. Manlio, & collegis tribunis militum consulari potestate, SVTRIVM in Etruria colonos missos, mihi Velleii auctoritate est persuasum, quippe qui eam coloniam septem post Romam captam annos notat. Diodorus tamen anno post Romam captam Sutrinæ coloniæ meminit, ut Liuius post Punico bello. eo certe anno, & Liuii, & Velleii testimonio certum est, NEPET in Etruria esse deductam. siquidem Liuius ait, quo ad Veliternam militiam paratior plebes esset, triumuiros Nepet coloniæ deducendæ creatos. Anno CCCLXXVII, L. Aemilio, Ser. Sulpicio tribunis mil. consulari potestate, inuenio apud eundem SETIAM, ipsis querentibus penuriam hominum, nouos colonos esse ascriptos. itaque anno CCCCXIII, Priuernates Norbam, & Setiam finitimas colonias esse depopulatos. Velleius tamen Setiam post annum, quàm Sutrium, deductam scribit.

Anno inde CDXIX Ti. Veturio, Sp. Postumio consulibus, etsi belli pars, ut ait Liuius, cum Sidicinis restabat, tamen ut beneficio præuenirent desiderium plebis, de colonia deducenda CALES retulerunt. factoque s. c. ut duo millia quingenti homines eò scriberentur, tresuiros coloniæ deducendæ, agroque diuidendo creauerunt K. Duilium, T. Quinctium, M. Fabium. Cales Ausonum fuit. eius item hoc anno deductæ memi nit Velleius. post quinquennium uero L. Aemilio, C. Plautio cos. ANXVR trecenti in coloniam missi bina iugera agri acceperunt. Insequenti uero anno FREGELLAS (Sidicinorum is ager, deinde Volscorum fuerat) colonia deducta. Vtriusq; cum Paterculo auctor est Liuius. Anno inde CCCCXXXIX, C. Sulpicio, M. Pœtelio cos. cum Lucerni in Apulia ad internecionem essent cæsi, eò ira processit, ut, cum de coloniis mit-

HAYKOBA БИБЛИОТЕКА ОНУ ИМЕНИ ЛЕНИНКОВА

tendis LVCERIAM consuleretur senatus, multi delendam censerent. præter odium, quod execrabile in his captos esset, longinquitas quoque abhorrere a relegandis tam procul ab domo ciuibus inter tam infestas gentes cogebat. uicit tamen sententia, ut mitterentur coloni. duo millia, & quingenti missi. meminit huius non Liuius solum, cuius hæc uerba sunt, sed Polybius quoque, Diodorus, & Paterculus. Postero anno SVESSA, & PONTIAE coloniæ sunt deductæ. Suessa Auruncorum fuerat. Volsci Pontias insulam sitam in conspectu littoris sui incoluerunt. Ita quidem Liuius. num uero aliter Velleius? etiam. nam Suessam Auruncam triennio post deductam ait, quàm Luceria. Addit præterea eodem anno SATICVLAM in Samnio esse deductam, de cuius deductione apud Liuium scriptum nihil inuenio. cum tamen idem ille post libro XXVII Saticulanorum colonorum meminerit. ex Festinis porro commentariis apparet, Saticulam deductam esse a triumuiris M. Valerio Coruo, Iunio Scæua, P. Fuluio Longo ex s. c. K. Ianuariis, L. Papirio Cursore, C. Iunio iterum consulibus. Iisdem autem consulibus, ut ait Liuius, INTERAMNAM, & CASSINVM ut perducerentur coloniæ, s. c. factum est. sed triumuiros creauere, ac misere colonorum quattuor millia in sequentes consules M. Valerius, P. Decius. Interamnæ idem post etiam meminit L. Postumio, M. Atilio cos. cum ait: Samnites Interamnam coloniam, quæ uia Latina est, occupare conati sunt. Diuersus tamen est ab eo in hoc quoque Velleius, quòd Interamnam biennio post deductam ait, quàm Saticulã Anno CCCCL, L. Genucio, Ser. Cornelio cos. SORAM, atque ALBAM coloniæ deductæ. Albam in Aequos sex millia colonorum scripta, Sora agri Volsci fuerat, sed possederant Samnites. eò quattuor millia hominum missa. Hunc quidem in modum Liuius. Paterculus autem has tantum decennio post Interamnam deductas notat. Post quadriennium, M. Fuluio, T. Manlio cos. NEQVINVM in Vmbris in deditionem populi Romani uenit. colonia eò aduersus Vmbros missa, a flumine Narnia est appellata. Post autem anno DLIIII, P. Villio, L. Cornelio cos. Narniensium legatis querentibus ad numerum sibi colonos non esse, immistos quosdam non sui generis pro colonis se gerere, earum rerum caussa triumuiros creare L. Cornelius consul iussus. creati P. & Sex. Aelii Pæti, & C. Cornelius Lentulus,

Lentulus, teste Liuio. qui idem anno CCCCLV a consulibus L. Cornelio, Cn. Fuluio CARSEOLOS in agrum Aequicolarum colonos missos scribit, cum tamen sui, ut puto, oblitus, ita in anni CCCCLI rebus exponendis scripsisset; Nuntiatum a Marsis agrum ui teneri, in quem Carseoli colonia deducta erat. Anno idem CDLVII, Ap. Claudio II, L. Volumnio II consulibus, cum de præsidio regionis depopulatæ a Samnitibus agitaretur, placuit, ut duæ coloniæ circa Vescinum, & Falernum agrum deducerentur, una ad ostium Liris fluuii, quæ MINTVRNAE appellata, altera in saltu Vescino Falernum contingente agrum, ubi Synope dicitur Græca urbs fuisse, SINVESSA deinde ab colonis appellata. tribunis plebis negotium datum est, ut plebiscito iuberetur P. Sempronius prætor triumuiros in ea loca coloniis deducendis creare. Nec qui nomina darent, facile inueniebantur, quia in stationem se prope perpetuam infestæ regionis, non in agros mitti rebantur. Hæc Liuius, qui idem post bello Punico secundo narrando Sinuessam Romanam coloniam Samniti oppositam scribit. Velleius autem aliquanto secus, Fabio quintum, Decio Mure quartum utroq; colonos esse deductos. Quadriennio interiecto VENVSIAM in Apulia colonia missa est, teste Paterculo. Itaque Liuius anno DLIII, P. Galba, C. Cotta cos. triumuiros creatos scribit ad supplendũ Venusinis numerum colonorum, quòd bello Annibalis attenuatæ uires eius coloniæ essent, C. Terentium Varronem, T. Quintium Flaminium, P. Cornelium, Cn. F. Scipionem. Anno CCCCLXXI C. Fabricio, Q. Aemilio cos. SENA in agrum de Gallis Senonibus captum deducta. quantum ex uerbis Polybii & epitome XI Liuii suspicari licet. Fabio autem Dorsone, Claudio Canina cos. qui fuit annus ab v. c. CDLXXX, COSSA, & PESTVM coloni ascripti teste eadem epitoma cum Paterculo. Pæstum, quæ & Posidonia Lucanorum, Cossa Tuscorũ fuit, utraq; ad mare. post autẽ anno DLVII L. Furio, M. Claudio cos. Cossanis postulantibus, ut sibi colonorum numerus augeretur, mille ascribi iussi, dum ne quis in eo numero esset, qui post L. Cornelium, & Ti. Sempronium cos. hostis fuisset. Plutarchus Narniam, & Cossam a T. Quinctio Flaminino ante consulatum deductas scribit. Inde quinquennnio post P. Sempronio, Ap. Claudio cos. ARIMINVM in Gallia, & BENEVENTVM in Samnio deductas inuenio apud Velleium, & Eutropium, & Liuiũ & Polybium

HAVKOBA БІБЛІОТЕКА ОНУ ІМЕНІ І.І.МЕЧНИКОВА

Polybium: de quo illud memorablle narrat Festus, Beneuentum, cum colonia deduceretur, appellari cœptum esse melioris ominis caussa, cum eam urbem Græci incolentes ante Maleuentum appellarnet. unde notum illud est apud Plinium: Hirpinorum coloniam ¡Beneuentum auspicatius mutato nomine, quæ quondam appellata Maleuentum. In HADRIAM in Picenum coloni missi, ut scriptum legimus in epitoma XI, credo anno postquam Picentes deuicti sunt, M. Atilio, L. Iulio consulibus. Hadriam Vomano flumine humectatam tradit Silius, eandem in mediterraneis non longe a Matrino amne collocat Strabo. Ab hac nomen inuenisse mare Adriaticum putat P. Victor in Hadriano, cum id ab Adria potius Venetorum ductum constantior fama sit. Deinde FIRMVM, & CASTRVM NOVVM coloni ascripti initio Punici belli, ut ait Velleius, quod anno CDLXXXIX est initum Ap. Claudio, M. Fuluio cos. Castri certe memoria extat etiam in epitoma Liuianorum XI. Firmum Picentum, Castrum Tuscorum fuit, utrunque maritimum. Quocirca Liuius libro XXXVI inter colonos maritimos Ostiam, Fregenas, Castrum nouum, & Pyrgos numerauit. Postero anno AESERNIAM, in Samnitibus deductam apud Liuium libro XVI, & Velleium primo inuenio. eodemq. Velleio teste post annum XVII, AESVLVM, & ALSIVM, colonos esse deductos uideo. Alsium Etruscorum est ad mare. Aesulum nescio an idem sit, atque Asculum Picentum, de quo Plinius. Post biennium uero FREGENAS ad mare Tyrrhenũ deductas, & insequenti anno Torquato, & Sempronio cos. in Sallentinis BRVNDISIVM, narrat Velleius. neque aliter est in epitoma XIX. Cicero natalem diem Brundisinæ coloniæ Nonas Sextilis fuisse in epistolis ad Atticum scriptũ reliquit. Trienio uero interiecto SPOLETIVM in Vmbria est deducta, & post biennium VALENTIAM Velleio teste. Spoletium Latinam coloniam fuisse ostendit Cicero in defensione Balbi, cum ait, T. Matrinium Spoletinum ex colonia Latina a C. Mario ciuitate donatum. anno inde DXXXV, P. Cornelio, Ti. Sempronio cos. CREMONA in Insubribus, PLACENTIA in Boiis deducta. Cremonam tradit Tacitus libro XIX propugnaculum aduersus Gallos trans Padum agentes, si qua alia uis per alpes irrueret, constitutam. de Placentia ita scriptum inuenio in commentario Pediani: In annalibus eorum, qui bellum Punicum secundum

secundum scripserunt, tradi uideo Placentiam coloniam deductam pridie Kal. Ian. Ti. Sempronio. & P. Cornelio consulibus, primo anno eius belli. sex millia hominum noui coloni deducti sunt. in quibus equites deducendi fuit caussa, ut opponerentur Gallis, qui eam partem Italiæ tenebant. deduxerunt trium uiri P. Cornelius Asina, P. Papirius Maso, Cn. Pompeius, alias Cn. Cornelius Scipio. eamq. coloniam LIII deductam esse meminimus. deducta est autem Latina. Neque uero secus est in epitoma XX, Placentiam, & Cremonam in agro de Gallis capto deductas, itemq. apud Polybium libro III. utrasque autem uelut claustra ad cohibendos Gallicos tumultus oppositа alio loco refert Liuius. Inde uero anno DLXIII, L. Cornelio, C. Lælio cos. decreuit senatus, uti C. Lælius, si ei uideretur, sex millia familiarum conscriberet, quæ Placentiæ, & Cremonæ diuiderentur, & ut L. Aurunculeius prætor triumuiros crearet ad eos colonos deducendos. creati M. Atilius Serranus, L. Valerius P. F. Flaccus, L. Valerius C. F. Tappus. consul in supplementum Cremonæ, & Placentiæ colonos scripsit. Quoniam autem Placentiam LIII coloniam fuisse deductam prodit Asconius, placet hoc loco, quæ ex tam multis coloniis per bellum Punicum floruerint, quæque iacuerint, recitare. Liuium enim tantum quadraginta commemorare inuenio, triginta quidem libro XXVII, alias uero in aliis. Triginta, inquit, tum coloniæ populi R. erant. ex his duodecim, cum omnium legationes Romæ essent, negauerunr consulibus, esse unde milites, pecuniamq. darent. eæ fuere Ardea, Nepet, Sutrium, Circeii, Alba, Carseoli, Suessa, Sora, Setia, Cales, Narnia, Interamna. reliquæ XVIII se ad quidquid opus esset præsto futuras respondерunt, Signini, Norbani, Saticulani, Brundisini, Fregellani, Lucerini, Venusini, Hadriani, Firmani, Ariminenses, & ab altero mari Pontiani, Pæstani, Cosani, mediterranei Beneuentani, Aesernini, Spoletini, Placentini, Cremonenses. libro autem XXVII, colonos maritimos, qui sacrosanctam uacationem habere dicebantur, ad senatum ait uenisse, Ostiensem, Alsiensem, Antiatem, Anxuratem, Cinturnensem, Sinuessanum, & a supero mari Senensem, & libro XXXVI, colonis maritimis uacationem rei naualis negatam, quæ erant Ostia, Fregenæ, Castrum nouum, Pyrgi, Antium, Tarracina, Cinturnæ, Sinuessa. ex quo apparet prætermissas ab eo Casinum, Aesulum. &

Va-

Valentiam, haud scio an quia Annibalis partium essent. nam reliquas, Cæninam, Antemnas, Crustumerium, Medulliam, Fidenas, Cameriam, Ecetras, Velitras, Lauicos, Satricum, & Vitelliam aut afflictas crediderim, aut certe non admodum magnis tum fuisse opibus præditas. in his autem illud est obseruatione dignum, Pyrgos coloniam nominari, cuius deductio ignoretur. quas autem hoc loco XII colonias imperium ait abnuisse, eas alio loco Latinas colonias uocat. An. inde DLIIII, L. Cornelio, P. Villio cos. Castrorum portorium, inquit Liuius, quo in loco nunc oppidum est, censores fruendum locarunt, colonosq. eo trecentos (is numerus a senatu finitus erat) ascripserunt. Post biennium uero, C. Cornelio, C. Minucio cos. C. Acilius tribunus pl. tulit, ut quinque coloniæ in oram maritimam deducerentur, duæ ad ostium fluminis VVLTVRNI, LITERNI Q. una ad PVTEOLOS, una ad castrum SALERNI, his BVXENTVM adiectum. tricenæ familiæ in singulas colonias iubebantur mitti, iis deducendis triumuiri ii, qui per triennium magistratum haberent, creati M. Seruilius Geminus, C. Minucius Thermus, Ti. Sempronius Longus. Triennio uero interiecto, P. Scipione, Ti. Longo cos. coloniæ sunt deductæ, Puteolos, Vulturnum, Liternum, treceni homines in singulas, item Salernum, Buxentumq. omnes ciuium R. deduxere triumuiri Ti. Sempronius Longus, qui consul erat, M. Seruilius, C. Minucius Thermus. Ager diuisus est, qui Campanorum fuerat. Eodemq. anno Sipontum in agrum, qui Arpinorum fuerat, coloniam ciuium R. deduxere triumuiri D. Iunius Brutus, M. Bæbius Tamphilus, M. Heluius. iisdemq. cos. TEMPSAM, & CROTONEM ciuium R. coloniæ deductæ sunt. Tempsanus ager de Bruttiis captus erat. Bruttii Græcos expulerant. Crotonem Græci habebant. triumuiri C. Octauius, L. Aemilius Paullus, C. Plætorius Crotonem, Tempsam L. Cornelius Merula, C. Salonius * deduxerunt. anno uero DLXIII, Sp. Postumio, C. Marcio cos. triumuiri ad colonos scribendos Sipontum supero mari, Buxentum infero, desertas colonias, ab T. Mænio prætore urbano creati sunt L. Scribonius Libo, C. Tuccius, Cn. Bæbius Tamphilus. Ante uero triennium, in consulatu L. Cornelii, & C. Minucii M. Aelius Tubero tribunus plebis tulerat ad plebem, plebesq. sciuerat, ut Latinæ duæ coloniæ, una in Bruttios, altera in Thurinum

num agrum deducerentur. his deducendis triumuiri creati, quibus in triennium imperium esset, in Bruttios Q. Næuius, M. Minucius Rufus, M. Furius Crassipes: in Thurinum agrum A. Manlius, Q. Aelius, cuius lege deducebatur, L. Apustius. ea bina comitia prætor urbanus Cn. Domitius in Capitolio habuit. Itaque insequenti anno coloniam Latinam in agrum THVRINVM deduxerunt. tria millia peditum iere, CCC equites. numerus exiguus pro copia agri. dari potuere quadragena iugera in singulos pedites, sexagena in equites. Apustio auctore tertia pars agri dempta: quo postea, si uellent, nouos colonos ascribere possent. uicena iugera pedites, quadragena equites acceperunt. postero uero VIBONEM coloni ascripti ex s. c. pleiq. scito. mille septingeni pedites ierunt, trecenti equites. triumuiri deduxerunt Q. Næuius, M. Minucius, M. Furius Crassipes. quina dena iugera agri data in singulos pedites sunt, duplex equitibus. Bruttiorum proxime fuerat ager. Bruttii ceperant de Græcis. Strabo Hipponem a Locrensibus conditum, atque Bruttiis a Romanis ademptum Vibonem Valentiam nominatum prodit. An. DLXIII, C. Lælius cos. cum ex Gallia Romam rediisset, ut nouæ coloniæ duæ in agrum, qui Boiorum fuisset, deducerentur, & rettulit, & auctore eo patres censuerunt. Itaque postero anno ante diem III Kal. Ian. BONONIAM Latinam coloniam ex s. c. L. Valerius Flaccus, M. Atilius Serranus, L. Valerius Tappus IIIuiri deduxerunt. tria millia hominum sunt deducta. equitibus septuagena iugera, ceteris colonis quinquagena sunt data. ager captus de Gallis Boiis fuerat. Galli Tuscos expulerant. confirmat hoc extremum Plinius, qui Bononiam Felsinam uocitatam tradit, cum princeps Etruriæ esset. Anno DLXIX, P. Claudio, L. Porcio cos. coloniæ duæ POTENTIA, siue POLLENTIA in Picenum, PISAVRVM in Gallicum agrum deductæ sunt. sena iugera in singulos data: diuiserunt agrum, coloniasq. deduxerunt iidem triumuiri Q. Fabius Labeo, M. & Q. Fuluius Flaccus, & Nobilior. ut prodidit cum Paterculo Liuius. Anno uero DLXXII, C. Claudio, Q. Fabio cos. cum agitaretur, ut colonia Aquileia deduceretur, nec satis constaret, utrum Latinam, an ciuium Romanorum deduci placeret, postremo Latinam potius coloniam deducendam patres censuerunt. triumuiri creati sunt P. Scipio Nasica, C. Flaminius, L. Manlius Acidinus. postero anno deducta est in agro

НАУКОВА БІБЛІОТЕКА ОНУ ІМЕНІ І. МЕЧНИКОВА

qui fuerat Gallorum transalpinorum. tria millia peditum, quin quagena iugera, centuriones centena, centena quadragena equites acceperunt. Sed ecce in manibus patria MVTINA, itéq. PARMA. Hæ eodem anno, quo Aquileia Latina decreta est, ciuium R. coloniæ sunt deductæ. bina millia hominum in agrum, qui proxime Boiorum, ante Tuscorum fuerat, octona iugera Parmæ, quina Mutinæ acceperunt, deduxerunt triumuiri M. Aemilius Lepidus, T. Aebutius Carus, L. Quinctius Crispinus. meminit post Mutinæ Cicero in Philippicis, ad laudem inquiens: Quid interest, utrum hanc urbem Antonius oppugnet. an huius urbis propugnaculum, coloniamq. populi R. præsidii caussa constitutam? Quo fit, ut in hoc erratum esse Polybii putem, qui Mutinam coloniam initio alterius Punici belli cõmemorat. eodem anno SATVRNIA in agrum Caletranum est deducta. deduxerunt triumuiri Q. Fabius Labeo, C. Afranius Stellio, Ti. Sempronius Gracchus. Iugera in singula dena data. Ptolemæus Saturniam coloniam inter mediterraneas Tuscorum refert. Anno DLXXII, P. Cornelio, M. Bæbio cos. GRAVISCAS colonia in agrum Etruscum de Tarquiniensibus quondam captum est missa. quina iugera agri acceperunt. triumuiri deduxerunt C. Calpurnius Piso, P. Claudius Pulcher, C. Terentius Istra. Hæc quidem Liuius. cum quo dissentit Paterculus, cui Grauiscas eodem anno, quo Aquileiam, deductas placet. Postero anno PISANIS agrum pollicentibus, quo Latina colonia deduceretur, gratiæ ab senatu actæ. triumuiri, teste Liuio, creati ad eam rem C. Fabius Buteo, M. & P. Popilli Lænates. meminit eius & Ptolemæus. Post triennium autem LVCAM colonia duo millia ciuium R. sunt deducta. triumuiri deduxerunt P. Aelius, L. Aegilius, Cn. Sicinius. quinquagena & singula iugera, & semisses agri in singulos data sunt. De Liguribus captus is ager erat. Etruscorum ante, quàm Ligurum fuerat. Ita quidem Liuius. Nam Velleius quadriennio post Aquileiam hanc deductam scribit. quo ex eodem Cn. Cornelio, M. Fuluio Nobiliore cos. anno DXCIIII, AVXIMVM in Picenum colonos esse missos cognoscitur. eodemq. temporum interuallo RHVDIAS in Messapieis deductas significare uidetur Cicero, cum scribit in Bruto, Q. Fuluium, Nobiliorem, cum triumuir coloniam deduceret, Q. Ennium (fuit ille Rhudinus) ciuitate donasse. Fuluius autem consulatum anno urbis sexcentesimo

tesimo gesit. inde C. Cassio Longino, & C. Sextio Caluino cos. anno DCXXIX FABRATERIA in Latio, Velleio auctore, est deducta. Postero autem, quo Q. Metellus, & T. Flaminius consules fuerunt, multas colonias a C. Sempronio Graccho tribuno pl. deductas accepimus. si quidem ita in epitomis Liuianæ historiæ scriptum extat: C. Gracchus tribunus pl. continuato in alterum annum tribunatu, legibus agrariis latis effecit, ut complures coloniæ in Italia deducerentur, & una in solo dirutæ Carthaginis. quo idem triumuir creatus coloniam deduxit. Inuenio autem in Plutarchi, & Appiani historiis, Gracchum in secundo tribunatu de duabus tantum coloniis deducendis Capua, & Tarento tulisse. M. autem Liuium Drusum Gracchi collegam ex s. c. legem de duodecim coloniarum deductione, & tribus millibus in singulas ascribendis pertulisse. Capuam tamen non esse deductam satis aperte indicat Cicero, cum in agrariis ait, Gracchos Campanum agrum attingere non esse ausos. Ergo si uel Gracchi, uel Drusi lege multæ in Italia coloniæ deductæ sunt, profecto ex eo numero illæ fuerunt, quas post annum, quàm Fabrateria, deductas narrat Velleius, SCYLLACIVM, MINERVIVM, TARENTVM, NEPTVNIAM, & DERTHONAM, de qua tamen idem ambigi ait. Sunt qui coniecturam secuti in hunc numerum Nolam etiam, Ariciam, & Lauinium referant, quarum post Marsico bello, & ciuili Sullano mentio in epitomis usurpatur hoc modo: Nola colonia in potestatem Samnitium cum L. Postumio prætore uenit. item: Marius Antium, Ariciam, Liuinium colonias deuauit. non omnes autem XII esse deductas, cum alia indicant, tum uero id, quod est apud Appianum de M. Druso huius M. Drusi filio, legem eum de coloniis in Italia deducendis tulisse, quæ iampridem decretæ, non dum tamen deductæ fuerant. quam legem post s. c. sublatam diximus. Vltima autem ex iis, de quibus ante bellum Italicum deductis aliquid accepimus, fuit EPOREDIA, C. Mario VI, & L. Flacco cos. Velleio teste, deducta, ut esset præsidio aduersus Salassos, auctore Strabone, tumultuantes. neque post hanc ullam ferme aliam, nisi militarem, coloniam deductam esse, eidem placet, quas militares in tertium librum reiecimus. Atque de coloniis quidem hactenus expositum sit.

De municipiis. Cap. VI.

SEQVITVR altera quæstio de municipiis, nobilis illa quidem in primis, & cognitione dignisſima, uerum tam multis tenebris uel uetuſtatis, uel inſcitiæ occultata, ut nos uix uetera eius indagandæ ueſtigia in tanta ſiue rerum, ſiue temporum, ſiue monumentorum quaſi caligine uideamus. Sed ingredienti, quid ſuſciperem, fuit uidendum, nunc quome incerta plerũque & fallax aura coniecturæ prouexerit, uela danda ſunt. Municipia autem in eo præcipue a coloniis diuerſa fuiſſe reperio, quòd, ut traditum eſt apud Gellium, coloniæ ex ciuitate Romana quaſi propagarentur, municipia in ciuitatem extrinſecus uocarentur. Etenim, quod in primo libro de iure ciuiũ Romanorum docuimus, ciuitas aut ſingulis, aut uniuerſis alicuius oppidi incolis impertita eſt: uniuerſis autem ita, ſi aut Romam commigrarent, aut in patria ſua, id eſt in municipio remanerent. quorum primi, & ſecundi ciues Romani, tertii proprio municipum nomine ſunt ſignati. atque ille quidem a Romulo traditus, ut dixi, mos poſt ſæpiſsime eſt uſurpatus. Hanc uero conſuetudinem populus Romanus poſt urbem a Gallis captam in remp. induxit. ſiquidem primi municipes fuiſſe feruntur Cærites, quos ob cuſtodita bello Gallico Romana ſacra ciuitatis Romanæ honore affectos accepimus. Municipes autem ex eo nominarunt, quòd ius adepti eſſent cum populo Romano munera capiendi. Quocirca præclare Vlpianus municipes proprie dictos prodidit, qui in ciuitatem Romanam accepti, munerum participes fierent. egregie etiam Paullus; qui municipes appellatos, quòd munera ciuilia caperent, dixit. Munera uero illi nihil aliud, quàm ciuilium officiorum iura uocarunt. Itaque municipes poſſumus dicere homines iuris ciuium Romanorum participes, & municipium oppidum iure ciuium Romanorum donatum. quod, credo, alio nomine oppidum ciuium Romanorum uocauit Plinius, cum in Hiſpania citeriore eſſe dixit colonias XII, oppida ciuium R. XIII, Latinorum ueterum XVII. & poſt: in ora coloniam Barcinonem, oppida ciuium R. Betulonem, & Illuronem. Municipii porro conſtituendi multo expeditior, atque procliuior ratio fuit, quàm coloniæ deducendæ. quippe cum ad largiendam ciuitatem

tem ſatis ſenatuſconſulto fuerit', & plebiſcito, id eſt, ut ex auctoritate ſenatus de ea ferretur ad populum. unde illa ſunt apud Liuium de Priuernatibus: exauctoritate patrum latum ad populum, ut Priuernatibus ciuitas daretur. & de Campanis equitibus, latum ad populum, ut ciues Romani eſſent. Ciuitatis tamen communicandæ arbitrium penes populum ita fuiſſe, ut etiam ſine patrum auctoritate, cui liberet, ciuitatem dare poſſent, neſcio an apertius ab aliquo tradi poſsit, quàm a Liuio traditum eſt alio loco, cum ait, de Formianis, Fundanisq. municipibus C. Valerium Tappum tribunum plebis promulgaſſe, ut iis ſuffragii latio eſſet. ei rogationi quattuor tribunos plebis, quia non ex auctoritate ſenatus ferretur, cum intercederent, edoctos, populi eſſe, non ſenatus ius, ſuffragiumque, quibus uellet, impertiri, deſtitiſſe incœpto. Quæret forſitan aliquis, an uero, rogatione de ciuitate perlata, confecta res erat? non equidem arbitror. Etenim, ſi ciuitas cum ſuffragioda ta eſſet, præterea ut a cenſoribus in certam ex XXXV tribubus conferrentur, requirebatur. Quæ quia ipſa per ſe ſatis aperta res eſt, uno mihi tantum confirmanda uidetur exemplo. Eo anno, inquit Liuius, cenſus actus, nouiq. ciues cenſi, tribus propter eos additæ Mæcia, & Scaptia. cenſores addiderunt Q. Publilius Philo, Sp. Poſtumius. Hi uero Lanuuini, Aricini, Nomentani, & Pedani fuerunt, quos ciues bello Latino populus R. aſciuerat. An uero hoc perpetuum ius cenſorium fuerit, ut addubitem, uerba illa Liuii faciunt, cum ait, rogationem eſſe perlatam, ut fundani in Aemilia tribu ferrent. atque in hac tribu tum primum ex Valerio plebiſcito a cenſoribus T. Quintio, M. Claudio cenſos eſſe. Hac enim lege tribus expreſſa eſt, in qua noui ciues ſuffragium ferrent, non arbitrio cenſorum permiſſa. ex quo intelligi poteſt, ius, ac beneficium ciuitatis, totum a populo Romano eſſe profectum. Atque hi quidem proprie municipes dicuntur fuiſſe, qui ciuitatis Romanæ compotes erant facti.

De iure municipiorum. Cap. VII.

VT AVTEM Coloniarum duo genera fuiſſe cõperimus, itẽ municipiorum. quã diuiſionem nõ aliunde, quàm a iuris diſſimilitudine uideo emanaſſe. quando quidẽ non eodẽ omnia municipia iure

iure donata sunt. Etenim quanquam omnibus municipibus ciuitas est tributa, tamen quia ciuitatis, ut diximus, munera, siue iura diuersa fuerunt, nec omnes municipes eodem modo omnia obtinuerunt, uarietas iuris dissimilitudinem quandam pepererit ciuitatis necesse est. Quæ autem hæc iuris diuersitas fuit? nempe, quòd alii ius tantum legionis, alii præter legionem reliqua omnia iura sunt consecuti. Quam differentiam antiquos rerum Romanarum scriptores his uerbis uideo expressisse, ut illis sine suffragio, his cum suffragio ciuitatem communicatam dicant. suffragium enim pro optimo iure ciuitatis acceperunt. nempe, quia nec suffragium est sine tribu, & qui suffragii ius habet, fere magistratus etiam habet. Primum autem municipum genus his mihi uerbis prope depinxisse uidetur Gellius, cum dixit, municipes esse ciues R. ex municipiis suo iure, & legibus suis utentes, muneris tantum cum populo R. honorarii participes, aquo munere capessendo appellatos uideri, nullis aliis necessitatibus, neque ulla populi R. lege astrictos, cum nunquam populus eorum fundus factus esset. primos autem municipes sine suffragii iure Cærites esse factos; concessumq. illis, ut ciuitatis Romanæ honorem quidem caperent, sed negotiis tamen, atque oneribus uacarent pro sacris bello Gallico receptis, custoditisq. hinc tabulas Cærites appellatas uersa uice, in quas censores referri iubebant, quos notæ caussa suffragiis priuarent. Quibus ex uerbis perspicuum est, hoc genus municipiorum neque ius Quiritium habuisse, neque alias populi R. leges obseruasse, quòd in his sit, nulla populi R. eos fuisse lege astrictos, cum populus eorum nunquam fundus factus esset. siquidem fundi populi erant, qui ius Quiritium asciuerant. caruisse autem eosdem suffragio, & negotiis, atque oneribus ciuilibus uacasse, ex eo cognoscitur, quod item scriptum est, muneris eos honorarii tantum cum populo R. fuisse participes, id est, tantum honoris caussa in Romanam ciuitatem uenisse. unde illud est Liuianum; Campanis equitibus, quia cum Latinis rebellare noluissent, honoris caussa ciuitatem sine suffragio datam. honorem autem hoc loco non magistratum uocant. neque enim qui suffragii non sunt compotes honorum esse participes possunt, sed quendam dignitatis gradum, quòd & ciues Romani dicerentur, & in legione tanquam ciues Romani, non in auxiliis ut socii, militarent.

Quod

Quod extremum quanquam est a Gellio prætermissum, habet tamen aliorum ueterum satis graue testimonium. hinc enim extiterunt illa iam trita Festi: Municipes, qui ex aliis ciuitatibus Romam uenissent, quibus non licebat magistratum capere, sed tantum honoris partem. at Seruius filius aiebat initio fuisse, qui ea conditione ciues Romani fuissent, ut rempublicam semper separatim a populo R. haberent, Cumanos uidelicet, Acerranos, Atellanos, qui æque ciues R. 'erant, & in legione mererent, sed dignitates non capiebant. Municipium id genus hominum dicitur, qui cum Romam uenissent, nec ciues R. essent, participes tamen fuerunt omnium rerum ad munus fungendum una cum ciuibus Romanis, præterquam de suffragio ferendo, aut magistratu capiendo, sicuti fuerunt quondam Fundani, Formiani, Cumani, Acerrani, Lanuuini, Tusculani, qui post aliquot annos ciues R. effecti sunt. Patefactus est igitur locus, ut non difficile sit, uidere unum, ut dixi, genus fuisse municipum, qui ciues R. essent ea conditione, ut nec suffragium ferrent, nec magistratus caperent, sed munus tantum honorarium obirent, id est, honoris caussa in legione stipendia facerent, ut ciues, non ut socii, in auxiliis. & quod de Cæritibus Strabo dixit, nomine, non re ciues Romani essent. qui iidem quòd suo iure uterentur, & magistratum Romæ neque alteri suffragio suo dare, neque ipsi alieno consequi possent, propterea dicuntur, rempublicam a Romana separatam habuisse. Alterum autem genus municipum fuit eorum, quibus cum suffragii latione ciuitas est data. quod intellexit item Festus, cum ad ea, quæ recitauimus, addidit, altero modo municipium, cum id genus hominum definitur, quorum ciuitas uniuersa in ciuitatem Romanam uenerunt, ut Aricini, Cærites, Anagnini. his enim uerbis eos notatos esse arbitror, qui in ciuitatem cum suffragii iure essent recepti, ut Tusculanos, Aricinos, Lanuuinos. ex quibus municipiis, antiquissimis etiam temporibus, honores Romæ amplissimos cepisse Coruncanios, Iuuentios, Catones, Murenas, Voconios, Scantinios accepimus. Vt autem quibus suffragium non dabatur, suæ leges permittebantur, sic qui suffragio ornabantur, legibus suis spoliabantur, Romanis uero obstringebantur. cuius rei nos inter alios uidetur admonere Liuius, cum ait: Hernicorum tribus populis Aletrinati, Verulano, Ferentinati,

quia

HAVKOBA БИБЛИОТЕКА
ОНУ ИМЕНИ Г. МЕЛНИКОВА

quia maluerunt, quàm ciuitates, ſuæ leges redditæ. & poſt: tentationem aiebant eſse Aequi, ut terrore incuſso belli, Romanos ſe fieri paterentur, quod quantopere optandum foret, Hernicos docuiſse, cum quibus licuerit, ſuas leges Romanæ ciuitatis præoptauerint, quibus legendi, quod mallent, copia non fuerit, pro pœna neceſsariam ciuitatem fore. Quanquam quid dico Liuium? non ne aperte idem oſtendit Cicero in defenſione Balbi, inquiens, cum ſociis, & Latinis lege Iulia ciuitas data eſt, magnam contentionem Heraclienſium, & Neapolitanorum fuiſse, cum magna pars in iis ciuitatibus iuris ſui libertatem ciuitati anteferret. Qua ex re iudicari poteſt, ſi illi populi leges ſuas Romanæ ciuitati ante tulerunt, eos accipienda ciuitate legum, ac iuris ſui detrimentum feciſe. Vnde illud etiam priſcis eſt litteris conſignatum, Latinos uſque ad legem Iuliam, id eſt ciuitatem acceptam, ius quoddam ſponſaliorum uſurpaſse; nempe, quia municipes facti, ciuitatis R. in quam aſcripti eſsent, iura ſequi eſsent coacti. Habebant ergo iura omnia municipes hi, quæ ciues Romani, iure domicilii excepto. domicilium autem curiæ, curias ſacra, & iura curiarum ſunt conſecuta. neque iniuria. nam ſi curiæ tantum fuerunt in urbe, profecto qui extra urbem habitarunt, curiarum experres fuerunt. ut in libro etiam de iure ciuium R. primo eſt dictū. Si autem curiis uacarunt, profecto ne ſacra quidem habuerunt curiarum, ſed municipalia. quæ tanta uidentur confecta, & culta eſse religione, ut ea, ne ſi Romæ quidem, quod pro arbitrio poterant, ſedem, ac domicilium collocaſsent, propterea deſerere poſsent. Itaque Feſtus probe, & docte municipalia ſacra definiuit, quæ ab initio habuerunt ante ciuitatem Romanam acceptam, quæ obſeruare eos uoluerunt pontifices, & eo more facere, quo adſuiſsent antiquitus. Neque uero ſacris tantum curialibus caruerunt, ſed iure quoque ſuffragii curiatis comitiis ferendi uacarunt, quàm diu in municipio, non Romæ domicilium habuerunt. Commodiſsima tamen horum fuit conditio, ac fortuna municipum. nimirum, quòd duas prope habuerint patrias, unam naturæ, alteram iuris. ex quo illa nota ſunt Ciceronis in Legibus: Ego omnibus, inquit, municipibus duas eſse cenſeo patrias, unam naturæ, alteram iuris. ut ille Cato cum eſset Tuſculi natus, in populi R. ciuitatem ſuſceptus eſt. ita cum ortu Tuſculanus eſset, ciuitate Romanus,

nus, habuit alteram loci patriam, alteram iuris. Item: Auus quidem noſter Cicero in municipio Aripinati reſtitit M. Gratidio ferenti legem tabellariam. quæ cum res eſſet ad ſe delata, Scaurus conſul, utinam, inquit, M. Cicero iſto animo, atque uirtute in ſumma rep. nobiſcum uerſari, quàm in municipali maluiſſes. Quod autem patriam unam iuris eos habuiſſe ait, nimirum ciuitatem Romanam intelligit, cuius eos iura, & priuata, & publica uſurpaſse perſpicuum eſt. primum enim legum de libertate beneficio ſunt uſi. quod oſtendit idem, cum de Gauio Compſano, municipe a Verre prætore cæſo, ita exclamauit: Cædebatur in foro Meſſanæ ciuis Romanus. o nomen dulce libertatis, o ius eximium noſtræ ciuitatis, o leges Porciæ, legesq. Semproniæ. deinde etiam connubiorum Romanorum iura ſunt aſſecuti. id quod ex eo perſpici poteſt, & quòd ſponſaliorum ratio apud Latinos, ut diximus, ciuitate accepta, ſit commutata, & quòd multi ciues Romani, iidemq. nobiliſsimi municipum filias in matrimonio habuerint. Quod ſi hæc duo, ut apparet, iura poſſederunt, quis dubitet, quin reliquas etiam iuris Quiritium partes ſint adepti, patriæ poteſtatis, hereditatum, mancipiorum, uſucapionum, teſtamentorum, & tutelarum? Nam de publico iure nullus prope relinquitur controuerſiæ locus. Neque enim quenquam dubitaturum eſſe opinor, quin, ſi tribum habuerint, cenſeri etiam in ea potuerint. Quod me, cum ratio impellit, ut credam, tum etiam Liuii auctoritas, qui ſcripſit, Formianos, & Fundanos in tribum Aemiliam coniectos in ea a cenſoribus Romanis Romæ eo anno eſſe cenſos. Quod ſi ſunt cenſi, ad id certe ſunt cenſi, ut cognita ex cenſu pecuniarum, & iuniorum multitudine, in utroque officii genere reip. ſatisfacerent. Nam ſuffragii ferendi, ac magiſtratus petendi Romæ adeo certum ius municipes habuerūt, ut iidem & in municipio, & in urbe magiſtratus interdum geſſerint. quod non obſcure declarat Suetonius, cum de Octauiis Veliternis municipibus differens ait, proauum Auguſti tribunum militum Punico bello fuiſſe, auum contentum municipalibus magiſteriis, patrem Romæ præturam geſsiſſe. quid autem dico Suetonium? Cicero T. Annium Milonem Lanuuii dictatorem fuiſſe ait, tum cum Romæ conſulatum petebat. & M. Cœlium, qui Romæ ædilis curulis, & prætor fuit, ſumma omnia abſentem Puteolis eſſe adeptum, & alio loco, ſe Marcum fi-

НАУКОВА БІБЛІОТЕКА ОНУ імені І. ФЕДЬКОВИЧА

lium in Arpinati municipio ædilem creari uoluisse ad constituendum municipium inquit, cum ambo Romæ consulatum administrarint. Cum autem municipia iura hæc non sui arbitrii haberent, sed Romani, intelligendum est, non iccirco tamen eadem omnium municipiorum iura fuisse. adeo ut uere illud scripserit idoneus auctor Aggenus, antiqua municipia suum priuilegium habuisse, ut alia æquiore, alia inquiore iure uterentur, alia solutiora essent, alia plus pensitarent. ex quo fonte illud Tullianum manauit in Verrem: Quod tam immune municipium est, quod per hos annos commoda uacatione sit usum?

De republica municipiorum. Cap. VIII.

DEINCEPS sequitur, ut de republica municipiorum agẽ dum esse uideatur. Etenim quemadmodum in coloniis, eodem modo in municipiis quandam reip. speciem, atque imaginem fuisse animaduertimus. de qua si quid omnino, quod consici diligentia possit, præteriero, uix ad ullum doctrinæ genus idoneus sim. Quæret aliquis. quæ municipalis reip. forma fuerit? difficile est de singulis dicere. uniuersum autem genus temperatum ex omnibus prope rebus publicis, & pæne Romanæ simile uidetur fuisse. Nam si ordines quæramus, decuriones, equites, & plebem inueniemus; si consilia publica, senatum, & populum; si magistratus, & sacerdotes, in dictatorem, II uiros, IIII uiros, censores, ædiles, & quæstores, & flamines municipiorum incidemus. quæ tamen utrum omnia in omnibus fuerint municipiis, ego haud pro certo unquam posuerim. agamus autem de his sigillatim. Quod ad amplissimum ordinem municipalem attinet, perfacile iudicium est, nisi si a Tulliana recedamus auctoritate. sic enim ille egit, cum Cœlium aduersus crimina inimicorum defendit: Quod obiectum est, municipibus esse adolescentem non probatum suis, nemini unquam præsenti Puteolani maiores honores habuerunt, quàm absenti M. Cœlio, quem & absentem in amplissimum ordinem cooptauerunt, & ea non petenti detulerunt, quæ multis petentibus denegarunt. Summus autem ordo decurionum fuit, quorum insignis apud eundem extat memoria in Cluentiana, cum inquit:

inquit: Ex lacrymis horum existimare potestis, omnes hæc decuriones municipii Larinatis decreuisse lacrimantes. & apud Cæsarem libro primo belli ciuilis, cum ait, decuriones e municipiis a Domitio euocatos. Ergo qui fuit senatus Romæ, idem in municipiis decurionum consilium. In quibus legendis uideo summam curam esse adhibitam. uideo autem apud idoneum omnis antiquæ memoriæ testem Ciceronem in epistola quadã ad Leptam: Quæsiui, inquit, e Balbo, quid esset in lege; rescripsit, eos, qui facerent præconium, uetari esse in decurionibus, qui fecissent, non uetari. quare bono animo sint tui familiares. neque enim erat ferendum, cum qui hodie haruspicinam facerent, in senatum Romæ legerentur, eos, qui aliquando præconium fecissent, in municipiis decuriones esse non licere. Ex decurionum autem ordine decemprimi legebantur, qui, ut scriptum est apud Hermogenianum, tributorum exactioni ita præerant, ut si qua detrimenta fiscus mortuorum causſa contraheret, ipsi suis sumptibus resarcirent. neque uero hos tacitus præteriit Cicero; siquidẽ in Rosciana dixit: Decretum fit decurionum, ut decemprimi statim proficiscantur ad Syllam. Cum autem equitum Romanorum Puteolis, & Teani Alpuli, & Luceriæ, & Arpini mentionem in Cœliana, in Cluentiana, & in epistolis ad eundem inueniam, facile eò me adducipatior, ut credam, equitum etiam Romanorum ordinem in municipiis fuisse celebertimum. cuius antiquitatis ne qua dubitatio in animis residere posset nostris, fecit idem, qui in Cluẽtiana equitem Romanum quendam in municipio suo nobilem commemorauit. Iam uero magistratuum summorum memoriam usurpat Spartianus, cum Imp. Hadrianum ait per Latina oppida dictatorem, & ædilem, & duumuirum fuisse. Nam Milonem in municipio Lanuuino dictaturam gessisse, quis iam ignorat? An uero obscuri esse quattuoruiri possunt, qui sint Ciceronis memoria, & litteris consecrati? Antonius consul, inquit, cum scribit ad T. Pomponium, euocauit litteris e municipiis denos, & quattuoruiri uenerunt ad uillam eius mane. cum esset nuntiatum uenisse Neapolitanos, & Cumanos, postridie redire iussit. & in defensione Cluentii: Oppianicus per Syllæ uim, atque uictoriam Larinum cum armatis aduolauit. quattuoruiros, quos municipes fecerant, sustulit, se a Sylla, & alios præterea treis factos esse dixit. quin etiam idem ad quattuoruiros,

tuoruiros, & decuriones Fregellanos scripsit, petens, ut quam possessionem Valgius Hippianus ab iis in agro Fregellano emereat, eam immunem, & liberam esse uellent. Neque uero quattuoruiros solum, sed duumuiros quoque in municipiis fuisse inuenio. hoc autem apud Cæsarem belli ciuilis primo, cum se duumuiris municipiorum omnium ait imperasse, ut naues conquirerent. & alio loco, aurum allatum ab duumuiris Corfinienſibus Domitio reddidisse. Censores item in municipiis creatos, argumento sunt tabulæ municipiorum censoriæ, quas Cicero in Cluentiana commemorauit, cum dixit, Oppianicum tabulas publicas Larini censorias corrupisse, decuriones uniuersi iudicauerunt. Larinum enim fuisse municipium indicat, cum addit; grauiter id decuriones Larinatium, cunctosq. municipes tulisse. Quod idem in ceteris omnibus municipiis fuisse seruatum, facile existimauerim, nisi forte insigni, ac præcipuo aliquo crimine eiusmodi iure fuissent spoliata. Neque uero, quando me in hunc locum deduxit oratio, illud tacitus prætеribo, in municipio ita censos esse municipes, ut si eis commodum esset, Romæ censeri etiam in tribubus possent, quas ab initio obtinuissent; quod ad speciem duntaxat, & iuris usurpationem interdum fecerunt, ut post bellum Italicum, ciuitate nuper accepta, in censura Gellii, & Lentuli, quo anno cuiuscunque modi multitudinem inquit Asconius ex municipiis cõ uenisse, aut propter comitia suffragiorum causa, aut ut censerentur apud censores. Iam ædiles in municipiis creatos docet Suetonius, qui de claris disputans dicendi magistris, in Nouarienſi municipio ediles tradit fuisse. Nam quæstorum meminit C. Gracchus in oratione, cuius memoria apud Gellium usurpatur, de legibus promulgatis; Flaminis Lanuuini Cicero in Miloniana. Atque his quidem magistratibus, ut in coloniis, item in municipiis uti prætextis permissum, inquit Valerius aduersus Catonem disserens de lege Oppia abroganda apud T. Liuium. Age uero decurionum consilium senatus speciem rei tulit, quorum etiam decreta ueteribus litteris, quod ex superioribus intelligi auctoritatibus potest, celebrantur, quid plebs, non ne populi? equidem arbitror. Huius enim summum fuisse ius uideo in legibus ferendis, & magistratibus municipalibus creandis. unde peruulgata iam illa sunt Ciceronis, in legibus, M. Ciceronem auum suum M. Gratidio in municipio legem

gem tabellariam ferenti acerrime restitisse. & in Cluentiana, Oppianicum quattuoruiros, quos municipes fecissent, sustulisse. & in epistolis, Transpadanos a Cæsare proconsule quattuoruiros creare iussos esse. Ergo cum corpus quoddam esset municipalis reip. etiam unde aleretur, & sumptus in rep. necessarii sustinerentur, publico uectigali opus fuit. Quocirca Cicero ad Cluuium de agro uectigali municipii Attellani, qui esset in Callia, scripsit, & ad Brutum, de Arpinatis. sic enim dixit: Arpinatum municipum meorum omnia commoda, omnesq. facultates, quibus & sacra conficere, & sarta tecta ædium sacrarum, locorumq. communium tueri possint, condistunt in iis uectigalibus, quæ habent in prouincia Gallia. ad eas uisendas, pecuniasque, quæ debentur a colonis, exigendas legatos equites Romanos misimus. Hic est autem ager, de quo, ut opinor, scripsit Liuius lib. XLI, terna iugera agri Gallici, & Ligustini sociis nominis Latini esse diuisa.

De municipiis ante bellum Italicum constitutis. Cap. IX.

DEINCEPS nomina municipiorum litteris persequamur, quæ ante bellum Italicum floruerunt, ac, quod fecimus in coloniis, id in municipiis quoque exponendis retineamus. neque enim in his præclaris studiis renouandis ulla reprehendi iure diligentia potest. Exordiamur autem a CAERITIBVS, quos primos municipes prodit Gellius. Hic cum sacra populi Romani pie, casteq. bello Gallico custodissent, merito anno CCCLXIIII in ciuitatẽ, sed sine suffragii latione ascisti sunt. cuius rei nomine populum Romanum accusat Strabo, quòd optime meritos socios nomine tantum ciuitatis, non iure ornauerit. Liuius autem nullo ciuitatis uerbo facto, hospitium cum iis tantum publice iunctum scribit. Anno in de CCCLXXIII, M. Furio Camillo sextum tribuno militum consulari, TVSCVLANIS datam ciuitatem, his uerbis idem tradidit: Tantum fere uerborum a Tusculanis in senatu factũ. pacem in præsentia, non ita multo post ciuitatem impetrauerunt. & post: Incensos Latinos ea rabies impetus Tusculum tulit ob iram, quòd deserto communi concilio Latinorum non in societatem modo Romanam, sed etiam in ciuitatem

tatem se dedissent. post anno CCCCXIIII, Tusculanis, inquit, seruata ciuitas, quam habebant. Habuisse autem eos ciuitatem cum suffragio indicat post libro nono, cum narrat, neminem ex tribu Pollia candidatum Papiriam ferre solitum, quòd Tusculani a tribu Pollia una condemnati essent. ex quo apparet, eos in tribu Papiria tulisse suffragium. Quod cum ita sit, satis liquere iam potest, iure Tusculum a Cicero ne municipium antiquissimum dictum. sic enim inquit in Planciana: Tusculani, quia refertum est municipium consularibus, nunquam de M. Catone, nunquam de Ti. Coruncanio municipe suo gloriantur. Item: Tu es ex municipio antiquissimo Tusculano, ex quo plurimæ familiæ sunt consulares, in quibus est etiam Iuuentia, quote reliquis municipiis omnibus non sunt. & in Fonteiana: Generis antiquitatem Fonteii ex Tusculo clarissimo municipio profectam in monumentis rerum gestarum notatam uidemus, tum autem continuas præturas. Anno CCCCXV, L. Furio, C. Mænio cos. Latinis deinde his, relatum de singulis est, & pro cuiusque meritis decretum. LANVVINIS ciuitas data, sacraq. sua reddita, cum eo, ut ædes, lucusq. Sospitæ Iunonis communis Lanuuinis municipibus cum populo R. esset. ARICINI, NOMENTANIQ. PEDANI eodem iure, quo Lanuuini, in ciuitatem recepti. Hæc Liuius. datam autem his esse cum suffragii latione ciuitatem, apparet ex uerbis, quæ post subiicit; eodem anno censum actum, nouosq. ciues censos, tribus propter eos additas Mæciam, & Scaptiam. censores addidisse Q. Publium, & Sp. Postumium. cum enim in tribus eos coniectos ait, suffragii iure affectos ostendit. Quod autem est apud Liuium de Aricinis, idem scriptum est etiam a Paterculo. unde Cicero Aricinum municipium antiquissimum in tertia in Antonium dixit: Quis contemnat, inquit, Aricinum municipium, uetustate antiquissimum, iure fœderatum, inde Voconiæ leges, inde Scantiniæ, multæ sellæ curules & patrum memoria, & nostra, hinc equites Ro. lautissimi plurimi. & Suetonius in Augusto: M. Atius Balbus paterna stirpe Aricinus multis in familia senatoriis imaginibus fuctus honore præturæ est. Quin etiam L. Licinium Murenã Cicero ex Lanuuio municipio antiquissimo in eius defensione ait fuisse, & T. Milonem in Milonina. Eodẽ autem etiam anno FVNDANIS FORMIANISQ. quòd per fines

nes eorum tuta pacataq. fuisset uia, ciuitatem sine suffragio datam, suffragium autem anno DLXV, M. Valerio, C. Liuio cos. impertitum, narrat Liuius. cuius hæc uerba sunt: De Fundanis, Formianisque municipibus C. Valerius Tappus tribunus plebis promulgauit, ut iis suffragii latio, (nam ante sine suffragio habuerant ciuitatem) esset. huic rogationi quattuor tribuni pl. quia non ex auctoritate senatus ferretur, cum intercederent, edocti, populi esse, non senatus ius, suffragium, quibus uellet, impertiri, destiterunt incœpto. rogatio perlata est, ut in Aemilia tribu ferrent. atque in hac tribu tum primum ex Valerii plebiscito a censoribus T. Quinctio Flaminio, & M. Claudio Marcello censi sunt. Eodemq. anno CCCCXV CAMPANIS EQVITIBVS honoris causa, quia cum Latinis rebellare noluissent, ciuitas sine suffragio data. CVMANOS, SVESSVLOSQVE eiusdem iuris, conditionisque, cuius CAPVAM, esse placuit. ut Liuius scriptum reliquit: nam in Vellei historia est, Campanis, & parti Samnitium ciuitatem sine suffragio post quadriennium datam Sp. Postumio, T. Veturio consulibus. Anno inde CCCCXXI, A. Cornelio, Cn. Domitio consulibus ACERRANOS Romanos factos lege L. Papirio prætore lata, qua ciuitas sine suffragio est cõmunicata, inuenio. Velleius tamen suffragium etiam cõcessum uidetur significare, cum eos a censoribus Sp. Postumio, & Philone Publilio in ciuitatem receptos ait. suffagium certe eos aliquando impetrasse tradit Festus. Post triennium uero PRIVERNATES in ciuitatem cum suffragii latione ascitos, mihi uideor ex Liuianis posse uerbis affirmare, quæ sunt libro nono. In hanc maxime sententiam, inquit, consul inclinauit animos, identidem ad principes sententiarum consulares, ut exaudiri possent a pluribus, docendo eos demum, qui nihil præterquam de libertate cogitent, dignos esse, qui Romani fiant. itaque & in senatu causam obtinuere, & ex auctoritate patrum latum ad populum est, ut Priuernatibus ciuitas daretur. Eos autem in tribum Vfentinam coniectos docet Festus, cum ait: Vfentinæ tribus initio causa fuit nomen fluminis Vfens, quod est in agro Priuernati inter mare, & Tarracinam. Lucretius: Priuerno Vfentina uenit fluuioq. Vfente. postea deinde a censoribus alii quoque diuersarum ciuitatum eidem tribui sunt ascripti. Q. autem Marcio, P. Cor-

Cornelio consulibus, anno CCCCXLVII, Hernicorum tribus populis Aletrinati, Verulano, Ferentinati, quia malueluerunt, quàm ciuitatẽ, suæ leges redditæ, connubiumq. inter ipsos, quod aliquandiu soli Hernicorum habuerunt, permissum. ANAGNINIS, quique arma Romanis intulerant, ciuitas sine suffragii latione data, concilia, connubiaq. adempta. & triennio post, L. Genucio, Ser. Cornelio consulibus, ARPINATIBVS, TREBVLANISQ. ciuitas impertita, sed sine suffragio. Itaque Arpinatibus post suffragium eodem plebiscito, quo Fundanis, & Formianis, est concessum, ipsiq. in tribum Corneliam sunt translati, in eaq. a censoribus. Quo factum est, ut C. Marius Arpini natus, & altus ante legem Iuliam sex Romæ gesserit cõsulatus. Anno uero CCCCLXIIII, M. Curio, et P. Cornelio consulibus, SABINIS ciuitatem sine suffragio datam narrat Paterculus. at uero CCCCLXXXV, in consulatu P. Sempronii, & Ap. Claudii ius quoque suffragii esse communicatum. an uero tum in Sergiam tribum cõiecti sint, haud hercle affirmauerim. in ea certe suffragium Sabinos tulisse Cicero ostendit in oratione in Vatinium; cum ait: Ob hasce res scias, te seueriſsimorum hominum Sabinorum fortiſsimorum uirorum, Marsorum, & Pelignorum tribulium tuorum iudicio notatum. nec post Romam conditam præter te tribulem quenquam tribum Sergiam perdidisse. Bello inde Punico secundo de trecentis equitibus, qui in Sicilia cum fide stipendiis emeritis Romam uenerant, latum ad populum, ut ciues Ro. essent, item ut municipes Cumani essent, pridie quàm populus Campanus a populo Ro. defeciſſet. Possumus etiam suspicari TEANVM Sidicinum, CALES, & FERENTINVM ante legem Iuliam ciuitate fuisse donata, ac municipia facta. siquidem C. Gracchus in ea oratione, quam de legibus habuit promulgatis inter municipia Italiæ hæc omnia rettulit. atque municipes ipsos a magistratibus Romanis uerberatos, tanquam ciues Ro. est conquestus. Atque hæc quidem de municipiis ante bellum Italicum comperi. Addo ad extremum, municipii uocabulum etiam ante legem Iuliam uarie esse acceptum. siquidem & coloniæ, & fœderatæ ciuitates municipia dicta sunt. Hinc enim illud manauit Liuii libro XX bello Punico: ipsi per Appiæ municipia, quæque propter eam uiam sunt, Setiam, Soram,

ram, Lauinium præmisit. & Ciceronis illud in epistolis de Neapoli: Erat ascriptus in id municipium ante ciuitatem sociis, & Latinis datam. & tamen tum Setia, & Sora coloniæ, Neapolis fœderata ciuitas erat. ex quo intelligi potest, uere scriptum esse a Gellio hoc modo: Municipes, & municipia uerba sunt dictu facilia, & usu obuia. & neutiquam reperias, qui hæc dicat, quin scire se plane putet, quid dicat. quotus enim fere nostrum est, qui cum ex colonia populi Romani sit, non & se municipem esse, & populares suos municipes esse dicat. quod est a ratione, & ueritate longe auersum.

De præfecturis. Cap. X.

SED, quoniam de coloniis, & municipiis dictum est, deinceps de præfecturis, quarum perdifficilis, ac perobscura quæstio est, disputandum uidetur. cui si minus, quàm ab antiquorum monumentis acceperat, lucis ac splendoris attulero, peto, ne quis id meæ potius, quàm superiorum sæculorum ignauiæ tribuat, quæ cum ceteris honestiſsimis artibus clariſsimum harum etiam artium lumen usque adeo extingui passa sunt, ut nobis non nisi errorem, noctemq. prodidisse uideantur. Persequemur autem iisdem uestigiis ueterem præfecturarum memoriam, quibus coloniarum, & municipiorum antea indagauimus, aut uias certe harum artium parum hactenus tritas aperientes honestis nostrorum hominum studiis non inutiles esse conabimur. Inter omnes Italicas ciuitates præfecturarum conditio fuit, ac fortuna duriſsima. sic enim a maioribus erat traditum, ut quæ ciuitates iniquæ, ingratæ ue erga populum R. fuissent, ac fidem datam semel, atque iterum fefelliſsent, ubi in potestatem, ditionemq. essent adductæ, in præfecturæ formulã referrentur. Formula uero præfecturæ non longe a prouinciæ formula, de qua supra dixi, uidetur abfuisse. ut enim quotannis in prouincias prætores Roma mitti soliti, sic in præfecturas præfecti, qui eas administrarent, ac ius dicerent, unde illæ quoq. insigne hoc præfecturæ nomen hauserũt. Inuenio tamen antiquiorẽ multo præfecturæ fuisse originem, quàm prouinciæ. siquidẽ prima præfectura fuit Collatia iã inde a L. Tarquinio Prisco rege constituta. Quã deditione facta in fidem uenisse Liuius, nõ eadẽ æquitate, qua Crustuminos, Nomẽtanosq.

НАУКОВА БІБЛІОТЕКА ОНУ ІМЕНІ І. МЕЧНИКОВА

noſtes, tractatam, ſed armis ſpoliatam, ac pecuniis multatam præſidium etiam cum præfecto accipere iuſſam, Dionyſius auctor eſt. Hoc autem ius totum non populi, ſed ſenatus fuiſſe comperio, nimirum, ut quemadmodum præmia, eodem modo pœnas ciuitatibus pro meritis illarum decerneret, quem morem non tam in præfecturis, quàm in prouinciis conſtituendis diligenter obſeruatum, plurimis ueterum exemplis, atque auctoritatibus admonemur. Quod ſi quis, quæ omnino fuerint præfecturæ, requirat, paucis ego rem expediam. auctorẽ nempe adhibebo & quidem ſcriptorem grauiſſimum Feſtum, qui præfecturas prodit uocatas, in quibus & ius dicebatur, & nundinæ agebantur, & erat quædam earum reſpublica, neque tamen magiſtratus ſuos habebant, & in quas legibus præfecti mittebantur quotannis, qui ius dicerent. Neque uero laudanda magni cuiuſdam hominis, & plurimum ſibi in his litteris tribuentis ſententia eſt, qui paullo ante in ſuo quodam aureo duarum pagellarum de prouinciis commentario præfecturarum conditiones tantum eſſe prodidit duas, unam, ut ibi ius diceretur, alteram, ut nundinæ agerentur. hoc enim eſt forum, non præfecturam deſcribere. cuius ratio tum demum plene, cumulateq. perfecta erit. cum non iuriſdictionem ſolum, aut nundinationem dederimus, ſed pro magiſtratibus præfectos ad ius dicendum conceſſerimus, & formam tamen aliquam reliquerimus reipublicæ. Quod quidem aliter eſſe non poſſe, poſt planius, ubi tractare de earum rep. cœpero, demonſtrabo.

De iure præfecturarum. Cap. XI.

EX HAC autem definitione ſatis apparet, præfecturas iure fuiſſe incommodiſſimo uſas. Primum enim quid eſt, quod minus probari poſſit, quàm præfecturas iure Quiritium eſſe donatas, quo multæ etiam coloniæ, multaq. municipia carue runt? deinde uero, qui poſſumus ius Latii, aut Italicum integrum eas retinuiſſe exiſtimare, cum præfectus eò miſſus ſit, qui ius pro arbitrio diceret, non præfecturæ legibus aſtrictus eſſet? niſi uero conſentaneum alicui uidetur, ciues Romanos annuis prætoris urbani edictis deuinctos fuiſſe, præfectos in præfecturis, qui locum prætoris obtinerunt, ius liberum non dixiſſe. Nã quid dicam, præfecturam ne Latii quidem, aut Italici iuris partem

tem obtinere potuiſſe, cum ſpeciem, ſimilitudinemq. prouinciæ geſſerit, cuius iura longe a ſociorum nominis Latini iure fuere diuerſa? Ius ergo, ut puto, priuatum omne ab edictis præfectorum Romanorum eſt profectum. quorum duo genera fuerunt, auctore Feſto, unum quattuoruirum, uel ſexuirum, qui Romani populi ſuffragio creabantur, alterum, quos prætor urbanus in quæque loca mittebat legibus. Publicum autem uniuerſum eſt a ſenatu petitum, nempe cenſus, tributorum, uectigalium, & militiæ. quibus grauiſſimis præfecturas oppreſſas eſſe muneribus, ueriſimillimum mihi uidetur. Nam ſuffragio rum, aut honorum ullam eas partem attigiſſe, quæ præmia ciuitatum benemeritarum haberentur amplisſima, ſuſpicari uix poſſumus. Neque uero nego, præfecturam ciuitate Romana potuiſſe donari. illud dico, ad ius præfecturæ ius ſuffragiorũ non pertinuiſſe. fieri tamen potuiſſe, ut aliqua præfectura in ciuitatem ſit accepta, confirmo. quod de Arpino in primis libet ſuſpicari. hoc enim & in præfecturis a Feſto numeratur, & municipium, id eſt ſuffragio, & ciuitate donatum eſſe perhibetur. recte autem hercle utrunque. Nam & Cicero, cum inquit in epiſtolis ſolum ædilitatis magiſtratum Arpini creatum, condi tionem præfecturæ deſignat. quis enim ius dicit? ædilis? non uidetur. an ut in municipiis quattuoruiri? at, eo teſte, non creantur. an præfecti Roma miſi? ergo forma eſt præfecturæ. & cùm ciuitate Romana affectum uidemus, municipale ius ipſum ſtatim agnoſcimus. Licuit enim idem oppidum, & præfecturam & municipium eſſe. præfecturam quidem, quatenus eò præfectus iuriſdictionis cauſsa mitteretur, nec in ea magiſtratus ad ius dicendum crearentur; municipium uero, quatenus iure ciuitatis, uel cum ſuffragio, uel ſine ſuffragio uteretur. quemadmodum etiam coloniam in ciuitatem aſcitam, & coloniam dictam inuenimus, quia forma reipublicæ colonicæ utebatur, & municipium, quia ſuffragii ius Romæ ferendi erat adepta. unde illa profecta ſunt in Antonium: Lautiſsimum oppidum, nunc municipium, honeſtiſsimorum quondam colonorum Sueſsam fortiſsimorum militum ſanguine repleuit.

De republica præfecturarum. Cap. XII.

IAM uero, quod ait Feſtus, præfecturarum quandam fuiſſe rempublicam, ne incommode quidem dictum uidetur. nam in præfecturis & cõſilia publica fuerunt, nec magiſtratuum aliquot ornamenta deſiderata ſunt. Neque uero hanc doctrinam quiſquam ad Capuæ normam, aut exemplum dirigere uniuerſam debet. in quo multos errare animaduerto. Etenim Capua, cum in præfecturæ formam eſt redacta, aſperius multo eſt, quàm ceteræ ſolerent præfecturæ, tractata. ſiquidem ita ſcriptum de ea inuenio in annalibus Liuianis: Habitari tantum, tanquam urbem, Capuam, frequentariq́. placuit. corpus nullum ciuitatis, nec ſenatus, nec plebis concilium, nec magiſtratus eſſe. ſine publico conſilio, ſine imperio multitudinem nullius rei inter ſe ſociam ad conſenſum inhabilem fore præfectũ ad iura reddenda ab Roma quotannis miſſuros. Atque hoc idem etiam ante Liuium tradiderat in agrariis Cicero, cum de Capua diſputaret. Statuerunt, inquit, homines ſapientes, agrũ Campanis ademiſſent, magiſtratus, ſenatum, publicum ex illa urbe conſilium ſuſtuliſſent, imaginem reip. nullam reliquiſſent, nihil fore, quod Capuam timeremus. itaque hoc perſcriptum in ueteribus monumentis reperietis, ut eſſet urbs, quæ res eas, quibus Campanus ager coleretur, ſuppeditare poſſet, ut eſſet locus comparandis, condendisq́. fructibus, ut aratores cultu agrorum defeſſi urbis domiciliis uterentur, idcirco illa ædificia non eſſe deleta. Hæc iſti. Id autem ita eſſe, ut dixi, perſpicuum eſt ex eo, quòd progredientibus temporibus Capuæ conſilium aliquod publicum uidetur eſſe permiſſum, qui eſt conuentus appellatus. id quod oſtendit noſter idem in Sextiana, cum ait: Qua de cauſſa & tum conuentus ille Capuæ, qui propter ſalutem illius urbis conſulatu conſeruatam meo me unum patronum adoptauit, huic apud me P. Sextio maximas gratias egit, & hoc tempore iidem homines nomine commutato, coloni, decurionesq́. beneficium P. Sextii teſtimonio declarant. patet item ex eo, quòd multa poſt Campanis beneficii loco, quaſi ad priſtinam leuandam calamitatem, uidentur eſſe conceſſa. quale illud eſt, quod anno DLXIIII condonatum eſſe prodit Liuius. Cum Campani, inquit, ubi cenſerentur, ſenatum conſuluiſſent (nam antea incertum hoc fuerat) decretum, un Romæ cenſerentur. Itaque poſtero anno cum cenſores M. Marcellus, T. Quinctius ex hoc s. c. eos Romæ cenſeri coegiſſent, petierunt, ut ſibi ciues Romanas ducere uxores liceret, & ſiqui prius duxiſſent, ut habere eas, & ante eam diem nati, uti iuſti ſibi liberi, heredesq́. eſſent. utraque res impetrata. Neque uero ſummus ſolum ordo, qui eſt conuentus dictus, in præfecturis eluxit, ſed etiam equeſter medius. quod uno Plancii exemplo planum fieri poteſt. qui, ut inquit Cicero, in Atinati præfectura ea uetuſtate equeſtris ordinis fuit, ut pater, auus, ut maiores eius omnes equites Romani fuerint, ſummum in præfectura honeſtiſſima gradum tenuerint. Nam quid dicam de tertio plebis ordine? de quo ille eodem in loco ita pergit: Atinas præfectura plena uirorum fortiſſimorum ſic, ut nulla tota Italia dici frequentior poſſit. quam quidem nunc multitudinem uidetis iudices in ſqualore, & luctu ſupplicem uobis. hi tot equites Romani, tot tribuni ærarii (nam plebem a iudicio dimiſimus, quæ cuncta comitiis affuit.) quid roboris, quid dignitatis huius petitioni attulerunt? & pro Rabirio de perduellione: Quid propinqui ueſtri equites Romani, quid omnis præfectura? Atque hæc quidem de ſummis præfecturarum conſiliis, & ordinibus hactenus. Magiſtratus autem alios eò Roma miſſos fuiſſe conſtat, alios e præfectura creatos. Roma miſſos, qui ius dicturi eſſent, quos præfectos appellarunt, creatos, qui publicæ curationi alicui præeſſent, ut ædiles, & quæſtores. Ac præfectos quidem Feſtus quatuoruiros, aut ſexuiros dictos tradidit. Quos neſcio an recte eoſdem eſſe dixerimus, ac ſexprimos, quorum meminit Cicero in tertio de natura deorum, cum dixit, L. Alenium ex agro Piceno chirographum ſexprimorum imitatum eſſe: an potius ſexprimos in præfecturis decemprimis municipialibus reſpondiſſe putabimus. Quin etiam Fundanum præfectum prætorem ab Horatio nominari inuenio in his uerſibus:

> Fundos Aufidio Fuſco prætore libenter
> Linquimus, inſani ridentes præmia ſcribæ,
> Prætextam, & latum clauum, prunæq́. catillum,

Neque enim audiendus eſt Acro, qui ibi prætorem pro duumuiro accipiendum cenſet. ſiquidem præfecturas duumuiros habuiſſe non eſt proditum. Aedilem autem ad publica urbis loca ſarta tecta tuenda, & quæſtorem ad pecuniam præfecturæ publicam

НАУКОВА БІБЛІОТЕКА ОНУ імені І. І. МЕЧНИКОВА

publicam curandam in præfecturis esse creatum, ualde proba uerim. cum autem Festus, aut Liuius magistratibus interdictum scribit, non quoscunque intelligere, sed eos, qui iure dicundo præessent, crediderim. Eiusmodi uero ferme reip. forma hodierno die Italicæ pleræque ciuitates utuntur. ut cum præfectum a domino ad iura dicenda accipiant, qui, quòd cũ potestate sit, uulgo Potestas appellatur, ipsæ tamen ædiles, quæstoresq. suos e suo corpore creent, & in magnis sæpe tenebris seruitutis, speciem tamen aliquam reip. lucemq. libertatis aspiciant, quæ partim in consiliis publicis habendis, partim in quibusdam ciuitatis uectigalibus pro arbitrio & colligendis ac in usus ciuitatis conferendis, est collocata.

De præfecturis ante bellum Italicum constitutis. Cap. XIII.

VERVM præsentem Italiæ statum exquirere, nihil sane ad hoc tempus. illud autem est institutæ scriptionis, atque sermonis, quæ potissimum oppida a senatu Romano in præfecturæ quondam formulam sint redacta, perueſtigare. cuius antiquitatis indagandæ grauiorem nobis curam ademit Festus, qui duo fuisse præfecturarum genera docuit, unum, in quas præfecti irent a populo Ro. creati, Capuam, Cumas, Casilinum, Vulturnum, Liternum, Puteolos, Acerras, Suessulam, Atellam, Calatiam: alterum, in quas proficiscerentur, quos prætor urbanus misisset, Fundos, Formias, Cære, Venafrum, Allifas, Priuernum, Anagniam, Frusinonem, Reate, Saturniã, Nursiam, Arpinum, aliaq. complura. Cuius pulcherrimum uiri præceptum uideo egregia aliorum præterea multorum auctoritate, ac testimonio confirmari. Nam de Capua quæ non loquitur historia? Attellanos autem, & Calatinos, quòd grauissime multatos, quia Annibalem armis defendissent, prodat Liuius, eandem fere, quam Campanos pertulisse fortunæ conditionem possumus suspicari. Quod idem de Cumis etiam, & Vulturno, & ceteris Campaniæ oppidis ego facile existimauerim. Nam de Anagnia, & Frusinone suspicionem iniicit Liuius, cum inquit, de Anagninis, quique arma Romanis intulerant, ciuitatem sine suffragio datam, & magistratibus, præterquam sacrorum curatione interdictum. neque enim inter se pugnãt, ad

ciuitate donari, & magistratibus interdici, quorum alterum ad municipii, alterum ad præfecturæ ius pertinet, alterum præmii fere loco datur a populo, alterum pœnæ a senatu. id quod supra de Arpino diximus, & de Fulgino etiam iudicamus. quippe cum Ciceronem in oratione pro Vareno Fulginum modo præfecturam modo municipium, uideam nuncupare. Quin etiam Reatinæ præfecturæ extat apud eundem memoria in libris, quos scripsit de natura deorum, & Atinatis in Planciana. Neque uero paucas etiam in Piceno fuisse præfecturas ostendit libro primo de bello ciuili Cæsar, cum inquit: Piceni cunctæ præfecturæ, & Cicero, cum in Rabiriana illa nobili ait: Quid propinqui uestri equites Romani, quid omnis præfectura, regio, uicinitas uestra, quid ager Picenus uniuersus? Ac de præfecturis quidem hæc uix e ueteribus eruere litteris, ac priscis annalium monumentis potuimus.

De fœderatis ciuitatibus, & earum iure, & rep. Cap. XIIII.

AN IGITVR, quæret aliquis, præter colonias, municipia, & præfecturas ullum aliud oppidi genus in Italia extitit, quod cum populo R. alicuius iuris societate deuinctum fuerit? equidem opinor multa. sed ea fere ante bellum Italicum, & ciuitatem Romanam acceptam omnia. Hæ sunt ciuitates fœderatæ, quæ & oppida fœderata dicuntur. quas nescio an commodius describere possimus, quàm si oppida, quæ neque coloniæ, neque municipia, neque præfecturæ essent, dicamus. Etenim, si uerum quærimus, fœderata ciuitas nullum aliud ius habuit, quàm societatis, & fœderis. atque hoc intellexit quoque, ut opinor, Plinius, cum in Hispania citeriore describenda dixit, oppida fuisse CCXCIIII, in iis colonias XII, oppida ciuium Romanorum XIII, Latinorum ueterum XVII, fœderatorum unum, stipendiaria CXXII. hoc enim idem ualet, ac si dixisset colonias, municipia, fœderata oppida, & præfecturas. Fœderata porro oppida in Italia fuere aut Latii fœdere obstricta, aut Italico, aut Gallico; Latii, ut Tibur, ac Præneste, Italico, ut Neapolis, Velia, & Heraclea, Gallico, ut Rauenna. Quæ cuiusmodi fœdera, iuraq. fuerint, satis superiore libro est demonstratum. nunc quod cœpimus, id est de oppidis uel Latii iure, uel

uel Italico fœderatis dicamus. Horum ut libertas maior, sic dignitas amplior fuit. siquidem & minus, quàm Gallica oppida fuerunt obnoxia, & minorem populi R. rationem duxerunt. cui rei satis argumenti sit, quòd & suam rempublicam, & leges suas, & suos magistratus habuerunt. Itaque senatus, populiq. in iis oppidis, ut in liberis ciuitatibus memoriam usurpari uidemus. quod, ne frustra singula persequar, uno exemplo Capuæ confirmabo, de qua, cum adhuc fœderata, nec dum in præfecturæ formam esset relata, ita scriptum est apud Liuium: Annibal Capuam flectit iter, luxuriantem longa felicitate, atque indulgentia fortunæ. maxime tamen inter corrupta omnia licentia plebis sine modo libertatem exercentis, senatum & sibi, & plebi obnoxium Pacuuius Calauius fecerat. is cum forte eo anno in summo magistratu esset, iam diu infestam senatui plebem, ratus magnum ausuram facinus, ut, si in ea loca Annibal cum exercitum uenisset, trucidato senatu traderet Capuam Pœnis, cum mallet incolumi, quàm euersa rep. dominari, nullam autem esse incolumem orbatam publico consilio crederet, rationem iniit, qua & senatum seruare, & obnoxium sibi, ac plebi faceret. Quibus ex uerbis & Campanam fuisse remp. & senatus, plebisq. consilium, & summum in ea magistratum uersatum esse cognoscitur. Quod idem de ceteris iudicium faciendum est, quibus uictis libertas a Romanis concessa fuisse dicitur, ut Tarentinis. Itaque animaduertere possumus, in ciuitates fœderatas exilii caussa commigrare ciuibus Romanis fuisse permissum, ut quæ liberæ essent, ac suam remp. in potestate haberent. Quod cum res ipsa testatur, & exempla exulum Romanorum, quæ in hoc genere colligi multa possunt, ostendunt, tum maxime Polybius libro sexto docet, quo loco formam Romanæ exprimit reipublicæ, addens, Tibur, Prænestę, Neapolim, ut in liberas ciuitates ciues R. exilii caussa solum uertere solitos. quanquam illi non in oppida fœderata solum se contulerunt, sed sæpe in colonias etiam Latinas, id est, Latii, ut dixi, iure donatas. quippe quæ longius a ciuium R. iure abessent, quàm Romanæ. hinc enim scitum illud est Ciceronis pro Cæcina: In colonias Latinas sæpe nostris ciues aut sua uoluntate, aut legis multa profecti sunt. quam multam si sufferre uoluissent, tamen manere in ciuitate potuissent. Legum porro, ac magistratuum, quibus quæque ciuitas utere-

uteretur, ratio exquiri fortasse potest, inueniri uero in tanta uetustate qui potest? aliarum tamen alias leges, aliosq. magistratus pro rerum, ac temporum ratione, & cuiusque reip. genere fuisse, non est difficile intelligere. nam Tusculi dictator, & consul antequam Tusculani in ciuitatem reciperentur, fuisse traditur dictatoris meminit Liuius libro VIII. & præter Liuium Cato Originum libro secundo. cum ait, Lucum Dianium in memore Aricino Aegerium Lesbium Tusculanum dedicauisse, dictatorem Latinum; consulis Plinius, cum scripsit libro septimo: L. Fuluius inter insignia Tusculanorum rebellantium consul, eodemq. honore, cum transisset, exornatus confestim a populo Romano. qui solus eodem anno, quo fuerat hostis, Romæ triumphauit ex iis, quorum consul fuerat. Narrat etiam Liuius libro XXVI, Capuæ, antequam deficeret, summum magistratum mediastuticum fuisse. alioq. loco prætorem Capuæ Marium Blosium profitetur. quid quod libro IX. Prænestinum prætorem commemorat, id est, ut ego interpretor, in bello præfectum. Prænestinus, inquit, prætor per timorem segnius ex subsidiis suos duxerat in primam aciem. & libro XXIII. Prænestini cum suo prætore Manitio (scriba is antea fuerat) Prænestę incolumes redierunt. Quin etiam de censoribus licet aliquid suspicari ex eo, quod apud eundem est scriptum in historia anni DXXC referenda. L. Postumius consul, inquit, edixit, qui socium nominis Latini ex edicto C. Claudii consulis redire in suas ciuitates debuissent, ne quis Romæ, sed omnes in suis ciuitatibus censerentur. Adiungamus his etiam ædilem, & quæstorem, quos a Latinis creatos, declarant ea Strabonis uerba, quibus ius Latii definiuit, ut qui ædilitatem, aut, quæsturam apud Latinos gessissent, ii ciues Romani essent. Quod autem supra dixi, fœderatos nullam fere populi R. rationem duxisse, id uere dictum esse, ex eo efficitur, quòd ne magistratui quidē Romano apud se diuertenti ex antiquo fœdere quidquam darent. quod ex hac Liuiana narratione perspicitur, quæ est libro XLII: L. Postumius consul iratus Prænestinis, quòd cum eo priuatus sacrificii in templo Fortunæ faciendi caussa profectus esset, nihil in se honorifice neque publice, neque priuatim factum a Prænestinis esset, priusquam ab Roma proficisceretur, litteras Prænestę misit, ut sibi magistratus obuiam exiret, locum publice pararet, ubi diuerteretur, iumentaq.

НАУКОВА БІБЛІОТЕКА ОНУ ім. І. МЕЧНИКОВА

eam exiret inde, præsto essent. ante hunc consulem nemo unquam sociis in ulla re oneri, aut sumptui fuit. ideo magistratus mulis, tabernaculisque, & omni alio instrumento militari ornabantur, ne quid tale imperarent sociis. priuata hospitia habebant. ea benigne, comiterq. colebant. domusq. eorum Romæ hospitibus patebant, apud quos ipsis diuerti mos esset. legati, qui repente aliquo mitterentur, singula iumenta per oppida, iter qua faciendum erat, imperabant. aliam impensam socii in magistratus Romanos non faciebant. iniuria consulis etiam si iusta, non tamen in magistratu exercenda. & silentium nimis aut modestum, aut timidum Prænestinorum ius uelut probato exemplo magistratibus fecit grauiorum in dies talis generis imperiorum. Atque hæc quidem tum erat Italicorum, Latinorumq. oppidorum conditio. num autem eadem etiam Gallicorum? non opinor. Nam cum Gallia prouincia fuerit, profecto Gallica oppida præter magistratus suos quosdam prætorem etiam Romanum habuerunt, cui, ut præfecturæ præfecto, non ius solum dicenti, ac quæstiones exercenti, sed imperium etiam habenti, ut supra diximus, obedirent. Caruisse autem fœderata oppida omnia iure ciuitatis Romanæ, illud argumento est, quòd multos ex fœderatis ciuitatibus nominatim ciuitate donatos legimus. Age enim. Heraclienses fœderati erant, & quidem, ut inquit Cicero pro Archia, æquissimo fœdere: quod ictum esse C. Fabricio consule, Pyrrhi temporibus, scribit in Corneliana, itemq. Camertes. Itaque bello Italico Heraclienſium legionem, & Camertium cohortes duas P. Crassus ciuitate donauit. & P. Cæsium, qui uiuebat Rauennæ, fœderato ex populo, Cn. Pompeius, & Aletrinensem fœderatum M. Crassus ciues fecerunt. quæ omnia ad Balbi defensionem Cicero exempla adhibuit. ut etiam illa: C. Cosinium Tiburtinum fœderato ex populo, damnato Cœlio, ciuem R. esse factum. & Cereris sacerdotes aut Neapolitanas fuisse, aut Velienses fœderatarum sine dubio ciuitatum. at uero ante ciuitatem Velienſibus datam nominatim ad populum latum de Caliphana Velienſe, ut ea ciuis Romana esset. Finis erit huius loci, si hoc addidero, fœderatarum ciuitatum aliquãto uberiorẽ, quàm aliorum oppidorum numerum extitisse. siquidẽ omnia Italiæ oppida præter colonias, municipia, & præfecturas, quas iam commemorauimus, in hunc numerum ascribenda sunt.

De

De foris, & conciliabulis. Cap. XV.

EXTREMVM præceptum est de foris, & conciliabulis, quo tum certam inter se differentiam uix in tam obsoleta rerum antiquissimarum memoria inueniri posse existimo, quærere tamen, atque indagare, utile admodum esse puto. Itaque, quoniam rerum omnium ea conditio est, ut ueritas earum crassissimis circumfusa tenebris sine summa contentione erui non posse uideatur, nos, quid in re prope ab omnibus, incredibili ipsius, ut arbitror, difficultate, deserta, proficere possimus, omnibus ingenii uiribus contendamus. Sic igitur statuendum est, fori significationes, quæ multæ a Festo colliguntur, duas uideri præcipue hanc disputationem attingere; unam, cum pro iuris loco, alteram, cum pro nundinationis accipitur. Prioris significationis item mentio fit in commentariis Nonii de sermone Latino, cum ait, Fora locos fuisse, in quibus ius diceretur. Quod præceptum notis illis dicendi generibus uideo comprobari, forum indicere, & forum agere. Forum enim indicere prætores dicebantur, cum locum iurisdicundi, qui conuentus dicebatur, designabant. quod & intellexit Virgilius, inquiens: Indicitq. forum, & patribus dat iura uocatis, & eum uersum interpretans scriptum reliquit Seruius; Forum autem agere, cum conuentum in prouincia iurisdicundi caussa habebant. Quærer aliquis; quem istum Romani conuentum appellarint, respondebo, quemadmodum nuper Ioanni Sario Zamoscio Polono eximiæ doctrinæ, excellentisque ingenii iuueni, idem de me quærenti respondi, conuentum fuisse, ut Institutionum libro primo apertissime demonstrauit Theophilus, certum tempus, ac statum litium dirimendatum caussa inuentũ. Cum. n. tempus omne anni Romani prætores bello gerendo cõsumerent, tum hieme, ac tempestatibus eius ab armis recedere coacti iudiciis operam dabant, multis ad id iudicibus, qui controuersias eas decíderent, constitutis, qui Recuperatores sunt appellati. dictus est autẽ conuẽtus, quod eò Iudices, et litigatores conuenirent. extremo autẽ conuentus die consiliũ habebatur in quo procedebat prætor in proprio sedẽs tribunali,

НАУКОВА БІБЛІОТЕКА ОНУ імені І. МЕЧНИКОВА

eique uiginti uiri, qui peregrini recuperatores dicebantur, asſidebant. Itaque quod Cæſar ſe ex ulteriore Gallia in citerio rem ad conuentus peragendos ueniſſe ſcribit, interpretatur Hirtius is, qui Cæſarianam ſuppleuit hiſtoriam, ad ius dicendum, Cæſarem ſcribens ſuperiore anno ius in Gallia citeriore dixiſſe. Hoc autem dicendi genus frequentauit Cicero in epiſtolis, conquerens, Ap. Pulchrum Ciliciæ proconſule forum egiſſe Tarſi, ſtatuiſſe, decreuiſſe, iudicaſſe, cum ipſe ſucceſſor eius iam prouinciam attigiſſet. & alio loco, narrans, ſe egiſſe forum Laodiceæ omnium dioeceſeum præter Ciliciæ. quod eſt aliud nihil, quàm ius dixiſſe. unde alibi dixit, ſe Q. Voluſium in Cyprum miſiſſe, ut ibi pauculos dies eſſet, ne ciues Romani pauci, qui illic negotiantur, ius ſibi dictum negarent. Iuriſdictionem autem hanc ad priuatas controuerſias, & omnino ad ius Quiritium tuendum pertinere, eo, quo iura ciuium R. perſecuti ſumus, libro oſtendimus. Itaque cum in foris ius dictum tradimus, prorſus quæſtiones publicas remouemus. quas non in foris Italicis, ſed Romæ cognitas fuiſſe, niſi quid forte extra ordinem factum ſit, arbitramur. id quod in Bacchanalium quæſtione uſu ueniſſe narrat Liuius. Eadem ſolitudo, inquit, quia Romæ non reſpondebant, nec inueniebantur, quorum nomina delata erant, coegit conſules circa fora proficiſci, ibiq. quærere, & iudicia exercere. Altera, ut dixi, fori ſignificatio locum nundinationis amplectitur, quem pariter prætores in prouinciis indicere, Seruio teſte, ſoliti erant. Atque hoc idem ius uideo prædia etiam ad priuata interdum eſſe tranſlatum. ſiquidem inquit Suetonius, Claudium imperatorem ius nundinarum in priuata prædia a conſulibus petiiſſe; & Plinius in epiſtola ad Valerianum ſcribit, uirum prætorium a ſenatu contendiſſe, ut ſibi inſtituere in agris ſuis nundinas permitteretur. Hæc autem loca proprio uocabulo non fora, ſed diſtinctionis gratia conciliabula dicta eſſe inuenio. nimirum, ut tradit Feſtus, quòd eò in concilium ueniretur. unde eſt illud Liuii libro ſeptimo, legem latam, ne ambiendi magiſtratus gratia nundinas, & conciliabula obire liceret. nempe enim intelligebant, ciues Romanos, qui in agris uerſarentur, eò frequentes mercandi, ac uendendi cauſſa conuenire ſolere. Fuiſſe uero locat eiuſmodi, in quibus ius diceretur, alia, in quibus nundinæ tantum agerentur, oſtendit idem aperte, cum

cum ait alio in loco, ex uicis partim habuiſſe rempublicam, & ius dictum, partim nihil eorum, & tamen ibi nundinas actas. Quo fit, ut hæc duo coniuncte ſæpe a ueteribus proferantur, ut a Liuio libro XL: Decemuiri ſupplicationem in biduum ualetudinis cauſſa in urbe, & per omnia fora, & conciliabula edixerunt. & libro XXV: Senatus triumuiros binos creari iuſſit, alteros, qui citra, alteros, qui ultra quinquageſimum lapidem in plateis, foriſque, & conciliabulis omnem copiam ingenuorum inſpicerent. Vt autem colonias, & præfecturas, item fora, & conciliabula ad ius municipiorum redigi potuiſſe, non obſcure Frontinus in libro de limitibus declarauit, cum ita ſcripſit: Quod ſi ad hæc reuertamur, hoc conciliabulum fuiſſe fertur, & poſtea in municipii ius relatum. nam omnia antiqua municipia ſuum habent priuilegium. & Aggenus, cum ait: Sunt loca publica coloniarum, ubi prius fuere conciliabula, & poſtea ſunt in municipii ius relata. Atque hæc quidem, quod ad ius Italiæ pertinet, de foris, & conciliabulis dicta ſint.

Nunc quoniam multa in Italia oppida fuerunt, quæ Fori nomen tulerunt, ut Forum Appii, Forum Caſſii, Forum Liuii, Forum Cornelii, & alia generis eiuſdem, nihil alienum me ab huius diſputationis officio arbitror eſſe facturum, ſi hoc loco, quid de toto hoc genere ſentiam, aperuero, atque harum pulcherrimarum artium obſcuras, & inuſitatas uias omnibus, quoad eius fieri poterit, ueſtigiis indagatas patefecero. Quod igitur quædam huius nominis, & appellationis in Italia oppida fuerint, id totum e more, inſtitutoq. Romanorum eſt repetitum. de quo neminem arbitror eſſe dubitaturum, qui tritas aures ueterum nominum Romanorum uſu, ac conſuetudine habeat. Cur autem, aut quando ſingula eorum ſint conſtituta, uix equidem adhuc niſi leui ſuſpicione attingere potui. Nam, quoniam forum & iuris, & nundinationis ſedes fuit, factum eſt, ut ad credendum adductus ſim, omnia eiuſmodi fora, aut quia iuris, aut quia negotiorum domicilia fuerint inſtituta, id nominis inueniſſe. Hoc autem ita eſſe probatur etiam exemplo Regii Lepidi, Galliæ citerioris oppidi, quod ita dictum prodit Feſtus, quia ibi forum habuerit Lepidus. Regium autem cum dicebant, quid aliud, quàm baſilicam intelligebant, id eſt locum, in quo ius, ut Romæ in baſilicis, dicebatur? Quo circa Strabo Rhegium Bruttiorum ambigit an ab eo nuncupatum

eum sit, quòd esset quasi regia, siue, ut Græco uerbo utar, basilica. Cum ergo hoc constet, iam nullam illud habet dubitationem, Forum Appii ab Appio, Cassii a Cassio, Cornelii a Cornelio esse ut appellatum, sic etiam constitutum. at a quo Appio, Cassio ue (nam plurimi eius nominis Romæ fuerunt) nihil præter coniecturam afferre possum, quam nunc non inuitus exponam. Me igitur ad hanc opinionem diuturna, ac diligens Romanæ obseruatio antiquitatis adduxit, ut credam, eiusmodi pleraque fora aut a censoribus, aut a prætoribus Romanis condita esse, censoribus, cum uias in Italia sternerent, prætoribus, cum bellum gererent, aut prouincias obtinerent. Cur enim, cum in Appia uia Appii forum, in Flaminia Flaminii, in Aurelia Aurelii, in Aemilia Lepidi fuisse, teste Antonino inueniam, aut aliter possum existimare, aut non ab eodem, a quo uia strata est, forum esse instructum putare? Viam autem Appiam Ap. Claudius Cæcus censor, quod inter omnes constat, a porta Capena usque ad oppidum Capuæ muniuit anno urbis CDXLI. Nam Flaminiam Liuius, Cassiodorus, & Festus a C. Flaminio censore anno CXXXIII stratam litteris prodiderunt. ea uero a porta Flumentana per Vmbriam Ariminum usque perducta est. ut qui Flaminius agrum Gallicum cis Ariminum in tribunatu diuiserat, Gallos cisalpinos in consulatu deuicerat, idem in censura ad finem usque eiusdem agri uiam produxerit. aliam inde Flaminiam uiam C. Flaminius huius filius in consulatu strauit a Bononia usque Aretium, quo cum Aemilia ad Bononiam est coniuncta. quod item in annalibus Liuianis est scriptum. nam aliter est apud Strabonem, qui eam ab urbe Ariminum usque producit. Viam Aureliam ab urbe per Etruriam usque ad Pisas deducit Antoninus, in eaq. Forum Aurelii collocat. ea uero a censore C. Aurelio Cotta (loquor, ut opinor. neque enim præter coniecturam quidquam habeo) anno DXII est strata. M. autem Aemilius Lepidus is, qui bello Gallico confecto uiam Aemiliam ab Arimino Placentiam muniuit, cum forum, teste Festo, in agro, qui est inter Mutinam, Parmamq. haberet, Regium Lepidi in uia Aemilia suo insigne cognomine reliquit. Atque hoc idem de Foro Claudii, & Foro Cassii possumus suspicari, quippe cum uiam Claudiam, Cassiamque per Etruriam ductas, & Forum Claudii, Cassiique Etruriæ fuisse oppida liqueat, & aliquot

quot Claudii, Cassiique censores fuerint, a quibus ut uias munitas, sic fora condita esse consentaneum sit. Iam uero Forum Sempronii in agro Gallico a P. Sempronio Sopho consule, qui Picentes in ditionem, potestatemq. populi R. redegit, Forum Liuii a M. Liuio Salinatore, qui eam prouinciam aduersus Asdrubalem tenuit, Forum Cornelii a P. Cornelio Scipione Nasica, qui in iis locis bello gesto Bononienses agro multauit, Forum Fuluii in Liguribus ab aliquo eorum Fuluiorum, qui cum iis populis bellum gesserunt, esse constituta, nisi si quis grauem ueteris alicuius scriptoris auctoritatem opposuerit, facile opinione mihi patiar persuaderi. Forum autem Iulii in Carnis a C. Iulio Cæsare conditum crediderim, tum cum Galliam ulteriorem, citerioremque pro consule obtinuit. quod idem de Foro Iulio Galliæ Narbonensis existimo. neque enim eos audire possum, qui hæc Cæsaris esse Augusti monumenta putant. quorum ab auctoritate cur discedam, id est causſæ, quòd Forum Iulium Narbonense in epistolis Planci, multo ante quã Cæsar Augustus imperio potiretur, inuenio celebrari. Adde quòd quæ Augustus monumenta reliquit, ea non Iulio, sed Augusti nomine signauit, ut in Hispania Foro Augustanam ciuitatem, & Augustam Emeritam, in Italia Augustam prætoriam, Augustam Taurinorum, nulla alia de causſa, nisi ut ea a patris Iulii monumentis secerneret. Cæsar autem duobus in extremis prouinciæ suæ finibus duo fora uidetur constituisse, unum in ulteriore Gallia, alterum in citeriore. Cur autem hoc ipse, uel ceteri Romani factitarint, equidem honestam quandam laudis, & gloriæ cupiditatem mihi uideor afferre posse, qua præter ceteras gentes populus Romanus semper flagrauit. ut qui armis, atque assidua bellorum contentione gentes omnes deuicerant, idem in terris non solum nobilissima uictoriæ monumenta posteris proderent, sed suo etiam, per quos egregii aliquid gestum esset, nomine libenter ad æternitatem ornarent. hinc uiæ, hinc aquæ, hinc thermæ, hinc arcus, hinc fornices extiterunt, quæ qui curarunt, ac construxerunt, eximio quodam immortalitatis amore, ac studio ducti suo nomine insignita in perpetuum esse uoluerunt. Quod idem de foris etiam conditis uidetur esse iudicandum. quæ a principio ad usum uel iuris, uel nundinarum instituta, post incolarum numero aucta, tectis frequẽtata oppidi formam accepisse, ac fori tamen

tamen nomen, priſtino iure amiſso, ac meliore alio parto uidentur uſurpaſse. Quibus ex rebus breuiter diſputatis intelligi poteſt, non ſolum quod ius ſingulorum & oppidorum, & locorum Italiæ fuerit, ſed etiam Italiam nullo modo per proconſules, ut tradidit Appianus, fuiſse adminiſtratam. Neque enim cum a coloniis, municipiis, præfecturis, fœderatis ciuitatibus, foris & conciliabulis receſserimus, ulla alia in Italia loca reperiemus. quæ ipſa iam nulli proconſulum imperio, aut poteſtati fuiſse permiſsa oſtendimus. Hæc autem adminiſtrationis ratio uſque ad Imp. Hadrianum uidetur integra permanaſse. cuius inſtituto Italiæ regiones præſidum, conſularium, & correctorum imperio regi ſunt cœptæ. Quo de iure nobis non eſt his libris propoſitum diſputare.

CAROLI SIGONII
DE ANTIQVO IVRE ITALIAE
LIBER TERTIVS.

De ciuitate Latinis, atque Italicis data. Cap. I.

INGREDIENTI mihi eam diſputationem mandare literis, quam de uniuerſo Italiæ poſt bellum Marſicum iure me hoc tertio libro expoſiturum eſſe profeſſus ſum, iucunda ſane cogitatio alacritatem mihi perficiendæ rei attulit incredibilem. Etenim, quo ad reſpicere longiſsime poteram, inde uſque memoriam præteriti temporis repetens, uidebam, hoc ſtudium, quod ab omnibus olim deſertum iam penitus obſoleuerat, tanta nuper celebrari, atque excoli diligentia eſſe cœptum, facile ut ſperandum ſit, breui fore, ut uetus Romanarum rerum notitia, quæ diu terris exterminata omnibus, prope in tenebris iacuit, in antiquas tandem ſedes tanquam poſtliminio reſtituta, priſtinum & ſplendorem, & ueterem gradum dignitatis obtineat. Quòd ſi iis, qui in hoc rectiſsimum ſtudium, atque in hanc honeſtiſsimam curam incubuerunt, laus, aut gratia eſt aliqua tribuenda; ego in primis Octauio Pantagatho, & Paullo Manutio, uiris ſummo ingenio, & excellenti doctrina præditis, maximam ſane tribuendam eſſe cenſuerim: quòd, cum artis huius præſtantiam admirati ad eam animum adiunxiſſent, alter doctiſsimis ſermonibus Romæ uberrimum huius doctrinæ ſeminarium fuit, alter Venetiis ornatiſsimis ingenii ſui monumentis non modo noſtrorum hominum, ſed exterorum etiam ſtudia commouit. neque enim parum multos hodie in Italia, atque adeo in tota Europa eſſe intelligo, qui huius diſciplinæ pulchritudine capti omne ſuum in ea ſtudium, omnem operam, atque induſtriam ponant. quorum ſi quando monumenta laborum, uigiliarumq. prodierint, nihil erit, opinor, cauſſæ, cur in hoc facultatis genere, quæ nobis a ueteribus tradita ſũt, maxime requiramus. Quo ego tam præclaro doctorum hominum iudicio confirmatus eò erectiore, atque alacriore, ut dixi,

НАУКОВА БІБЛІОТЕКА ОНУ імені І. ФРАНКА

animo ad hæc ipſa, quæ inſtitui, perſequenda aggredior. neque enim uereri poſſum, quenquam tam iniquum iudicem in me futurum, ut, quanquam intelligat, plus me ſuſtuliſſe oneris, quàm meæ imbecillæ ſuſtinere uires poſsunt, plus tamen a me poſtulet, quàm uel ipſe per me conſequi poſsim, uel huius ratio, ac natura diſciplinæ concedat. Sed ad propoſitum reuertamur.

Italiæ ſtatum a bello Italico uſque ad Auguſtum imperatorem hoc tertio libro mihi propoſui demonſtrandum. quo tempore melius aliquanto ius ipſa, quàm antea obtinuerat, eſt adepta. Vt autem ſuperiora iura ex legibus fœderum, fœdera ex bellis fluxerunt, ſic hoc quoque, quod optimum ius Italiæ uoco, lex Iulia peperit, qua ciuitas Latinis, atque Italicis eſt conceſſa. Ad largiendam uero his ciuitatem populus Romanus Italici belli difficultate, periculoque compulſus eſt. Quod cum ita ſit, relinquitur profecto, ut cauſſam eius belli, ipſumque bellum, & fœdus, & fœderis conditiones exponam, ni ab inſtituto diſcedere ſuſceptæ diſputationis uelim. ſic enim facilius, quo modo Latini, Italicique in ciuitatem, qui eſt huius ſermonis, ac doctrinæ finis, aſciti ſint, apparebit. Cum ergo, ut rem altius repetam, hoc iure Latini, atque Italici eſsent, quod, quemadmodum dixi iam toties, ciuitatis Romanæ iure incommodius erat, propterea de eo amplificando, atque ad optimum ius ciuium Romanorum redigendo iterum, ac ſæpius agitarunt, idque a ſenatu negatum ad extremum aperta defectione ui, & armis extorſerunt. Hoc autem ipſum quantopere concupiſcerent, atque adeo rationibus ſuis accommodatum exiſtimarent, iam inde ab anno DLVIII maximum, ac certiſsimum illi documentum dederunt, cum, M. Catone, L. Flacco conſulibus, nouum ius Ferentinates tentarunt, ut Latini, quod ſcriptum eſt apud Liuium, qui in coloniam Romanam nomina dediſsent, ciues Romani eſsent. Puteolos autem, Salernumque, & Buxentum aſcripti coloni, qui nomina dederant, cum ob id ſe pro ciuibus Romanis ferrent, ſenatus iudicauit, non eſse eos ciues Romanos. Itaque cum uulgo per migrationem, & cenſum, quod præcaueri conſilio non potuerat, ſedibus, ac penatibus ſuis furtim Romam traductis clam in ciuitatem irrepe

rent,

rent, uiſum eſt faciendum ſenatui, ut tantæ licentiæ quaſi fræna quædam iniicerentur, atque ut in ſuas quique ſedes redigerentur. Quare cum anno DLXVII, Lepido, & Flaminio conſulibus, legati ſocium Lanini nominis, qui toto undique ex Latio conuenerant, magnam multitudinem ciuium ſuorum Romam commigraſſe, ibique cenſos eſſe quererentur, Q. Terentio Culleoni prætori negocium, eodem teſte Liuio, datum eſt, ut eos conquireret, & quem C. Claudio, M. Liuio cenſoribus, poſt ue eos cenſores ipſum, parentem ue eius apud ſe cenſum eſſe probaſſent ſocii, ut redire eò cogeret, ubi cenſi eſſent, qua conquiſitione duodecim millia Latinorum domos redierunt, iam tum multitudine alienigenarum urbem onerante. Neque uero mirum uideri cuiquam debet, his legibus, atque edictis ad Italicorum, qui Romam commigrarent, multitudinem cohibendam tum opus fuiſſe. Nam cum recentibus uictoriis, Punica, Macedonica, atque Aſiatica, omnium gentium conſenſu, uniuerſi terrarum orbis imperium Romæ eſſet conſtitutum, nuſquam ſe Itali melius, atque honeſtius, quàm in ipſo imperii domicilio fore arbitrabantur. Itaque cum uulgo oppida, agriq. deſererentur, tum, anno demum DLXXVI, C. Claudio, Ti. Sempronio conſulibus, legationes, ut idem inquit Liuius, ſocium nominis Latini, quæ & cenſores, & priores conſules fatigauerant, tandem in ſenatum introductæ, queſtæ ſunt, ciues ſuos Romæ cenſos, pleroſque Romam commigraſſe. quod ſi committeretur, perpaucis luſtris futurum, ut deſerta oppida, deſerti agri nullum militem dare poſſent. Fregellas quoque quattuor millia familiarum tranſiſſe ab ſe Samnites, Pelignique queſti ſunt. neque eo minus aut hos, aut illos in delectum milites dare. Genera autem fraudis, ut idem addit, duo mutandæ ciuitatis inducta erant. Lex ſociis, ac nominis Latini, qui ſtirpem ex ſe ſe domi relinquerent, dabat, ut ciues Romani fierent. ea lege male utendo alii ſociis, alii populo Romano iniuriam faciebant. Nam & qui ſtirpem domi relinquerent, liberos ſuos quibuſcunque Romanis in eam conditionem, ut manumitterentur, mancipio dabant, libertinique ciues eſſent: & quibus ſtirps deeſſet, quam relinquerent, ut ciues Romani fiebant. poſtea his

quoque imaginibus iuris spretis, promiscue, sine lege, sine stirpe, in ciuitatem Romanam per migrationem, & censum transibant. Hæc ne postea fierent, petierunt legati, & ut redire iuberent in ciuitates socios, deinde ut lege cauerent, ne quis quem ciuitatis mutandæ causa suum faceret, ne ue alienaret; & si quis ita ciuis Romanus factus esset, ciuis non esset. Hæc impetrata ab senatu. Legem C. Claudius sociis ex s.c. tulit, & edixit, qui sociis, ac nominis Latini ipsi, maiores ue eorum M. Claudio, T. Quinctio censoribus, postq. ea apud socios nominis Latini censi essent, ut omnes in suam quisque ciuitatem ante K. Nouembris redirent. Quæstio, qui ita non rediisset, L. Mummio prætori decreta est. Ad legem, & edictum consulis adiectum est, ut dictator, consul, interrex, censor, prætor, qui tunc esset apud forum, darent operam, ut qui manumitteretur, in libertatem uindicaretur, iusiurandum daret, qui eum manumitteret, ciuitatis mutandæ causa manu non mittere. qui non iuraret, eum manumittendum non censuerunt. Hæc in posterum causa, iurisdictioq. C. Claudio consuli decreta est. Quo tempore L. Papirium Fregellanum orationem pro Fregellanis, & coloniis Latinis in senatu habuisse Cicero prodit in Bruto. Itaque cum quadriennio post censores Q. Fuluius, A. Postumius censum agerent, minorem aliquanto, quàm superiore lustro, numerum inuenerunt, quia L. Postumius consul pro concione edixerat, qui socium nominis Latini ex edicto C. Claudii consulis redire in suas ciuitates debuissent, ne quis eorum Romæ, sed omnes in suis ciuitatibus censerentur. Has autem insidias, atque aucupandæ Romanæ ciuitatis fraudes nimirum intellexit noster idem, cum de Balbo ciuitatis reo dixit: Non furatus esse ciuitatem, non genus suum ementitus, non in aliquo impudenti mendacio delituisse, non irrepsisse in censum dicitur.

Post legem Claudiam non multis annis lata est Papia de ciuitate. quæ tamen quo potissimum anno sit lata, cum eorum temporum una cum ueterum annalium monumentis memoria euanuerit, nobis parum compertum est. Hæc autem lex hoc amplius uidetur habuisse, quàm Claudia, quòd Claudia non nisi sociis nominis Latini esset lata, Papia etiam peregrinis, cum eodem illi fortasse ciuitatis Romanæ adipiscendæ studio, atque hi, efferrentur. si quidem Mamertini, quod oppidum in Sicilia

cilia est, huius legis beneficio M. Crassum, qui se Romæ pro ciue ferebat, Messanam reuocare sunt conati. cuius rei Cicero, cum Balbum defenderet, exemplum adhibuit. Cum iudices, inquit, præseferrent, palamq. loquerentur, quid essent lege Papia de M. Crasso Mamertinis repetentibus iudicaturi, Mamertini publice suscepta causa destiterunt. Quid quod hac etiam lege damnatum M. Perpernæ eius, qui anno DCXXIII consul fuit, patrem prodit Valerius? M. Perperna, inquit, consul ante, quàm ciuis. cuius enim uita triumphauit, mors Papia lege damnata est. nanque patrem illius nihil ad se pertinentia ciuis Romani iura complexum, Sabelli iudicio petitum redire in pristinas sedes coegerunt. Eodem ergo tempore, cum hunc rerum statum Italia obtineret, Ti. Gracchus tribunatum pl. adeptus est anno urbis DCXX. in quo etsi multa alia parum fortasse e rep. promulgauit, illud tamen ad imperium constituendum aptissime. quòd animos Italicorum, ac sensus intimos perscrutatus, ciuitatem Italiæ, quod extat apud Paterculum, est pollicitus. quam tamen legem, ante ab optimatibus interfectus, ille ferre non potuit. Anno DCCXXVII, M. Iunius Pennus (hic Lepido, & Oreste consulibus, teste, in Bruto Cicerone, ad tribunatum plebis accesit) legem tulit, quæ non ad ciuitatem, & socios, id, quod nunc quærimus, sed ad peregrinos urbe eiiciendos, & usu eius prohibendos pertinuit. Quam quidem legem commemorat Festus. quippe a quo testis citatur C. Gracchus in ea, quam scripsit de lege Penni de peregrinis, uituperat autem Cicero in tertio de officiis. Male, inquit, qui peregrinos urbibus uti prohibent, eosq. extermi nant, ut Pennus apud patres nostros. usu enim urbis prohibere peregrinos sane inhumanum est. Hoc uero tempore palam, atque aperte Italicos ius ciuitatis R. tentare cœpisse, neque ante, quàm id obtinuerint, conquieuisse inuenio. Etenim cum agraria Ti. Gracchi lege se uetere agrorum suorum possessione euerti uiderent, & P. Scipionem Aemilianum, quo uno patrono eos se retenturos esse confiderent, insidiis inimicorum e medio sublatum esse ipsi una cum locupletibus Romanis omnibus indignissime ferrent, non defuerunt, qui Romæ ad incitandam ad agros defendendos Italiam, dandæ illis ciuitatis auctores essent. Quod Italici alacri, atque libenti animo acceperunt, atque oppidorum nomina, M. Fuluio Flacco consule legem

legem ſcribente, profeſsi ſunt. uerum indignante, atque aduerſante ſenatu, ac miſſo, & prope amandato in prouinciam M. Fuluio nihil, ut inquit Appianus, effectum eſt. Huius autem legis Fuluiæ meminit, ut uideo, Valerius, ubi ſuperbiæ exempla proponit. M. Fuluius Flaccus conſul, inquit, M. Plautii Hypſæi collega, cum perniciosiſsimas reip. leges introduceret de ciuitate danda, de prouocatione ad populum eorum, qui ciuitatem mutare uellent, ægre compulſus eſt, ut in curiam ueniret. Eodem autem etiam anno Fregellæ a Romanis in Latio defecerunt, Latinis, ut uulgo ſuſpicabantur homines, a M. Fuluio concitatis. Plutarchus C. Gracchum ſuſpectum fuiſſe tradit, ne ſocios ſolicitaſſet, ac coniurationis Fregellanæ particeps fuiſſet. Fregellas quidem L. Opimium prætorem cepiſſe, atque ita ceteros quoque Latini nominis ſocios male animatos repreſsiſſe ſcribit in cõmentario Milonianæ Aſconius. Triennio poſt C. Gracchus tribunus pl. legem, quam Tiberius frater ferre in animo habuerat, Flaccus promulgarat de ciuitate Italis danda, rettulit. Atque hoc quidem tradit Appianus, cuius præter alia hæc etiam uerba ſunt: Gracchus multas leges promulgabat de iudiciis, de uiis, de coloniis, & ad omnes Romanorum res Latinos aduocabat, quaſi uero ſenatus hominibus conſanguineis honeſte repugnare non poſſet. reliquis uero ſociis, quibus ius ſuffragii non erat, ſuffragium in poſterum dabat, ut & hos in ferendis legibus ſuffragatores haberet. Quo facto ſenatus perturbatus conſules edicere iuſsit, ne quis eorum, quibus ſuffragii ius non eſſet, in urbe obuerſaretur, neque propius urbem quinque millia paſſuum eſſet. Plutarchus item præter ceteras hanc etiam legem a C. Graccho in primo tribunatu promulgatam ſcribit, qua Italis idem, atque ciuibus Romanis, ius ſuffragiorum communicabat. in ſecundo autem cum ad propoſitas reliquas leges iubendas ſuffragium plebi, cuius ex cuncta urbis fece maximus ad ſe concurſus factus fuerat, daturus eſſet, Fannium conſulem ex auctoritate ſenatus ſocios præter ciues R. omnes edicto exire ex urbe iuſsiſſe; Gracchum profeſſum ſe manentibus eis auxilio futurum, cum familiares quoſdam ſuos a lictoribus conſulis trahi uideret, deſtitiſſe. Quibus ex uerbis ſatis aperte intelligi poteſt, Gracchum, ut ait Appianus, Latinos ad omnes res Romanorum ſciſcendas uocare, quippe qui niſi ad leges iubendas accerſeren-

ſcerentur, Italis, auctore Velleio, ciuitatem lagiri uoluiſſe. at Fanniano edicto omnes ex urbe exire iuſſos. quæ res Ciceronẽ impulit, ut in Bruto ſcriberet, C. Fannium, qui conſul cum Domitio fuit, unam orationem de ſociis, & nomine Latino contra Gracchum reliquiſſe. Quod autem ſcriptum eſt apud Salluſtium in Iugurthina, nobilitatem per ſocios, ac Latinum nomen Gracchorum actionibus obſtitiſſe, id ad leges eorum agrarias repudiandas, quibus Italiæ potiſsimum res, uti diximus, agebatur, referendum uidetur. quam tamen rogationem Sempronia de ciuitate promulgata cum Gracchus in gratiam rediſſe opinor. Neque uero dubium eſt, quin Flacci, & Gracchi, qui primi de ciuitate legem intulerant, nece cognita, uehementius. (& hoc enim tradit etiam Appianus) Italia dolore exarſerit. Vniuerſos tamen poſtea omni ciuitatis cogitatione, ſpeque abiecta placatos licet ſuſpicari; Latinos quidem, quòd anno DCXLIII nobilitati, ut ſcribit Salluſtius, ad Mamiliam rogationem occulte impediendam affuerint, & quòd interea legis Seruiliæ, (hæc quo potiſsimum anno lata ſit, eſt obſcurum) beneficium tulerint, qua dabatur, ut ſi quis Latinus ſenatorem Rom. accuſando condemnaſset, is ciuis R. eſset. cuius legis Cicero memoriam uſurpauit, tum cum Balbum de ciuitate defendit: Italicos uero, quòd non niſi triceſimo poſt Gracchum, & Flaccum interfectos anno ad ciuitatis petitionem accenſi fuerint. id quod iniuria legis Muciæ Liciniæ coacti uidentur primum cogitaſse. Nam cum illi ſumma, ut eſt apud Pedianum, cupiditate ciuitatis R. flagrarent, & ob id magna pars eorum pro ciuibus R. ſe gereret, L. Licinius Craſsus orator, & Q. Mucius Scæuola pont. max. conſules legem de ciuibus regundis tulerunt, ut in ſuæ quiſque ciuitatis ius redigeretur. quæ lex eandem fere habuiſſe uim uidetur, quam Claudia primum, poſt Papia, quæ uetuſtate fortaſse iam ſua conſenuerant. Huius autem legis meminit primum Cicero in III de offic. cum dixit: Eſse prociue, qui non ſit ciuis, rectum eſt non licere, quam legem tulerunt ſapientiſsimi conſules Craſsus, & Scæuola. et pro Balbo, ita: Lege Seruilia ſapientiſsimi ciues hanc Latinis uiam populi iuſſu patere paſsi ſunt, neque in his eſt hoc reprehenſum lege Licinia, & Mucia. Vnde illud eſt translate dictum in Bruto: Lyſiam Timæus quaſi Licinia, & Mucia lege repetit Syracuſas. Verum

rum hac lege adeo alienati sunt principum Italicorum animi, ut ea uel maxima caussa belli Italici, quod triennio post exortum est, fuerit. Nam cum M. Liuius Drusus tribunus pl. L. Philippo, Sex. Cæsare cos. assiduis Italicorum efflagitationibus fatigatus, legibus multis de agris, de frumento, de iudiciis, de senatu, de coloniis promulgatis hanc etiam de ciuitate Italiæ danda proposuisset, aduocatis in urbem per consules Etruscis, atque Vmbris, uerbo quidem, ut legem de coloniis, qua potissimum uiolabatur Italia, reprehenderent, re ipsa, ut Drusum interficerent, haud ita multo post, antequam hanc de ciuitate legem perferret, domi suæ, incertum a quo, necatus est. Quo facto equites Romani penes quos tum iudicia erant, Q. Varium tribunum pl. Drusi collegam impulerunt, ut legem ferret in eos, qui Italicos ciuitatem petentes clam, palam ue iuuissent. qua lege multi e primoribus urbe sunt exacti. Italici uero cum se Druso, quo uno auctore se ciuitatem impetraturos speraueraut, erepto, & ceteris patronis suis exilio multatis, desertos cernerent, indignationis, atque irarum pleni aduersus populum R. conspirarunt. Ac primum quidem decreuerunt feriis Latinis, in monte Albano, Philippum, & Cæsarem consules interficere, deinde re patefacta, Q. Seruilio pro cos. ad motus suos comprimendos accurrenti una cum legato eius Fonteio, & omnibus, qui Asculi erant, ciuibus Romanis necem attulerunt. Quam ut ulciscereturiniuriam populus Romanus, bellum illud iniuit, quod sociale, atque Italicum appellatum est, nempe quòd a sociis Italicis sit commotum. Quod idem etiam Marsicum nominarunt. quòd illud Marsi potissimum, ut inquit Strabo, & eorum imperator Popedius intulerint, ad quos se deinde hi populi applicuerunt, Picentes, Peligni, Vestini, Marrucini, Frentani, Hirpini, Pompeiani, Picentini, Venusini, Iapyges, Lucani, Samnites, atque omnis, ut ait Appianus, ora a Liri fluuio usque ad Ionium sinum. Hi uero, ut addit Diodorus, cum Corfinium, Pelignorum oppidum, belli caput legissent, eò cum alia, quibus magnum parari imperium posset, tum maxime forum, & consilium, & cetera, quibus ad bellum gerendum opus est, pecuniarum, & annonæ copiam contulerunt. quin etiam senatum ex uiris quingentis constituerunt, ex quibus legerent, qui patriam regerent, & communi saluti consulerent. atque his rei bellicæ auctorita-

toritatem, ac ius omne permiserunt. illi uero consules bini quotannis, & duodeni prætores ut crearentur, cum statuissent. Q. Popedium Silonem, & C. Papium Mutilum, alterum inter Marsos, alterum inter Samnites auctoritate, & rerum gestarum gloria facile principem consules declararunt. cum autem uniuersam Italiam in partes duas distribuissent, easq. consulares prouincias fecissent, Popedio partem ab Ocriculis usque ad mare Adriaticum, nimirum quæ occidentem, & septentrionem intuetur, tradiderunt, reliquam uero Italiam, quæ orientem, & meridiem spectat, C. Mutilo concesserunt. Ita cum omnia dextere, atque ad Romani moris similitudinem apte descripsissent, omni cura in bellum incubuerunt, cum Corfinium in Pelignis, communem patriam, Italicum appellassent. unde postea Italicenses usurpati. Aduersus hos magno pedestrium, equestriumq. copiarum apparatu Romani consules cum ueniissent L. Iulius Cæsar, & P. Rutilius Lupus, primum uario marte, dubioq. pugnarunt, post autem, cum ad alias clades aduersus multis prœliis acceptas, P. etiam Lupus consul tertio idus Iunias, teste in fastis Ouidio, cecidisset, iamque Etrusci etiam, & Vmbri, aliiq. iis finitimi populi, qui ab altera urbis parte incolunt, defectionem spectarent, tum lex, ut ait Appianus, est lata, ut qui populi ad eam diem in fide mansissent, ciues Romani essent. quo nomine Latinos, Etruscos, & Vmbros comprehendisse uisa est. nondum enim eorum quisquam defecerat. Appianus quidem certe Tiburtinos, & Prænestinos, quas fœderatas ciuitates fuisse in Latio diximus, tum ciuitate donatos diserte scribit. Vmbros autem & Tuscos, cum in tanto tumultu nihil mouissent, in eandem tum esse ascriptos facile mihi persuaserim. de Vmbris enim, ut ciuibus in tribus coniectis, loquitur Cicero pro Murena. Multas sibi tribus, inquit, quæ municipiis Vmbriæ confinciuntur, adiunxit. de Tuscis illud est indicio, quod ait Valerius, ubi de Spurina Etrusco loquitur. Quod sequitur, ait, externis adnectam, quia ante gestum est, quàm Etruriæ ciuitas daretur. Idem autem de Sabinis est iudicandum, quos postremo in Sergiam tribum coniectos (in ea enim suffragium tulerunt) significat noster ille in Vatiniana. Hæc autē celeberrima lex Iulia fuit, a L. Iulio Cæsare consule, extremo, ut par est, consulatu, iam mortuo collega, anno post V. C. DCLXIII lata.

qua lege Cicero pro Balbo ſociis, & latinis, Gellius lib. IIII, uniuerſo Latio ciuitatem datam profitentur. Tam diu uero Italici reſtiterunt, donec a Cn. Pompeio conſule, & P. Sulla alterius conſulis L. Catonis legato pluribus prœliis uicti, & iam ad paucos redacti omnium ſuorum conſenſu, communem patriam Corfinium reliquerunt, quòd iam Marſi, atque omnes finitimæ gentes in fidem Romanorum redierant, ac communi Italicorum cauſſa deſerta, cum ab armis recesſiſſent, in ciuitatem lege Iulia aſciti fuerant. Rei uero ſummam in oppidum Samnitium, priore anno de Romanis captum, Aeſerniam tranſtulerunt. Tum uero magnis collectis undique copiis, & ſeruis ad arma uocatis, duce Popedio Silone cum Venuſiam in Apulia amiſiſſent, nec quod implorauerant, a Mithridate Ponti rege, Romanorum hoſte, auxilium impetraſſent, omnem belli gerendi cogitationem depoſuerunt, paucis tantum Samnitibus, qui Nolæ ſe continebant, & Lucanis quibuſdam exceptis. Itaque hoc anno omnes ex lege Iulia in tribus deſcriptos fuiſſe puto a cenſoribus L. Iulio Cæſare, & P. Licinio Craſſo, qui huius rei gratia ante ſolemne quinquennii tempus creati erant. In tribus autem eos non ueteres triginta quinque, ſed in nouas octo diſtribuerunt, eo nimirum conſilio, ne ſi eos in ueteres rettuliſſent, multitudine nouorum ſuffragiorum nimium ueterum ciuium opes infirmarent. Atque hoc eſſe opinor, quod in epitoma Liuinarum LXX ſcriptũ eſt his uerbis: Italieis populis ciuitas a ſenatu data eſt. Quanquam non ſuo id loco, ut opinor. non enim in Cornelii Cinnæ conſulatu, quod ex eo loco apparet, ſed in Pompeii Strabonis hoc factum eſt. Quo eodẽ anno peregrinis etiam aditum quendam ad ciuitatem R. lege Siluani, & Carbonis tribunorum plebis uideo eſse factum. peregrinos nunc appello omnes præter Italos. Ea uero lege auctore in oratione pro Archia Cicerone, latum eſt, ut qui fœderatis ciuitatibus aſcripti eſſent, ſi tum cum lex ferebatur, in Italia domicilium habuiſſent ac ſexaginta diebus apud prætorem profeſi eſſent, ciues Ro. eſsent. ad quam legem reſpiciens idem ſcripſit in XIII epiſtolarum hoc modo: L. Manlius Soſis Catanenſis, cum aſcriptus eſſet Neapolim ante ciuitatem ſociis, & Latinis datam, una cum reliquis Neapolitanis eſt ciuis Ro. factus. & pro Archia, Archiã ipſum Anthiochenum, cum aſcriptus eſset Heracleam, quæ æquiſsimo

æquiſsimo iure, & fœdere erat, ciuitatem R. eſse adeptum concludit. de utraque autem ciuitate ſic in defenſione Balbi loquitur: lege Iulia, qua ciuitas ſociis, & Latinis data eſt magna contentio Heraclienſium, & Neapolitanorum fuit cum magna pars in iis ciuitatibus iuris ſui libertatem ciuitati anteferret. Fuit autem æquum, ut qui aſcriptus eſset in ciuitatem fœderatam, una cum ea ciuitatem Romanam conſequeretur. Quod autem dixi, ciuitatem Italicis populis datam in conſulatu Strabonis, non Cinnæ, cum cenſores, de quibus dixi, oſtendunt, quorum munus eſt ciues in tribus transferre, tum etiam illud maxime, quòd P. Sulpicius, qui anno poſt Strabonem conſulem, Sulla conſule tribunatum geſsit, nouos ciues ex octo tribubus in omnes triginta quinque diſtribuere eſt conatus. Etenim cum Italici in octo tribus nouas coniecti nihil ſe ad comitia roboris afferre, ac neruorum, dummodo ueteres XXXV conſenſiſſent, intelligerent, ſed deceptos rati, ad P. Sulpicium nouarum rerum cupidum confugerunt. Ille uero ad aucupandam eorum gratiam legem promulgauit, ut noui ciues in ueteres tribus transferrentur. qua de lege in epitoma LXXVII, atque in Appiani primo libro ſcriptum eſt. uerum hæc lex aut non eſt lata, aut certe eodem anno a L. Sulla conſule, cum in urbem ex Campania cum exercitu reuertiſset, ac Sulpicium ipſum, Mariumq. inimicos ſuos urbe exturbaſset, una cum ceteris eius legibus eſt ſublata. Quocirca L. Cinna, qui inſequenti anno conſulatum geſsit, quo ſibi contra Sullam tum ab ſentem opes pararet, eam rettulit, id quod his uerbis proditũ a Velleio eſse uideo: Cum ciuitas Italiæ data eſset, ut in octo tribus contribuerentur noui ciues, ne potentia eorum, & multitudo ueterum dignitatem ciuium frangeret, pluſq. poſsent recepti in beneficium, quàm auctores beneficii, Cinna in omnibus tribubus eos ſe diſtributurum pollicitus eſt. quo nomine ingentem totius Italiæ frequentiam in urbem acciuerat. ex qua pulſus, conſulatus ei quoque abrogatus eſt. Poſt autem Cinna IIII conſule interfecto, & Cn. Carbone ſolo conſulatum gerente, anno DCLXIX, ſocios omnes in XXXV tribus diſtributos poſsumus ſuſpicari, atque id eſse, quod in epitoma LXXX ſcriptum eſt: Nouis ciuibus s. c. ſuffragium datum eſt. His enim uerbis ſignificari arbitror, nouis ciuibus tum demum ſuffragium eſse conceſsum, quòd eo primum an

no in xxxv tribus, quod ante eam diem non obtinuerant, sint distributi, quo modo par ius suffragiorum cum ueteribus ciuibus sunt assecuti. Neque uero de facto dubito. quo anno factũ hoc sit, de eo potius ambigo. neque enim ex uerbis epitomarum sæpe certum rerum annum possis eruere. ego uero, siquid in re tanta iudicio, ac coniecturæ dandum est, malim Italicos biennio ante in xxxv tribus coniectos in secundo Cinnæ consulatu, quàm eodem quartum consule iam occiso, & Carbone solo consulatum gerente, primum, quia probabile uidetur, quod Cinna in primo consulatu conatus non potuit efficere, id statim in secundo peregisse, deinde quòd eo anno censores fuisse traduntur, L. Marcius Philippus, & L. Perperna, idq. ante solemnem censorii quinquennii uicissitudinem. quos ad id creatos esse facile putauerim. Nam nisi a censoribus in tribus translatos eos dicamus, legem latam ad populum, qua qui in quaque tribu nominatim suffragarentur, expressum sit, confiteamur necesse est. cuius tamen legis nulla usquam memoria extat. Itaque recte post in epitoma LXXXVI scriptum est, Sullam cum Italicis populis, ne timeretur ab iis, uelut erepturus ciuitatem, & suffragii ius nuper datum, fœdus percussisse. Quod ipsum cum Scipione, & Norbano consulibus factũ sit, ob eam rem probe Cicero in Philippicis dixit Sullam cum Scipione collocutum de auctoritate senatus, de suffragiis populi, de iure ciuitatis, legis inter se conditiones contulisse. Hoc tamen beneficium post a Sulla uictore, & dictatore ademptum est multis, qui Cinnam, Carbonem, Marium, Scipionẽ, & Norbanum, ceterosq. aduersæ factionis duces aut consilio, aut pecunia, aut copiis iuuerant. quorum alios morte, ut inquit Appianus, alios exilio, alios bonorum publicatione mulauit. cumq. in singulis hominibus insatiabilem suam crudelitatem exercuisset, oppida inde adortus, ea aut arcibus, aut mœnibus nudauit, aut grauissimis impositis tributis prorsus afflixit, aut deductis in eorum agros militibus suis, possessionibus patriis spoliauit, aut iis denique ciuitatem paullo ante a senatu datam eripuit. Vnde merito in eum M. Lepidus consul est in concione dicens apud Sallustium, sociorum, & Latii magnam uim ciuitate pro multis, & egregiis factis data per unum Sullam prohiberi. De agris tamen, non de ciuitate ratum fuisse, docet in oratione pro domo Cicero, cum ait. Populus Romanus,

manus, L. Sulla dictatore ferente, comitiis centuriatis ciuitatẽ ademit. ademit iisdem agros. de agris ratum est, fuit enim populi potestas, de ciuitate ne tandiu quidem, quãdiu illa Sullani temporis arma ualuerunt. Neque uero alia, ut opinor, causa Sallustiũ impulit, ut in Catilinæ conuratione scripserit; Etruriam nouarum rerũ cupidam cõsule Cicerone fuisse, quòd Sullæ dominatione agros, bonaq. omnia amiserat. Samnitibus quidem, qui Telesino, & Lãponio ducibus infesta urbi signa aduersus se tulerãt, itemq. Volaterranis, & Nolanis, & Arretinis, qui sibi pertinacissime restiterant, inimicissimum ipsum fuisse, multorum testimonio compertum habemus; maxime autem Strabonis ita de Samnitibus scribentis: Samnites postremo a Sulla deleti sunt, quos cum ceteris Italis bello fractis, solos arma retinentes, ac Romam oppugnantes uideret, alios in fuga cecidit, alios abiectis armis se dedentes, ad quattuor milia in uilla publica, qnæ in campo Martio est, trucidauit. factisque proscriptionibus non ante destitit, quàm uniuersum Samnitium nomen deleuerit, aut Italia fugarit. Post autem Sulla dictaturam deponente, aut certe mortuo, omnibus, aut plerisque ius pristinum, ut opinor, est restitutum. uerum quo potissimum legem ferente, nihil sane mihi legisse uideor. illud pro certo affirmare possum, M. Lepidum consulem de Sullanis actis rescindendis cum Q. Catullo, collega suo, post Syllæ mortem contendisse, & bona, agrosque, quos a Sullæ hasta pretio persoluto mercatus erat, se cuique ueterum dominorum reddere paratum esse in concione professum esse. Quocirca Cicero quoque legem Sullæ de ciuitate adimenda ne tandiu quidem ualuisse dixit, quandiu Syllana arma ualuerunt. Hoc igitur pacto cum Italia ciuitatem Ro. multis laboribus, ac multo sanguine primum meruisset, deinde uero armis, atque populi Ro. benignitate obtinuisset, amissamque recuperasset, tum tanta demum peregrinorum in urbem se rettulit copia, ut noua lege eorum libido fuerit coercenda. Itaque, Dione teste, Cotta, et Torquato cos. anno post urbem conditam DCLXXXVIII, omnes, qui Romæ obuersabantur, Italis exceptis, urbe pulsi sunt, C. Papii tribuni pl. rogatione, cum peregrini in urbe superarent, nec satis digni uiderentur, qui secum habitarent. Hic est autem Papius ille, de quo Cicero: Male, qui peregrinos urbibus prohibent, eosque exterminant,

exterminant, ut Pennus apud patres nostros, Papius nuper, quam eandem legem intellexit in agraria secunda, cum dixit: Lege illa, qua peregrini urbe eiiciuntur Glaucippus excipitur. & in Archiæ defensione. Quid quod non modo post ciuitatem datam, sed etiam post legem Papiam multi in earum ciuitatum tabulas irrepserunt? ex quo apparet, Papias leges duas fuisse, unam de ciuibus, alteram de peregrinis, item unam de ciuitate, alteram de urbe. quos autem non modo post ciuitatem datam, sed etiam post legem Papiam in eorum municipiorum tabulas irrepsisse ait, peregrinos intelligit, qui urbe lege Papia prohibiti, ut ibi esse per legem liceret, furtim sua nomina in tabulis fœderatorum reponi curauerant, ut ex lege Siluani, & Carbonis ciues Romani essent.

De iure ciuitatis Galliæ prouinciæ dato. Cap. II.

HACTENVS quo rerum motu, & quibus legibus Latini, atque Italici Romanam ciuitatem adepti sint, diximus. reliquum est, ut de Galliæ prouinciæ ciuitate eo, quo cœpimus, ordine differamus. Quid igitur? an ego Galliæ prouinciæ nobilissimæ datam esse ciuitatem addubitem? minime uero. extant enim præclari huius muneris insignia ad memoriam testimonia. Nam & Diodorus Ligures, & Strabo Gallos Cisalpinos cum Venetis in ciuitatem acceptos, uterque libro quinto mandarunt. an uero de tempore, quo asciti sunt, ambigam? ne id quidem. quippe cum Strabonem eundem habeam auctorem, Gallos, & Venetos, eodem; quo ceteram Italiam, tempore Romana ciuitate esse donatos. an lege Iulia ciuitas Galliæ data? non, arbitror. lex enim Iulia sociis, & Latinis solis traditur opem tulisse, sed Pompeia, quam Cn. Pompeius Strabo post L. Iulium Cæsarem, unde est lex Iulia, consul, ni mea me coniectura decipit, tulit. Placuit enim Pompeio, cum Iulius lege sua Italicis omnibus in fidem redeuntibus subuenisset, se quoque a Gallis, qui in tanto quieti tumultu fuerant, gratiam inire. Itaque, quod uerisimile uidetur, legem, collega Catone iam extincto, tulit, qua Liguribus, & Cispadanis, & Venetis ciuitatem, Transpadanis uero Latinitatem communicauit. Huius legis præterquam quòd uestigia extant apud Plinium,

Plinium, cum inquit, Cottianas alpes, quia non hostiles fuerant, municipiis ab Augusto attributas lege Pompeia, testis est quoque Alba Ligurum oppidum, quæ ab hoc Pompeio, ut in transpadanis etiam Laus, Pompeia est appellata. Accedit, quod cum transpadanos Latii iure ab eo donatos, ut infra ostendam, pro certo habeamus, cispadanos item præmio aliquo affectos, uerisimile esse arbitramur. præsertim uero cum post hæc tempora cispadanos ius suffragiorum Romæ habere, transpadanos desiderare uideamus. Hinc enim illa sunt Ciceronis de se consulatum petēte in epistolis ad Atticum. Et quo niam, inquit, in suffragiis multum potest Gallia, accuremus legati ad Pisonem. & in Antoniana secunda: Ex omnium omnibus flagitiis nullum turpius uidi, nullum audui, quàm qui magister equitum fuisse tibi uiderere, in proximum annum consulatum peteres, uel potius rogares, is per municipia, coloniasq. Galliæ, a qua cum consulatus noster petebatur, non rogabatnr, petere consulatum solebamus, cum caligis, & lacerna cucurristi. & in III in Antonium: Tantus consensus est municipiorum prouinciæ Galliæ, ut omnes ad auctoritatem huius ordinis maiestatemq. populi R. defendendam conspirasse uideantur. & post de restitutione eius ita Pedianus; Placentini honestissima decreta erga Ciceronem fecerunt, certauerunt q. in ea re cum tota Italia. cum de reditu eius actum est. & deinde de legibus C. Catonis antiquandis Cicero in epistolis ad fratrem: Magna manus ex Piceno, & Gallia expectatur, ut etiam Catonis rogationibus de Lentulo, & Milone resistamus. & de sacerdotii Antoniani petitione Hirtius: Cæsar, inquit, in Italiam profectus, ut municipia, & colonias appellaret, quibus M. Antonii quæstoris sui commendaret sacerdotii petitionem, aut iis gratiam ageret, quòd frequentiam, atque officium suum Antonio præstitissent. Item: Cæsar, cum omnes Galliæ Togatæ regiones percucurrisset, T. Labienum Galliæ Togatæ præfecit. quo maiore commendatione conciliaretur ad consulatus petitionem. Hinc idem etiam Cicero in Philippicis, cum de Mutina colonia ab Antonio obsessa loqueretur, Galliam prouinciam fortissimorum ciuium uocat, atque incredibilem earum coloniarum, & municipiorum consensum ad salutem populi R. tuendam exclamat. & ad M. Brutum Galliæ prætorem cum scriberet: Ergo omnibus terris inquit, una Gallia

lia communi non ardet incendio. in qua frueris ipſe te, cum in Italiæ luce cognoſceris, uerſarisque in optimorum ciuium uel flore, uel robore. Quod auetm tranſpadanis non ius ciuitatis, ſed Latinitatis lege Pompeià conceſſum ſit, docet Aſconius, qui in commentario Piſonianæ ita, ut ſæpe dixi, ſcribit: Cn. Pompeius Strabo Magni pater tranſpadanas colonias deduxit. quas non nouis coloniis conſtituit, ſed ueteribus incolis manentibus ius dedit Latii, ut poſsent habere ius, quod ceteræ Latinæ coloniæ, id eſt ut petendi magiſtratus gratia Romanam ciuitatem adipiſcerentur. Ex his autem coloniis Veronæ, Comi, & Laudi Pompeiæ tantummodo mentionem inuenio. De Verona ſcriptum eſt in Panegyrico Conſtantini Magni, fato euenisse, ut quam coloniam Pompeius aliquando deduxerat, Pompeianus euerteret. & apud Tacitum libro XIX. Quæſitum inde, inquit, quæ ſedes bello legeretur. Verona potior uiſa, patentibus circum campis ad pugnam equeſtrem, qua præualebant, ſimul coloniam copiis uaſidam auferre Vitellio in rem, famamq. uidebatur. Comum narrat Strabo modicum oppidum fuiſse. quod cum incumbentes Rhæti uaſtaſſent, Cn. Pompeius Strabo Magni pater reſtituerit. De Laude Pompeia nihil habeo præter coniecturam ex nomine ipſo conceptam. Neque enim eos laudare poſsum, qui inter Tranſpadanos Venetos numerant, & oppida Venetorum in hunc etiam numerum ſine ullo uetere teſte aſcribūt. primum, quòd cum Tranſpadanos Romani dixerunt, ii Gallos tantum Cænomanos, & Inſubres intellexerunt, deinde quòd Venetos non iure Latii, ſed ciuium R. donatos inuenio. Cum ergo deteriore Tranſpadani, quàm reliqui Itali iure eſsent, propterea & ipſi ſæpe, ut in ciuitatem acciperentur, egerunt. Itaque Cotta, & Torquato cos. an. DXXXVIII, M. Craſsus, & Q. Catulus inter ſe ſumma ui decertaſse a Dione traduntur, quòd alter eorum Tranſpadanis ciuitatem dare uellet, alter uetaret. iidemq. cum infecta re abdicaſſent, ne per ſequentes quidem cenſores quicquam eſse perfectum. eodem uero anno Cæſarem, addit Suetonius, Latinas colonias de ciuitate agitantes adiſse, atque ædilem curulem cum Cn. Piſone conſpiraſse, ut ille foris, ipſe Romæ ad res nouas conſurgeret per Lambranos, & Tranſpadanos; deſtitutum utriuſque conſilium morte Piſonis. Quod autem Cæſar in ædilitate Præſtare non potuit,

potuit, id in primo conſulatu uidetur tentaſse, ut aliqua ex parte Tranſpadanorum petitioni ſatisfaceret. quanquam niſi de Como quicquam nominatim accepimus. de quo eſt ſcriptum in Strabonis commentario V, Cæſarem quinque millia hominum Comum deduxiſſe. ex quibus maxime illuſtres quingentos Græcos fuiſſe. eos tamen ciuitate donatos, atque colonos adſcriptos haud ibi habitaſſe, ſed oppido nomine Nouocomi impoſito Nouocomenſes oppidanos omnes dixiſſe. Quo circa aliquot poſt annis M. Marcellus conſul, Cæſari inimicus ad ſenatum rettulit, ut colonis, quos rogatione Vatinia, quod ſcribit Suetonius, Cæſar Nouumcomum deduxiſſet, ciuitas adimeretur, quod per ambitionem, & ultra præſcriptum data eſſet. Ciuitatem autem intellexit, non quæ Nouocomenſibus ueteribus incolis data eſſet, quæ nulla erat, ſed quæ quingentis colonis Græcis adiectis. Quod autem ait Appianus, Cæſarem Nouocomum ad Latii ius redegiſſe. quorum qui annuum gerebant magiſtratum, ciuis Romanus erat, intelligendum item eſt de nouis incolis Græcis, quos quia Comum Cæſar aſcripſerat, etiam iure Latii, quo ueteres incolæ lege Pompeia donati fuerant, decorauerat. Quare, ut idem ſcribit, Nouocomenſem quendam, qui domi magiſtratum geſſerat, ac propterea ſe pro ciue Romano ferebat, uirgis cædi in Cæſaris contumeliam Marcellus conſul iuſsit, quo eodem reſpexit etiam Cicero, cum in V epiſtolarum ad Atticum ſcripſit: Marcellus fœde in Comenſi. etſi ille magiſtratum non geſſerat. erat tamen Tranſpadanus. ita mihi uidetur non minus ſtomachi noſtro Cæſari feciſſe. nimirum enim ſignificat, Marcellum non minus ſtomachi ſuo Cæſari, id eſt Pompeio feciſſe, cum Comenſem a Strabone Magni patre lege ornatum, quia Tranſpadanus erat, uerberauit, quàm Cæſari ipſi inimico ſuo, a quo Nouocomum aſcriptus fuerat. Neque uero aliunde factum, ut bello ciuili Cæſar Tranſpadanos amicos habuerit. quod in epiſtolis ſæpe innuit Cicero. ut ibi: Cæſar Gallias ambas habet inimicisſimas præter Tranſpadanos. & lib. VII ad Atticum: Tranſpadani, & plebs Romana erit cum Cæſare. & lib. V: Nondum ſatis huc erat allatum, quo modo Cæſar perferret de auctoritate perſcripta, eratq. rumor de Tranſpadanis, iuſſos quattuor uiros creare. et Cœlius ad Ciceronem: Rumores de Comitiis Tranſpadanorum Cumarum tenus caluerunt.

Comitia uero intelligit, quibus quattuoruiri crearentur, qui erat municipiorum magistratus. ut si Cæsar iussisset a Transpadanis creari quattuoruiros, ius quoddam uideretur ciuitatis iis, & municipii speciem concessisse. Sæpe autem de Transpadanorum ciuitate in senatu agitatum, ostendit uox illa Curionis apud Ciceronem in III de officiis: Male Curio, inquit, cum causam Transpadanorum æquam esse dicebat, addebat tamen: Vincat utilitas. quasi enim significabat, Transpadanis ciuitatem deberi, sed quia id parum reip. expediret, negandam esse. Postremo quod efficere Cæsar in consulatu, & in imperio non potuit, id, ubi primum potestas data est, præstitit. siquidem Transpadanos omnes in prima dictatura, teste Dione, in ciuitatem asciuit. unde D. Claudius dixit apud Tacitum: Cum Transpadani in ciuitatem recepti, solida domi quies, & aduersus externa floruimus. Ita autem recepti sunt, ut & magistratus petere Romæ, & in senatum legi possent. quod in oratione contra D. Claudium positum est apud eundem: An parum est, quod Veneti, & Insubres curiam irruperint, nisi cœtus alieni generum, uelut captiuitas inferatur? Quanquam autem Gallia in ciuitatem ascita erat, non tamen eodem, quo reliqua Italia, libertatis iure fruebatur, sed adhuc prouincia erat, & prætori obtemperabat. Post autem, anno DCCXI, placuit M. Lepido, M. Antonio, & C. Cæsari Octauiano IIIuiris reip. constituendæ, ut ex decreto diui Cæsaris libera esset, & ad reliquæ ius Italiæ traduceretur. ut lib. V Appiani historiæ traditum est. Quo spectans etiam Dio lib. XXXVIII scriptum reliquit, C. Cæsarem Octauianum IIIuirum reip. anno postero ex Gallia Togata pecunias, & milites coegisse, quæ ob id ad Italiæ formam redacta erat, ne quis in posterum prouinciæ nomine intra alpes exercitum haberet. Finis autem a septentrione fuit flumen Formio. sic enim inquit Plinius: Vltra Tergeste VI millia passuum Formio amnis antiquus auctæ Italiæ terminus. auctam autem intelligit a Rubicone ad alpes, non naturæ, sed iuris finibus propagatam. Atque ita Italia aperte usque ad alpes promota, & Gallia in posterum prouincia appellari desita est, cum iam uniuersa in partem ciuitatis, & imperii Romani esset uocata. id quod me ab initio demonstraturum esse pollicitus sum.

De

De iure ciuitatis coloniis, præfecturis, fœderatis ciuitatibus, foris, & conciliabúlis dato. Cap. III.

NEQVIS autem putaret, cum uniuersos Italiæ populos ciuitate a populo Romano donatos ostenderim, colonias, præfecturas, fœderata oppida, & fora, ac conciliabula non eodem iure fuisse ornata; quanquam hoc superiore disputatione probatum satis uideri poterat, uisum est tamen faciendum, ut retinendi instituti mei causa, id ipsum sigillatim in horum etiam unoquoque confirmarem. Vt ergo coloniis nullis ante legem Iuliam ius suffragii patuit, sic post legem Iuliam, aut Pompeiam omnibus esse permissum dico. nisi forte id paucæ aliquot aut scelere suo non obtinuerint, aut post insigni aliqua calamitate amiserint. Habuisse autem colonias suffragium, quis ueterum scriptorum non loquitur? indicat Cicero, cum de se post reditum ad Quirites inquit ita: Nullus in eorum reditu motus municipiorum, & coloniarum factus est. at me in patriam ter suis decretis Italia cuncta reuocauit. & pro domo: Quid ego illa diuina, atque immortalia municipiorum, & coloniarum, & totius Italiæ decreta commemorem? & in secunda in Antonium: Municipia, colonias, præfecturas num alieter iudicare censetis? & pro Sylla: Adsunt pari studio Pompeiani, qui ita de ambitione, & suffragiis suis cum colonis dissenserunt, ut idem de communi salute sentirent. cum Cicerone autem facit Hirtius, in cuius historia ita scriptum inuenimus: Cæsar in Italiam profectus est, ut municipia, & colonias appellaret, quibus M. Antonii quæstoris sui commendaret sacerdotii petitionem, aut iis gratias ageret, quòd frequentiam, atque officium suum Antonio præstitissent, simulq. se, atque honorem suum insequentis anni commendaret. Nam quid notum, uel potius nobile illud ex commentariis Suetonii proferam? Augustum Italiam duodetriginta coloniarum numero deductarum ab se frequentasse, & iure, ac dignatione urbi quodammodo pro parte aliqua adæquasse, excogitato genere suffragiorum, quæ de magistratibus urbicis decuriones colonici in sua quisque colonia ferrent, & sub diem comitiorum obsignata Romam mitterent. Neque uero quin idem quoque præfecturis

fecturis ius suffragii, & magistratus sit impertitum, dubitandum uidetur, cum huius antiquitatis locupletissimum habeamus Tullii testimonium. qui in Planciana ita disputat in Laterensem Plancii accusatorem: Primum utrum magis fauere putas Atinates, an Tusculanos suis? alteri, cum huius Cn. Saturnini patrem ædilem, cum prætorem uiderunt, quod primus ille non modo in familiam, sed etiam in præfecturam illam sellam curulem attulisset, mirandum in modum lætati sunt. alteri (credo, quia refertum est municipium consularibus) nunquam intellexi uehementius suorum hospitum honore lætari. & paullo post. Huius præfectura plena uirorum fortissimorum sic, ut nulla tota Italia frequentior dici possit. quam quidem nunc multitudinem uidetis iudices in squalore, & luctu supplicem uobis. hi tot equites R. tot tribuni ærarii (nam plebem a iudicio dimisimus, quæ cuncta comitiis affuit) quid roboris, quid dignitatis huius petitioni attulerunt? non enim tribum Terentinam, sed dignitatem, sed oculorum coniectum, sed solidam, & robustam, & assiduam frequentiam attulerunt. Quod autem fœderatæ ciuitates municipiorum ius, id est tribuum, & suffragii, & magistratus adeptæ sint, multi sunt testes, sed nescio quo modo uno maxime delector eo ipso, quem paullo ante commemoraui, Tullio. cuius hæc in defensione Syllæ cũ uerba contemplor, nihil quæro amplius. At si nos, inquit, tibi peregrini uidemur, qui sumus e municipio. quorum iam & nomen, & honos inueterauit & huic urbi, & hominum famæ, & sermonibus, quàm tibi illos competitores tuos peregrinos uideri necesse est, qui iam ex tota Italia delecti tecum de honore & de omni dignitate contendunt? quorum caue tu quenquam peregrinum appelles, ne peregrinorum suffragiis obruare. Nõ est hoc fortasse satis. nunc quid ille idem in Planciana dicat, attendamus. Iam municipia, inquit, coniunctione etiam uicinitatis mouentur. nemo Arpinas non Plancio studuit, nemo Soranus, nemo Casinas, nemo Aquinas. totus ille tractus Venafranus, Allifanus. iisdemq. nunc a municipiis adsunt equites Romani publice cum legationis testimonio. Ergo ut alia in te erant illustriora Laterensis, sic te Plancius hoc non solum municipii, uerum etiam uicinitatis genere uincebat; nisi forte te Lauicana, aut Bouillana, aut Gabina uicinitas adiuuabat. quibus ex municipiis uix iam, qui carnem Latinis petant inue-

inueniuntur. item in oratione pro domo, in qua, dum se decretis Italiæ reuocatum comitiis centuriatis gloriatur, in hæc uerba erupit: Ille ille populus dominus est regum, uictor, atque imperator omnium gentium, quem illo clarissimo die uidisti, tum cum omnes principes ciuitatis, omnes ordinum, atque ætatum omnium suffragium se non de ciuis, sed de ciuitatis salute ferre censebant. cum denique homines in campum non tabernis, sed municipiis clausis uenerunt. Quid quod in epistolis prodidit, Atellanos, & Volaterranos municipes sibi in suis honoribus affuisse? Nam Pædiani nota est auctoritas, qui in diuinationis commentario posuit, rusticam plebem ex municipiis Romæ conuenisse, aut propter comitia suffragiorum caussa, aut ludorum, aut ut censerentur apud censores. Hi uero omnes erant ex iis oppidis, quæ lege Iulia paullo ante in ciuitatem ascita fuerant, neque dum censa in tribubus XXXV. siquidem Italia in tribus a Philippo, & Perperna censoribus est conjecta. cumq. nisi post annos decem, & septem censores in ciuitate nulli fuissent, ad eos, qui primi declarati sunt, Lentulum, & Gellium ex tota Italia frequentissimi uenerunt, non quòd in municipiis non censeri suis possent, sed ut ius nouum, & multo sudore partum tandem aliquando usurparent. Postremo uero conciliabulis etiam ciuitatem esse communicatam, uideo satis perspicue docuisse Aggenum, auctorem minime contemnendum, cum scripsit: Sunt loca publica coloniarum, ubi prius fuere conciliabula, & postea sunt in municipii ius relata. Quod cum ita sit, sane iam caussa patet, cur post legem Iuliam multa oppida et municipiorum, et coloniarum nomine decorata sint, multa item præfecturæ, et municipia appellata. quid enim aliud esse censemus, nisi quòd quatenus colonos habuerunt, coloniæ, quatenus præfectos, præfecturæ nomen tulerunt, ut autem suffragii iure donata sunt, eatenus municipia sunt nuncupata? Cum autem suffragii ius una cum tribu obtinuerint, factum est, ut sæpe tribus ipsas pro populis Italiæ ciuitate donatis ueteres usurparint. ut Suetonius, cum scripsit, Cæsarem testamento suo legasse populo Ro. quadringenties, tribubus tricies quinquies. et Martialis, cum dixit:

Dat populus, dat gratus eques, dat thura senatus,
Et libant Latiæ tertia dona tribus.

Vterque enim distingues populum a tribubus, populi nomine plebem

plebem Romanam uidetur intelligere, tribuum uero Italiam. Quòd si quis tribuum nomina, in quibus quæque aut colonia, aut præfectura, aut fœderata ciuitas post ciuitatem impetratam suffragium tulerit, requisierit, næ ille laborem inanem suſceperit. Mihi enim ne hanc quidem inuestigandæ antiquitatis partem negligenti, contigit, ut ueterum lapidum titulos perlegens, ac obseruans paucarum tantum quarundam certas tribus inuenerim. Mutinæ quidem, patriæ meæ, Polliam, Veronæ Publiliam, Sutrii Velinam, Cæretis, & Tudertis Clustuminam, Florentiæ Scaptiam, Atestis Romiliam, Brixiæ Fabiam, Vicetiæ Meneniam, Clusii Arnienſem, Tergestis Pupiniam, Aletrii Publiliam, Arretii Pomptinam. Nam Atinam in Terentina suffragatam docet Cicero in Planciana. Eorum uero lapidum exempla, qualia Onuphrius Panuinius, Veronenſis, homo in ista ipsa disciplina, quæ nunc dimiſsa reuocatur, in primis probatus, mihi tradidit, ne quem fallam, hoc loco subſcribam:

Mutinæ.

Q. AMBILIVS T. F.
POL. TIRO MVTIN
MILES COHORT. VII PRAET.
Ↄ GRAECINI. VIXIT ANN
XXXII. MILITAVIT AN. XII

Romæ

D. M.
M. BALLONIO
M. F. POL. PAVLLO
MVTINA
MIL. COH. X. PR. Ↄ
FRONTONIS MIL. ANN
VIII. VIX. ANN. XXXVI.

Romæ

M. APICIVS
M. F. PVB.
PVDENS
VERONA
MIL. COH. XII. PR.
MIL. AN. XVI.
VIXIT ANN. XXXIIX.

Brixiæ

Q. MINICIO
Q. F. FAB. POB.
MACRO
IIIIVIR VERON
Q. VERON. ET BRIX.
MINICIA MATER
D. D.

Sutrii

DIIS MANIBVS
T. VALERIO T. F.
VEL. VICTORI
DECVRIONI SVTRI
IIVIR I. D. ITERVM
QVINQVENNALI
CVRATORI PECVNIAE
PVBLICAE. PONTIFICI
PATVLCIA EXOCHE
CONIVX
FECIT.

Cærete.

TI. CLAVDIO DIVI AVG. F.
AVG. PONT. MAX. TRIB. POT. XX

НАУКОВА БІБЛІОТЕКА ОНУ імені І. І. МЕЧНИКОВА

L. PAVLLVS L. F. CLV. ATTICVS
PRAEFECTVS FABRVM CAER.
&c.

In agro Tudertino

L. IVLIO L. F.
CLV. MARCIANO
AED. IIVIR. TVDER
VICANI VICI MARTIS
TVDERT. EX AERE COLL.
OB MERITA EIVS L. D. D. D.

Romæ

Q. GARGENNIVS
L. F. SCA
CELER
FLORENTIA MIL.
COH. XI. PRAET.
VIX. ANN. XXXV
MILIT. ANN. VI.

Romæ

L. CASSIVS L. F.
ROM. NIGER
DOMO ATESTE
MIL. COH. I. PR.
MIL. ANN. XVII.
VIX. ANN. XXXVII

Vicetiæ

M. ENNIVS M' F
MEN. VICETINVS
SCR. AED. CVRVLIVM
ARMENTARIVS DECVRIAEQ.
DECVRIO VICETIAE.

Clusii

Q. GAVIVS Q. F.
ARN. CLEMENS
CLVSII EVOC
AVG.
A QVESTIONIBVS.

Feltri

Q. CAEDIVS P. F.
PVB. SEX VIR
TERGESTAE V. F.
VINISSA Q. F. MAXV
VXOR
APRVSIDIA C. F. SB
MATER
CAEDIVS FRATER

Ferentini

C. IVLIO C. F. PVB. RVFO
VETERANO COH. VI PR
ↄ AQVILA MAXIMI
PRAETORI AED. IIII VIRO I. D.
MVNICIPI ALETRI
C. IVLIVS C. F. RVFINVS FRATRI
BENEMERENTI, ET SIBI
POSTERISQ. SVIS

Tiferni.

C. ANINIVS C. F. POM. GALLVS
DOMO ARRETIO EQ. LEG. IIII
SCYTH. MILITAVIT IN
PR. AN. XVII
EVOCAT. AN. II.
EQ. IN LEG. SCYTHIC
AN. XVIIII.

НАУКОВА БІБЛІОТЕКА ОНУ імені І. І. МЕЧНИКОВА

De coloniis militaribus. Cap. IIII.

SVPERIORE libro colonias omnes a populo R. post urbem conditam usque ad belli Italici tempora deductas, quas quidem inuenire potui, exposui, quæque earum fuerit conditio, iusq. ostendi: nunc, quod se facturum esse negauit Paterculus, ut militares persequeretur, ego, quemadmodum ante pollicitus sum, exequar. Hoc autem eò studiosius, quòd quas ille se prætermittere iccirco est professus, quia earum, ut ait, causſæ, auctores, & nomina præfulgerent, ea nobis omnia hoc tempore obscurisimis sunt ex ignorantiæ tenebris educenda. Quanquam de causſa militarium coloniarum non est, cur admodum laboremus, nisi ab earum sententiarum auctoritate recedamus, quas paullo ante ex certis ueterum monumentis attulimus. Deduci enim militares coloniæ iccirco sunt solitæ, ut ueterani milites prœliorum diuturnitate fessi præmiis aliquod aliquando caperent laborum suorum. Actorum autem nomina uere præfulgere dixit Velleius. quid enim L. Sulla, C. Cæsare dictatoribus, M. Antonio, M. Lepido, & C. Octauiano III uiris reip. & ipso met imperatore Augusto potuit esse illustrius? quos omnes, parta ciuili uictoria, inimicorum suorum agros militibus, per quos uicerant, diuisisse, litteris proditum est. Huius autem consuetudinis a Sulla initium introductum, post a Cæsare probatum esse, cum aliis argumentis multis ducor adopinandum, tum præcipue uerbis M. Bruti, eius, a quo Cæsar oppressus est, quæ sunt in concione eius ad ueteranos, ut opinor, in Capitolio, apud Appianum. Vos, inquit, pro rebus gestis aduersus Gallos, & Britannos præmia, quæ olim dabat populus, referetis, qui nec suis, nec innocentibus hominibus agros adimebat. neque illis aliena donabat, neque iniuria faciendа gratiam referri oportere putabat. idemq. hostes uictos non omni agro, sed parte multabat, in eamq. emeritos deducebat, ut essent, quasi hostium, quos deuicissent, custodes. cumq. spe agri armis parti non essent satis, publicos quoque diuisit, aut alios emit. hoc pacto deducere populus solebat sine cuiusquam solicitudine, ac molestia. Sulla uero, & Cæsar, quòd patria armis occupata, custodibus, & satellitibus aduersus eam egerent, neque uos in ciuitates uestras dimiserunt, neque uobis agrum emerunt, neque publicum diuiserunt, neque dominis pretia persoluerunt, sed Italiæ innoxiæ, lege belli, agros, uillas, sepulchra, & fana extorserunt. quibus rebus nos ne alienigenas quidem hostes unquam exuimus, sed decima solum fructuum multauimus. illi uero agros socium Latini nominis diuiserunt, & uos in eos frequentes sub signis, & ordine militari deduxerunt. Hæc eo loco Brutus. De Cæsare autem, & Augusto adeo perspicue loquitur Higinus, ut id reuocari in dubium nullo modo posse uideatur. Verba autem eius, quibus hoc docet, hæc sunt: Multis legionibus contigit bellum feliciter transigere, & ad laboriosam agriculturæ requiem primo tyrocinii gradu peruenire. nam cum signis, & aquila, & primis ordinibus, ac tribunis deducebantur. modus agri pro portione officii dabatur. ferunt quidam, indictum postea modum belli, & expleta centesima hostium congressione ad colendum reductos terrarū agros. Diuus Iulius, uir acerrimus, & multarum gentium domitor tam frequentibus bellis militem exercuit, ut dum uictorias numerat, congressione multitudinis obliuiscereturnam milites ultra stipendia emerita detinuit recusantes, deinde ueteranos dimisit, mox eosdem ipsos ueniam cum milite rogantes recepit, & post aliquot bella facta in pace dimisit. æque D. Augustus in assignata orbi terrarum pace exercitus, qui sub Antonio, aut Lepido militauerant, pariter & suarum legionum milites colonos fecit, alios in Italia, alios in prouinciis. quibusdam deletis hostium ciuitatibus nouas urbes constituit. quosdam in ueteribus oppidis deduxit, & colonos nominauit, Quin etiam M. Antonius consul apud Appianum in ea oratione, qua Cæsari acta seruanda esse suasit, illud posuit, Cæsarem milites una cum armis, quibus meruerant, atque iisdem ordinibus in agros deduxisse. Et quo intelligi potest, quæ res Tacitum adduxerit, ut ita in libro XIIII annalium suorum scriptum reliquerit, Nerone IIII & Cosso consulibus: Veterani Tarentum, & Antium ascripti non tamen infrequentiæ locorum subuenere. non enim, ut olim, uniuersæ legiones deducebantur cum tribunis, & centurionibus, & suis cuiusque ordinis militibus, sed ignoti inter se diuersis manipulis sine rectore. Neque uero obscurum iam etiam alicui esse potest, quid in his uersibus Lucanus uoluerit:

НАУКОВА БІБЛІОТЕКА ОНУ імені І. МЕЧНИКОВА

Quæ ſedes erit emeritis, quæ rura dabuntur,
Quæ noſter ueteranus aret, quæ mœnia feſsis?

Nimirum enim colonias militares intellexit, atque deſcripſit. in quas milites ueteranos eſse deductos, cum nomen ipſum eſt argumento, tum uero quòd multæ etiam earum a nominibus legionum, quæ in iis eſsent collocatæ, ſibi nomen pepererunt, ut Secundanorum, Sextanorum, Septuanorum, Octauianorum, Decumanorum, Vndecumanorum, & reliquarum generis eiuſmodi. Quod ergo, ut ad rem redeam, a Paterculo expectandum erat, qui & æqualis fuit eorum, de quibus loquimur, temporum, & rerum R. ſatis accuratus ſcriptor, ac diligens habitus eſt, ut militarium coloniarum nomina exequeretur, id nunc nos tam multis ſæculis inferiores, dabimus operam, ut quo quo modo poſsimus, ad exitum perducamus. Is enim cum duo colonia rum genera conſtituerit, unum earum, quæ ſenatus iuſſu deductæ ſint, alterum militarium, priores illas ita enumerat, ut poſt Eporœdiam Mario VI, & Valerio conſulibus deductam nullam fere, niſi militarem, eſſe deductam ſcribat. quarum nos initium a Sulla ſumendum eſſe exiſtimamus. Ab eo uero bis colonias eſſe deductas inuenimus, primum in priore conſulatu, poſtquam ex Campania cum exercitu in urbem reuerſus Marium ſenem, & Sulpicium, ceterosq. inimicos ſuos urbe exterminauit, deinde poſtquam ex Aſia uictor regreſſus, reſpublica ex manibus inimicorum recuperata, dictaturam inuaſit. prioris deductionis in epitoma Liuianorum ſeptuageſima fit mentio, quo loco ſcriptum eſt; L. Sullam ciuitatis ſtatum ordinaſſe, colonias deduxiſſe, poſterioris in octogeſima nona, ubi Sullam XLVII legiones in agros captos deduxiſſe, & eos iis diuiſiſſe narratur. Hoc autem idem in Appiani græca hiſtoria eſt, qui centum uiginti millia hominum a Sulla eſſe deducta prodidit. Quas deductiones M. Lepidus conſul, Sullæ inimicus, in concione ita illuſit, teſte Salluſtio: Maximam mihi fiduciam, inquit, parit uictor exercitus, cui per tot uulnera, & labores nihil præter tyrannum quæſitum eſt. egregia ſcilicet mercede, cum relegati in paludes, & ſiluas contumeliam, atque inuidiam ſuam, præmia penes paucos intelligerent. Quas tamen colonias, aut quam multas ille deduxerit, nihil eſt memoriæ proditum. Veriſimile uero uidetur; ipſum, ut acerbiſsimus erat hoſtis inimicorum ſuorum, pleraq. oppida eorum, qui aduerſus ſe arma tulerant, ut pro inimicis ſuis

ſuis ſteterant, eſſe acerrime perſecutum. Ex his autem Etruriam fere totam contra eum ueniſſe accepimus, Senas, Cluſium, Saturniam, Arretium, Vollaterras, Fæſulas. & ex Latio Præneſtinos, Signinos, & Norbanos. ex Vmbris Spoletinos, & Interamnates, ex Pelignis Sulmonenſes, ex Campania Capuanos, & Nolanos, Samnitum magnam partem, qui Nolam tenebant, & ex Gallis Ciſalpinis Fauentinos, & Rauennates. Quod in hiſtoriis Appiani, Plutarchi, Strabonis, & Flori perſcriptum uidemus. Qua ratione adductus auctor in primis bonus Salluſtius in coniuratione Catilinæ ſcripſit, Syllæ dominatione Etruriam agros, & bona omnia amiſiſſe. Quæ uero oppida ſuſpicari poſſumus, a Sulla eſſe deducta (neque enim teſte in agrariis Tullio omnes agros, quos publicauit, etiam aſsignauit,) in Etruria ſunt, Fæſulæ, Arretium, Cortona, & Volaterræ. FAESVLARVM ueſtigia non dubia apparent in oratione tertia Ciceronis in Catilinam, cum ille inquit: Ex iis colonis, quos Fæſulas Sulla deduxit. & alio loco: Hi ſunt homines ex iis colonis, quos Fæſulis Sulla conſtituit. Quin etiam de ARRETINIS facilis eſt coniectura, ex eo, quod idem in defenſione Murenæ poſuit, Catilinam circunfluentem colonorum Arretinorum & Fæſulanorum exercitu alacrem incedere. Quod ſi Arretium coloni ſunt miſsi, profecto etiam CORTONAM, quæ ab Arretio non multum abeſt. cuius coloniæ meminit Dionyſius libro primo. neque eam ante Sullæ tempora eſſe deductam, apud quenquam ſcriptum legimus. De VOLATERRIS traditum eſt in epitoma octogeſima nona: Sylla Volaterras, quod oppidum adhuc in armis erat, obſeſſum in deditionem accepit. & in oratione pro domo: Sulla uictor rep. recuperata, comitiis centuriatis, ciuitatem Volaterranis, cum etiam tum eſſent in armis, eripere non potuit. & in primo epiſtolarum ad Atticum: Syllanorum hominum poſſeſsiones confirmabam, Vollaterranos, & Arretinos, quorum agrum Sylla publicarat, neque diuiſerat, in ſua poſſeſsione retinebam. & in tertio decimo epiſtolarum: Volaterrani Syllani temporis acerbitatem ſubterfugerunt. Age uero exeamus e Tuſcis, & ueniamus in Latium, ecce in manibus PRAENESTE, qua ciuitate nulla Sullæ cauſſæ fuit infeſtior, nulli Sulla ipſe acerbior. obſideri diu ſe ab eo paſsi ſunt Præneſtini. Itaque Præneſte capto, et C. Mario adoleſcente,

НАУКОВА БІБЛІОТЕКА ОНУ імені І.МЕЧНИКОВА

adolescente, qui oppidum tenuerat, iam extincto, quinque ille millia Prænestinorum, quod prodidit Valerius, extra mœnia municipii euocatos, acerbissima morte multauit. quattuor millia, & septingentos diræ proscriptionis edicto iugulatos in tabulas publicas rettulit. Agrum autem eorum diuisit, atque oppido, quantum augurari coniectura possum, colonos ascripsit. De agro significat Cicero in agrariis, cum ait: Coement præterea: nam si dicent, per legem id non licere, ne per Corneliam quidem licet. at uidemus agrum Prænestinum a paucis possideri. De colonia loquitur idem in Catilinam: Quid cum te Præneste K. ipsis Nouembris occupaturum nocturno impetu esse consideres, sensisti ne illam coloniam meo iussu esse munitam? Age uero, non ne de BOVILLIS etiam ex uerbis Frontini in libro de coloniis licet aliquid opinari? Bouillæ, inquit, lege Sullana est circunductum. iter populo non debetur. agrum eius ex occupatione milites tenuerunt in sortem. Nunc in Campaniam transeamus. Ex iis NOLA a Samnitibus magno conatu iam inde ab Italico bello occupata, summo tandem a Sulla labore recuperata Sullanos & ipsa colonos accepit. Id quod non obscure tradidit Frontinus, cum agrum Nolanum Sullæ militibus fuisse assignatum scripsit. Quod idem de SVESSVLA iudicium faciendum est, de qua idem ille ita scriptum reliquit: Suessula oppidum muro ductum, lege Sullana deducta. iter populo non debetur. ager eius ueteranis militibus Sullanis in iugeribus est assignatus. Possumus etiam in hunc numerum referre POMPEIOS, quippe cũ in oratione Sullana a Cicerone eius rei admoneamur. Disiunxit, inquit, P. Sulla Pompeianos a colonis, ut hoc discidio, ac dissensione facta oppidum in sua potestate esset, & Pompeianos haberet, cum ab hoc illa colonia deducta sit, & cum commoda colonorum a fortunis Pompeianorum populi R. fortuna diuiserit, ita carus utrisque est. Postremo uero CAPVAM etiam colonos a Sylla esse ascriptos duobus, quod notarim, in locis prodit Frõtinus, uno cum ait, Capuæ agrum, antequam a Cæsare Capua deduceretur, lege Sullana fuisse assignatum, altero, cum inquit: Calatia oppidum muro ductum. iter populo debetur pedes x. Coloniæ Capuensi cum territorio suo a Sulla Felice adiudicata olim ob hosticam pugnam. Neque uero aliud quidquam uoluisse Plinium puto, cum scripsit libro sexto: Falernus ager a ponte Campano læua petentibus urbanam coloniam Syllanã nuper

nuper Capuæ contributam incipit. Accedit, quòd Cicero, cum in Rullum trlbunum pl. consul loqueretur, qui legem de Capua colonia deducenda promulgarat, quam postea Cæsar in consulatu pertulit, ita loquitur, ut eam ab aliis antea parum bonis ominibus deductam ostendat. quo in loco Sullanam, credo, deductionem significauit. sic enim dixit: Neque te P. Rulle omina illa M. Bruti, atque auspicia a simili furore deterrent. nam & ipse, qui deduxit, & qui magistratum Capuæ ceperunt, & qui aliquam partem illius deductionis, honoris, muneris attigerũt, omnes acerbissimas impiorum pœnas pertulerunt. & post de eadem re: Cum uenissem Capuam coloniam deductam, L. Considio, Sex. Saltio, quemadmodum ipsi loquebantur, prætoribus. nam cum ceteris in coloniis duumuiri appellentur, hi se prætores appellari uolebant. Est autem uerisimile, cum alia Sullæ acta post mortem eius rescinderentur, hãc quoque deductionem esse labefactatam. idq. causam Rullo attulisse, ut in consulatu Ciceronis de eadem deducenda cogitaret. cuius legem a plebe R. incredibilem consulis eloquentiam admirata esse repudiatam accepimus. Ac de Sullanis quidem coloniis hactenus: nunc persequamur Cæsarianas. quarum primam esse inuenio CAPVAM, ab eo in primo consulatu deductam. nam reliquas post ciuilem uictoriam uidetur constituisse. Hocex Paterculi historia aperte cognoscitur, in qua scribit, Cæsarem in consulatu legem tulisse, ut ager Campanus plebei diuideretur, suasore legis Pompeio. atque ciuium circiter xx millia eo esse ascripta, & ius iis restitutum post annos circiter CLII, quàm bello Punico a Romanis Capua in præfecturæ formam erat redacta. Quod idem est etiam apud Ciceronem, Appianum, & Dionem. quanquam quo in hoc genere locupletiore utar teste, quàm ipsomet Cæsare? Is autem ita scribit libro primo de bello ciuili: Capuæ primum sese confirmant. & colligunt, delectumq. colonorum, qui lege Iulia Capuam deducti erant, habere instituunt. Vnde illud est apud Frontinum: Capua muro ducta colonia. Iulia Felix iussu imperatoris Cæsaris a xxuiris est deducta. iter populo debetur pedes centum. ager eius lege Sullana fuerat assignatus. Non esse autem hanc militarem deductam, satis ex eo apparet, quòd plebi Romanæ diuisus est ager, ut priore libro demonstraui, non emeritis militibus assignatus. Post autem idem dictatura adeptus multas deduxit, & quidem omnes, ut arbitror, militares.

НАУКОВА БІБЛІОТЕКА ОНУ імені І. МЕЧНИКОВА

litares. quorum aliquot ex intimis antiquitatis penetralibus eductas, ut instituimus, indicabimus. Vna igitur CASILINVM. Hoc Ciceronis testimonio cognouimus in Antonium ita loquentis: Deduxisti coloniam Casilinum, quòd Cæsar ante deduxerat. omni auspiciorum iure turbato Casilinum coloniam deduxisti, quo erat paucis ante annis deducta. Item: Consuluisti de Capua tu quidem, sed idem de Casilino respondissem, posses ne ubi colonia esset, eo coloniam nouam deducere, negaui in eam coloniam, quæ esset auspicato deducta, dum esset incolumis, coloniam nouam iure deduci, colonos nouos adscribi posse rescripsi. Neque uero Casilini solum, sed CALATIAE quoque ueteranos Cæsarem constituisse intelligo, dum Paterculi, & Ciceronis uerba considero. quorum ille ita scribit libro posteriore: Octauius primum a Calatia, mox a Casilino ueteranos exciuit paternos, hic uero libro extremo epistolarum ad Atticum hoc pacto: Octauius ueteranos, qui Casilini, & Calatiæ sunt, perduxit ad suam sententiam. nec mirum quingenos denarios dat. cogitat reliquas colonias obire. Quæ sunt præterea coloniæ reliquæ? difficile est scire, suspicari procliue. una est, credo, MINTVRNAE, de qua hoc extat apud Frontinum: Minturnæ muro ducta colonia deducta a C. Cæsare. iter populo non debetur. altera ANCON, cuius meminit libro quinto de bellis ciuilibus Appianus, cum ait, legiones duas, quæ Anconem erãt deductæ, cum essent Cæsari Octauiano patriæ, Antonio affuisse. præterea uero LANVVIVM, & VVLTVRNVM colonos a Cæsare fuisse ascriptos a Frontino accepimus. uerba eius hæc sunt: Lanuuium muro ductum. colonia deducta a D. Iulio. Item: Vulturnum muro ducta colonia. iussu imperatoris Cæsaris est deducta. iter populo debetur pedes xx. ager eius in nominibus uillarum, & possessionum est assignatus. Quin etiam de VOLATERRANIS libet aliquid suspicari. cum agrum Volaterranum ab eo diuidi iussum significet in epistolis ad Q. Valerium Cicero. itemq. de VEIIS, & CAPENA, cum ita idem scribat ad Pætum de agris, & municipiis, quæ a Cæsare diuidebantur: Veientem agrum, & Capenatem metiuntur. & in libro Frontini ita sit: Veii colonia. ager eius militibus est assignatus ex lege Iulia. postea deficientibus his ad urbanam ciuitatem adsociandos censuerat diuus Augustus. Postremo uero opinari non nihil de iis etiam coloniis possumus, quæ Italiæ nomen tulerunt,

lerunt, ut de FANO, quæ Iulia Fenestris, SVTRIO, quæ Iulia Sutrina, HISPELLO quæ Iulia Hispella, DERTHONA, quæ Iulia Derthona ueterum testimonio lapidum sunt appellatæ. utquemadmodum Cæsar Capuam, quam Iuliam Felicem a se appellauit, deduxit, sic reliquas etiam, quæ Iulio nomine sunt affectæ, ab eodem esse deductas putemus. Hæ sunt Cæsaris ueteranorum coloniæ, quibus peragratis M. Antonium consulem stipatum armis ad senatum retulisse de actis Cæsaris in secunda aduersus Antonium Cicero dixit. Deinceps sequuntur Antonianæ. Has Cæsare interfecto a M. Antonio consule deductas esse, non est dubium. Vestigia enim huius doctrinæ perspicua extant in libris Philippicis Ciceronis, in quibus ita de CASILINO disputat aduersus M. Antonium: Casilinum coloniam deduxisti, quo erat paucis ante annis deducta, ut uexillum tolleres, & aratrum circumduceres. cuius quidem uomere portam Capuæ pene perstrinxisti, ut florentis coloniæ territorium minueretur. & alio loco: Addit Antonius, quos ipse cum Dolabella dederit agros, teneant ii, quibus dati sunt. hic est Campanus ager, & Leontinus, quæ duo maiores nostri annonæ perfugia ducebant. Huc accedit testis locupletissimus Plutarchus, qui in uita Antonii nos admnet de PISAVRO inquiens: Prodigium ante prœliũ Actiacum extitit. quòd Pisaurum oppidum non longe ab Hadria, quò Antonius colonos ascripserat, terræ hiatu labefactatum est. Nam quid illa trita commemorem, quæ Cicero contra M. & L. Antonios fratres incenso sæpe animo dixit: Omnem Italiam L. Antonio diuidendam dedit. Item: Hic pecunias nostras æstimabat, possessiones notabat, & urbenas, & rusticas. diuidebat agros quibus, & quos uolebat. tantum quisque habebat possessor, quantum reliquerat diuisor Antonius. Item: Nucula, & Lento diuisores Italiæ ea lege, quam senatus per uim latam iudicauit. & illa: Multi fuerunt multis in legionibus per totos annos. his quoque diuisit Semurium. campus Martius restabat. sed hæc agrorum assignatio paullo ante Quirites L. Cæsaris sententia dissoluta est. huic enim assensi septemuirum acta sustulimus. Quo ex fonte querelæ illæ iam notæ manarunt M. Antonii, cum ad senatum scripsit: Veteranorum colonias deductas lege, & senatusconsulto sustulisti. cui respondit in senatu Cicero: Nos sustulimus, an contra lege comitiis centuriatis lata sanximus? uide ne tu ueteranos, qui erant perditi, perdideris, in

HISTORICAL LIBRARY ... ИСТОРИЧЕСКАЯ БИБЛИОТЕКА

eumq. locum deduxeris, ex quo ipsi iam sentiunt, se nunquam exituros.

Relinquamus Antonianas, & ad triumuirales pergamus. Triumuirales appello, quæ triumuirum reip. decreto sunt deductæ. nam constituisse eos colonias, quæ non loquuntur historiæ? Quas tamen illi potissimum constituerint, quoniam res est, quæ non ita omnibus patet, in eo nobis uidetur esse diligenter elaborandum. Illud autem inter antiquissimos rerum Romanarum auctores constat, negotium C. Cæsari Octauiano ab Antonio, & Lepido collegis esse datum, ut in coloniis milites emeritos collocaret, quorum opera Brutum, Cassiumq. deuicerant. unde illa extiterunt, quæ sunt apud Suetonium: Partitis post uictoriam officiis, cum Antonius orientem ordinandum, Octauius ueteranos in Italiam reducendos, & murum, neque possessorum tenuit gratiam, alteris peli se, alteris non pro spe meritorum tractari querentibus. Cum autem Appianus XVIII colonias tum decretas esse prodiderit, ac septem tantum nominarit, CAPVAM, RHEGIVM, VENVSIAM, BENEVENTVM, ARIMINVM, NVCERIAM, & HIPPONEM; reliquas ex Frontini libro non incommode uidemur posse colligere, Arretium, Aquinum, Falisca, Florentiam, Fœdaturas, Formias, Telesiam, Tuder, Venafrum, Volaterras, & Vlubras. de quibus uideo sic scriptum esse: ARRETIVM muro ducta lege triumuirali. iter populo non debetur. ager eius militibus est assignatus. AQVINVM muro ducta colonia. lege triumuirali deducta. iter populo debetur p. LXXX. ager eius peremnis militibus est assignatus. Colonia Iunonia, quæ appellatur FALISCA a triumuiris est assignata. & modus iugerationis est datus, in qua limites intercisiui sunt directi lege agraria. C. Cæsaris auspiciis, & M. Antonii, & M. Lepidi pont. max. colonia FLORENTIA deducta, a triumuiris assignata lege Iulia. centuriæ Cæsarianæ in iugera per KARDINES, & decumanos, termini rotundi pedales, & distant a se pedes IICCCC. Colonia FOEDATVRAE ea lege, qua ager Florentinus in centuriis singulis iugera CC. termini lapidei, alii, sextantes, alii molares. FORMIAS oppidum triumuiri sine colonis deduxerunt. iter populo non debetur. ager eius in absoluto recedit. pro parte in lacineis est assignatus, finitur terminis siliceis, & Tiburtinis. TELESIA muro ducta colonia, a triumuiris deducta. iter populo debetur p. XXX.

p. XXX. ager eius limitibus Augusteis in nominibus est assignatus. TVDER fida colonia ea lege, qua & ager Florentinus in centuriis singulis iugera CC. termini lapidei, alii satinus in centuriis singulis iugera CC. termini lapidei, alii saxei, alii molares. VENAFRVM oppidum triumuiri deduxerunt sine colonis. iter populo debetur pedes XX. ager exins in lacineis limitibus intercisiuis est assignatus, sed summa montium iure templi deæ ab Augusto sunt concessa. VOLATERRAE colonia lege triumuirali est assignata in centurias singulas iugera CC. decumanis KARDINIBUS est assignata, quam etiam ueterani in portionibus diuisam pro parte habuerunt. in quos limites cepit interualla pedum CD. de quibus centuriis unusquisque miles accepit iugera XXV, & LXXXV. VLVBRAE oppidum a triumuiris erat deductum, postea a Druso Cæsare extinctum. ager eius in nominibus est assignatus. Iter populo non debetur. Hæ sunt XVIII coloniæ, quas a triumuiris decretas, ab Octauio deductas libet suspicari. alias quærent alii, quibus ultra præscriptam triumuirum legem tota fere ab Octauio occupata esse Italia dicitur. siquidem in eadem Appiani historia scriptum est: obiectum esse ab Antonio Cæsari Octauiano, quòd cum XVIII oppida ueteranis assignare debuisset, totam fere Italiam diuisisset, & cum XXVIII legiones eò deducere debuisset, XXXIIII deduxisset. quod ne Dio quidem dissimulauit. Postremo colonias etiam alias duodetriginta ab Octauio post uictum ad Actium Antonium, & præclara uictoria pacem & urbi, & orbi terrarum partam, tum cum iam Augustus diceretur, inuenio apud Suetonium his uerbis scriptum: Ad hunc modum urbe, urbanisq. rebus administratis Italiam duodetrigintа coloniarum numero a se deductarum frequentauit, & ut Romam suffragia mitterent de magistratibus urbicis, statuit. & apud Dionem ita libro LI: Cæsar Romam reuersus ad remp. constituendam, militibus aliis pecunias distribuit, iis uero, qui sub se perpetuo stipendia fecerant, agros etiam assignauit. populis enim, qui cum Antonio senserant, deletis, & oppida, & agros eorum militibus condonauit. & apud Higinum: D. Augustus in assignata orbi terrarum pace, exercitus, qui sub Antonio, aut Lepido militauerant, pariter & suarum legionum milites colonos fecit, alios in Italia, alios in prouinciis. quibusdam deletis hostium ciuitatibus, nouas urbes constituit,

HAYKOBA БИБЛИОТЕКА ОНУ имени ПЕТРА ПЕТРОВИЧА НИКОВА

ſtituit, quoſdam in ueteribus oppidis deduxit, & colonos nominauit. illas quoque urbes, quæ deductæ a regibus, aut dictatoribus fuerant, quas bellorum ciuilium interuentus exhauſerat, dato iterum coloniæ nomine, numero ciuium ampliauit, quaſdam & finibus. & apud Flaccum: Illarum urbium maxima finium pars data eſt coloniis, quæ in remotiora loca, & longe a mari poſitæ uidebatur, ut numerus ciuium, quem multiplicare diuus Auguſtus conabatur, haberet ſpatia, in quæ ſubſiſtere poſſet. Quæ autem hæ coloniæ XXVII fuerint, parum explicata memoria eſt. ex his enim tantum XII apud Frontinum inueni, Soram, Teanum Sidicinum, Puteolos, Acerras, Aletrium, Atellam, Caudium, Beneuentum, Cumas, Grauiſcas, Nuceriam, alias apud alios, Auguſtam Taurinorum, Bouianum, Capuam, & Ariminum. Frontini hæc uerba ſunt: SORA muro ducta colonia, deducta iuſſu Cæſaris Auguſti. iter populo debetur pedum XV. ager eius limitibus Auguſt eis ueteranis eſt aſſignatus. TEANVM, quod eſt & Sidicinum, colonia deducta a Cæſare Auguſto. iter populo debetur p. LXXXV. ager eius limitibus metricis omnibus eſt aſsignatus. PVTEOLI colonia Auguſta. Auguſtus deduxit. Iter uno latere populo debetur p. XXX. ager eius in iugeribus ueteranis, & tribunis legionariis eſt aſsignatus. ACERRAE muro ducta colonia. D. Auguſtus deduci iuſsit. iter populo debetur p. IXXX. ager eius in iugeribus eſt aſsignatus. ALETRIVM muro ducta colonia. Auguſtus deduxit. iter populo non debetur. ager eius per centurias, & ſtrigas eſt aſsignatus. ATTELLA muro ducta colonia, deducta ab Auguſto. iter populo debetur p. CXXI. ager eius in iugeribus eſt aſsignatus. CAVDIVM muro ductum. iter populo debetur p. L. a Cæſare Auguſto coloniæ Beneuentanæ cum territorio ſuo eſt adiudicata. ager eius ueteranis fuerat aſsignatus. poſtea menſuratus, limitibus eſt cenſitus. CVMAE muro ducta colonia, ab Auguſto deducta. iter populo debetur pedes LXXX. ager eius in iugeribus ueteranis pro merito eſt aſsignatus iuſſu Claudi Cæſaris. GRAVISCAE colonia ab Auguſto deduci iuſſa eſt. NVCERIA muro ducta colonia, deducta iuſſu imperatoris Auguſti. iter populo debetur pedes LX. ager eius limitibus Iulianis lege Auguſtana militibus eſt aſsignatus. Hæc ex Frontino. AVGVSTAM porro TAVRIANORVM, & CAPVAM ab Auguſto deductas ſignificat Plinius. nam Auguſta ab eo colonia nominatur, nomen autem

tem Auguſtæ, a quo ipſa deducta ſit, indicat. libro autem decimo octauo, capite undecimo de Capua ita ſcribit: Extat diui Auguſti decretum, quo annua uicena millia Neapolitanis numerari iuſsit a fiſco ſuo, coloniam deducens Capuam. De BOVIANO ſuſpicari libet, quia a Plinio Bouianum undecumanorum uocatur, quòd eò undecumanæ legionis milites ſint aſcripti. De ARIMINO admonet lapis ita inſcriptus. PATRONO COL. AVG. ARIMIN. Ac de militaribus quidem coloniis hæc accepimus.

De Iſtria ad Italiam adiuncta. Cap. V.

NVNC, quoniam plerique eorum, qui de Italiæ ſitu, regionibuſq. ſcripſerunt, Italiam non Carnis, ſed Iſtris, nec Tergeſte oppido, ſed Pola, nec Formione amne, ſed Arſia circumſcribunt, ut eorum, quibus hæc res aliquem iniicere dubitationis ſcrupulum poſsit, quæſtioni occurram, placet, quemadmodum Italiæ a me definitæ Iſtria ſit adiuncta, atque a Formione ad Arſiam propagata, oſtendere. ita tamen, ſi paucis ante, quid de Iſtrorum bellis inuenerim, expoſuero. Iſtris arma primum illata ſunt anno DXXXXII a P. Scipione, M. Minucio conſulibus. cauſſam bello attulerunt naues Romanorum ab eis captæ, ac direptæ. Quibus partim ui, partim uoluntate ad deditionem adductis, facile fuit, ut ſequentes conſules C. Lutatius, & L. Veturius ſine pugna uſque ad alpes penetrarent. quod in Eutropii, & Zonaræ commentariis inuenitur. Inde uſque ad annum DLXX quietæ in Iſtria res fuerunt. tum uero M. Marcellus conſul Galliis tranſalpinis, qui oppidum in agro Aquileienſi condiderant, ex prouincia pulſis. bellum Iſtricum moliri cœpit, litteris ante ad ſenatum miſsis, ut ſibi in Iſtriam traducere legiones liceret. neque ita multo poſt Romam comitiorum cauſſa eſt reuocatus. Hunc autem intellexiſſe Plinium puto, cum ſcripſerit ita: Ab Aquileia ad XII lapidem deletum oppidum etiam inuito ſenatu a M. Claudio Marcello, L. Piſo auctor eſt. Poſt biennium L. Duronio prætori Apuliam decretam, & Iſtros adiectos pergit Liuius, quòd Tarentini, Brundiſiniq, nunciabant, maritimos agros infeſtos tranſmarinarum nauium latrociniis eſſe. Inde anno DLXXV, A. Manlius conſul decreto Iſtrico bello profectus ab

ab Aquileia castra ad lacum Timaui posuit. imminet mari is lacus. & collatis signis male, castris præsertim amissis, pugnauit. post recuperata pugna Istrorum ad octo millia cæcidit. Postero anno C. Claudius consul Istriam est sortitus; qui antequã ad bellum ueniret, M. Iunius, & A. Manlius, qui priore anno consules fuerant, cum Aquileiæ hibernassent, principio ueris in fines Istrorum exercitu inducto quattuor millia eorum in acie cæciderunt, eosq. ad pacem petendam datis obsidibus coegerunt, cumq. Nesactium oppidum, quo se principes Istrorum, & regulus ipse Aepulo receperat, summa ui oppugnarent, eò Claudius consul exercitum adduxit, atque oppidum cepit, rex, ne in manus hostium perueniret, sibi necem conscisuit. duo deinde oppida Mutila, & Faueria ui capta, & deleta. Istria tota trium oppidorum excidio, & morte regis pacata est. omnesq. undique populi obsidibus datis in ditionem uenerunt. An uero hoc bello, an eo potius, quod post anno DCXXV a C. Sempronio Tuditano consule gestum est, Istria prouincia facta sit, parum mihi constat. De Tuditano uero, quem Plinius Istros domuisse prodidit, ita in Liuianorum epitomis scriptum est: Sempronius consul contra Iapudas primo male rem gessit, mox uictoria cladem acceptam emendauit uirtute D. Bruti. quem eundem cum Illyriis rem gessisse apud Appianum, de Iapudibus triumphasse, in tabulis Capitolinis inuenio. Iapudes autem in alpibus a tergo Istrorum fuerunt. Hunc igitur in modum Istria in potestatem redacta tam diu cum Illyrico prouincia fuit coniuncta, dum ab imp. Augusto Italiæ est attributa. Hoc autem Melæ, Plinii, & Strabonis præclara litterarum monumenta docent. Mela enim in describendis Italiæ partibus Carnorum tantum, & ultimi eorum oppidi Tergestis meminit, in Illyrici autem, Istriæ. Plinius ita loquitur, ut Formionem primis temporibus Italiæ finem esse significet, nouissimis autem Arsiam. sic enim ait: Vltra Tergeste sex millia passuum Formio amnis, antiquus auctæ Italiæ terminus, nunc uero Istriæ. & post: Oppida Istriæ ciuium R, Aegida, Parentium, colonia Pola, quæ nunc Pietas Iulia, abest a Tergeste centum millia passus. mox oppidum Nesactium, & nunc finis Italiæ fluuius Arsia. Strabo autem, qui Augusti fuit æqualis, Istriam Italia comprehensam ab Augusto uidetur innuere, cum ait, Italiam usque ad Polam Istricum oppidum, qui nunc sunt principes, produxerunt. Cuius

Cuius rei omnem plane, ut uideo, sustulit dubitationem Plinius, qui cum Italiam ab Augusto in regiones undecim distribuam prodat, in decima Venetos & Carnos cum Istris, ut iam ab Augusto Italiæ attributis, enumerat.

De alpibus, ac fœdere, iureq. gentium alpinarum. Cap. VI.

SATIS factum officio, & muneri meo putarem, si hoc loco institutam disputationem deponerem. suscepi enim ueterem Italiam illustrandam, quæ non alpibus, sed intra alpes includitur. quod me hactenus pro opibus effeciisse, nemo adeo alienæ industriæ inuidus erit, qui non facile fateatur. sed me & antiquitatis studium, & susceptimuneris amor longius aliquanto etiam prouehit, ut de populis alpinis aliquid dicam, qui si non omnino Itali fuerunt, at certe aliquo modo Italiam attigerunt. Sunt ergo mihi primum alpes omnes, quæ tuentur Italiam, describendæ, & populi earum notandi, deinde quando uicti, quo fœdere donati, quo iure affecti fuerint, exponendum. Inuenio in commentariis rerum Italicarum Sempronianis, alpes tres in partes fuisse diuisas, unam a Nicæa ad Penninum, eamq. a Liguribus esse insessam, alteram a Pennino ad Ocram montem, tertiam Taurisanam usque in Istriam. Narrat etiam ex Polybii auctoritate Strabo, per alpes in Italiam uias fuisse quatuor, unam per Ligures proxime mare Tyrrhenum, alteram per Taurinos, qua usus sit Annibal, tertiam per Salassos, quartam per Rhætos. Porro autem alpium multæ fuerunt partes, si multa earum, quæ in ueteribus sunt monumentis, nomina intuemur. nam maritimæ in primis, Cottiæ, Graiæ, Rhæticæ, & Carnicæ alpes commemorantur. Maritimæ sic ue a Nicæa, siue, ut ait Polybius, a Massilia usque ad uada Sabatia peruaserunt, auctore Strabone, eaq. a Liguribus maxime Intemeliis, & Ingaunis sunt habitatæ, unde oppida eorum nomen inuenerunt, Albium Intemelium, & Albium Ingaunũ, Albia, ut inquit Strabo, quasi Alpia dicta. Eadem autem a Comatis Liguribus cultas auctor est Dio li. LIIII. unde illud est Plinii: Capillatorũ Ligurum plura esse genera ad confiniũ Ligustici maris. Supra hos uero in alpibus, ut opinor, fuerunt Ligures Vagienni, qui sunt ad fontes Padi, teste Plinio, qui e monte

НАУКОВА БІБЛІОТЕКА ОНУ імені І. ФРАНКА ЛЕНИНКОВА

te Vesulo manat. & horum autem meminit quoque Silius, cum dixit: Et pernix Ligus, & duri per saxa Vagenni. Inde sunt Taurini Ligures. de quibus ita scriptum in Strabonis commentariis est: Meduli imminent maxime Isari,& Rhodano confluentibus. ex altera uero parte, quæ spectat Italiam, & Turini habitant, gens Ligustica, & alii Ligures. horum uero ager est, qui dicitur Ideonni, & Cottii. Per hos autem populos Taurinorum alter fuit ex Gallia in Italiam transitus, quo ut dixi, usus est Annibal, quem ex Alpibus in Taurinos degressum Polybius, & Liuius litteris prodiderunt. Ex uerbis autem Strabonis perspicuū est, alpes Cottias Taurinis populis esse finitimas, quod idem confirmare uidetur Plinius, cum ait: Cottianæ ciuitates, Caturiges, & ex Caturigibus orti Vagienni Ligures. Ammianus quidem Marcellinus Cottias alpes a Segusio initium ducere scripsit. Segusionem autem oppidum non longe a Taurinis collocat Plinius, cum ita pergit: Oppida Vibiforum, Segusio, coloniæ ab alpium radicibus Augusta Taurinorum, inde nauigabili Pado. Post Taurianos, inquit Strabo, & Padum sunt Salassi. super quos in uerticibus sunt Ceutrones, Caturiges, & Varagri, & Nantuates, & lacus Lemanus, per quem fertur Rhodanus, & fons fluuii. non longe uero ab his sunt fontes Rheni, & mons Adula, ex quo effluit Rhenus ad septentrionem,& ex altera parte Abdua, qui in Larium lacum influit, qui est ad Comum. in Alpibus autem Medulorum duo fontes sunt, ex quorum altero Druentia amnis in Rhodanum præcipitat, ex altero Durias per Salassos in Padum. Salassos autem opinor tenuisse Graias, quæ dictæ sunt, alpes, siquidem inquit Plinius, Augustam prætoriam Salassorum iuxta geminas alpium fauces Graias, atque Penninas fuisse. Strabo autem Salassorum regionem magnam ait fuisse in profunda ualle, locum undique cingentibus montibus. iis autem, qui ex Italia traiicere in Galliam ulteriorem uelint, per hanc uallem uiam esse Lugdunum. hanc deinde in duas partes scindi. quarum alteram accliuem, per Penninum ducere, iumentis inuiam per summas alpes, alteram uero per Ceutrones plaustris commodiorem. Quibus ex rebus satis intelligi posse opinor, Salassos a Duria flumine ad Abduam peruenisse. Supra Comum autem ad alpium radicem, ut inquit Strabo, ab una parte sunt Rhæti orientem uersus, & Vennones, ab altera uero Lepontii, & Tridentini, & Stoni, & alii modici populi Italiam obtinentes.

obtinentes. et alio loco, Rhæti, inquit, ad Italiam spectant supra Comum, & Veronam. ipsi uero usque ad loca, per quæ Rhenus fertur, porriguntur. huius uero gentis sunt etiam Lepontii, & Camuni. Vindelici uero, & Norici exteriorem montium crepidinem tenent. Rhætorum ferocissimi Rucantii, & Cotuantii. De quibus omnibus ita etiam Plinius: Rhæti,& Vindelici omnes in multas ciuitates diuisi. uerso deinde in Italiam pectore Alpium Latini iuris Euganeæ gentes. ex iis Triumpilini uenalis cum agris suis populus, dein Camuni, complures q. similes. Lepontios Tauriscæ gentis Cato arbitratur. ceteri Lepontios relictos ex comitatu Herculis ex interpretatione Græci nominis credunt. eiusdem & Graios fuisse positos in transitu, Graiarum Alpium incolas, præstantes q. genere Euganeos. caput eorum Stonos. Rhætorum Vennones, Saruneteſq. ortus Rheni amnis accolunt. Lepontiorum, qui Viberi uocantur, fontem Rhodani, eodem alpium tractu. Addo hoc, etiam Rhæticas alpes a ualle Volturrena, cuius Cato meminit, exordium ducere, ac per eam in Larium lacum Abduam amnem deferri. Extremæ sunt Carnicæ alpes, quas deinceps his uerbis complexus est Strabo: Post Rhætos, & eorum populos, qui Adriatico siuui, & agro Aquileiensi proximi sunt, non nulli ex Noricis, & Carni insident. ex Noricis autem sunt etiam Taurisci. Inde Iapudes ab utraque montium parte incolunt. eorum oppida Metulum, Arupenum, Monettium, Vendum. Ocra uero humillima pars est alpium, qua cum Carnis iunguntur, & per quam onera ex Aquileia in Pamportum plaustris deferuntur. Nec longe aliter Plinius, qui inquit: Incolæ alpium a Pola ad Tergestis regionem Secusses, Subocrini, Attali, Menocaleni, iuxtaq. Carnos quondam Taurisci appellati, nunc Norici. Atque hæc quidem de alpium Italicarum descriptione ac situ hactenus. nunc quo fœdere hi populi in amicitiam sint recepti, aperiamus. Iam igitur Gallia, citerior omnis, & maxima Ligurum pars erat pacata, & legibus, ac prætori R. obediebat, cum alpinæ adhuc gentes a bello erant intactæ. Quod significauit Polybius, cū dixit, Gallos Padi accolas breui a Romanis spoliatos agris esse præter eos, qui sub alpibus habitarent. Bellū autem hoc crebræ eorum in prouinciam R. excursiones excitarunt. primus, quantum ego cōpererim, alpinis Gallis arma intulit M. Claudius Marcellus, anno DLXXXVII. a quo Alpinos Gallos

los subactos in epitomis Liuianis scriptum inuenio. Reperio etiam, L. Crassum consulem anno DCLVIII in citeriore Gallia cum alpinis populis decertasse, scriptum autem est hoc in Rhetoricis apud Ciceronem: L. Crassus consul, inquit, quosdam in citeriore Gallia nullo illustri, neque certo duce, neque eo nomine, neque eo numero præditos, ut digni essent, qui hostes populi Ro. dicerentur, quod tamen excursionibus, & latrociniis infestam prouinciam redderent, consecutus est, & confecit. Gessit etiam cum iis bellum Q. Metellus Celer prætor Galliæ citerioris, Murena, & Silano consulibus, anno DCXCI. quod extat in epistola eius ad Ciceronem. Idem fecit post eum D. Brutus, cum prouinciam Galliam obtineret. quod ex eius epistola ad Ciceronem cognoscitur, in qua ita scribit: Progressus sum ad Inalpinos cum exercitu, nomen captans imperatorium. rem autem & ipsum ibi bene gessisse, apparet ex triumpho, quem ei, ut inquit Cicero in Philippicis, senatus decreuerat e prouincia decedenti. sed quinam potissimum hi hostes in alpibus, cum plurimi esse possint, extiterint, pro certo proponere non ausim. De quibus autem comperti aliquid habemus, hi fere sunt. Maritimæ alpes a Capillatis Liguribus cultæ M. Crasso, Cn. Cornelio cos. ann. DCCXXXIX imp. Augusti auspiciis in seruitutem sunt redactæ, teste Dione, cum eo usque liberæ fuissent. De iure autem, & conditione earum sub Augusto ita sentit Strabo, ut scribat, ex Liguribus, qui inter Varum, & Genuam sunt, maritimos eosdem cum Italicis esse, ad montanos præfectum quendam ex equestri ordine missum. at uero anno DCCCXV, Nero imp. nationes alpium maritimarum ad ius Latii redegit, quod uoluit, credo, Plinius, cum Capillatorum Ligurum multa genera Latio donata scripsit. Cum autem alpinas gentes omnes auspiciis Augusti domitas acceperimus, Vagiennos etiã, & Taurinos Ligures ab eo in ditionem adductos possumus suspicari, præsertim uero cum is utriusque uictoriæ monumenta reliquerit, Augustam Vagiennorum, & Augustam Taurinorũ, quarum Plinius meminit. qui idem Vagiennos, & Caturiges Latio donatos prodidit. Cottias alpes Cottio regi suo obedientes Augustus non attigit. Indicat hoc Marcellinus, cum ait: Cottias alpes Cottius perdomitis Galliis solus in angustiis latens, inuiaq. locorum asperitate confisus, lenito tandem timore in amicitiam Octauiani principis receptus, molibus

bus magnis extruxit ad uicem memorabilis muneris compendiarias, & uiantibus oportunas medias inter alias alpes uetustas. Vnde merito dixit Plinius, cum de trophæo Augusti de gentibus Alpinis erecto loqueretur, Non esse additas Cottianas ciuitates XII, quæ non fuerunt hostiles, sed item attributas municipiis lege Pompeia. Suetonius autem auctor est, Cottias alpes defuncto Cottio post ab imp. Nerone in prouinciæ formam esse redactas. Quod autem proditum memoriæ est, Cn. Pompeium, cum in Sertorium iret, alpes alio itinere, quàm Annibal, traiecisse, & bellum in alpibus inter Padi, & Rhodani fontes gessisse, quod & in epistola Pompeii est apud Sallustium, & apud Appianum libro primo, profecto intelligendum, non cũ aliis, quàm cum his populis ab eo decertatum esse. Aduersus Salassos primus, ut opinor, exercitum adduxit Ap. Claudius Pulcher consul anno DCX. Hunc narrat Orosius, cum uictus decem millia peditum amisisset, reparata pugna quinque millia hostium cæcidisse. Vnde an. DCXXXIII. Mario VI, & Flacco cos. Eporœdiam coloniam deductam ad cohibendas Salassorum hostium incursiones scripsit Strabo, a quo eodem reliqua, quæ ad Salassorum bella pertinent, cognouimus. Salassorum, inquit ille, magna regio est in profunda ualle, cum undique cingant locum montes. habet autem aurifodinas, quas obtinebant Salassi, tum cum res eorum florebant, ut & eorum florebant, ut & eorum quoque locorum aditum tenebant. quæ causa bella inter eos etiam sæpe accendit. Rerum autem potitis Romanis & aurificium, & agrum amiserunt. montium autem iuga tenentes, aquam publicanis, qui aurificium exercetem iuga tenentes, aquam publicanis, qui aurificium exercerent, uenundabant, & cum iis sæpe lucri cupiditate contendebant. ut nunquam Romanis prætoribus, qui eò mitterentur, causæ belli deessent. postremo partim bellis attriti, partim conciliati opes tamen magnas habebant, & multa damna latrociciniis inferebant iis, qui per suos montes iter facerent. quippe a quibus D. Brutus Mutina fugiens data uiritim drachma se redemerit. Messalla etiam cum prope illos hibernarer, mercedem lignorum persoluit, quæ partim ad naues, partim ad hastas conficiendas rapuerat. postremo Cæsar Augustus eos fun ditus sustulit, & uniuersos sub corona uendidit in Eporœdiam coloniam translatos. ibi autem breui resistere potuerunt. donec gens ipsa extincta est. Aliorum igitur capitum sex & trigin

ta millia censa sunt, qui ætate militari essent, octo millia. omnes autem Terentius Varro prætor sub hasta uendidit. tribus autē millibus Romanorum deductis Augustus oppidum Augustam constituit, quo in loco Varro castra prætoria habuerat. & nunc finitima regio usque ad summa montium iuga pacata est. Hæc Strabo. quæ eadem a Dione libro XLIX uideo confirmari, cum scribit, Salassos, aliosq. qui cum Salassis res nouas moliebātur, a Messalla, & Varrone esse deuictos. a Varrone autem eorum opes ita accisas, ut certam pecuniæ summā dare coegerit, & qui militarem ætatem haberent, uendiderit, cum eo, ut nemo intra uiginti annos liberaretur, & opimum eorum agrum diuiserit, & Augustam prætoriam illis condiderit. Sequuntur Rhæti. & hos etiam cum Lepontiis, & ceteris finitimis populis ab Augusto perdomitos apud Strabonem inuenio. in eius enim commentariis ita scriptum est: Supra Comum ad alpium crepidinem sunt Rhæti, & Vennones, alia ex parte Lepontii, & Tridētini, & Stoni, & alii multi parui populi Italiā tenentes, qui prioribus tēporibus latrocinia exercebant, & inopia laborabant. nunc uero alii deleti sunt, alii uero omnino mansuefacti, ut cum antea trāsitus per eorum montes pauci, & difficiles essent, nunc ex multis locis, & tuti ab iis sint, & faciles. quorū caussa una est custodia. addidit enim Cæsar Augustus, ad tollendos latrones, uiarum custodes, quantū potuit. non enim ubique naturæ uim afferre per petras, & rupes præcipites potuit, quarum aliæ uiæ imminent, aliæ uero decidunt. Ex his autē Camunii, & Venii P. Silio duce uicti sunt, teste lib. LIV Dione, atque inde etiā reliqui. Nā cum sequenti, ut ille ait, anno M. Libone, Calpurnio Pisone cos. Rhæti, qui inter Noricū, & Galliam ad alpes Italiæ Tridentinas incolunt, Galliam sibi finitimam incursarent, atque ex Italia prædas agerent, & Romanis sociisq. per agrū suum euntibus detrimenta inferrent, mares autem necarent non solum, qui apparerent, sed etiā qui in uentribus essent, ea caussa Augustus primū in eos Drusum misit, qui, hostibus in montibus Tridentinis primo impetu fusis, imperatoria ornamenta obtinuit. postea uero quàm ex Italia pulsi in Galliā irruperūt, Tiberiū misit. qui cum ex multis partibus ambo in eorū agrum infestis signis impetū feciss̄et, & ipsi, & legati sui eum illis terrorem incusserunt, ut dissipatos singulos facile deleuerint, reliquos uero rebus suis diffidētes in potestatem redegerint. Noricos inde, qui cū Pannoniis in Istriā inuase-

inuaserant, P. Silius idem, in seruitutem adduxit. ut ait Dio. Nam Strabo Noricos, in quibus & Tauriſci sunt incursantes una æstate a Tiberio, & Druso fratribus repressos narrat. Extremi sunt Iapudes. Et hos uirorum robore præstantes, cum populationibus essent infesti, tādem omnino a Cæsare debellatos, idem tradit. Quod idem apud Dionem etiam in hanc sententiā scriptū esse inuenio: Cæsar in Iapudas profectus, eos, qui citra montes haud procul a mari habitbāt, nullo negotio in ditionem adduxit, qui uero iuga, & latera incolebant, eos non sine maximo labore perdomuit. Etenim cū Metulum oppidum suum maximum cōmunissent, multos sæpe Romanorū impetus retuderunt, multas machinas incenderunt, & Cæsarem ipsum a lignea turri quadā murū conscēdere conatū uulnerarunt. tandem uero ubi nihilominus destitit, & exercitū aduocauit, de pace se agere uelle simulantes, præsidium in arcē acceptum nocte trucidarunt, & in ædes igne illato alii se, alii uxores etiam, & liberos occiderunt, ut nihil prædæ inde ad Cæsarē peruenerit, cum etiam captiui haud ita multo post sponte sibi manus intulerint. Hæc autem omnia cū aut Augusti auspiciis, aut ductu imperioq. eius sint gesta, propterea in trophæo Alpium ab eo deuictarū hæc, teste Plinio, fuerunt inscripta: Imp. Cæsari diui F. Augusto pont. max. imp. XIIII. tribuniciæ pot. S. P. Q. R. quòd eius ductu, auspiciisq. gentes Alpinæ omnes, quæ a mari supero ad inferū pertinebant, sub imperiū populi R. sunt redactæ. Gētes Alpinæ deuictæ. Triumpilini, Camuni, Vennotes, Venonetes, Hisatpini, Breuni, Naunes, Focunates, Vindelicorū gentes quattuor, Cōsuanetes, Virucinates, Licates, Catenates, Abisontes, Rugusci, Suanetes, Collucones, Brixentes, Lepontii, Viberi, Nantuates, Seduni, Veragri, Salassi, Acitauones, Medulli, Vceni, Caturiges, Brigiani, Sontiontii, Ebroduntii, Nemaloni, Edennates, Esubiani, Veamini, Gallicæ, Triulatti, Ectini, Vergunni, Eguituri, Nementuri, Oratelli, Verusi, Velauni, Suetri. Exposui, quæ de Italia, atque Italiæ iure assiduo studio ex summa annaliū uetustate eruere potui. lætorque, me tandem ad laboris utinam tam glorioſi, quàm, ut spero, utilis, optatum exitum peruenisse. reliquum est, ut, posteaquā ciuitatem Romanam, Italiamq. ipsam satis, ut his temporibus, atque hac opum imbecillitate potuit, explicuimus, deinceps Romanæ quosdam quasi per uictoriæ gradus, prouinciarum populi R. iura uetera, quæ huic maxime coniuncta disputatio est, eo, quo instituimus, ordine persequamur.

НАУКОВА БІБЛІОТЕКА ОНУ ІМЕНІ І. МЕЧНИКОВА

LOCI AVCTORVM IN HIS LIBRIS AVT DECLARATI, AVT ALIO MODO RECITATI.

in quo illud notandum, in singulis paginis citatis plures eiusdem auctoris locos posse reperiri.

A

ACRONIS. 62.*b*.79.*a*
Aggeni. 73.*a*.82.*b*.93.*b*.96.*a*.
Antiatis. 5.*a*.
Antiquorum lapidum. 7.*a*.60.*b*.67.*b*.97.*a*.101.*b*.103.*b*.
Antiquorum nummorum. 68.*a*.74.*a*
Antonini. 48.*a*.
Appiani. 15.*b*.19.*b*.31.*b*.38.*b*.40.*a*.60.*a*.61.*a*.62.*a*.63.*b*.70.*a*.70.*b*.84.*a*.88.*a*.88.*b*.93.*b*.98.*a*.99.*a*.102.*a*
Asconij Pædiani. 15.*b*.61.*a*.88.*a*.93.*b*.
Auctorum de limitibus agrorum. 63.*a*
Auctorum, qui scripserunt panegyricos. 93.*a*
Auctoris libri de uiris illustribus. 45.*a*

B

BOETII. 65.*b*
Bruti. 34.*b*.50.*b*.

C

CAESARIS. 34.*b*.73.*b*.74.*b*.81.*b*.
C. Gracchi. 76.*b*.85.*a*
Capitolinorum fastorum. 27.*a*.28.*a*.32.*b*.41.*b*.45.*a*
Cassiodori. 92.*a*
Catonis. 30.*a*.51.*b*.81.*a*
Cincij. 12.*a*
Ciceronis in epistolis familiaribus. 51.*a*.62.*a*.74.*a*.74.*b*.75.*b*.78.*a*.82.*b*.99.*b*.101.*a*.106.*a*.
In epistolis ad Atticum. 3.*b*.9.*b*.55.*a*.61.*a*.67.*b*.74.*a*.93.*a*.94.*a*.99.*b*.
Ad Q. Fratrem. 93.*b*.
De Inuentione. 106.*a*.
De Oratore. 6.*b*.
In Bruto. 19.*a*.48.*b*.60.*a*.60.*b*.65.*b*.69.*a*.87.*b*.88.*a*.93.*a*.
De legibus. 69.*b*.62.*a*.73.*a*.
De natura deorum. 79.*b*.
De officijs. 5.*b*.6.*b*.88.*b*.91.*a*.94.*a*
in Catone. 30.*b*.60.*b*
pro Sex. Roscio. 74.*a*.
in Verrem. 66.*a*.73.*a*
pro Fonteio. 55.*a*.75.*b*
pro Cæcina. 5.*a*.65.*b*
pro Cluentio. 40.*b*.74.*a*.*b*
in Agrarijs contra Rullum. 55.*a*.60.*b*.61.*a*.62.*b*.63.*b*.64.*a*.67.*a*.*b*.68.*a*.74.*a*.*b*.78.*a*.90.*b*.99.*a*.*b*
in Catilinam. 99.*a*.*b*
pro C. Rabirio. 77.*a*.79.*b*
pro Murena. 76.*a*.89.*a*.99.*b*
pro Archia. 82.*b*.92.*b*.92.*a*
post reditum ad Quirites. 102.*a*
pro domo. 91.*a*.99.*a*
pro Vareno. 79.*b*
pro Sylla. 68.*b*.94.*b*.95.*b*.99.*a*
pro Plancio. 10.*b*.75.*b*.79.*a*.*b*.94.*b*.95.*b*
pro Sextio. 15.*a*.54.*b*.60.*a*.67.*a*.78.*b*.
in Vatinium. 76.*b*.90.*a*
pro Cælio. 73.*a*.*b*
pro Balbo. 4.*b*.6.*a*.10.*a*.11.*a*.12.*a*.28.*a*.34.*a*.65.*a*.67.*b*.72.*a*.87.*b*.88.*b*.90.*a*
pro Milone. 73.*a*.74.*a*.*b*
in Pisonem. 48.*b*
pro Rabirio Postumo. 48.*b*
in Filippicis in Antonium. 49.*b*.51.*b*.52.*a*.54.*a*.61.*b*.64.*a*.68.*a*.69.*b*.75.*a*.78.*a*.91.*a*.95.*a*.101.*a*.*b*
Cælius. 62.*a*.94.*a*
Columella. 56.*a*.60.*a*

D

Dionis. 13.*b*.48.*b*.50.*b*.91.*a*.93.*a*.*b*.105.*a*.106.*b*.107.*a*.108.*b*
Diodori. 8.*b*.17.*b*.18.*a*.23.*a*.28.*a*.35.*b*.66.*b*.89.*b*
Dionysii. 9.*a*.*b*.10.*b*.15.*b*.20.*b*.24.*a*.32.*b*.33.*a*.*b*.40.*b*.54.*b*.65.*a*.70.*b*.108.*a*

E

Epitomæ Catonis. 20.*a*.24.*a*.32.*a*.41.*a*.48.*a*.104.*a*
Eutropij. 28.*b*.30.*b*.67.*a*.103.*a*

F

Festi. 4.*a*.11.*a*.*b*.12.*b*.48.*b*.66.*a*.67.*a*.72.*b*.76.*b*.77.*b*.78.*a*.79.*b*.82.*a*.*b*.84.*a*
Flacci Siculi. 3.*b*.54.*b*.67.*b*
Flori. 16.*a*.21.*a*.24.*a*.28.*b*.29.*b*.29.*b*.30.*b*.31.*b*.32.*b*.34.*a*.36.*b*.41.*b*.45.*a*
Frontini. 61.*b*.64.*a*.82.*a*.100.*a*.101.*a*.*b*

G

Gellij. 4.*a*.12.*a*.13.*a*.39.*b*.53.*b*.54.*b*.67.*a*.70.*b*.72.*b*.74.*b*.76.*b*

H

Horatij. 78.*a*.
Higini. 60.*b*.62.*b*.95.*a*.102.*a*.
Hirtij. 93.*a*.95.*a*.

I

Isidori. 54.*a*.
Iuuenalis. 19.*a*.

L

Liuij. 4.*b*.5.*b*.6.*a*.7.*b*.8.*b*.10.*b*.11.*a*.13.*a*.14.*a*.15.*a*.16.*a*.*b*.17.*b*.19.*a*.20.*b*.22.*b*.23.*a*.*b*.25.*a*.26.*a*.28.*a*.29.*b*.30.*a*.33.*a*.34.*b*.35.*b*.36.*b*.37.*b*.38.*a*.39.*a*.*b*.41.*a*.*b*.44.*a*.45.*b*.46.*b*.50.*a*.51.*b*.53.*a*.54.*b*.55.*a*.56.*a*.60.*a*.61.*a*.64.*a*.*b*.65.*b*.66.*b*.67.*a*.68.*a*.69.*b*.71.*a*.*b*.72.*a*.73.*a*.71.*a*.75.*b*.76.*b*.77.*a*.78.*b*.79.*a*.80.*a*.81.*a*.82.*a*.*b*.83.*a*.86.*a*.*b*.95.*a*.104.*a*.
Epitomæ Liuianæ. 30.*b*.32.*b*.47.*b*.67.*b*.69.*b*.91.*a*.99.*a*.106.*a*.
Lucani. 19.*a*.51.*a*.99.*a*
Lucretij. 76.*a*.

M

Marcellini. 106.*b*
Martialis. 48.*b*
Melæ. 29.*b*

N

Nonij. 81.*b*.

НАУКОВА БІБЛІОТЕКА ОНУ імені І.І. МЕЧНИКОВА

O

Orosii. 37.b.46.b.107.a
Ouidij. 98.b.

P

Paulli Iurisconsulti. 70.b.
Planci. 83.b.
Plauti. 95.b.
Plinij. 4.a.b.8.a.b.18.a.19.a.20 b.27.a b.28.b.29.b.31.b.32.a 35.a.36.a.37.b.38.b 41.a.48. b.49.b.56.a.60.a.67.a.b.69.b. 70.b.80.a.81.a.97.a.105.a. 106.b.108.b.
Plinij minoris. 16.a.67.a.
Plutarchi. 6.b.9.b.14.b.15.b. 31.a.33.a.41.b.55.b.70.a.
Polibij. 3.a.7.a.10.a.14.a.19.a. 20.a.24.b.29.b.30.b.31.b.40. b.45.b.46.a.47.a.49.b.
Pomponij Iurisconsulti. 67.b.
Ptolomæi. 8.a.27.a.29.b32.a. 46.b.69.a.
P. Victorij. 67.b.

Q

Q. Fratris de petitione. 54.b.

S

Salustij. 7.b.14.a.15.b.20.a.52 b.62.a.87.b.99.a.107.a.
Seruij. 81.b.82.a.
Silij. 32.a.b.35.b.36.a.105.a.
Spartiani. 74.a.
Strabonis. 8.a.10.a.15.b.18.b. 19.a.25.a.27.a.28.b.30.b.31. a.32.a.34.a.b.45.a.48.b.49.b. 54.a.68.a.69.a.72.a.83.a.89. a.90.a.91.a.9 .a.95.a.105.a. 106.a.107.a.108.a.
Stephani. 19.b.26.a.
Suetonij. 4.b.5.b.51.a.52.a.61. b.67.b.66.a.73.a.74.b.76. a.84.a.

T

Taciti. 4.a.48.b.68.a.93.a.94. a.99.a.
Tzetzis. 19.a.

V

Valerij. 7.b.60.b.87.b.99.b.
Varronis. 5.a.56.a.64.a.
Vegetij. 14.a.
Velleij Paterculi. 14.a.34.a.50. b.66.a.67.a.b.69.b.70.a.75.b. 76.87.a.88.b.98.a.99.a.
Virgilij. 6.a.33.a.51.a.60.b.
Vlpiani Iurisconsulti. 70.b.
Zonaræ. 24.b.28.b.37.b.41.b.

НАУКОВА БІБЛІОТЕКА ОНУ імені І. МЕЧНИКОВА

RERVM ET VERBORVM MEMORABILIAM INDEX.

ACERRAE colonia. 102.b
Acerræ præfectura, 79.a
Acerranis ciuitas data, 75.a
Aediles coloniarum, 81.b
Aediles in municipijs, 74.a
Aedilis in præfectura, 79.a
Aemilia dicta Galliæ citerioris pars, 5.a
Aequicolarum oppida, 8.b
Aequi in Latio non Latini habiti, 8.b. 9.b.
Aequi Latinorum concilium non inierunt, 8.b
Aequi Latinarum feriarum non fuerunt participes, 8.b
Aequi quo iure donati, 17.b
Aequicolæ qui, 8.b
Aequorum bella, 9.b
Aequorum oppida, 8.b
Aesernia colonia, 3.a
Aesernia arx belli Italici post Corfinium amissum, 90.a
Aesis Italiæ terminus. 48.a
Aesulum colonia, 67.b
Ager cui generi hominum diuidere tur, 60.b
Ager diuidendus multiplex, 55.b
Ager emebatur ære publico diuiden di gratia, 68.a
Ager Falernus diuisus, 60.a
Ager Gallicus, & Picenus diuisus, 60.b
Ager Latinus diuisus, 60.a
Ager Liguſtinus, & Gallicus diuisus, 60.b
Ager Priuernas diuisus, 60.a
Ager Sabinus diuisus, 60.b
Ager Sānis, Apulusq; diuisus, 60.b
Ager Stellas, & Campanus diuisus a Cæsare, 61.b
Agrarij curatores imperio ornabantur. 61.b
Agrarij curatores ministris ornabantur, 61.b
Agrarij curatores quibus comitijs et a quo magistratu crearentur, 61.a
Agrarij curatores quot creari soliti, 61.a
Agri coloniarum diuisi, assignati. 64.b
Agri contra legem Liciniam coempti & continuati, 60.a
Agri diuidēdi multorū generū, 61.b
Agri diuidendi ratio duplex, 55.b
Agri iugerum modus in lege agraria præscribebatur, 61.a
Agro in diuidendo ordo tribuum seruabatur, 62.b
In Agrum partim sponte dabant nomina, partī sorte educebātur, 62.b
In Agrū, qui diuideretur, modo pedites, modo equites deducebātur, 62.b
Agrum R. quis primus diuiserit, & reliqui deinceps, 55.b
Alba colonia, 45.a
Alba Pompeia unde dicta, 90.b
Aletrium colonia, 102.b
Aletrium in Publilia tribu, 96.b
Alifæ præfectura, 79.b
Albia unde dicta, 105.a
Alpium descriptio, 104.b. 105.b
Alpium partes, 104.a

Alpinorum bella, 106. *a*
Alpinæ gentes ab Augusto deuictæ, 108. *a*
Alpes maritimæ a quibus cultæ, 106. *b*
Alpium maritimarũ ius. 106. *b*
Alpes Cottiæ, 105. *a*. 106. *a*
Alsium colonia, 67. *b*
Anagnia præfectura, 79. *a*
Anagninis ciuitas data, 76. *b*.
Anates, 28. *b*
Antemnæ colonia, 68. *b*
Antium colonia, 66. *a*
Anxur colonia, 66. *a*
Apuli proprie qui dicti, 28. *b*
Apuliæ partes duæ, 28. *b*
Apulorum ager & oppida, 28. *b*
Apulorum bella & fœdera, 28. *b*
Apulorum tria genera, 29. *a*
Apulorum Peucetiorum, & Dauniorum nomina euanuerunt. 43. *a*
Aquileia colonia, 69. *b*
Aquinum colonia, 101. *b*
Ardea colonia, 73. *a*
Aricia colonia, 70. *a*
Aricia municipium, 75. *b*
Ariminum colonia, 67. *a*. 101. *b* 102. *b*.
Ariminũ primũ oppositũ Gallis, 51. *a*
Ariminum pro Gallia usurpabatur, 51. *a*
Arpinatibus ciuitas data, 76. *a*
Arpinum præfectura & municipium, 78. *a*. 79. *b*
Arretium colonia, 99. *a*. 101. *a*
Arretiũ in Pomptina tribu, 96. *a*
Asculum Picenum colonia, 67. *b*
Ateste in Romilia tribu, 96. *a*
Atina præfectura, 79. *b*
Atina in Terentina tribu, 96. *b*
Attella colonia, 102. *b*
Attella præfectura, 79. *b*
Aurunci Campaniæ populi, 25. *b*
Ausones Campaniæ populi, 25. *b*
Ausonum ager, & oppida. 18. *b*
Ausonum bella, fœdera, & iura, 61. *a*. 19. *a*
Auximum colonia, 69. *a*
Augusta Taurinorũ colonia, 102. *b*. 106. *a*
Augusta Vagienorum, 106. *a*
Augusta Salassorum, 107. *a*

B

BENEuentũ colonia, 67. *a*. 101. *b*
Boij, 45. *b*. 46. *a*
Boij deleti, 48. *b*
Boij ne nomen quidem agro reliquerunt, unde pulsi sunt, 51. *b*.
Boiorum oppida, 46. *a*
Bouianum colonia, 102. *a*
Bouillæ colonia, 99. *a*
Bononia colonia, 68. *b*
Brixia in tribu Fabia, 96. *a*
Brundisium colonia, 67. *b*
Bruttiorum ager, & oppida. 27. *b*
Bruttiorum bella, 27. *b*
Bruttiorum ius imminutum, 40. *a*
Buxentum colonia, 68. *b*

C

CAENINA *colonia*, 68. *a*
Cænomani, 46. *a*
Cænomani ne nomen quidem agro reliquerunt, unde pulsi sunt, 51. *a*
Cænomanorum oppida, 46. *a*
Cære præfectura, 79. *b*
Cæræ in tribu Clustumina, 96. *b*
Cærites primi municipes sine suffragio, 70. *b*. 71. *a*. 75. *a*
Cala-

Calabria, quæ, 27. *b*
Calatia colonia, 106. *b*
Calatia præfectura, 79. *b*
Cales colonia, 66. *a*
Cales municipium, 76. *a*
Cameria colonia, 68. *b*
Campaniæ descriptio, 24. *b*
Campaniæ oppida, montes flumina, 24. *b*
Campaniæ bella, & fœdera, 25. *a* 26. *a*
Campania tertia pars Picentinis data, 26. *b*
Campaniæ laus, 24. *b*
Campaniæ partes tres, 24. *b*
Campani pro Capuanis, 25. *b*
Campanis equitibus ciuitas data, 76. *a*
Campanorum ius dispar, 39. *a*
Campanorum fœdus, 26. *b*
Camuni deuicti, 107. *b*
Capena colonia, 101. *a*
Capua colonia, 100. *b*. 102. *a*. 103. *a*
Capua præfectura, 78. *b*. 79. *a*
Caraceni, 35. *b*
Carni Gallia inclusi, non tamen Galli, 52. *a*
Carni Venetis attributi, 50. *a*
Carnicæ alpes, 96. *b*
Carnorum bella, & fœdera, 50. *a*
Carnorum ager, & oppida, 49. *a*
Carseoli colonia, 67. *a*
Casilinum præfectura. 66. *b*
Casilinum colonia, 100. *b*. 101. *b*
Cassinum colonia, 66. *a*
Castella quid, 54. *a*
Castrum quid, 54. *a*
Castrum nouum, 68. *a*
Castrorum colonia, 68. *b*
Caudium colonia, 103. *a*
Censores in municipijs, 75. *b*
Censores in colonijs, 67. *b*
Circeij colonia, 65. *a*
Ciues noui in tribus conijcibantur a censoribus, 71. *b*
Ciuitas R. quot modis daretur, 70. *b*
Ciuitatis dandæ arbitrium penes senatum, & populum, 71. *b*
Ciuitatum Italiæ diuisio, 53. *b*
Clusium in tribu Arniensi, 96. *a*
Coloni ex colonijs R. ciues erant nomine, 65. *a*
Coloni deducebantur in agros a curatoribus agrarijs sub uexillo, 63. *a*
Coloni non habuerunt suffragium ante legem Iuliam, 66. *b*
Coloni quidam noua iura tentarunt, 86. *b*
Coloniæ quid. 54. *b*
Coloniæ aliæ ciuũ R. aliæ latinæ, 64. *b*
Coloniæ aliæ alijs magis immunes, 66. *b*
Coloniæ aliquot uacationes habebant, 66. *b*
Coloniæ ante bellum Italicum deductæ, 68. *a*. *& deinceps*.
Coloniæ aratro describebantur, 63. *b*
Coloniæ C. Gracchi, 70. *a*
Coloniæ ut censerentur, tributum cõferrent, militarent, 66. *a*. 66. *b*
Coloniæ ciuium R. quæ, 65. *a*. 65. *b*
Coloniæ deducebantur, aut lege, aut S. C. 55. *a*
Coloniæ XII *M. Drusi*, 70. *a*
Coloniæ fideles, & infideles populo Romano bello Annibalis. 68. *a*
Coloniæ florentes bello Annibalis. 68. *a*

НАУКОВА БІБЛІОТЕКА ОНУ імені І. МЕЧНИКОВА

Coloniæ Latinæ expertes omnis ciuitatis R 66. a
Coloniæ Latinæ quæ, 65. a
Coloniæ lustratio quid, 64. a
Coloniæ militares, 55. b. 95. a. 98. b
Coloniæ militares a Sulla deductæ, 99. a. a Cæsare, 100. b. ab Antonio, 101. b. a triumuiris, 101. b. ab Augusto, 102. a
Coloniæ nullæ ius suffragiorum, aut magistratuum habuerunt, 67. b
Coloniæ pars ciuitatum Italiæ, 54. a
In Coloniam, aut sorte, aut uoluntate ibant, 61. a
Coloniarum auctor Romulus, 54. b
Coloniarum deducendarum causſæ sex, 54. b. 55. a
Coloniæ auspicato deducebātur, 64. a
Coloniarum decuriones, 67. b
Coloniarum duumuiri, triumuiri, quattuoruiri iuredicundo, censores, ædiles, 67. a. 68. a
Coloniarum iura duo, 64. b
Coloniarum leges, quæ, 66. a. 67. b
Coloniarum magistratus qui, 66. a 67. b
Coloniarum patroni, 68. a
Coloniarum resp. qualis, 67. a
Coloniarum sacerdotes, qui, & quot, 68. a
Colonis ciuitas data, 94. b
In Colonijs Latinis exulare ciues R. poterant, 80
Comẽsis a Marcello uerberatus, 93. b
Comum ornatum a Cæsare, 93. a
Comum colonia, 93. a
Comum ornatum a Pompeio Strabone, 93. a
Conciliabulum quid, 84. a
Conciliabula fieri possunt municipia, 92. b
Conciliabulis ciuitas data. 104. b
Conuentum agere quid, 82. a
Conuentus in præfecturis, quis, 78. b
Corfinium oppidum delectum ab Italicis arx belli contra Romanos, & Italicum appellatum, 89. a
Cortona colonia, 99. b
Cossa colonia, 67. a
Crater sinus Campaniæ, 24. b
Cremona colonia, 67. b
Croto colonia, 68. b
Crustumerium colonia, 68. b
Cumanis ciuitas data, 75. b
Cumæ præfectura, 80. a. colonia, 103. b
Cumani Campaniæ populi, 24. b

D

Dauni, qui, 28. b
Decemprimi in municipijs, 73. b
Decemuiri agrarij, 61. a
Decuriones unde dicti, 67. b
Decuriones coloniarum, 67. b
Decuriones municipiorum, 73. b
Decuriones legebantur ex censu, 67. b
Decuriones legendi obseruatio, 74. b
Deditionis formula, quæ, 6. b
Derthona colonia, 101. b
Dictator in municipijs, 74. a
Duumuiri in municipijs, 73. b. 74. b
Duumuiri in colonijs, 67. b
Duumuiri iuredicundo. 67. b

E

Ecetrae colonia, 65. a
Eporœdia colonia, 86. a. 107. a
Equites R. in municipijs, 74. a
Etruriæ descriptio, 20. a

Etruriæ oppida, 20. a
Etruriæ bella, 20. 21. 22. 23
Etruriæ concilium ad fanum Vulturnæ, 20. b
Etruscorum principes populi XII. 20. b
Etruscorum fœdera, 21. a

F

Fabrateria colonia, 69. b
Fæsulæ colonia, 99. a
Falisca colonia, 102. b
Ferentinæ caput sub monte Albano, 11. b
Ferentinum municipium, 76. b
Ferẽtinates nouũ ius tentarunt, 85. b
Fidenæ colonia, 67. b
Flamines in municipijs, 74. b
Flaminia regio a Raucana ad Ariminum, 48. b
Florentia in tribu Scaptia. 97. b
Florentia colonia, 102. b
Fœdetur æ colonia, 102. b
Fœdus quid, 5. b
Fœderum tria genera, 6. a
Fœderis formula, 5. b. 6. a
Fœderis feriendi solemnitas, 5. b
Fœdus iniquum, æquum quale, 6. a. b
Fœderatæ ciuitates quæ, 80. a
Fœderatæ ciuitates multæ. 81. b
Fœderatæ ciuitates carebant ciuitate Romana, 81. b
Fœderatæ ciuitates nihil dare debebant magistratibus R. apud se diuertentibus, 80. b
Fœderatæ ciuitates pars ciuitatum Italiæ, 54. a
Fœderatarum ciuitatum magistratus, 80. b
Fœderatarum ciuitatum iura, 80. a
Fœderatarum ciuitatum censores, dictatores, consules, prætores, 80. b
Fœderatarum ciuitatum resp. 80. a
In Fœderatis ciuitatibus exulare ciues R. poterant, 80. a
Fœderatis ciuitatibus ciuitas data, 94. b
Fora, quæ, 82. a
Fora fieri possunt municipia, 82. b
Fora cur suo nomine, Romani ornarint, 84. b
Fora Italica aut a censoribus, aut a prætoribus R. condita, 83. a
Fora pars ciuitatum Italiæ, 54. b
Fori significationes duæ, 82. a
Formiæ præfecturæ, 80. a. colonia, 102. b
Formianis ciuitas data, 76. a
Forum Appij, & Cassii, & similia unde dicta, 83. a
Forum Appij, a quo, 83. a
Forum Aurelij, a quo, 83. b
Forum Claudij, a quo, 83. b
Forum Cornelij, a quo, 83. b
Forum Flaminij, a quo, 83. a
Forum Fulnij, a quo, 83. a
Forum Iulij Carnicum, a quo, 83. b
Forum Iulij Narbonẽse, a quo, 83 b
Forum Sempronij, a quo, 83. b
Forum continet iurisdictionem tantum. 82. a
Forum continens nundinationem tãtum uocatur conciliabulum. 81. a
Forum agere quid, 82. a
Forum indicere quid. 82. a
Fregellæ colonia, 66. a
Fregellarum defectio, 88. a
Fregenæ colonia, 67. b
Frentanorum ager, & oppida. 29. a

НАУКОВА БІБЛІОТЕКА ОНУ імені І. МЕЧНИКОВА

Frentanorum bella, & fœdera, 29.a
Frusino præfectura, 75.b
Fulginum præfectura, & municipium, 79.b
Fundanis ciuitas data, 75.b
Fundi præfectura, 79.b
Fundi populi, qui, 12.b

G

GALLI *cisalpini alij cispadani, alij transpadani,* 48.b
Gallia cisalpina in prouinciæ formam redacta, 47.a 55.a.b. 56.a. 60.a.b.
Gallia togata a quibus administrata, 51.a
Gallia togata post ciuitatem impetratã adhuc erat prouincia, 94.a
Gallia togata referta ciuibus Ro. 49.a
Gallia togata quæ, & cur dicta, 49.a
Gallia togata sermone Latino usa, 49.a
Gallia togata libertate donata, 94.a
Galliæ prouinciæ ciuitas data, 92.a
Galliæ prouinciæ ius, 3.b. 4.a
Galliæ prouinciæ durior cõditio, 7.a
Galliæ citerioris termini, 51.a
Galliæ citerioris situs, oppida, populi, & flumina, 40.a. 41.a
Galliæ ciuitates quomodo administrarentur. 81.b
Gallis cispadanis ciuitas data. 92.a 82.b
Gallorum populi, 45.b
Gallorum in Italiam transitus,
Gallorum cisalpinorum bella, 46. 47. 48
Gallorũ ager, & oppida, 45.a. 45.b
Gessatæ Galli, 47.b
Grauiscæ colonia. 69.b. 103.a

H

HARDIA *colonia,* 67.a
Heredium, quid, 55.a
Heraclea ciuitas fœderata, 80.a 81.b
Hernici quo iure donati, 18.b
Hernicorum ager, & oppida, 17.b
Hernicorum bella, & fœdera, 17.b
Hirpini populi, 36.a. 36.b
Hippo colonia, 102.a. 69.a

I

IAPVDES, *qui,* 104.a
Iapudes deuicti, 108.a
Iapyges, qui, 28.b
Iapygia, quæ, 27.a
Iapygia ultima, 27.b
Inducię, quid, 5.a
Inducię ex iure gentium, 5.b
Insubres, 46.a
Insubrum oppida, 46.a
Interamna colonia, 66.b
Isthmus, qui, 27.a
Istria ut ad Italiam adiuncta, 103.a
Istrorum bella, 95.a
Istria prouincia facta, 104.b
Italia descripta a Polybio, 3.a
Italia a natura usque ad alpes propagata. 3.a
Italia populo R. mari, Rubicone, & Arno concluſa, 3.a
Italia ad alpes a populo R. promota, 94.a. 94.b
Italia in tribus XXXV *translata.* 92.a
Italia nunquam per proconsules administrata. 59.a

Italiæ iura tria, 7.a
Italiæ populi qui bello Italico interfuerint, 90.b
Italiæ ciuitas data, cur, 86.a
Italiæ populi iuxta naturæ diuisionem, & iuris, 3.b
Italiæ, quæ hoc libro traditur, administratio, usque ad Imp. Hadrianum peruenit, 84.a
Italiæ iura ex fœderibus, 4.b
Italiæ terminus Formio flumẽ, 94.b
Italiæ terminus Arsia flumen, 104.a
Italiæ præsens ciuitatum resp. 79.a
Italici, qui, 19.b. 20.a
Italici ciuitatis R. cupidi, 86.a
Italici aperte de ciuitate R. agere incipiunt, 88.b
Italici in tribus VIII *nouas describi pti,* 91.b
Italici agitant, ut in XXXV *tribus ueteres redigantur,* 91.b
Italici lege ĩ suas sedes redacti, 86.b
Itali per migrationem & censum clã ciues R. fiebant, 86.b
Italici Drusi morte commoti Italicũ bellum commouerunt, 90.a
Italici belli principium, & exitus, 90.a.b. & deinceps.
Italicis lex data, ut qui domi stirpem relinquerent, ciues R. fierent, 40.a
Italicum ius, quale, 3.b. 38.a
Italici Iuris partes, 38.a
Italicum ius in quo Latij iure fuerit deterius, Galliæ uero iure superius, 39.a
Italicorum ius imminutum bello Punico, 39.b
Italicum uocatum est ab Italicis Corfinium, 108.b
Italicorum enumeratio. 20.a
Italicorum ius seruatum, & auctum, 39.b
Italicorum fraudes in aucupanda ciuitate R. 87.a. 87.b
Italis plerisque L. Sulla uictor ciuitatem ademit. 92.a
Italis restituta ciuitas post mortem Syllæ, 8.b
Italorũ agros L. Sylla diuisit, 92.b
Iura Italiæ. lege Italia,
Iura Italiæ unde emanarint, 3.b
Iura populorum, 4.a
Iurisdictio ad quæ pertineat, 82.a
Ius Latij quod, 65.a
Ius Quiritium quod, 65.b

L

LAEVI, 46.a
Laij, 46.a
Lanuuium municipium, 75.b
Lanuuium colonia, 100.b
Latij ius, uel Latinitas, 4.a
Latij ius quale, 12.b
Latij ius opponitur iuri Quiritium, 12.b
Latium duplex, 8.b
Latij ueteris descriptio, 8.b
Latij noui descriptio, 8.b
Latini, qui. 7.b. 8.a. 8.b
Latini non habuerunt ius Quiritium, 13.a
Latini urbe sæpe pulsi a suffragijs, cur, 15.a
Latini ut socij uarie usurpati, 7.b
Latinorum bella, 9. 10. 11
Latinorum oppida, 8.b
Latinorum definitio, 8.a
Latinorum sponsaliorum ratio, 13.a
Latinorum concilium, quale, 100.b

НАУКОВА БІБЛІОТЕКА ОНУ імені І.МЕЧНИКОВА

Latinorum tributa, qualia, 13.b. 16.a.
Latinorum ius magistratuum Romæ petendorum, 15.b
Latinorum census, qualis, 13.b
Latinorum fœdera, 9.10.11
Latinorum militia qualis, 14.a.b
Latinarum feriarum ratio qualis, 9.a.
Latinæ feriæ a quo institutæ, 8.b
Latinorum suffragiorum ius, quale, 14.b.
Lauinium colonia, 70.b
Laus Pompeia colonia, 93.a
Leges de limitibus Peducea, Alliena, & Flauia, 63.a
Leges de limitibus Sempronia, Mamilia, Cornelia, Iulia. 62.b
Leges omnes de agris diuidendis latæ, aut promulgatæ, 55. & deinceps,
Legis agrariæ auctores, 55.b
Legis agrariæ capita, 55.a
Lex agraria modum iugerum, & limitum rationem continebat, 61.b
Lex agraria, quæ priuatos possessione pellebat, difficilis, 55.b
Lex agraria, quãdo perlata, 55.b
Lex agraria quoties promulgata, 55.b
Lex Aebutia, 4.a
Lex Appuleia agraria, 60.b
Lex Appuleia de colonijs, 66.a
Lex Cassia agraria, 56.a
Lex C. Semproni Gracchi de ciuitate Italis danda, 90.a
Lex C. Semproni Gracchi agraria, 60.a.
Lex Claudia de ciuibus regũdis, 87.a
Lex de septem iugeribus, 56.a
Lex Flauia agraria, 61.a
Lex Iulia agraria. 61.62
Lex Iulia de ciuitate, 89.a
Lex Licinia de quingentis iugeribus, 60.a
Lex Licinia de quingentis iugeribus relata, 60.a
Lex M. Fuluij Flacci de ciuitate Italis danda, 88.a
Lex Martia agraria, 60.b
Lex Mucia Licinia de ciuibus regundis, 88.b
Lex L. Cinnæ de Italicis in XXXV *tribus ueteres transferendis,* 89.b
Lex Papia de peregrinis, 91.a
Lex Papia de ciuibus regundis, 87.b
Lex Penni de peregrinis, 87.b
Lex Pompeia de ciuitate cispadanorum, & Venetorum, & Latinitate transpadanorum. 91.a. 93.a
Lex Rulli agraria, 61.a
Lex Seruilia de ciuitate, 90.b
Lex Siluani, & Carbonis de ijs, qui fœderatis ascripti essent ciuitatibus, 89.a
Lex Syllæ agraria, 61.a
Lex Sulpicij de Italicis in tribus redigendis, 88.b
Lex Thoria agraria, 60.b
Lex Tiberij agraria, 60.a
Lex Tiberij agraria eluſa, & abrogata, 60.b
Lex Tiberij de danda ciuitate Italiæ, 87.b
Lex Titia agraria, 60.b
Lex Vatinia de ciuitate Nouocomẽſium, 93.b

Ligurum

Ligurum ager, oppida, populi. 40
Ligurum bella, & fœdera. 41.b. 42.b.43.b. 44.a.44.b
Ligures domiti, & in prouinciæ formam redacti. 45.a
Ligures Galliæ citerioris populi. 40.b
Ligures capillati. 105.a
Ligures Taurini. 105.a
Ligures Vagienni. 105.a
Ligures aliquot in Samnium traducti Corneliani, & Bæbiani dicti. 43.b
Liguribus ciuitas data. 91.b
Limes decumanus, quid. 62.a
Limes Kardo, quid. 62.a
Limites actuarij, quid. 62.a
Limites linearij, quid. 62.a
Limites Gracchani, Sullani, Iulia ni, Augustei. 62.a
Limites prorsi, & transuersi, qui. 62.a
Limites per rigores. 62.a
Limites per scamna. 62.a
Limites per strigas. 62.a
Limitum genera multa. 62.a
Limitum ratio habebatur in lege agraria. 6.a
Lingones. 46.a
Luca colonia. 69.b
Lucanorum ager, & oppida. 27.a
Lucanorum bella, fœdera. 27.a.b
Luceria colonia. 66.a

M

MAGNA Græcia, quæ. 28.a
Marrucinorum ager, & oppida. 34.b
Marrucinorum bella, & fœdera. 34.b.35.b
Marsi primi bellum commouerunt Italicum. 88.b
Marsicum belli cur dictum. 88.b
Marsorum ager, & oppida. 34.a.b
Marsorum bella, & fœdera. 34.b.35.b
Medullia colonia. 68.a
Messapiorum ager, & oppida. 27.b
Messapiorum bella. 28.b
Messapyges, qui. 28.b
Militares coloniæ. lege Coloniæ.
Mineruium colonia. 70.a
Minturnæ colonia. 67.b
Munera, quid. 70.b
Municipalia uectigalia. 75.a
Municipalis ordo amplissimus. 73.b
Municipalis plebs. 75.a
Municipes & in municipio, & Romæ censeri poterant. 70.a
Municipes curiatis comitijs non interfuerunt. 72.a
Municipes curijs, & sacris curiarum uacarunt. 72.a
Municipes cum suffragio etiam honores Romæ ceperunt. 73.a
Municipes cum suffragio omnia iura ciuitatis R. habuerunt præterquam domicilij 72.a
Municipes cum suffragio, qui. 71.b
Municipes legem de libertate habuerunt. 70.a
Municipes omnes iuris Quiritium partes usurparunt. 70.a
Municipes primi, qui. 70.b
Municipes sine suffragio, qui. 71.b. 72.b
Municipes sacra municipalia non

deseruerunt Romæ. 70.a
Municipes unde dicti. 70.b
Municipia ante bellum Italicum deducta. 75.a
Municipia non eadem iura omnia habuerunt. 70.a
Municipia pars ciuitatum Italiæ. 54.a
Municipia quæ. 70.b
Municipij constituendi ratio. 70.b
Municipij uocabulum uarie usurpatum. 76.b
Municipiorum censores. 74.b
Municipiorum decemprimi. 73.b
Municipiorum equites R. 73.b
Municipiorum decuriones. 73.b
Municipiorum flamines. 74.b
Municipiorum iura. 71.a
Municipiorum quæstores. 74.b
Municipiorum resp. 73.b
Municipium patriæ duæ. 73.a
Mutina colonia. 69.b
Mutina in tribu Pollia. 97.a

N

NEAPOLIS *ciuitas fœderata.* 80.a.81.b
Nepet colonia. 65.b
Neptunia colonia. 70.b
Nequinum colonia. 66.b
Nola colonia. 79.a.110.a
Nomentum municipium. 75.b
Norba colonia. 66.a
Norici deuicti. 107.b.108.b
Nouum comum cur dictum. 93.a
Nuceria colonia. 101.b.103.b
Nundinatio ad priuata prædia transferebatur. 91.a
Nursia præfectura. 80.a

O

Oenotri, qui. 27.b
Oenotria, quæ. 27.b
Opici Campaniæ populi. 24.b
Oppida, quid. 54.a
Oscorũ ager, & oppida. 18.b
Oscorum bella, fœdera, & iura. 18.b.19.b
Ostia colonia. 65.a

P

PACTIO *quid.* 5.a
Parma colonia. 69.b
Patroni coloniarum. 68.a
Pediculi, qui. 29.a
Pedum municipium. 75.b
Pelignorum ager, & oppida. 34.b.35.a
Pelignorum bella, & fœdera. 34.b 35.b
Pentri Samnitum populi. 36.a
Peregrini urbe pulsi. 91.a
Peucetij, qui. 28.b
Piceni præfecturæ multæ. 79.b
Picentum ager, & oppida. 30.b
Picentum bella, & fœdera. 27.a
Picentes agro multati. 30.b
Picentes in Campaniam translati. 30.b
Picentini ex Piceno in Campaniam translati. 26.b.27.a
Picentinorum ius imminutũ. 40.a
Pisæ pro Ligurum prouincia usurpatæ. 41.a
Pisæ colonia. 69.b
Pisaurum colonia. 85.a.101.b
Placentia colonia. 67.b
Plebs pro populo urbano posita. 96.b
Pæstum colonia. 67.a
Pom-

Pompeij colonia. 100.a
Pontiæ colonia. 66.a
Potentia, siue Pollentia colonia. 69.b
Potestas cur pro prætore usurpata hoc tempore in Italia. 79.b
Præfectura donata ciuitate. 78.a
Præfecturæ pars ciuitatum Italiæ. 54.a
Præfecturæ constitutæ ante bellum Italicum, quæ. 79.b
Præfecturæ, quæ. 77.a
Præfecturarum formula. 77.a
Præfecturarum iura. 77.a.78.a
Præfecturarum conuentus. 79.a
Præfecturarum magistratus. 79.a
Præfecturarum præfecti aut quattuoruiri, aut sexuiri. 79.a
Præfecturarum resp. 78.a
Præfecturarum ordines tres. 79.a
Præfecturis ciuitas data. 95.a
Præneste colonia. 99.b
Præneste ciuitas fœderata. 80.a
Prænestini ciuitate donati. 89.a
Prætor pro præfecto. 79.a
Prætutianorum ager, & oppida. 30.a
Priuernatibus ciuitas data. 75.b
Priuernum præfectura. 80.a
Prouincia prima, secunda, tertia, quæ. 51.a
Prouinciæ forma, quæ. 68.b
Puteoli colonia. 51.a
Puteoli præfectura. 80.a

Q

QVATTVORVIRI, *qui.* 74.a
Quattuoruiri coloniæ. 67.a
Quattuoruiri municipiorum. 74.b
Quattuoruiri præfecturarum. 79.a
Quinqueuiri agrarij. 61.a

R

RAVENNA *ciuitas fœderata.* 80.a.81.b
Reate præfectura. 80.a
Regium Lepidi. 14.a
Regium Lepidi, unde dictum, & a quo conditum. 83.a
Rhæti deuicti. 107.b
Rhætorum regio qualis. 105.b
Rhegium colonia. 102.b
Rhudiæ colonia. 69.b
Rubico flumen finis Italiæ. 30.b.51.a

S

SABINORVM *ager, & oppida.* 32.b.33.a
Sabinorum bella, & fœdera. 33.b 34.a
Sabinis ciuitas data. 66.b.148.a
Salassorum regio. 105.b
Salassorum bella. 107.a
Salernum colonia. 68.b
Sallentina, quæ. 27.
Sallentinorum ager, & oppida. 28.a
Sallentinorum bella. 28.a
Samnitum ager, & oppida. 36.a
Samnitum laus. 36.b
Samnitum bella, & fœdera. 36.b 37.a
Samnites a Sulla deleti funditus. 91.b
Sanates populi. 4.a
Saticula colonia. 66.a
Satricum colonia. 66.a
Saturnia colonia. 70.a.67.b
Saturnia præfectura. 79.b
Scyllacium colonia. 70.b

НАУКОВА БІБЛІОТЕКА ОНУ імені І.МЕЧНИКОВА

Sena colonia. 67.b
Senones deleti, & sedibus euersi. 31.b
Senonum ager, & oppida. 30.b
Senonum bella. 30.a 31.b
Senonum regio Gallia togata dicta. 31.b
Senonum regio Italiæ attributa, & Vmbria appellata. 31.b
Septemuiri agrarij. 61.b
Setia colonia. 66.a
Sexprimi in præfecturis. 79.a
Sexuiri in præfecturis. 79.a
Signia colonia. 65.a
Sinuessa colonia. 67.a
Sidicini Campaniæ populi. 24.b
Sociale bellum cur dictum. 89.a
Societatis iura tria. 4.b
Sora colonia. 66.b
Spoletium colonia. 67.b
Sponsio quid, & quomodo fieret. 4.b
Sponsio ut infirmetur. 4.b
Suessa Pometia colonia. 66.a
Suessula colonia. 100.b
Suessula præfectura. 79.b
Suessulanis ciuitas data. 76.a
Sutrium colonia. 66.a 101.b
Sutrium in tribu Velina. 97.a

T

TARENTINORVM *bella.* 28.a
Tarentinorum colonia. 69.b
Teanum Sidicinum municipium. 76.b
Teanum Sidicinum colonia. 102.b
Teleſia colonia. 102.b
Tempſa colonia. 66.a
Tergeſte in tribu Pupinia. 97.b
Termini Auguſtei. 62.b
Thurij colonia. 68.b
Tibur ciuitas fœderata. 80.a
Tiburtini ciuitate donati. 89.b
Toga Romanorum propria. 48.b
Togata Gallia quæ dicta. 61.a
Transpadani, qui. 48.b
Transpadani iure Latij donati. 93.a
Transpadani agitant de ciuitate R. adipiſcenda. 93.a
Transpadanis Cæſar amicus. 93.a
Transpadanis data ciuitas a Cæſare dictatore. 94.a
Trebulanis ciuitas data. 76.b
Tribus pro populis Italiæ poſitæ. 96.b
Tribus ſingulorum oppidorum Italiæ. 97.a
Triumuiri coloniæ. 67.b
Triumuiri agrarij. 61.b
Tuder colonia. 102.b
Tuder in tribu Cluſtumina. 96.b
Tuſci ciuitate donati. 89.b
Tuſculum municipium. 75.a

V

VALENTIA *colonia.* 67.b
Veij colonia. 101.b
Velia ciuitas fœderata. 80.a 81.b
Velitræ colonia. 65.a
Venafrum colonia. 102.b
Venafrum præfectura. 80.b
Veneti Gallia incluſi, non tamen Galli. 52.a
Venetorum ager, & oppida. 49.b
Veneti nomen, & imperium retinent. 50.a
Venetis ciuitas data. 93.a
Venetorum regio in prouinciæ formam redacta. 49.b 50.b
Venetorum fœdus. 49.b
Venij deuicti. 107.b
Venuſi

Venuſia colonia. 67.a 102.b
Verona colonia. 93.a
Verona in tribu Publilia. 92.b
Veſcinorum populi.
Veſtinorum ager, & oppida. 34.b
Veſtinorum bella, & fœdera. 35.b
Vexillum coloniæ. 63.b
Via Aemilia per Galliam togatam. 48.b
Via Aemilia per Ligures. 45.a
Viæ a Roma in Galliam togatam tres. 52.a
Vibo colonia. 68.b
Vicetia in tribu Menenia. 96.b
Vici quid. 54.a
Vigintiuiri agrarij. 65.a
Vitellia colonia. 65.b
Vlubræ colonia. 102.a
Vmbri ciuitate donati. 89.b
Vmbria perducta uſque ad Rubiconem. 31.a
Vmbrorum oppida. 31.a
Vmbrorum ſitus. 31.a
Vmbrorum bella, & fœdera. 31.b
Volaterræ colonia. 99.b 101.a 102.a
Volſcorum oppida. 8.a
Volſci etiam trans Vſentem. 18. 19
Volſci in Latio non Latini habiti. 8.a
Volſci quo iure donati. 17
Volſci Latinorum concilium nõ inierunt. 8.a
Volſci Latinarum feriarum participes non fuerunt. 8.a
Volſcorum bella. 8.a
Vtens, qui fluuius. 30.b
Vulturnum colonia. 68.b. 100.b
Vulturnum præfectura. 79.b

REGESTVM.

A B C D E F G H I K L M N O P Q R S T V
X Y Z AA BB CC DD EE FF GG HH II.

Omnes ſunt duerniones.

VENETIIS, M. D. LXIII.

EX OFFICINA IORDANI ZILETI.

НАУКОВА БІБЛІОТЕКА ОНУ імені І. І. МЕЧНИКОВА

Errata in libris de iure Italiæ corrigenda.

2.	a.	13	uetuſtatem	uetuſtate
6.	a.	10	cæſa ac porca	ac cæſa porca
9.	a.	7	Cauertanos	Caruentanos
10.	b.	1	proceſſum	percuſſum
10.	b.	7	maiora	maiore
12.	b.	8	opponerentur	opponeretur
14.	a.	20	Ex equo	Ex quo
15.	a.	15	ſuffragij	ſuffragia
16.	a.	18	induſiſſe	induſiſſe
20.	b.	19	tanque	tanquam
23.	a.	13	in uiam	inuiam
25.	a.	27	Sedicini	Sidicini
25.	b.	38	CLXXII Lentulo	CLXXIIII L. Lentulo
27.	b.	5	inſiderunt	inſederunt
		6	Bruttiores	Bruttios
		20	Canlio	Manlio
		33	Legariam	Lagariam
28.	a.	33	Cinio	Minio
		39	Syrri	Pyrrhi
29.	a.	13	C. Publilius	Q. Publilius
29.	b.	17	finiſſimum	finitimum
32.	a.	16	tum Strabo	cum Strabo
34.	a.	12	M. Curio	M'. Curio
36.	a.	30	Pulmonem	Sulmonem
37.	b.	18	M. Curio	M'. Curio
		32	M. Curius	M'. Curius
38.	a.	16	par	pax
39.	a.	4	Mærites	Cærites
		12	Maſſiano	Caſſiano
43.	a.	4	Gn.	Cn.
		31	Liguri	Ligure
		33	Conſulare	Conſularem
44.	b.	5	a trans	dele, a
44.	b.	18	Popilli	Popillij
45.	a.	19	ijdem	ijſdem
46.	b.	11	Butriſt	Butrium
		16	Mediolaum	Mediolanum
		17	Acorras	Acerras
47.	a.	5	parent	pararent
47.	b.	10	eo quo	ex quo
49.	b.	26	Opitergium	Opiterginum
50.	a.	40	habuiſſe ueterum	habuiſſe uideatur, ut ueterum
55.	a.	39	ſed de	ſe de
56.	a.	7	poſſiderant	poſſederant
60.	a.	3	lenem	legem
		21	ipſe ſua	ipſe lege ſua
		34	C. Curij	M'. Curij
60.	b.	9	anguſtia	anguſtiæ
62.	a.	26	caurent	clauderent
63.	a.	13	inter	intra
63.	b.	3	ut rep.	ut è rep.
64.	a.	35	deperant	dederant
65.	a.	31	Q. Valerium	M'. Valerium
65.	b.	20	CCCCXIII	CCCXI
		32	CCCXVXVIII	CCCXXXVIII
68.	a.	35	Cinturnenſem	Minturnenſem
		37	Cinturnæ	Minturnæ
68.	b.	12	C. Minucio	Q. Minucio
		19	C. Minucius	Q. Minucius
		24	C. Minucius	Q. Minucius
69.	b.	26	C. Fabius	Q. Fabius
70.	a.	3	Flaminius	Flamininus
72.	a.	28	Municipium	municipium dici
72.	b.	1	ciuitates	ciuitatem
75.	b.	26	Q. Publium	Q. Publilium
		38	Milonina	Miloniana
76.	a.	12	Flaminio	Flaminino
		15	SVESSVLOS	SVESSVLANOS
76.	a.	21	lege L. Papirio	lege a L. Papirio
77.	b.	39	obtinerunt	obtinuerunt
78.	b.	18	agrum	ſi agrum
80.	b.	36	noſtris	noſtri
87.	a.	19	DCCXXVII	DCXXVII
89.	a.	18	aduerſus	aduerſis
89.	b.	24	Liuinarum	Liuianarum
90.	a.	16	ſed de	ſe de
92.	b.	11	Laudi	Laudis
97.	b.	18	Actorum	Auctorum
98.	b.	39	ut	ac
100.	b.	39	Italiæ	Iuliæ
101.	a.		Feneſtris	Faneſtris
		21	admnet	admonet
101.	b.	14	& murum, neque	& municipalibus agris collocandos recepiſſet, neque ueteranorũ, neque
102.	b.	7	uidebatur	uidebantur
		38	TAVRIANORVM	TAVRINORVM
104.	b.	5	Turini	Taurini
		19	Taurianos	Taurinos

НАУКОВА БІБЛІОТЕКА ОНУ імені І. І. МЕЧНИКОВА

Francisci Maria ex Marchionibus Montis s. Mariæ.

Ф. 666.
Н-163973

НАУКОВА БІБЛІОТЕКА ОНУ імені І. І. МЕЧНИКОВА

НАУКОВА БІБЛІОТЕКА ОНУ імені І. І. МЕЧНИКОВА

НАУКОВА БІБЛІОТЕКА ОНУ імені І. І. МЕЧНИКОВА